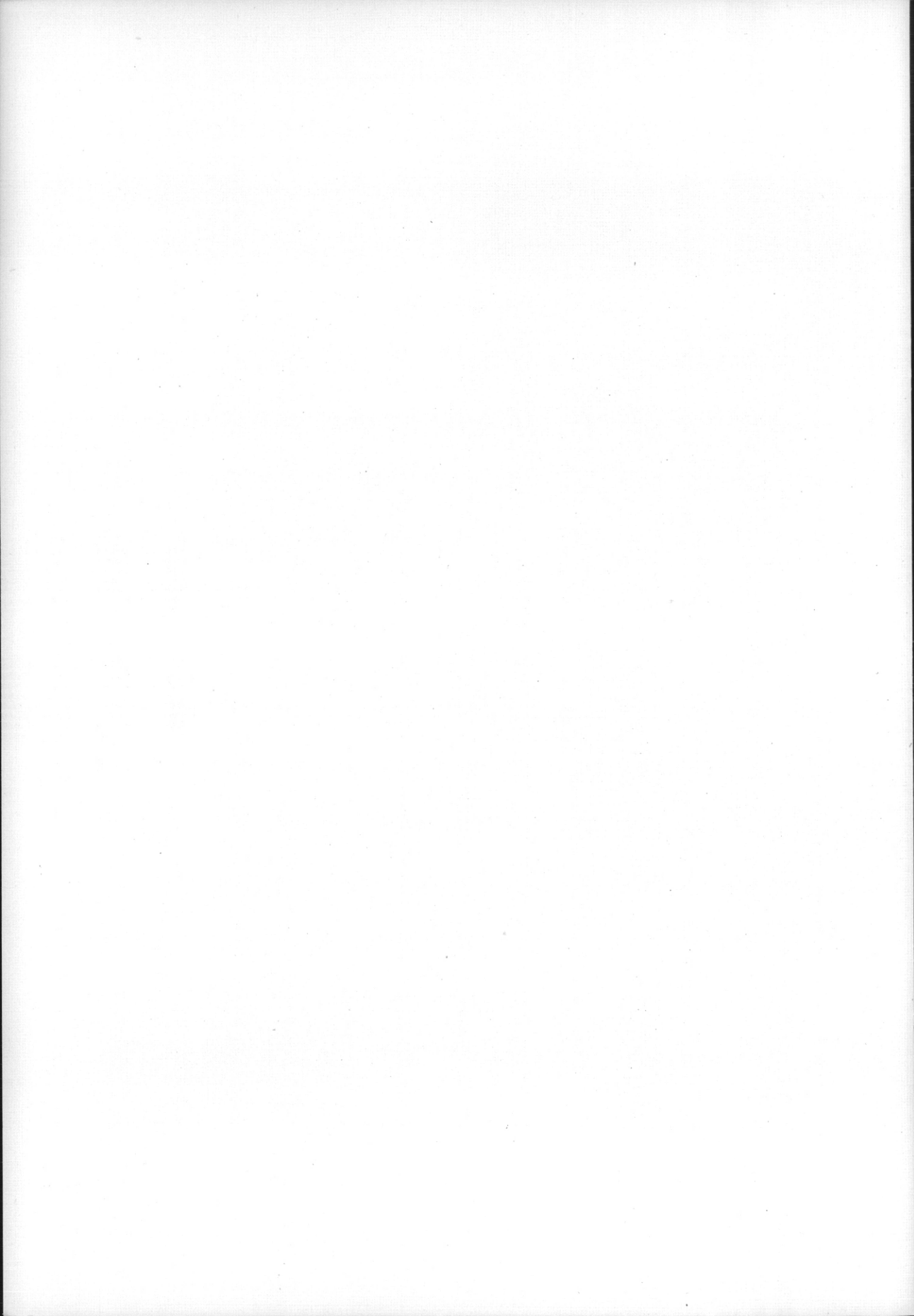

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1962

Ε Π Ι Μ Ε Λ Ε Ι Α
Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

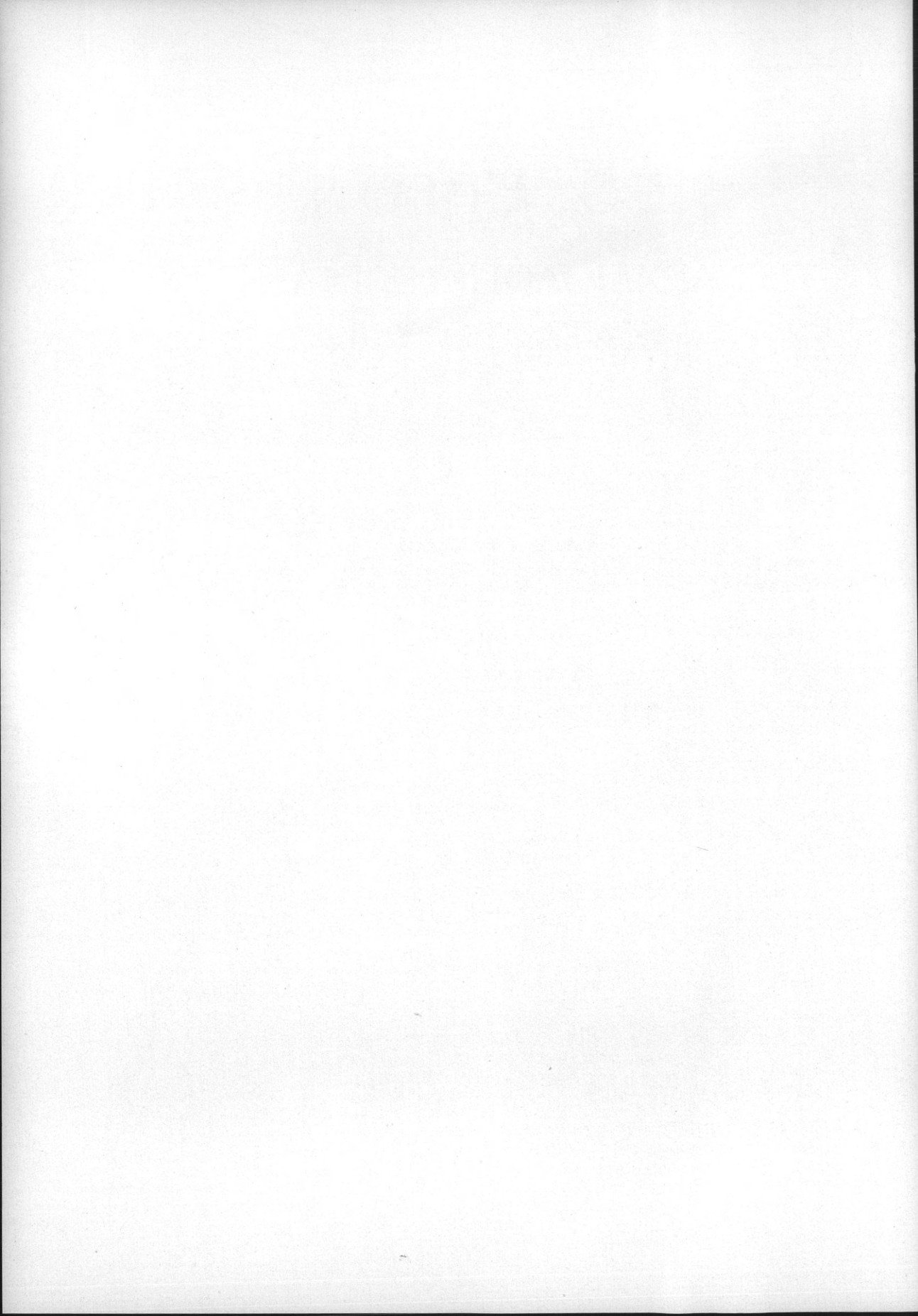
ΑΘΗΝΑΙ
ΜΑΡΤΙΟΣ 1963

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1962

Ε Π Ι Μ Ε Λ Ε Ι Α
Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ
ΜΑΡΤΙΟΣ 1963

Τὸ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας συντελεσθὲν κατὰ τὸ 1962 ἔργον θὰ περιλάβωμεν καὶ ἐφέτος εἰς τὰ ἑξῆς κεφάλαια: Α) Ἀνασκαφαί, Β) Ἀναστήλωσις καὶ συντήρησις μνημείων, Γ) Κτηριακαὶ ἐργασίαι εἰς Μουσεῖα, Δ) Ἀπαλλοτριώσεις καὶ ἀγοραὶ ἀκινήτων καὶ Ε) Δημοσιεύματα καὶ μορφωτικὴ δρασίς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄: ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

1. ΑΘΗΝΑΙ. Ἀκαδημία Πλάτωνος.

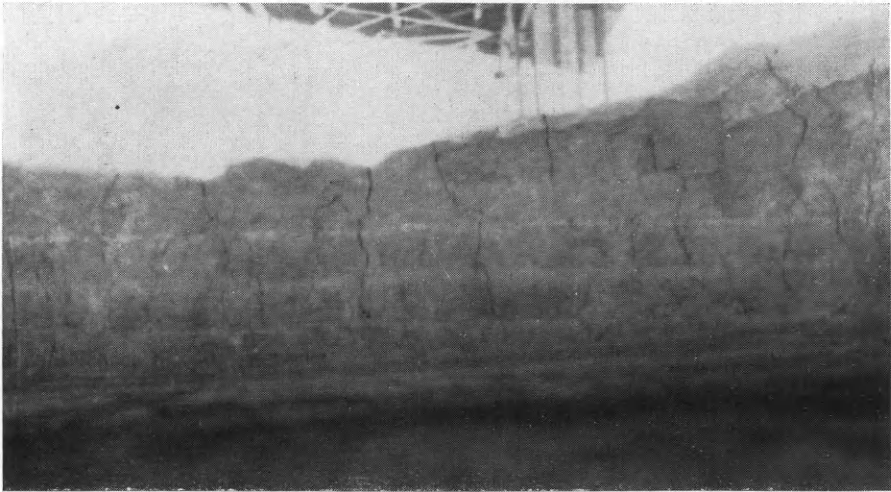
Αἱ διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Φ. Σταυροπούλλου ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι εἰς τὸν χώρον τῆς Ἀκαδημίας Πλάτωνος ἐγένοντο ἐφέτος οὐχὶ μόνον ἐντὸς τοῦ ἀγροκτήματος τοῦ Δημοσίου, ἢ ἐξερευνησις τοῦ ὁποίου ἤρξατο ἀπὸ τοῦ 1956, ἀλλὰ καὶ εἰς σημεῖα ἐκτὸς αὐτοῦ, ὅπου κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων ἢ διὰ τῆς συνεχιζομένης εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἐντατικῆς χωματοληψίας εἶχον ἔλθει εἰς φῶς ἐνδιαφέροντα ἀρχαῖα λείψανα.

Δέον νὰ σημειωθῆ, ὅτι τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς εἶχον προηγηθῆ ἢ, δαπάνῃ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀποκατάστασις τῶν ἐκ τῆς πλημμύρας τοῦ παρελθόντος χειμῶνος προξενηθειῶν ζημιῶν εἰς τὴν γεωμετρικὴν Ἱερὰν Οἰκίαν καὶ τὴν πρωτοελλαδικὴν «τοῦ Ἀκαδήμου» καὶ ὁ διὰ χρημάτων τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων καθαρισμὸς τῶν ἀνεσκαμμένων, γενικῶς, χώρων τῆς Ἀκαδημίας πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἡ ἐκ νέου ἀποκάλυψις τῶν ἐν αὐτοῖς διασωθέντων ἄλλων ἀρχαίων κτηρίων.

Ἐνταῦθα θὰ ἀναφέρωμεν ἐν ὀλίγοις μόνον τὰ τοῦ καθαρισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Οἰκίας, ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τινὰς παρατηρήσεις, ἀξίας ἰδιαίτερας μνείας.

Ὡς γνωστὸν ἢ εἰρημένη οἰκία, ὡς ἐκ τοῦ ὕλικου τῆς κατασκευῆς τῆς, ἦτο καὶ ἡ περισσότερον πληγεῖσα ἐκ τῆς νεροποντῆς. Ἡ παραμονὴ τῶν πλινθοτοιχῶν ἐπὶ τετραήμερον ἐντὸς τοῦ ὕδατος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὀλοσχερῆ ἢ μερικὴν διάλυσιν αὐτῶν, καθ' ὕψος κυρίως καὶ ὀλιγώτερον κατὰ πάχος. Τὸ διαλυθὲν ὕλι-

κόν, μετὰ τὴν ἀπορρόφησιν τῶν ὑδάτων, εἶχεν ἐπικαθήσει ἐπὶ τοῦ δαπέδου καὶ ἐκατέρωθεν τῶν λειψάνων τῶν διαλυθέντων τοίχων. Ὅτε δέ, μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ἡ ὅλη ἐπιφάνεια ἐξηράνθη, λόγῳ τῆς ιδιότητος τοῦ ἀπαξ ξηρανθέντος πηλοῦ νὰ μὴ ἐνοποιῆται εὐκόλως μετὰ οἰανδήποτε νέαν προσθήκην ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑλικοῦ, ἐδημιουργήθησαν ἐπ' αὐτῆς ρωγμαί, διαγράφουσαι σαφῶς τὰ περιγράμματα τῶν δωματίων, ὡς καὶ τῶν ἄλλων τῆς οἰκίας κτισμάτων

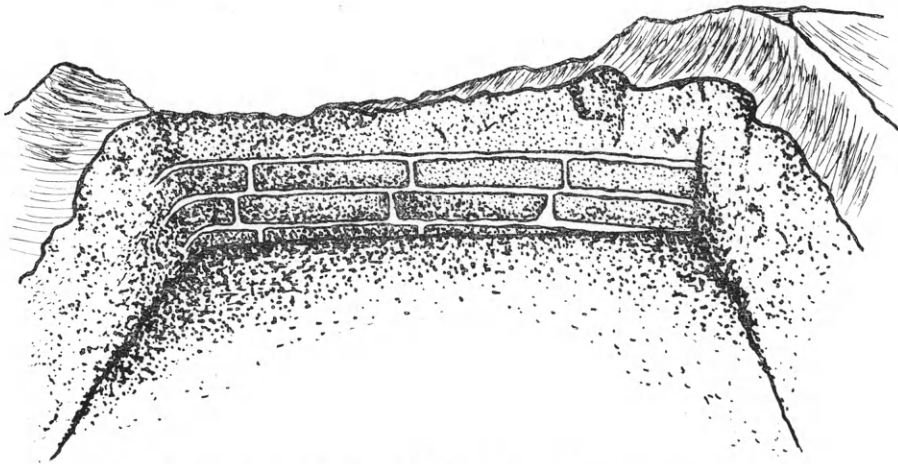

Εἰκ. 1. Ἱερᾶς Οἰκίας γεωμετρικῶν χρόνων δωματίων αἰ. Ἐσωτερικὴ ὄψις βορείου τοίχου (λεπτομέρεια).

(αὐλάκων θυσιῶν, βωμοῦ κλπ.), εἰς τρόπον, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ καὶ εὐκόλος ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς οὕτω ἐπικαθησάσης ἰλύος, ἄνευ κινδύνου νὰ προξηνηθοῦν ζημίαι καὶ εἰς καίρια σημεῖα τοῦ κτίσματος. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται νοητὸν πῶς καὶ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἐν λόγῳ κτίσματος διεγράφοντο οἱ τοῖχοι καὶ ἠκολούθησαν ὑπὸ τῶν εἰδικευμένων ἐργατῶν τὰ ἴχνη των, σαφῶς διακρινόμενα τῆς ἐκ κεραμίτιδος γῆς ἀποτελουμένης ἐπιχώσεως ἥτοι τοῦ ὑλικοῦ, ἐξ οὗ ἦσαν κατεσκευασμένοι καὶ αἱ ὠμαὶ πλίνθοι.

Οὕτω μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν (μᾶλλον τὴν ἀπόσπασιν) τῆς ἰλύος, διεγράφη καὶ τὸ σχέδιον τῆς οἰκίας, παρουσιαζούσης βεβαίως μεγάλην διάβρωσιν, κυρίως εἰς τινὰ εὐπαθῆ σημεῖα, ἀλλ' ἱκανῆς ἔτι νὰ δώσῃ μίαν ἰδέαν τῆς ἀρχικῆς μορφῆς καὶ τοῦλάχιστον πειστικωτέρας οἰασθήποτε ἀνακατασκευῆς ἢ ἔστω καὶ ἐπιδιορθώσεως. Διότι

πλὴν τούτων δόμοι ἀλλεπάλληλοι πλίνθων ἐμφανισθέντες ἤδη μετὰ τὸν καθαρισμόν εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ κτίσματος, κυρίως ὅμως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τοῦ βορείου τοίχου τοῦ δωματίου α1, ἔνθα διακρίνονται καθαρὰ τόσον οἱ ὀριζόντιοι ὅσον καὶ οἱ κάθετοι ἄρμοι τῶν κατὰ κανονικοὺς στοίχους (φορμηδόν) τοποθετημένων πλίνθων (εἰκ. 1, 2), δίδουν σαφῆ εἰκόνα τῆς κατασκευῆς καὶ πείθουν περὶ τῆς διὰ πλίνθων, διαστάσεων $0.45 \times 0.45 \times 0.10$ μ., κατα-

Εἰκ. 2. Δωμάτιον α1 Ἱερᾶς Οἰκίας. Δόμοι πλίνθων ἐμφανισθέντες εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τοῦ βορείου τοίχου.

σκευῆς τῶν τοίχων, ὅπερ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ ἀνασκάπτοντος κατὰ τὸ παρελθὸν ἐπὶ τῇ βάσει ὅμως μόνον τῶν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς βορείου πλευρᾶς τῆς Ἱερᾶς Οἰκίας διαφανέντων (καὶ φωτογραφηθέντων) ὀριζοντίων δόμων καὶ τοῦ πάχους τῆς ἐντὸς τοῦ δωματίου δ αὐτῆς εὐρεθείσης ἀκεραίας πλίνθου (βλ. Ἔργον 1958, σ. 6 καὶ 7).

Δευτέρα παρατήρησις, γενομένη ἀκριβῶς ἐξ ἀφορμῆς τῆς καταστροφῆς, ἦτο ἡ διαπίστωσις τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ χώρου τούτου πρὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ κτίσματος, διὰ θυσίας ἐπὶ ἐλευθέρου ἐδάφους, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λειψάνων θυσιῶν (ἀγγείων κλπ.), ἅτινα εὐρέθησαν ὑπὸ τοὺς τελείως διαλυθέντας τοίχους τοῦ δωματίου δ, ὡς καὶ τῶν πυρῶν, ὧν τὰ ἴχνη παρακολουθοῦνται διερχόμενα ὑπὸ τὰ σφζόμενα ἔτι λείψανα τοίχων τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ αὐτοῦ δωματίου καὶ ἀλλαγῶ. Εἰς ἐπίρρωσιν τούτου ἔχομεν καὶ τὸ γεγονός τῆς ἀνευρέσεως πρὸ τῆς Ἱερᾶς Οἰκίας πλείστων ὄσων θυσιῶν.

Λείψανα πυρῶν καὶ θυσιῶν ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὸν καθαρισμόν καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς οἰκίας, ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἢ καὶ ἐντὸς τῶν διαβρωθέντων τοίχων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπιτρέπει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων ἐτελοῦντο θυσίαι, εἴτε ὅτε ἡ σιάθμη του ἀνήρχετο διὰ τῆς λατρευτικῆς χρήσεως μέχρι τοῦ ἐκά-

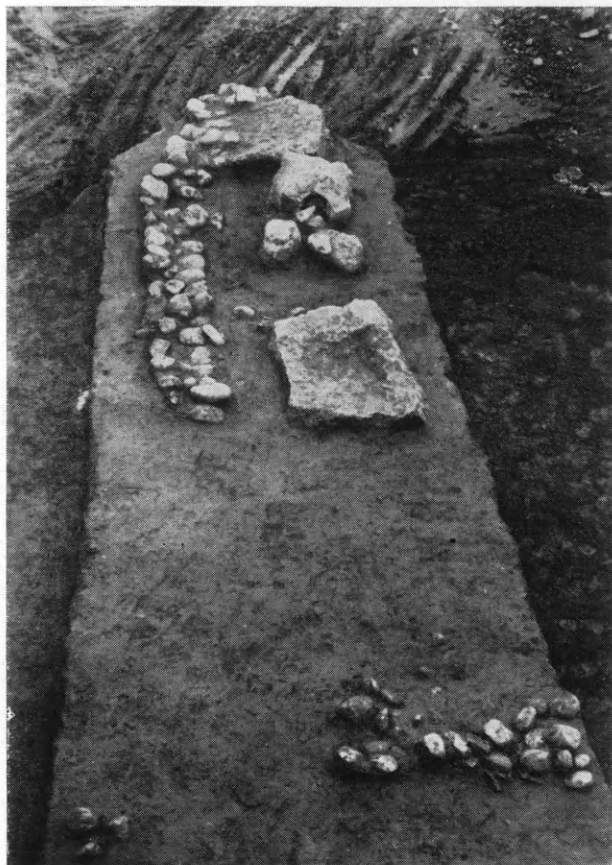
Εἰκ. 3. Ὁ χώρος τῶν πλινθίνων κτισμάτων (ἀπὸ Δυσιῶν).

στοτε ὕψους αὐτῶν, εἴτε καὶ ἅμα τῇ κατασκευῇ αὐτῶν, δι' ἄλλους λόγους.

Τὸ ὅτι ἡ Οἰκία ἐχρησιμοποιήθη δι' ἐντατικὴν λατρείαν, καθ' ἣν τὰ τῶν θυσιῶν λείψανα διατηροῦνται κατὰ στρώματα ἐντὸς αὐτῆς, γίνεται ἀντιληπτὸν ἤδη καὶ ἀπὸ τὰ στενά τῶν θυσιῶν, ὅπου α) θραύσματα ἀγγείων—λείψανα παλαιότερων προφανῶς θυσιῶν—ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὴν διαβρωθεῖσαν βόρειον πλευρὰν αὐτῶν (τῶν στενῶν) καὶ δὴ εἰς τὸ ὑπὸ τὴν σφζομένην πῆλωσιν τῆς τελευταίας φάσεως αὐτῶν ἔδαφος, β) κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν αὐτῶν ἐφάνησαν εἰς σημεῖον βαθύτερον καὶ τῶν δύο ἐπαλλήλων σφζομένων σειρῶν δύο στρώσεις λεπταὶ ἐξ ὑποκιτρίνου πηλοῦ, αἵτινες ἀκολουθοῦν τὴν αὐτὴν μὲ τὰ ὑπερθεῖν αὐτῶν διατηρηθέντα γνω-

στά στενά κλίσιν καὶ ἔκτασιν καὶ πιθανῶς ἀποτελοῦν ἐπίστρωσιν (πήλωσιν) τῶν δύο πρώτων—τῶν παλαιότερων δηλ.—στενῶν θυσιῶν τῆς Οἰκίας.

Ἄλλη ἐξ ἀφορμῆς ἐπίσης τῆς καταστροφῆς γενομένη διαπί-

Εἰκ. 4. Ἡ ἐπὶ τῆς ΒΔ. γωνίας τῆς Ἱερᾶς Οἰκίας μεταγενεστέρα
θυσία τοῦ 600 π.Χ.

στωσις ἦτο ἢ ἀποκάλυψις τῆς βάσεως, μετὰ τμήματος τῆς κοιλίας, εὐμεγέθους πηλίνου ἀγγείου κάτωθι ἀκριβῶς τοῦ διαλυθέντος περιχειλώματος τοῦ ἐν τῷ δωματίῳ ζ βωμοῦ.

Σημειοῦμεν τέλος, ὅτι τὸ ἐπὶ τῆς ΒΔ. γωνίας τοῦ ἐν λόγῳ δωματίου, ἀλλ' ἐπὶ πολὺ ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου ἀποκαλυφθὲν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ εἰρημένου χώρου καὶ διατηρηθὲν κατὰ χῶραν περιέρχον μικρὸν λίθινον κτίσμα, ὅπερ ἐκ τῶν

ἐπ' αὐτοῦ εὐρεθέντων θραυσμάτων εἶχε χρονολογηθῆ περὶ τὸ 600 π.Χ. καὶ τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τῆς Ἱερᾶς Οἰκίας εἶχε χαρακτηρισθῆ ὑπὸ τοῦ ἀνασκάπτοντος ὡς τὸ μόνον διασωθὲν δεῖγμα τῶν μετὰ τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους συνεχισθεισῶν ἐνταῦθα θυσιῶν, κατέπεσε δυστυχῶς καὶ διελύθη καὶ θὰ

Εἰκ. 5. Μαρμάρινον ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον ἐκ τῆς «χωματερῆς» Βουτσαρά.

εἶναι γνωστὸν μόνον ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος εὐτυχῶς σχεδίου του καὶ τῶν σχετικῶν φωτογραφιῶν (εἰκ. 4).

Μετὰ τὴν περάτωσιν τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Ἱερᾶς Οἰκίας ἠνοίχθησαν κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν καὶ μερικαὶ δοκιμαστικαὶ τάφροι, ὧν μάλιστα ἀνὰ μία εἰς τὰ δωμάτια γ καὶ ε καὶ τρίτη εἰς τὸν χώρον τῶν κυκλοτεροῦς διατεταγμένων λίθων, μεταξὺ δηλαδὴ τῶν δωματίων δ καὶ δ' (βλ. σχέδ. Ἔργου 1961, σ. 2).

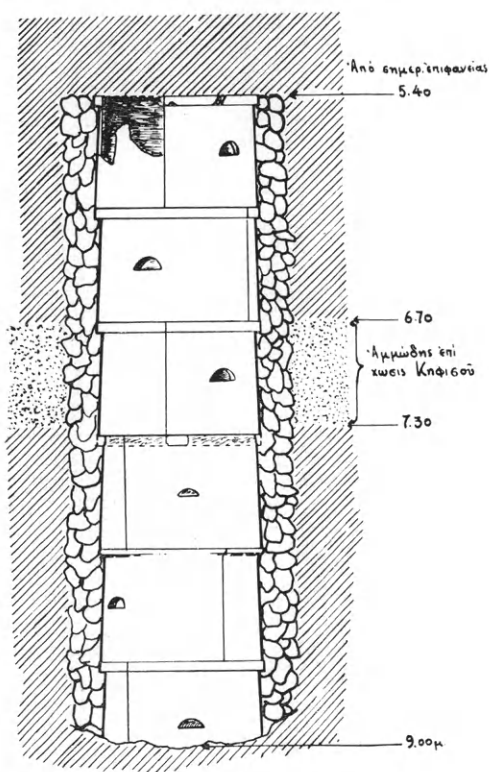
Διὰ τῶν τάφρων τούτων ἀπεδείχθη, ὅτι κατὰ τὴν γεωμετρικὴν περίοδον ὁ χώρος ἐνταῦθα καὶ μάλιστα βαθύτερον τοῦ σημείου, ἔνθα ἀπεκαλύφθη τὸ πρῶτον—ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω—στρώμα θυσιῶν, δὲν ἐχρησιμοποιήθη. Εἰς μεγαλύτερον βάθος, ἀντιστοιχοῦν

πρὸς τὸ δάπεδον τῆς γεινιαζούσης πρωτοελλαδικῆς Οἰκίας, εὐρέ-
θησαν εὐάριθμα μόνον ΠΕ ὄστρακα.

Κατὰ τὰς ἐφετινὰς ἐργασίας ὠλοκληρώθη ἐπίσης καὶ ἡ ἔρευνα
τοῦ Φρέατος Γ' (βλ. σχ. ἐν ΠΑΕ 1961). Ἀποτελεῖται ἐκ δέκα τεσσά-

Εἰκ. 6. «Χωματερὴ» Βενέτα. Φρέαρ II.
(Φωτογράφημα)

Εἰκ. 7. «Χωματερὴ» Βενέτα. Φρέαρ II.
(Σχεδιογράφημα).

ρων ἐπαλλήλων πηλίνων δακτυλίων, διατηρουμένων πάντων—πλὴν
τοῦ πρώτου—εἰς λίαν ἱκανοποιητικὴν κατάστασιν καὶ χωρεῖ εἰς
βάθος 10 μ., ὅπου συνηντήθη βραχῶδες ἔδαφος.

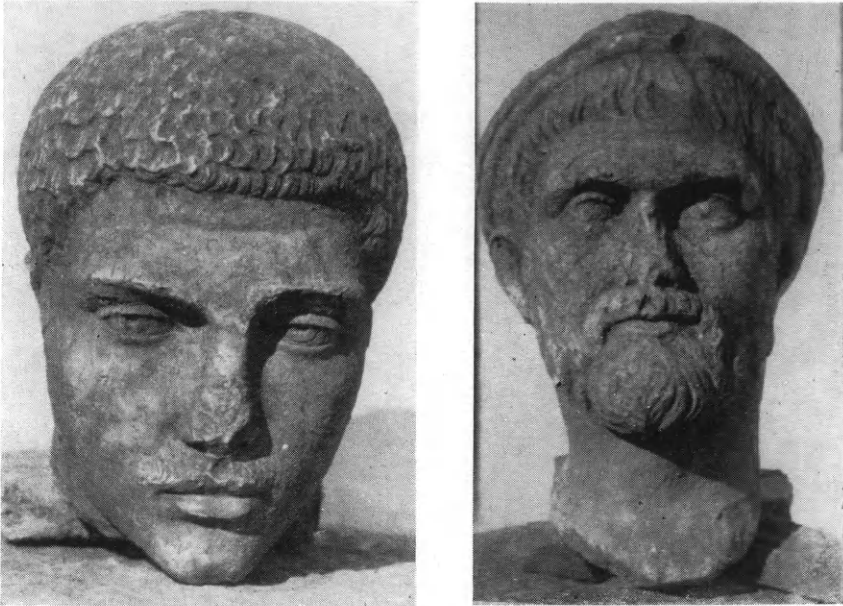
Ἐκτὸς τῶν ἐν ἀφθονία εὐρεθέντων τετραυσιμένων διαφόρων
ἀγγείων (ἐν οἷς καὶ μικρὸν μὲ χρυσοῦν διακόσμησιν) ὑπάρχουσι καὶ
ἀρκετὰ εἰδώλια, ἀγνῦθες κλπ. τοῦ 4ου καὶ τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος.

Ἐν συνεχείᾳ ἀνελήφθη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὰ κάτωθι
μέρη :

1) Εἰς τὸ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Λένορμαν καὶ Βίαντος οἰκόπεδον
Κ. Μανιατοπούλου, ὅπου κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων ἀπεκαλύ-

φθη και άνεσκάφη συστάς ἕξ τάφων και μιᾶς ὀστεοδόχου κάλπης μαρμαρίνης τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰῶνος, μὲ ἀφθονίαν δακρυδόχων (εἰς τῶν τάφων περιεῖχε πλέον τῶν ἐξήκοντα) και ἄλλων κτερισμάτων. Εὐρέθησαν ἐπίσης και ἐπιτύμβιοι ἐνεπίγραφοι κιονίσκοι. Ἐσημειώθη ἐνταῦθα ἡ ὑπαρξίς δύο τοίχων, ἀρκετοῦ πάχους, οἵτινες εἶναι ἄσχετοι πρὸς τοὺς τάφους, μεταγενέστεροι αὐτῶν και προχωροῦν κάτωθεν τῆς ὁδοῦ Λένορμαν.

2) Εἰς τὸ κτῆμα Π. Βουτσαρᾶ, κείμενον Δ. τοῦ Στεγάστρου

Εἰκ. 8 και 9. Μαρμάρινα ἀνδρῖκα κεφαλαῖα ρωμαϊκῶν χρόνων ἐκ τῆς «χωματερῆς» Βενέτα.

και εἰς ἀπόστασιν 500-600 μ. ἀπ' αὐτοῦ, χωματοληπτικαὶ ἐργασίαι συνεχιζόμεναι ἀπὸ ἐτῶν ἔφερον εἰς φῶς ἀνάλημα βυζαντινῶν χρόνων διὰ τὸν ἐκεῖθεν διερχόμενον ἄλλοτε παραπόταμον τοῦ Κηφισοῦ. Πρὸ διετίας εἶχεν ἐπισημανθῆ ὀλίγον δυτικώτερον αὐτοῦ τὸ ἀντίστοιχον τμήμα ἐπὶ τῆς ἄλλης ὄχθης. Ἐκ τοῦ ἐφέτος ἀποκαλυφθέντος συνελέγησαν τεμάχια ἀρχαίων γλυπτῶν (ἀναγλύφων, λεκάνης), ὡς και τὸ ἐν εἰκ. 5 ἀκέραιον ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον (μῆκος 0.54 και ὕψ. 0.42) τοῦ τύπου τῶν καλουμένων νεκροδείπνων, ἅτινα εἶχον χρησιμοποιοηθῆ εἰς τὸ ἀνάλημα ὡς οἰκοδομικὸν ὑλικόν. Εἰς τὴν ἰδίαν «χωματερῆν» ἐσκάφησαν και ὀλίγα φρέατα

κοινά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προήλθε μεταξύ τῶν ἄλλων καὶ δεκάς βυζαντινῶν ἀγγείων ἀντλήσεως.

Εἰκ. 10. Πῶμα μαρμαρίνης σαρκοφάγου ἐκ τῆς «χωματερῆς» Βενέτα. Προσθία ὄψις.

Εἰκ. 11. Πῶμα μαρμαρίνης σαρκοφάγου ἐκ τῆς «χωματερῆς» Βενέτα.
*Ἡ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον στενὴ κεκοσμημένη πλευρά.

3) Εἰς τὴν «χωματερὴν» Βενέτα κειμένην ἐπὶ τῆς προεκτάσεως τῆς ὁδοῦ Κρατύλου καὶ ἀπέχουσαν 300 μ. περίπου Δ. τοῦ

Στεγάστρου, ἀπεκαλύφθη κατά τὴν διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως

Εἰκ. 12. Τμήμα μαρμαρίνου ἀναγλύφου προφανῶς ἐκ τοῦ σώματος τῆς σαρκοφάγου τῆς «χωματερῆς» Βενέτα.

Εἰκ. 13. Τμήμα μαρμαρίνου ἀναγλύφου με παράστασιν ἰπέως προφανῶς ἐκ τοῦ σώματος τῆς σαρκοφάγου τῆς «χωματερῆς» Βενέτα.

Εἰκ. 14. Τμήμα ἐκ τῆς σαρκοφάγου τῆς «χωματερῆς» Βενέτα.

ἐνεργουμένην χωματοληψίαν, ἣτις εἶχε φθάσει εἰς βάθος 10 περί-

που μέτρων, φρέαρ μετά πηλίνης επίσης επενδύσεως, τοῦ γνωστοῦ πλέον τύπου τοῦ 4^{ου} π.Χ. αἰῶνος, μέχρι τοῦ ἔκτου αὐτοῦ δακτυλίου, ὡς φαίνεται καὶ εἰς τὰς εἰκόνας 6 καὶ 7.

Τὸ φρέαρ τοῦτο ἀπεφασίσθη νὰ διαλυθῇ καὶ νὰ μελετηθῇ ὡς ὑλικόν. Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ φρέατος ἠρευνήθησαν προχείρως καὶ τὰ τοιχώματα τοῦ σκάμματος τῆς «χωματερῆς» μὲ ἀποτελέσμα τὴν

Εἰκ. 15. Τμῆμα ἀναγλύφου, πιθανῶς ἐκ τοῦ σώματος τῆς σαρκοφάγου τῆς «χωματερῆς» Βενέτα.

ἐπισήμανσιν καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐξερευνήσεως: α) ἐνὸς ἔτι φρέατος μετὰ πηλίνης επενδύσεως ἐλάχιστα σφωζομένης καὶ ἐδραζομένης ἐπὶ ὠραίας λιθοδομῆς, ἣτις συνεχίζεται μέχρι βάθους 6.50 μ. Τούτου ἡ διάμετρος εἶναι 2.10 μ. εἰς τὸ ὕψος τῆς πηλίνης επενδύσεως, φθάνει δὲ τὰ 2.50 μ. εἰς βαθύτερον σημεῖον. Ἡ ἔρευνά του δὲν ἐξηντήθη. Ἀπέδωσε μέχρι τοῦδε ἀξιόλογον κεραμεικὸν ὑλικόν, νομίσματα καὶ σπλεγγίδα σιδηρᾶν, β) ἀριθμοῦ τινος τάφων κειμένων εἰς ἀρκετὰ ἀπομεμακρυσμένα μεταξύ των σημεῖα καὶ ἀνηκόντων εἰς βυζαντινοὺς, ρωμαϊκοὺς καὶ κλασσικοὺς χρόνους, γ) δύο ἀποθετῶν, ἐνὸς ρωμαϊκῶν καὶ ἐνὸς ἀρχαϊκῶν χρό-

νων, ὧν ὁ τελευταῖος ἀπέδωσεν ἱκανὸν ἀριθμὸν λίαν ἀξιολόγων ἀγγείων (μελανομόρφων κυλίκων καὶ πινακίων θραύσματα, ἀλλὰ καὶ μεγαλυτέρων—ἀμφορέων—) καὶ δ) δύο ἐπαλλήλων καὶ ἐκτεταμένων ἀρχαίων στρωμάτων, ἐξ ὧν προῆλθον ἀρχιτεκτονικὰ μέλη διαφόρων ἐποχῶν, τμήματα ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων, δύο ἀνδρικοὶ κεφαλαὶ ρωμαϊκῶν χρόνων (εἰκ. 8 καὶ 9), ὡς καὶ ὀλόκληρον τὸ

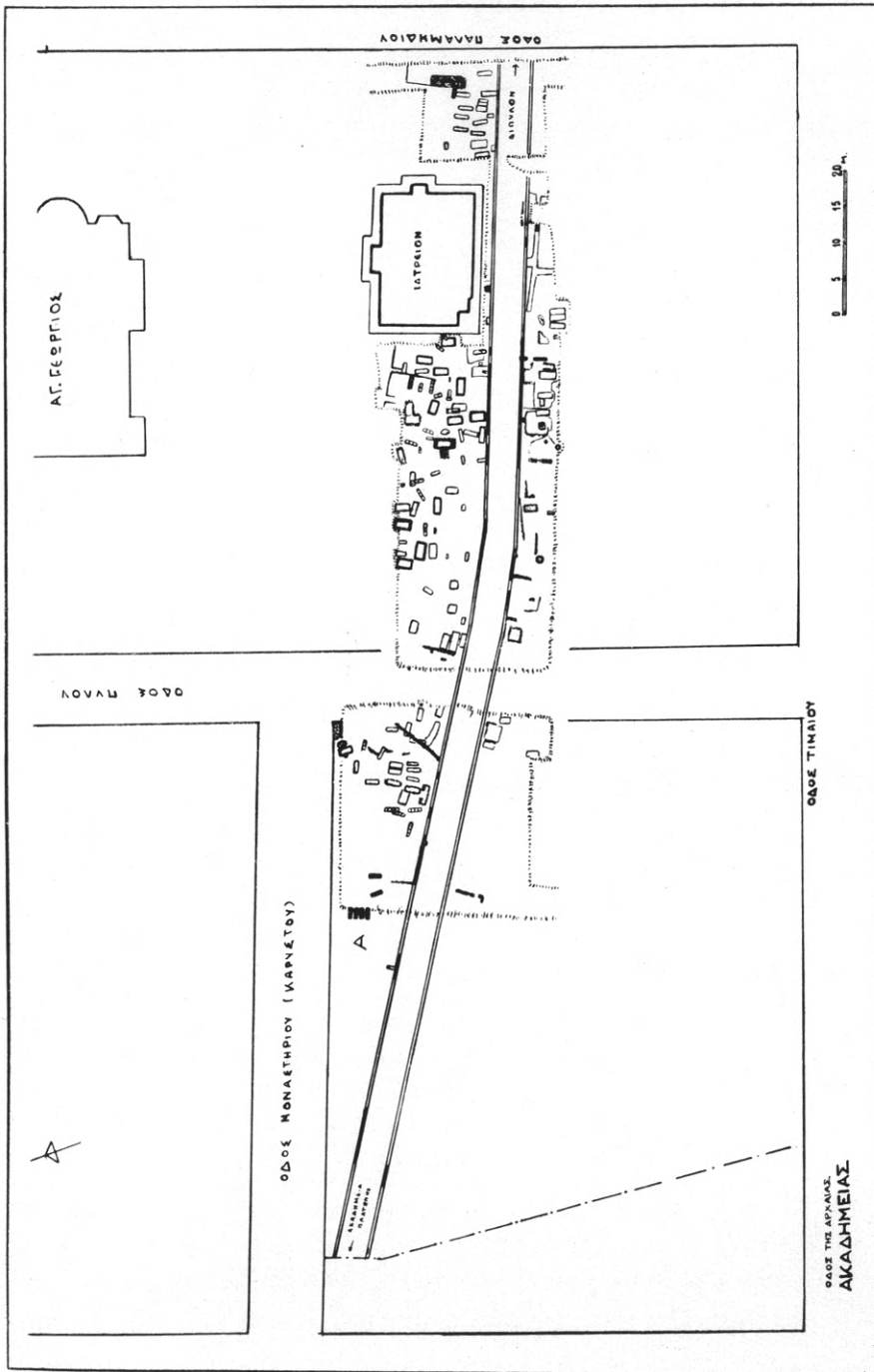

Εἰκ. 16. Γενικὴ ἄποψις τοῦ ἀνασκαφέντος τομέως τῶν τάφων.

κάλυμμα κλινομόρφου σαρκοφάγου (εἰκ. 10 καὶ 11) τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.

Τὴν συστηματικὴν ἐξερεύνησιν τοῦ χώρου τούτου ἀνέλαβεν ὁ κ. Σταυρόπουλλος, δαπάναις τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων, ἀφ' ἧς ἦλθον εἰς φῶς ἐπὶ πλέον διάφοροι τάφοι, ὡς καὶ τὰ ἐν εἰκ. 12, 13, 14 καὶ 15 ἀνάγλυφα, εἰκονίζοντα ἀμαξονομαχίαν καὶ προερχόμενα προφανῶς ἐκ τοῦ σώματος τῆς προειρημένης σαρκοφάγου.

Ἐντεῦθεν τέλος παρέστη πάλιν ἀνάγκη μελέτης τοῦ πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου χώρου, διότι οἰκοδομικαὶ ἐργασίαι τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἐγένοντο ἀφορμὴ νὰ ἀποκαλυφθῇ ἐκεῖ γνωστόν (ἐκ τῆς πρὸ τριακονταετίας ἐνεργηθείσης ἐκεῖ ἀνασκαφῆς), ἀλλὰ καὶ ἄγνωστον τμῆμα τῆς ἀπὸ Διπύλου πρὸς Ἀκαδήμειαν

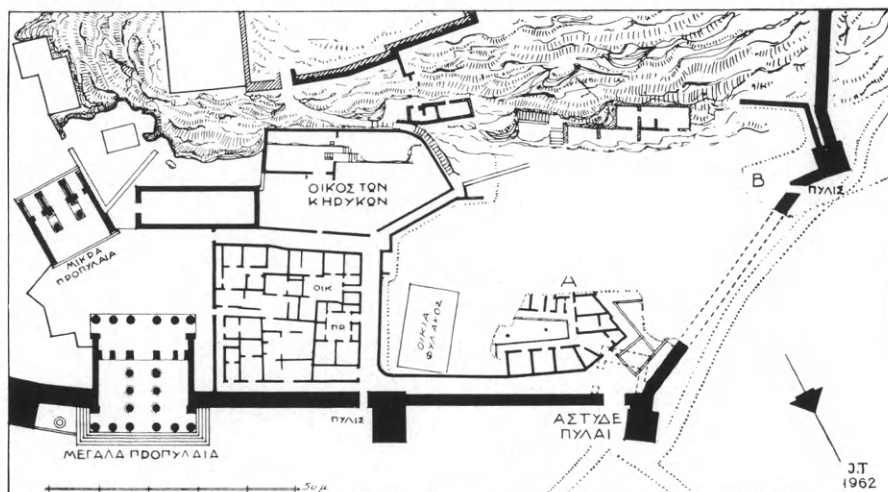
Είχ. 17. Τοπογραφικόν σχέδιον τῆς ἀπὸ Διτύλου πρὸς Ἀκαδημειαν ἀρχαίας οδοῦ καὶ τὸν παρ' αὐτὴν τῆρον.

ἀγούσης ἀρχαίας ὁδοῦ, μὲ νέους τάφους καὶ θυσίας (εἰκ. 16) παρὰ τὴν ὁδὸν Μοναστηρίου.

Τὸ παρατιθέμενον σχέδιον (εἰκ. 17) παρέχει ἰδέαν τῆς ἄλλοτε ἀνασκαφείσης περιοχῆς καὶ τῶν σήμερον ἐπισημανθέντων σημείων.

2. ΕΛΕΥΣΙΣ. Ἱερόν.

Αἱ διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἰ. Τραυλοῦ, βοηθουμένου ὑπὸ τῆς ἀρχαιολόγου κ. Μ. Ἀναγνωστοπούλου, συνεχιζόμεναι ἀπὸ τοῦ 1960 ἀνασκαφαὶ τῆς Ἐλευσῖνος ἐνετοπισθήσαν κατὰ τὸ 1962 εἰς

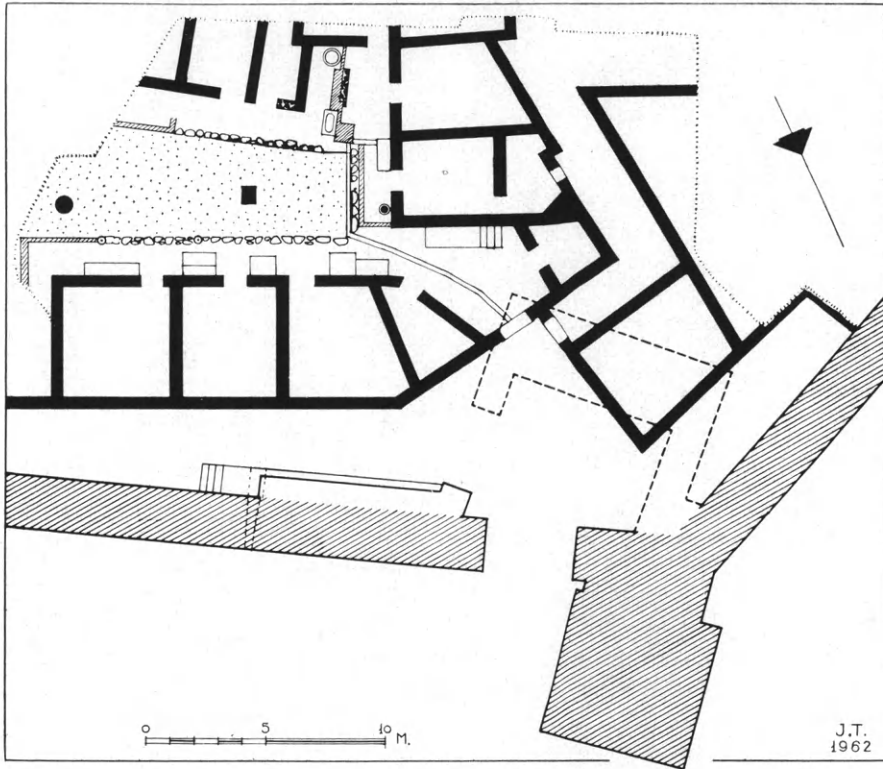
Εἰκ. 18. Γενικὸν τοπογραφικὸν διάγραμμα τοῦ πρὸς Δυσμὰς τῶν Μεγάλων Προπυλαίων τμήματος τοῦ ἱεροῦ. Α καὶ Β θέσεις, ἐνθα διεξήχθησαν ἀνασκαφαὶ τὸ 1962.

τὸν ἐκτεταμένον χῶρον τοῦ Ἱεροῦ τὸν πρὸς Δυσμὰς τῶν Μεγάλων Προπυλαίων, ὅπισθεν τῆς ἐκεῖ εὑρισκομένης οἰκίας τοῦ φύλακος (εἰκ. 18). Εἰς τὸν χῶρον αὐτὸν κατὰ τὸ 1961 ἀνεσκάφη μέγα μέρος οἰκοδομήματος τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (εἰκ. 19, 20 καὶ 21) κατὰ δὲ τὸ παρελθὸν ἔτος ἡ ἀνασκαφὴ προωθήθη πρὸς Νότον καὶ ἀπεκαλύφθη καὶ ἡ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην νοτιὰ πλευρὰ τῆς αὐλῆς μετὰ τῶν σχετικῶν δωματίων.

Οἱ τοῖχοι τοῦ οἰκοδομήματος ἐκτισμένοι δι' ἀργῶν λίθων καὶ πηλοῦ παντοῦ σχεδὸν διατηροῦν τὸ ἀρχικὸν ὕψος τῆς λιθίνης βάσεως των εἰς πολλὰ δὲ σημεῖα καὶ τμήματα τῆς ἐξ ὠμῶν πλίνθων ἀνωδομῆς των. Τὸ ὑψηλότερον μέρος τῶν πλίνθων διελύθη μετὰ

τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ οἰκοδομήματος καὶ οὕτω ἐσχηματίσθη, ὁμοῦ μὲ τὰ παρασυρόμενα ὑπὸ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων μερῶν τοῦ λόφου χώματα, ἐπίχωσις ὕψους δύο μέτρων.

Τόσον ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς αὐλῆς ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν δαπέδων τῶν δωματίων ἀνευρέθησαν τεμάχια κονιάματος διατηροῦντα ἔγ-

Εἰκ. 19. Κάτοπις τοῦ ἀποκαλυφθέντος οἰκοδομήματος τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων.

χρωμον διακόσμησιν, ἀρκεταὶ ὀπτόπλινθοι, πολλοὶ κέραμοι ἐκ τῆς στέγης, ὡς καὶ πολλὰ ὄστρακα καὶ νομίσματα τοῦ 3^{ου} μ.Χ. αἰῶνος. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι οὐδὲν ἀξιόλογον εὑρημα παρουσιάσθη ἐντὸς τοῦ οἰκοδομήματος, ἐξ αὐτοῦ δὲ συμπεραίνεται ὅτι τοῦτο δὲν κατεστράφη βιαίως, ἀλλ' ἐγκατελείφθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 3^{ου} μ.Χ. αἰῶνος, ὡς καὶ ὀλόκληρος ἢ πρὸς Δυσμᾶς τῶν Μεγάλων Προπυλαίων ἔκτασις τοῦ Ἱεροῦ περιορισθέντων τῶν ὁρίων αὐτοῦ.

Τὸ οἰκοδόμημα ἐκτίσθη κατὰ τὸν 1^{ον} μ.Χ. αἰῶνα εἰς τὴν θέσιν ἀρχαιότερου κτηρίου, τοῦ ὁποίου ἐσώθησαν πολλοὶ τοῖχοι χρησι-

μοποιηθέντες και πάλιν κατά την άνοιχοδόμησιν αὐτοῦ. Τὰ ἀποκαλυφθέντα δωμάτια τῆς νοτίας πλευρᾶς εἶναι πολὺ μικρότερα τῶν ἄλλων πλευρῶν και φαίνεται ὅτι ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς βοηθητικοὶ χώροι. Εἰς ἓν τούτων ἀνευρέθη κυκλικὸν προστομιαῖον φρέατος και πλησίον αὐτοῦ μαρμαρίνη λεκάνη λαξευμένη ἐπὶ μεγάλου βάθρου ἐπιτυμβίου τραπέζης, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι χαραγμένη ἡ ἐπι-

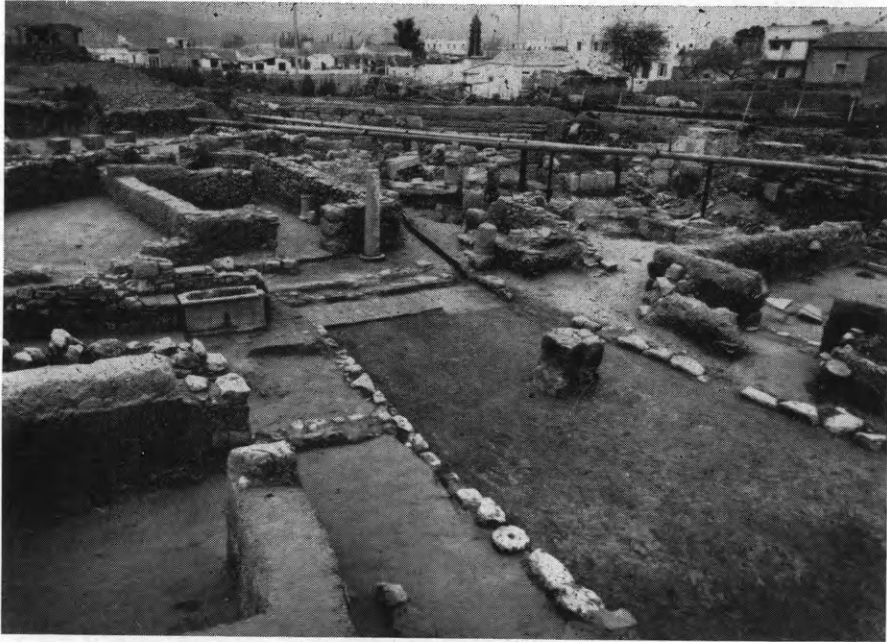
Εἰκ. 20. Ἐπιτύμβιον τοῦ ρωμαϊκοῦ οἰκοδομήματος ἀπὸ Βορρά.

γραφῆ: ΣΑΝΓΑΡΙΟΣ ΕΣΣΤΙΑΙΟΥ ΚΙΑΝΟΣ, τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος.

Συγχρόνως μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ οἰκοδομήματος ἐπεχειρήθη μικρὰ δοκιμαστικὴ ἔρευνα πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ὑπάρξεως ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ Πεισιστρατείου τείχους πυλίδος (εἰκ. 22) ἡ ὁποία, ὡς εἶχεν ὑποτεθῆ τῇ ὁδηγίᾳ σχετικοῦ χωρίου τῆς ἐπιγραφῆς τῆς λογοδοσίας τῶν ἐπιστατῶν τῆς Ἐλευσίνας τοῦ 329/8 π.Χ., πρέπει νὰ εὐρίσκετο εἰς τὴν θέσιν αὐτήν.

Τὰ ἀποτελέσματα εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἦσαν ἐξόχως εὐχάριστα και σὺν τῷ χρόνῳ ἡ δοκιμαστικὴ αὕτη ἔρευνα μετετρέπη εἰς κανονικὴν ἀνασκαφὴν, ἡ ὁποία λόγῳ και τῆς μικρᾶς ἐπιχώσεως ἐνταῦθα ἔλαβε μεγάλην ἔκτασιν. Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης διεπιστώθησαν τὰ ἑξῆς:

Τὸ δυτικὸν τεῖχος, τοῦ ὁποίου τμήμα εἶχομεν ἀποκαλύψει τὸ 1960 πλησίον τῶν Ἄστυδε πυλῶν, ἐκτείνεται κατ' εὐθείαν γραμμὴν διατηρούμενον εἰς πολὺ καλὴν κατάστασιν εἰς μῆκος 53 μ., ὅπου καὶ διακόπτεται. Εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς αὐτὸ ἀνευρέθη ἡ ἀναμενομένη πυλῖς, ἡ ὁποία τέμνει λοξῶς τὸ τεῖχος καὶ ἔχει πλάτος 1.65 μ. (εἰκ. 18). Τὸ τεῖχος πέραν τῆς πυλίδος συνεχίζεται

Εἰκ. 21. Ἄπομεις τοῦ ρωμαϊκοῦ οἰκοδομήματος ἀπὸ Νότου.

μὲ μικρὰν ἀπόκλισιν πρὸς Βορρᾶν καὶ τερματίζεται ἐπὶ τοῦ ἀνευρεθέντος ἑτέρου πύργου, εὐρισκομένου εἰς ἀπόστασιν 58 μ. ἀπὸ τοῦ πρώτου. Ὁ ἀνασκαφειὸς νέος πύργος εἶναι τετράγωνος, πλευρᾶς 6 μ., ὅση δηλαδὴ καὶ ἡ πλευρὰ τῶν ἄλλων Πεισιστρατειῶν πύργων τοῦ Ἱεροῦ, καὶ εὐρίσκεται ἀκριβῶς εἰς τὴν βᾶσιν τῆς ἀποτόμως ἀνερχομένης πλευρᾶς τοῦ λόφου. Ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ πύργου συνεχίζεται καὶ πάλιν τὸ τεῖχος, ἀκολουθοῦν κατεύθυνσιν κάθετον πρὸς τὴν κλίσιν τοῦ λόφου (εἰκ. 18), φθάνον εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον αὐτοῦ ὅπου, ὡς φαίνεται, ἤνουτο μετὰ τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως.

Τόσον τοῦ πύργου ὅσον καὶ τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον ἀνεσκάφη καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν του, ἦτοι εἰς μῆκος 68 μ., σφῶνται ἀρκε-

τοὶ λίθοι ὡς καὶ χαρακτηριστικὰ ἐπὶ τοῦ βράχου λαξεύματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἠδράζοντο οἱ ἐλλείποντες λίθοι. Τὸ πλάτος τοῦ τείχους εἶναι 2.30 μ. πλὴν τῆς ἀρχῆς του πλησίον τοῦ πύργου, ὅπου τὸ πλάτος του φθάνει τὰ 3.70 μ. Ἐνταῦθα ὁμως πρόκειται ὄχι περὶ ἑνός, ἀλλὰ περὶ δύο διαφορετικῶν τειχῶν: τοῦ τείχους τοῦ περιβόλου καὶ ἑτέρου τοίχου πλάτους ἑνὸς περιῖπου μέτρου, ὅστις

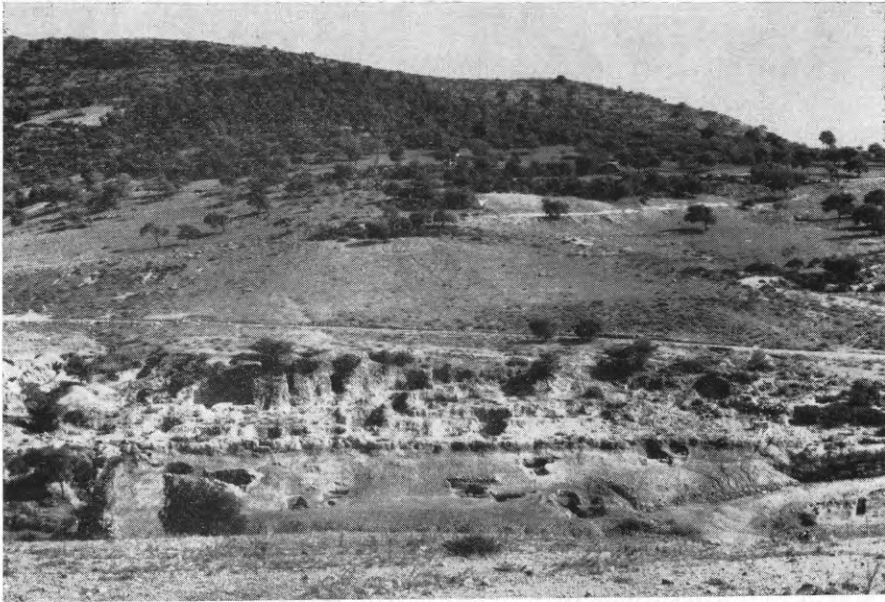

Εἰκ. 22. Πυλὶς ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Πεισιστρατείου περιβόλου.

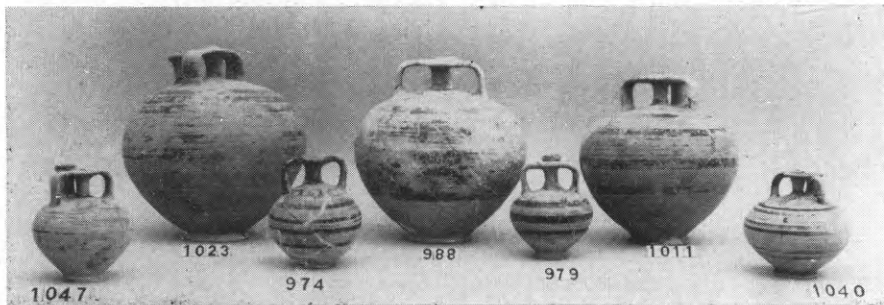
καὶ αὐτὸς ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ πύργου ἀκολουθεῖ παράλληλον περιῖπου κατεύθυνσιν πρὸς τὸ τεῖχος μέχρι ἀποστάσεως 8.50 μ. Κατόπιν στρέφεται πρὸς Ἄνατολὰς κατ' ὀρθὴν σχεδὸν γωνίαν, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν δὲ ταύτην παρηκολουθήθη μέχρι ἀποστάσεως 13 μ. Ὁ δεύτερος αὐτὸς τοίχος, ὅστις διετηρήθη εἰς πολὺν καλυτέραν κατάστασιν, ἐκτίσθη συγχρόνως μὲ τὸν Πεισιστράτειον περιβόλον καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ ἀποτελῇ τὸ ζητούμενον εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην διατείχισμα, τὸ ὁποῖον πρέπει, κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς λογοδοσίας τῶν ἐπιστατῶν, νὰ ἑτεροματίζεται εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πλησίον τῆς ἀνευρεθείσης πυλίδος τῆς ἀπαντροκῆ τοῦ δολίχου.

3. ΠΕΡΑΤΗ (Πόρτο Ράφτη).

Διὰ τοῦ κ. Σπ. Ἰακωβίδη ἀνεσκάφησαν ἐφέτος ἐν Περατῇ δύο διάφορα τμήματα τοῦ νεκροταφείου. Τὸ Α, ὅπου ἀνεκαλύφθη-

Εἰκ. 23. Γενικὴ ἄποψις τοῦ τοπίου τῆς ἀνασκαφῆς.

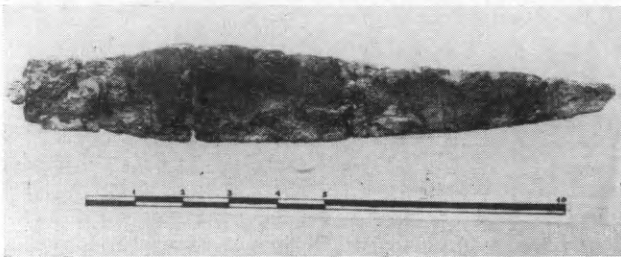
Εἰκ. 24. Ψευδόστομοι ἀμφορεῖς ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Περατῆς.

σαν οἱ δύο τελευταῖοι πρὸς τὴν θάλασσαν τάφοι, καὶ μία κατωφερῆς πλαγιά πρὸς Δ. (εἰκ. 23). Ἐν συνόλῳ ἠρευνήθησαν 12 τάφοι, θαλαμοειδεῖς καὶ ἅπαντες ἀσύλητοι. Οὐδεὶς εἶχε διατηρήσει τὴν θόλον του, τῶν πλείστων δὲ οἱ δρόμοι, λόγῳ τοῦ ἀποτόμου τῆς κατωφερείας, ἦσαν βραχύτατοι καὶ ὑποτυπώδεις. Εἰς ἓνα ἐξ αὐτῶν,

Εἰκ. 25. Ἀγγεῖα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Περατῆς.

τὸν 141, ὑπῆρχον δύο ἐπάλληλα στρώματα ταφῶν, ἀπόδειξις ὅτι αἱ θόλοι κατέρρεον ἤδη ἐνῶ τὸ νεκροταφεῖον ἐλειτούργει, πρᾶ-

Εἰκ. 26. Χαλκοῦν μαχαιρίδιον ἐκ τοῦ τάφου 137 Περατῆς.

γμα τὸ ὁποῖον ἔχει ἤδη ἐπανειλημμένως σημειωθῆ. Τὰ εὐρεθέντα ἐφέτος ἀγγεῖα, τὴν πλειοψηφίαν τῶν ὁποίων ἀποτε-

οἱ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς (εἰκ. 24) καὶ οἱ πιθόσχημοι ἀμφορίσκοι, ἀνέρχονται εἰς 85, ἀνήκουν δὲ εἰς τὰ γνωστὰ σχήματα (εἰκ. 25). Οὐδὲν ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ θεωρηθῆ ἰδιαιτέρως ἀξιόλογον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ποιότητα τῆς διακοσμήσεώς των, τὸ ἐνδιαφέρον ὅμως τὸ ὁποῖον παρέχουν συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἐπιβεβαιώνουν τὴν ἐπανειλημμένως ἤδη διατυπωθεῖσαν παρατήρησιν, ὅτι δηλαδὴ περιορίζονται εἰς τὴν περίοδον τοῦ ΥΕ ΙΙΙΓ, τὴν ὁποίαν ὅμως καλύπτουν ὁλόκληρον. Ὑπάρ-

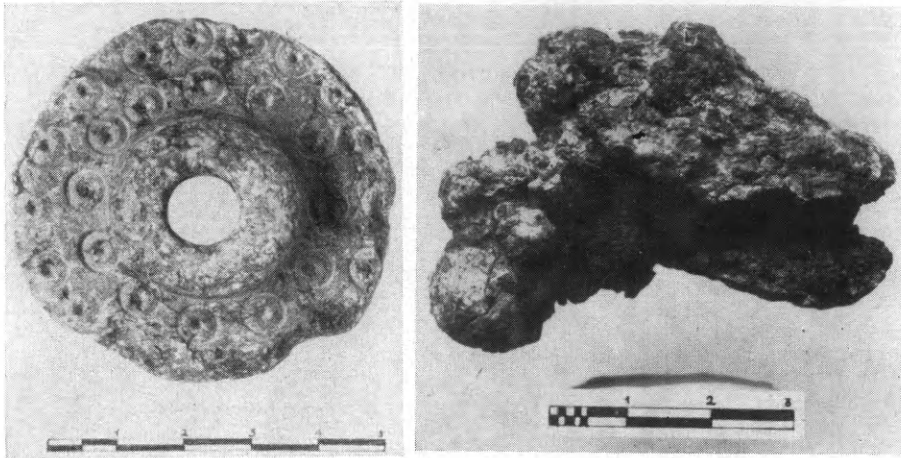

Εἰκ. 27. Λίθινος κοπεὺς ἐκ τοῦ τάφου 143 τῆς Περατῆς.

χουν πρᾶγματι ἀγγεῖα ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς περιόδου ταύτης (βλ. π.χ. εἰκ. 24, ἀρ. 1023 καὶ 974) καθὼς καὶ ἄλλα, ἀνήκοντα εἰς τὰ

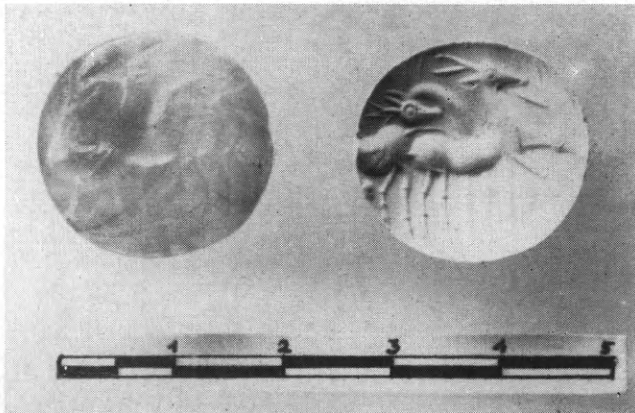
τελευταία δείγματα τοῦ ρυθμοῦ τοῦ Σιτοβολῶνος (εἰκ. 25, ἀρ. 976 καὶ 995).

Τὰ μικρὰ εὐρήματα καὶ ἀρκετὰ ὑπῆρξαν καὶ ποικίλα. Πλὴν

Εἰκ. 28-29. Μύκης ξίφους καὶ σκωρία χαλκοῦ ἐκ τοῦ τάφου 137 τῆς Περαιτῆς.

τῶν διαφόρων κοσμημάτων: ψήφων, κομβίων καὶ ἄλλων συνήθων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον κτερισμάτων εὐρέθησαν καὶ ἐργαλεῖα,

Εἰκ. 30. Σφραγιδόλιθος ἐκ τοῦ τάφου 142 τῆς Περαιτῆς.

ὅπως τὸ χαλκοῦν μαχαιρίδιον τοῦ τάφου 137 (εἰκ. 26) καὶ ὁ μικρὸς λίθινος κοπεὺς τοῦ τάφου 143 (εἰκ. 27). Εὐρέθη ἔτις λίθινος μύκης ξίφους, διακοσμημένος μὲ ἐγγαράκτους κύκλους εἰς τὸν

τάφον 137 (εικ. 28) καθώς και τεμάχιον σκωρίας χαλκοῦ προερχόμενον ἐκ τοῦ ἰδίου τάφου (εικ. 29), τοῦ ὁποῦ ἡ παρουσία ἐντὸς τοῦ τάφου ἐξηγεῖται μόνον διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι εἶχε σχέσιν πρὸς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ νεκροῦ, τὸν ὁποῖον συνώδευεν. Εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθῇ ὁ φακοειδῆς ἐξ ἀχάτου σφραγιδὸλίθος τοῦ τάφου 142 (εικ. 30) μὲ ἔγγλυπτον παράστασιν ἐλάφων, πολὺ καλῆς τέχνης καὶ

Εἰκ. 31. Σφραγιδοκύλινδρος ἐκ τοῦ τάφου 142 τῆς Περαιτῆς.

θαυμασίας διατηρήσεως, κυρίως δὲ ὁ ἐξ αἱματίτου ἄθικτος σφραγιδοκύλινδρος τοῦ ἰδίου τάφου (εικ. 31) προελεύσεως ἀνατολικῆς, εἰδικώτερον δὲ συροαἰγυπτιακῆς, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ εἰκονίζονται μυθικὰ ἀνθρωπόμορφα ὄντα κατευθυνόμενα πρὸς μορφὴν καθημένην ἐπὶ θρόνου καὶ φέρουσαν τὸ ἔνδυμα καὶ τὰ σύμβολα τῶν αἰγυπτίων Φαραώ. Ἡ ἐργασία εἶναι λεπτοτάτη καὶ ἐξαιρετικῆς ποιότητος, ἡ δὲ γενικὴ ὁμοίότης τοῦ σφραγιδοκυλίνδρου αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀνακαλυφθέντα τὸ 1953 εἰς τὸν τάφον 1 καταφανῆς. Οὕτω προσιθεται εἰς τὰ ἤδη ὑπάρχοντα ἐν ἀκόμῃ τεκμήριον τῆς ἐπαφῆς, τὴν ὁποίαν οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς αὐτῆς τῆς Ἀττικῆς διετήρουν πρὸς τὰ ἀσιατικὰ παράλια καὶ τὸν γνωστὸν εἰς αὐτοὺς τότε κόσμον.

4. ΒΡΑΥΡΩΝ

Καθ' ὄλον τὸ ἔτος 1962 ἐξηκολούθησαν αἱ ἐργασίαι ἀνασκαφῶν καὶ ἀναστηλώσεως τῶν μνημείων τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου ἐν Βραυρῶνι Ἀττικῆς διὰ τοῦ Γ. Διευθυντοῦ ἀρχαιοτήτων κ. Ἰ. Παπαδημητρίου.

Αἱ κυρίως ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι ὑπῆρξαν ἐφέτος περιορι-

Εἰκ. 32. Ἐπιπέδου τῆς γέφυρας ἀπὸ Νότου μετὰ τοῦ τειχοῦ.

σμένης ἐκτάσεως λόγῳ τῆς ἀνάγκης περισυλλογῆς τῶν εὐρημάτων καὶ συμπληρώσεως τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀνεσκάφη πλήρως ἡ πρὸς Δυσμὰς τῶν δωματίων τῆς Στοᾶς μερικῶς πέρυσιν ἀποκαλυφθεῖσα πορτίνη γέφυρα, τῆς ὁποίας τὸ κατάστρωμα ἐξελήφθη κατ' ἀρχὰς ὡς δάπεδον οἰκοδομήματος (εἰκ. 32).

Ἡ γέφυρα ἔχει μῆκος μὲν 9.20 μ., πλάτος δὲ 9.06 μ. περίπου καὶ κεῖται οὐχὶ παραλλήλως πρὸς τὴν Στοᾶν ἀλλὰ μὲ λοξὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὰ μεγάλα Προπύλαια τῆς αὐλῆς. Τὸ κατάστρωμά της ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων ὀρθογωνίων πορτίνων πλακῶν, μήκους 1.45-1.40 μ. καὶ πλάτους 0.80-0.65 μ., ὧν αἱ στεναὶ πλευραὶ

ἐδράζονται ἐπὶ πέντε σειρῶν ὀρθογωνίων πωρολίθων (ὀρθοστατῶν), οἵτινες, τοποθετημένοι παραλλήλως κατὰ διαστήματα ἐντὸς τοῦ ρεύματος, χωρίζουν τὰ τέσσαρα ἀνοίγματα (ὄχετους) τῆς γεφύ-

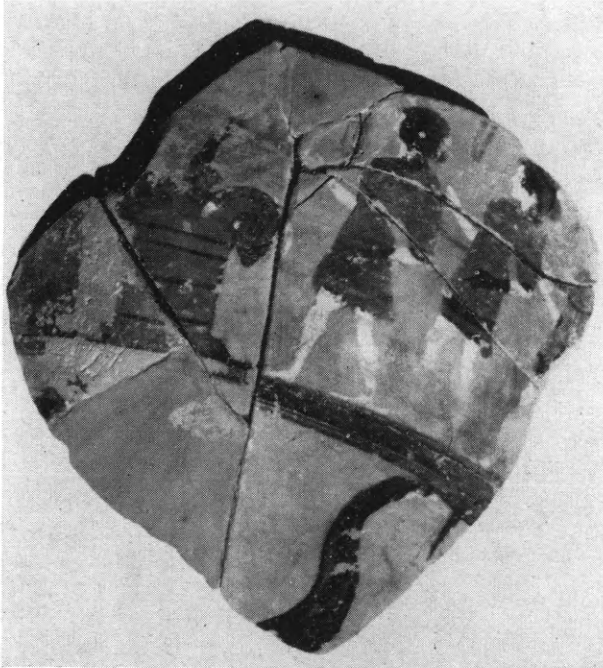
Εἰκ. 33. Πήλινος πίναξ μετ' ἀναγλύφου παραστάσεως τῆς Ἀρτέμιδος.

ρας. Τὰ ὕδατα διωχετεύοντο κυρίως διὰ τῶν δύο μεσαίων ἀνοιγμάτων, δι' ὃ καὶ ταῦτα ἦσαν κατὰ τι ὑψηλότερα τῶν πλαγίων, ἅτινα ἐχρησίμευον ὡς βοηθητικά.

Καὶ ἡ γέφυρα, ὡς καὶ ἡ Στοά, ἐθεμελιώθη ἐπὶ λασπώδους ἐδάφους, ἢ σταθεροποίησις τοῦ ὁποίου ἐπετεύχθη κατὰ μὲν τοὺς

παροχθίους ὀρθοστάτας διὰ λιθορριπῆς, κατὰ δὲ τοὺς μεσαίους διὰ τοποθετήσεως κάτωθεν αὐτῶν πλατυτέρων πωρίων πλακῶν, οὕτως ὥστε νὰ καταμερίζωνται τὰ φορτία εἰς μεγαλυτέραν ἐπιφάνειαν.

Οἱ ὀρθοστάται εἶναι τοποθετημένοι παραλλήλως μεταξύ των οὐχὶ ὁμως καὶ διαγωνίως πρὸς τὸν κατὰ πλάτος ἄξονα τοῦ καταστρώματος, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὅλη κάτωψις τῆς γεφύρας ἀποβαίνει ροι-

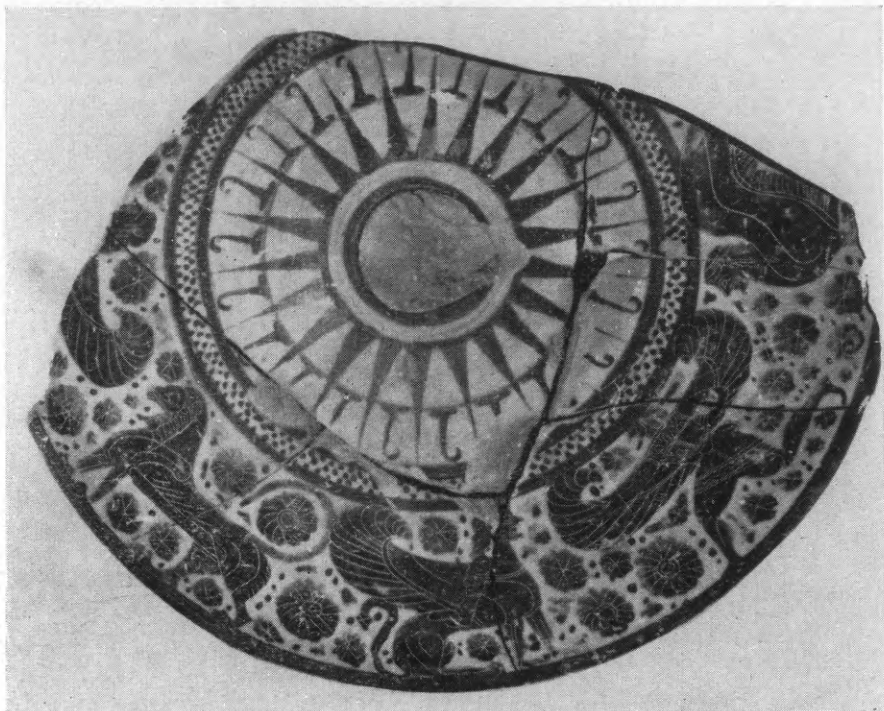
Εἰκ. 34. Τεμάχιον κρατηρίσκου μετὰ παραστάσεως βομοῦ καὶ ἄρκτων.

βοειδῆς. Διὰ τῆς ἀνυψώσεως ἐξ ἄλλου τῶν μεσαίων ἀνοιγμάτων, λόγῳ τοῦ μεγαλυτέρου ὕψους τῶν μεσαίων ὀρθοστατῶν, τὸ κατάστρωμα παρουσιάζει ἐλαφρὰν κατὰ τὸ κέντρον καμπυλότητα, λόγῳ τῆς ὁποίας καὶ τὸ ὅλον μνημεῖον προσλαμβάνει καὶ γραφικότητα καὶ θαυμαστὴν κίνησιν καὶ ζωήν.

Ἐκ πολλῶν ἐνδείξεων δύναται νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὰ μέσα περίπου τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος τὸ ἐξαιρετικὸν τοῦτο μνημεῖον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχιτεκτονικὴ μορφή μετὰ τῆς ὀριζοντίας καὶ οὐχὶ διὰ θόλου ἢ τόξου καλύψεως, ἀποτελεῖ, καθ' ὅσον ὁ ἀνασκάψας γνωρίζει, μοναδικὸν παράδειγμα.

Μεταξὺ τῆς γεφύρας καὶ τοῦ δυτικῶ ἀναλήμματος τοῦ ναοῦ

ἀπεκαλύφθησαν δύο ἐντελῶς πρόχειρα τείχια, ἅτινα, ὡς κατεδείχθη, κατασκευάσθησαν διὰ νὰ προστατεύσουν τὴν στοᾶν ἀπὸ συχνὰς πλημμύρας τοῦ παραπλεύρως ρέοντος ποταμοῦ Ἑρασίνου. Διὰ τὴν κατασκευὴν τούτων ἐχρησιμοποιήθη κυρίως ὕλικὸν τοῦ ἀρχαικοῦ ναοῦ, τοῦ ὁποίου, ὡς παρατηρήθη πέρυσιν, ἡ καταστροφή συνειε-

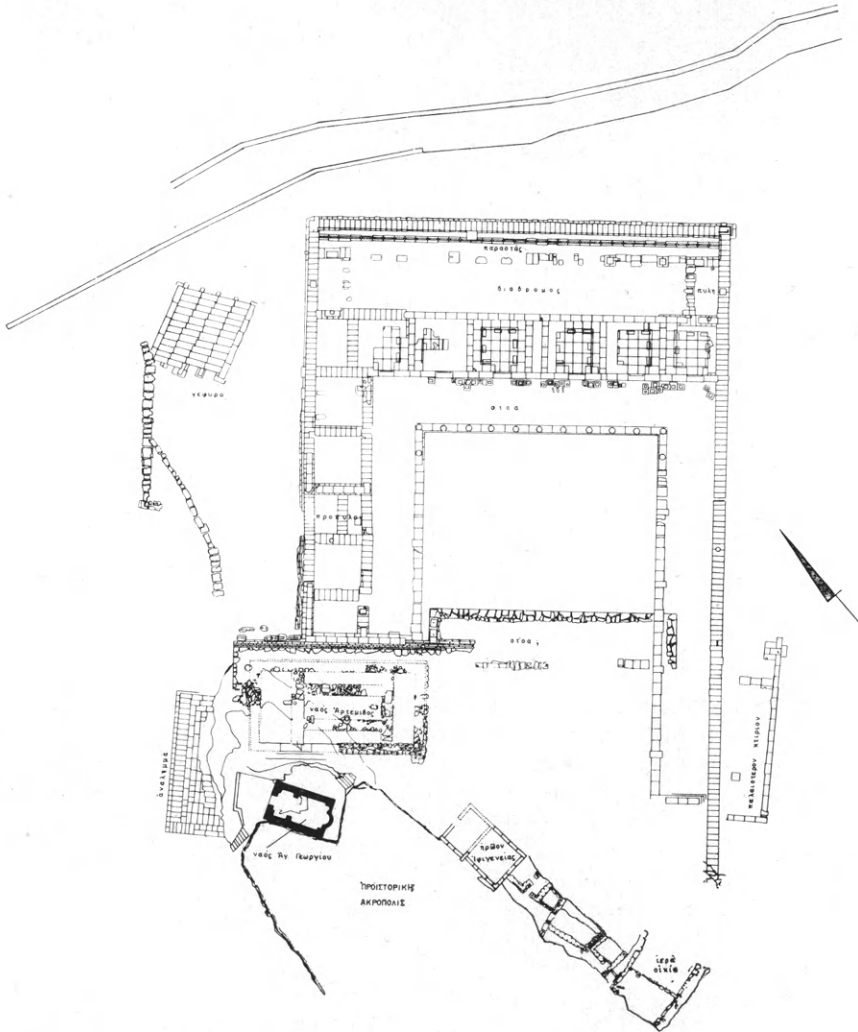

Εἰκ. 35. Τεμάχιον καλύμματος κορινθιακῆς πυξίδος.

λέσθη, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν τοῦ Ξέρξου ἐρήμωσιν τῆς Ἀττικῆς. Εἶναι δὲ φανερὸν ὅτι ἡ γέφυρα ἐξεύγνυε τὸ ρεῦμα τῆς ἱερᾶς, κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ, κρήνης καὶ οὐχὶ τοῦ ποταμοῦ Ἑρασίνου. Διὰ τοῦτο καὶ καθ' ὅλην τὴν ἀνασκαφῆσαν ἀπὸ τῆς γεφύρας μέχρι τοῦ ναοῦ ἔκτασιν καὶ ἐντὸς τῶν μεσαίων ἀνοιγμάτων τῆς γεφύρας, εὗρέθησαν ἐντὸς τῆς ἰλύος χαλκᾶ κάτοπτρα καὶ σφραγιδόλιθοι, ξύλινα ἀντικείμενα, πήλινα εἰδώλια καὶ ἀγγεῖα, πήλινοι ἔγχρωμοι πίνακες καὶ ἄλλα (εἰκ. 33-35).

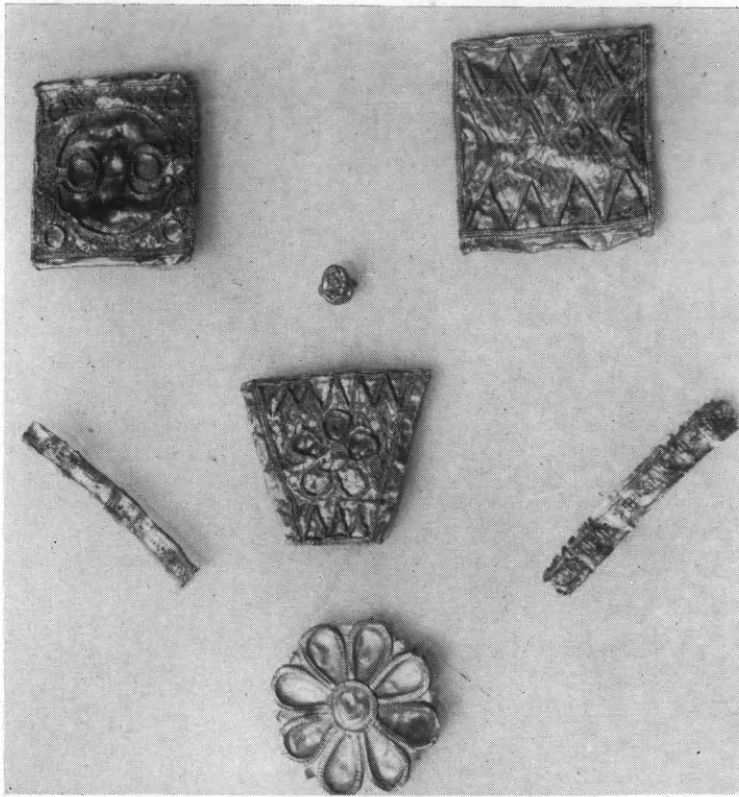
Ἄλλος τομεὺς ἀνασκαφῆς ἠνοίχθη ἔξω τοῦ ἀνατολικοῦ βραχίονος τῆς Στοᾶς (εἰκ. 36, σχέδιον). Ἀπεκαλύφθη δὲ καὶ ἐκεῖ ἔτε-

ρον παλαιότερον οικόδομημα, τοῦ ὁποίου τὸ πρὸς δυσμὰς μέρος κατεστράφη καὶ κατεκαλύφθη κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς Στοᾶς. Ὁ ἀνατολικὸς τούτου τοῖχος ἀπεκαλύφθη μέχρι μήκους 20 περί-

Εἰκ. 36. Σχέδιον τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου τῆς Βραυρῶνος.

που μέτρων, ἀπὸ Νότου πρὸς Βορρᾶν. Κατὰ τὸ βορειότερον δὲ τοῦτο σημεῖον εὐρέθη δάπεδον ἐκ πωρολίθων, ἐφ' ὧν διακρίνονται αὐλακες ἐκ τροχῶν. Εἶναι δηλαδὴ πιθανόν, ὅτι κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ὑπῆρχον πύλαι καὶ ὅτι τὸ κτήριον συνεχίζετο καὶ βορειό-

Είκ. 37. Διάφορα χρυσά κοσμήματα.

Είκ. 38. Πήλινα κεφαλαί ειδωλίων θεᾶς.

τερον. Τὸν προσορισμὸν τοῦ κτηρίου δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζω-
μεν πρὸ τῆς τελείας ἀνασκαφῆς, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ἐγ-
καρσίων τοίχων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ τοῦτο ἦτο

Εἰκ. 39. Τὸ ἄνω ἥμισυ ξυλίνου
ἀγαματίου πεπλοφόρου γυναικὸς
ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς Βραυρωῶνος.

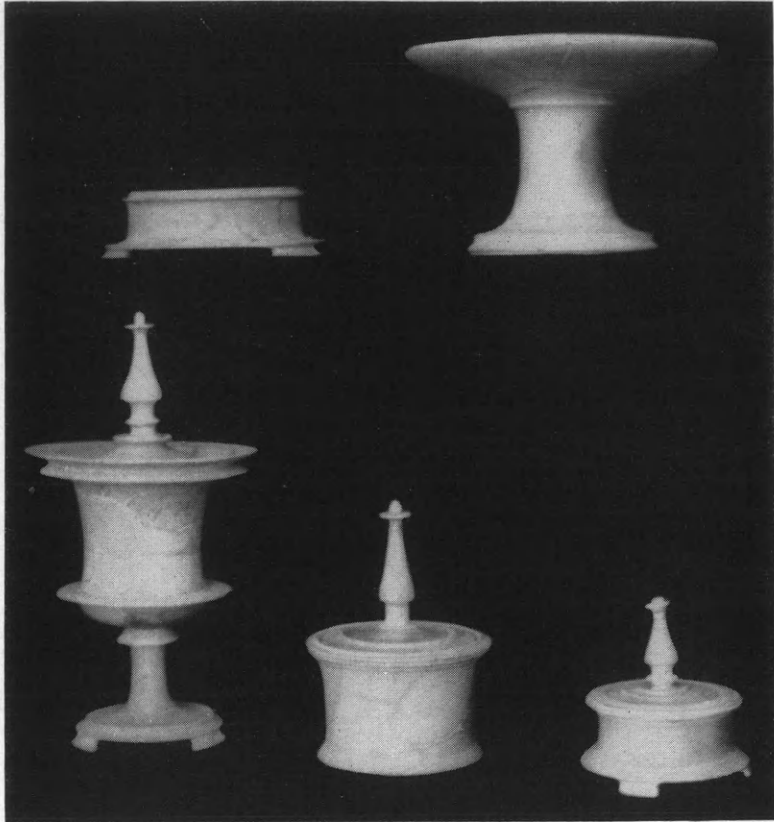
Εἰκ. 40. Ἄνω ἥμισυ γυμνοῦ
γυναικείου ἀγάλματος.

παλαιότερα τις στοὰ ἢ ἄλλο τι
κτήριο, χωριζόμενον εἰς δια-
μερίσματα

Ἄκόμη ἀνατολικώτερον ἀπεκαλύφθη, κατὰ δοκιμαστικὴν το-
μήν, καὶ ἕτερον μέγα οἰκοδόμημα, οὗ τὸ μήκος ὑπολογίζεται εἰς
πλέον τῶν 30 μέτρων. Εἶναι δηλαδὴ φανερὸν ὅτι τὸ ἱερὸν ἐπεξε-
τείνεται καὶ πρὸς Ἀνατολὰς καὶ μέχρι τῶν ἀνατολικῶν κλιτύων
τοῦ λόφου τῆς προϊστορικῆς, νοτίως τοῦ ἱεροῦ, ὑπερκειμένης ἀκρο-
πόλεως.

Καὶ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ παλαιότερου κτηρίου παρατη-
ρήθη ὅτι τὰ χρώματα ἦσαν μελανὰ καὶ ἐντὸς αὐτῶν ἀνευρίσκοντο
πλήθος ἀφιερωμάτων, χρυσῶν ἀντικειμένων (εἰκ. 37) καὶ ἕξ ἡμιπο-
λυτίμων λίθων, ὑάλινα καὶ πήλινα ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια ὡς καὶ ἄλλα,
μεταξὺ τῶν ὁποίων ὠραιότατον εἶναι χρυσοῦν ἀνθέμιον τοῦ δευ-

τέρου ἡμίσεος τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος, πήλιναι κεφαλαὶ παριστῶσαι θεὰν ἢ ἡρωίδα μετὰ χρυσῆς διακοσμήσεως τῆς κομμώσεως (εἰκ. 38) καὶ τὸ ἄνω μέρος ξυλίνου ἀγαλματίου πεπλοφόρου (εἰκ. 39), καλῆς διατηρήσεως. Ἄλλὰ καὶ πολλὰ τεμάχια ἐπιγραφῶν καὶ μαρμάρια

Εἰκ. 41. Συγκολληθέντα μαρμάρια ἀγγεῖα.

(εἰκ. 41) καὶ ξύλινα ἀγγεῖα καὶ γλυπτὰ εὐρέθησαν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου καὶ τινὰ τούτων συνηρμόσθησαν πρὸς παλαιότερα περιόπτα ἀγάλματα (εἰκ. 40) καὶ ἀνάγλυφα (εἰκ. 42). Μεταξὺ τούτων σπουδαιότατα εἶναι πέντε τεμάχια ἐκ μεγάλου μαρμαρίνου κυλινδρικοῦ βωμοῦ (εἰκ. 43) τῶν ἀρχῶν τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος, ἐφ' ὧν διακρίνονται παραστάσεις θεῶν καὶ θεαινῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Διόνυσος καὶ ἡ Λητώ, καθοριζόμενοι καὶ δι' ἐπιγραφῶν. Καὶ τοῦ πέρυσι δὲ ἀποκαλυφθέντος ὠραίου ἀναγλύφου μετὰ παραστάσεως τῆς Ἀρτέμιδος καὶ ἀναθετῶν εὐρέθη τὸ δεξιὸν ἡμισυ

Είκ. 42. Τὸ πέρυσιν ἀνευρεθὲν ἀνάγλυφον τοῦ Πολυδευκίου, συμπληρωθὲν καὶ δι' ἄλλων τεμαχίων.

(εἰκ. 44) ὡς καὶ ἐτέρου ὠραίου ἀναγλύφου μετὰ παραστάσεως πάλιν τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ ὁποίου εὐρέθη τὸ κάτω ἥμισυ.

Ἐπιπέδιον ἐπίσης μαρμαρίνου ἀγάλματιον Ἀρτέμιδος εὐρέθη κατὰ τὰ βορειοανατολικά Προπύλαια τοῦ ὑπαιθρίου διαδρόμου,

Εἰκ. 43. Τρία συνανήκοντα τεμάχια ἐκ τοῦ μαρμαρίνου κυλινδρικοῦ βωμοῦ.

ὄπισθεν τῆς Στοᾶς (εἰκ. 45). Ἡ τύχη τῶν ἀνασκαφῶν ἐπεσφραγίσθη διὰ τῆς ἀνευρέσεως ὠραίου μελανοῦ δακτυλιολίθου μετὰ παραστάσεως συὸς θηλαζούσης τέσσαρα χοιρίδια (τῆς «γουρούνας μετὰ γουρουνόπουλα» τῆς λαϊκῆς παραδόσεως) (εἰκ. 46).

Ἐξηρευνήθη ἐπίσης, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν τοῦ νέου Ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων Ἰω. Σακελλαράκη, ὁ χώρος κατὰ τὴν ἀνατολικὴν κλιτὸν τοῦ λόφου τῆς προϊστορικῆς ἀκροπόλεως, ἔνθα ἐθε-

Εἰκ. 44. Τὸ συμπληρωθὲν ἀνάγλυφον μετὰ παραστάσεως Ἀρτέμιδος καὶ ἀναθετῶν.

μελιώθη τὸ νέον Μουσεῖον τῆς Βραυρῶνος. Λόγω τῆς βραχύδους ἐνταῦθα διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς καλλιεργείας, ἐλαχίστη εἰς τινα σημεῖα εὐρέθη ἐπίχωσις, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ συστηματικὴ στρωματογραφικὴ ἀνασκαφή. Εὐρέθησαν ὅμως πολλὰ λείψανα μεσοελλαδικῶν καὶ μυκηναϊκῶν οἰκήσεων συνελέγησαν δὲ καὶ ἐνδιαφέροντα ὄστρακα νεολιθικῶν, πρωτοελλαδικῶν, μεσοελλαδικῶν καὶ μυκηναϊκῶν χρόνων. Πληρέστερον ἀπεκαλύφθη οἰκία τῆς ΥΕ ΙΙΙ περιόδου μετὰ κυκλοτεροῦς ἐστίας, παρὰ τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν δύο ἀγγεῖα τῆς ΥΕ ΙΙβ περιόδου, 4 πήλινα εἰδῶλια καὶ 3 ἐκ στεατίτου σφονδύλια. Εὐρέθησαν ἐπίσης δύο μεσοελλαδικῶν χρόνων τάφοι ἄνευ κτερισμάτων καὶ πολλὰ λείψανα οἰκιῶν, τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων.

Ἄξια μνείας μεταξὺ τῶν εὐρημάτων εἶναι ἐπίσης ἀγγεῖον, ἀσκός, τῆς πρωίμου κυκλαδικῆς περιόδου (εἰκ. 47)

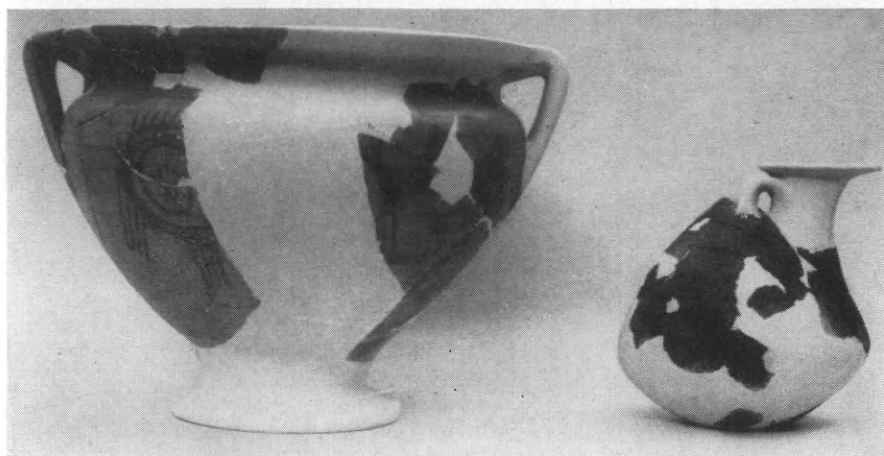

Εἰκ. 45. Ἄγαλματιον Ἀρτέμιδος.

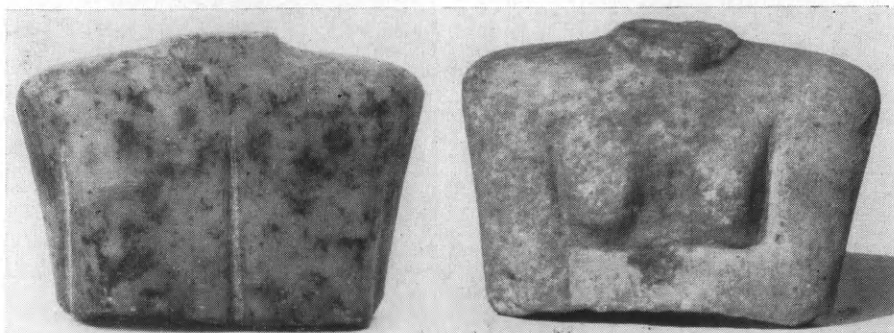
μετ' ἐγγαράκτου διακοσμήσεως, καθὼς καὶ τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ κορ-

Εἰκ. 46. Δακτυλιόλιθος μετὰ παραστάσεως συός.

Εἰκ. 47. Μεσοελλαδικὸς ἀμφορεὺς καὶ ἀσκὸς κυκλαδικῶν χρόνων.

Εἰκ. 48. Μαρμάρινον κυκλαδικὸν εἰδῶλιον.

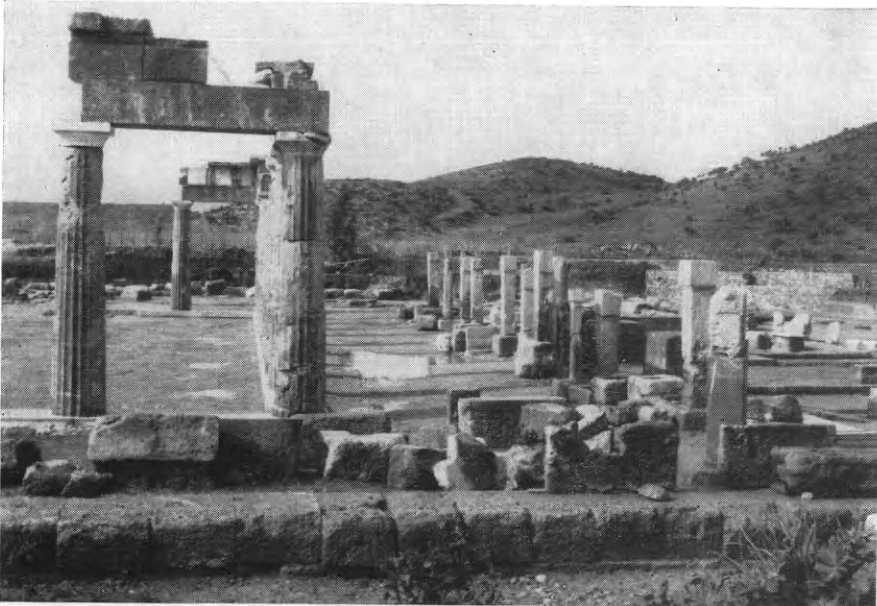
μοῦ εἰδωλίου (εἰκ. 48) ἐκ παρίου μαρμάρου τῆς προΐμου κυκλα-

δικῆς περιόδου με θαυμαστὴν πλαστικὴν ἀπόδοσιν τοῦ στήθους καὶ τῆς ὠμοπλάτης.

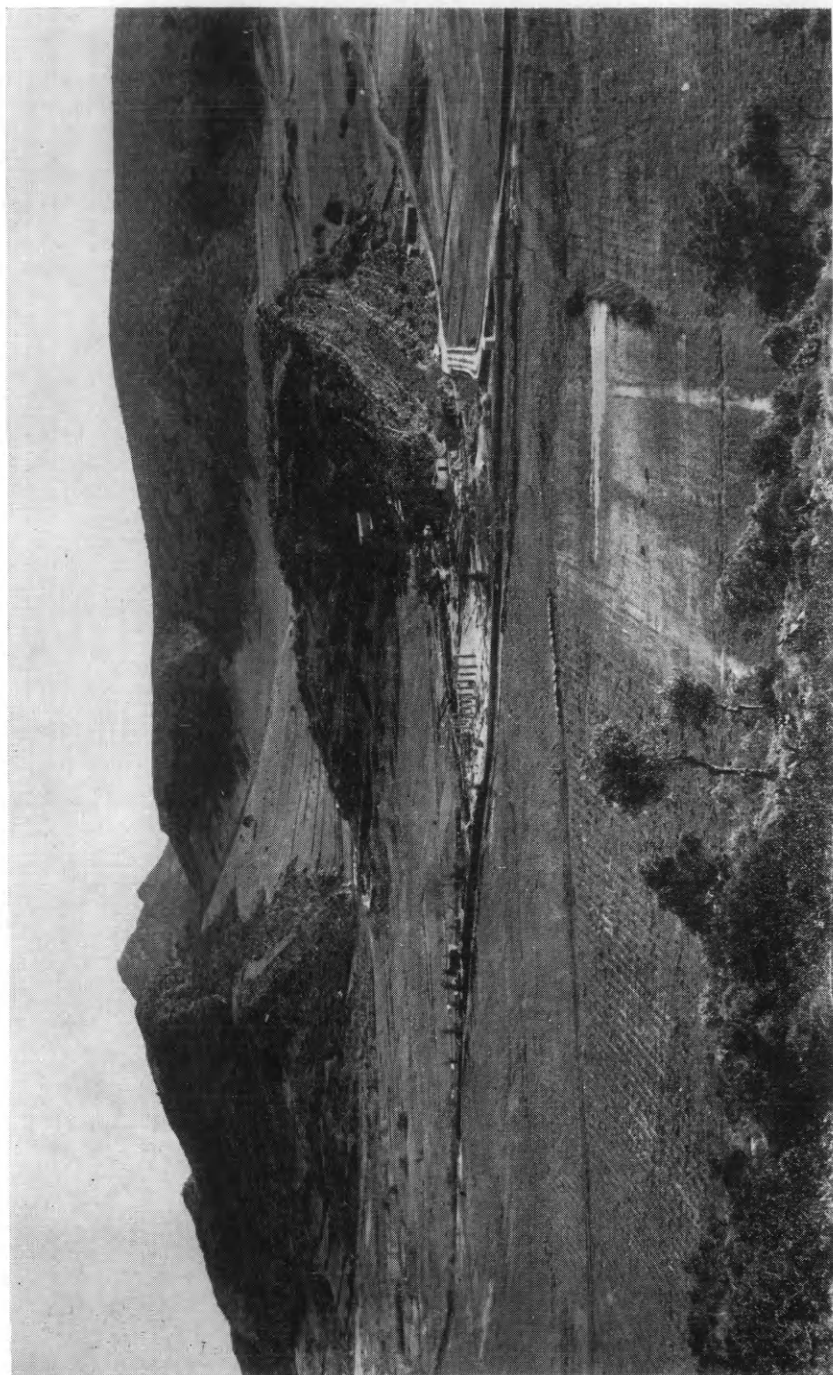
Εἰκ. 49. ᾽Αποψὶς τῆς στοᾶς ἀπὸ Δυσμῶν.

Ἐξηκολούθησαν ἐντατικῶς, ἐξ ἄλλου, αἱ ἐργασίαι ἀναστηλώ-

Εἰκ. 50. ᾽Αποψὶς τῆς στοᾶς ἀπὸ ᾽Ανατολῶν, μετὰ τῶν ἀναστηλωθέντων ἐνεπιγράφων βάθρων.

σεως τῆς κιονοστοιχίας τῆς Στοᾶς, συμπληρωθέντος καὶ τοῦ ἀνα-

Είς. 51. Γενική άποψη του αρχαιολογικού χώρου της Βραυρωνας.

τολικοῦ αὐτῆς τμήματος καὶ τῶν δωματίων καὶ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐνεπιγράφων βάρθρων (εἰκ. 49 καὶ 50).

Προσλαμβάνει οὕτως ὁσημέραι ἡ Βραυρῶν τὴν μορφὴν ἐνὸς ὀλοκληρωμένου ἀρχαιολογικοῦ χώρου, πλαισιουμένου μὲ τὴν θαυμαστὴν γοητείαν τοῦ καταφύτου καὶ παραλίου ἀττικοῦ τοπίου (εἰκ. 51).

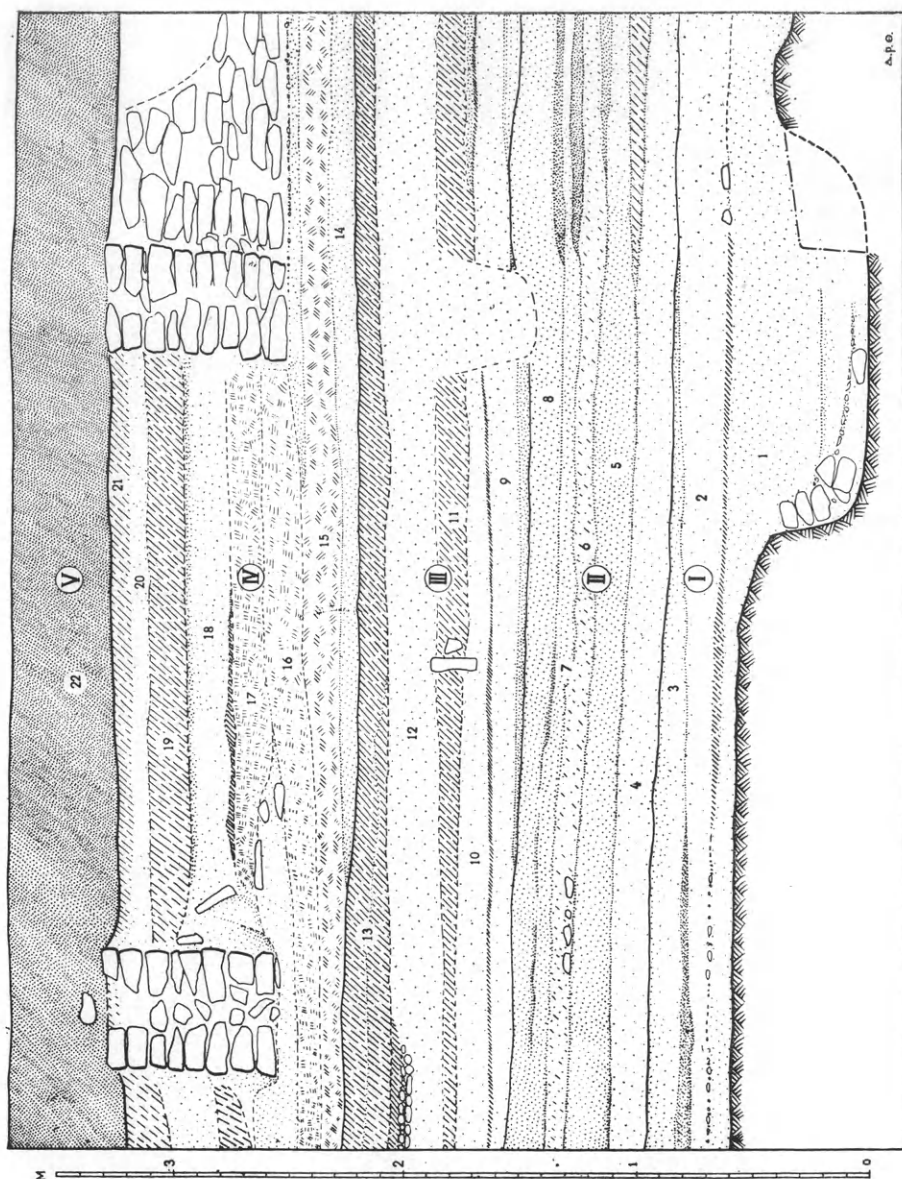
5. ΘΕΣΣΑΛΙΑ. Σέσκλον.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἐπανέλαβε κατὰ τὸ 1962 διὰ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Δημητρίου Θεοχάρη τὴν ἔρευναν τῆς γνωστῆς προϊστορικῆς ἀκροπόλεως τοῦ Σέσκλου, παρὰ τὸν Βόλον, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποκαλύψει δι' ἀνασκαφῶν τῆς Ἑταιρείας πρὸ ἐξήκοντα καὶ πλέον ἐτῶν ὁ ἀείμνηστος Χρῆστος Τσουντας.

Ἡ ἐργασία ἀπέβλεψε κυριώτατα εἰς τὴν ἐπανεξέτασιν τῆς στρωματογραφίας καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὸν ἐκσυγχρονισμόν τῶν πορισμάτων τοῦ Τσουντα, τὰ ὁποῖα—κατὰ τινάς—ἐφαίνοντο πλέον παλαιωθέντα μετὰ τὰς προσπάτους ἐν Θεσσαλίᾳ ἀνασκαφὰς τῶν Γερμανῶν ἰδίως ἐρευνητῶν καὶ τὴν διαπίστωσιν τῆς ὑπάρξεως περιόδων ὄλων, προγενεστέρων τῆς τυπικῆς «ἀρχαιότερας νεολιθικῆς» ἢ τῆς περιόδου Α, τὴν ὁποίαν ἄλλοι ἀποκαλοῦν «πολιτισμὸν τοῦ Σέσκλου». Μία τῶν περιόδων τούτων, ἡ λεγομένη «προκεραμεικὴ», λόγῳ τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἀπουσίας κεραμεικῆς ἐπεσημάνθη, ὡς γνωστόν, τὸ πρῶτον ἐν Εὐρώπῃ τὸ 1956, εἰς τὸν συνοικισμόν τῆς Ἀργίσης παρὰ τὴν Λάρισαν ὑπὸ τοῦ Vl. Milošić καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Σέσκλον ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Θεοχάρη.

Ἄλλ' ἡ ἐπανεξέτασις τῶν στρωμάτων τοῦ Σέσκλου δὲν ἦτο μόνον αἴτημα ἐπιστημονικόν· ἐπεβλήθη καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης νὰ προληφθῇ ἡ ὀλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τῶν ὑπολειφθέντων ἀσκάφων τμημάτων ἐκ τῆς συνεχοῦς διαβρώσεως, συνεπεῖα τῆς ὁποίας ἐσημειώθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη πτώσεις μεγάλων τμημάτων τῆς ἀκροπόλεως.

Α. Στρωματογραφία. Παχεῖαι ἐπιχώσεις τῆς ἐπιμάχου περιόδου, δηλ. τῆς ἀρχαιότερας νεολιθικῆς, ἠρευνήθησαν διὰ τομῶν καὶ τάφρων εἰς πλείονα σημεῖα τῆς ἀκροπόλεως, ἰδίᾳ ὅμως κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν αὐτῆς. Τὸ σχέδιον τῆς εἰκ. 52 ἀποδίδει τὴν

Ειχ. 52. Σχέδιον διατάξεως τῶν στρωμάτων τῆς ἀρχαιότερας νεολιθικῆς περιόδου τοῦ Σαράνου.

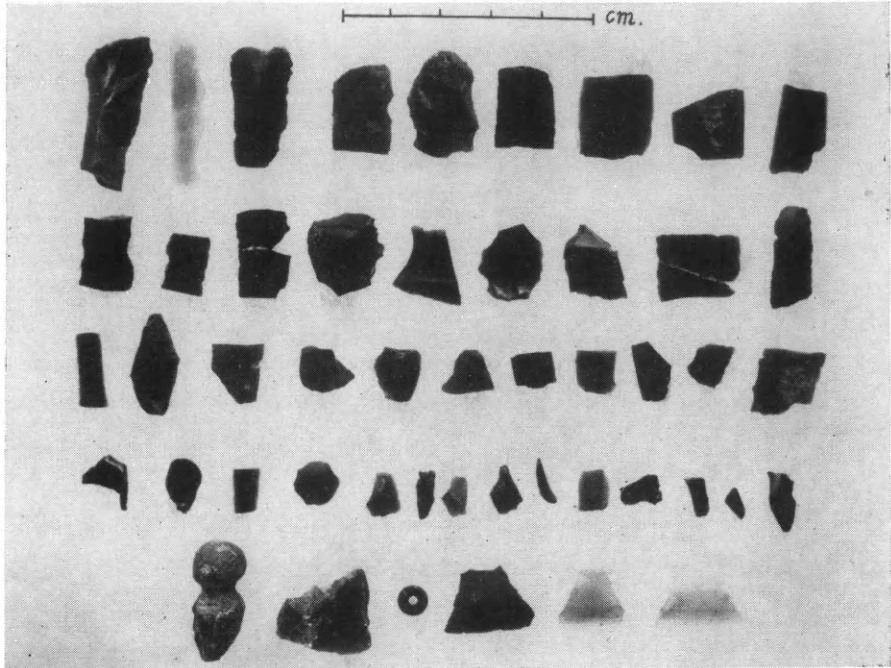
ὄψιν καὶ διάταξιν τῶν στρωμάτων τῆς ἀρχαιότερας νεολιθικῆς εἰς μίαν τῶν τομῶν αὐτῶν. Ἡ ἐπίχωσις εἶχεν ἐδῶ πάχος, ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς παλαιᾶς σκαφῆς μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, 4.82 μ., ἐξ αὐτῶν δὲ 3.50 μ. καὶ τι πλέον ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἀρχαιότεραν νεολιθικὴν. Τὸ ἀνώτερον αὐτῆς στρώμα (V ἐν τῷ σχεδίῳ) ἀποτελεῖται κυρίως ἐκ τέφρας καὶ ἀνθράκων, εἶναι δηλ. προφανῶς τὸ στρώμα τῆς καταστροφῆς τοῦ τελευταίου συνοικισμοῦ τῆς ἀρχαιότερας νεολιθικῆς καὶ ἐκτείνεται, ὡς διεπιστώθη, καθ' ὅλην τὴν ἀκρόπολιν. Τὸ ἐπόμενον στρώμα (IV), πάχους 1.20 μ., ἀνάγεται εἰς τὴν τυπικὴν «περίοδον Α» (τοῦ Α. Wace), ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς κεραμεικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπικρατοῦν τὰ ἐρυθρὰ μονόχρωμα (Α 1) καὶ τὰ γραπτά (Α 3β). Εἰς τὸ στρώμα τοῦτο τὰ οἰκήματα εἶναι λιθόκτιστα κατὰ τὴν κρηπίδα καὶ τὸ θεμέλιον.

Ἡ ἐπίχωσις συνεχίζεται εἰς βάθος, χωριζομένη εἰς ἐναλλασσομένας στρώσεις τέφρας καὶ πηλοῦ, τὸ δὲ ἀμέσως κατώτερον στρώμα (III) ἔχει πάχος 0.75 μ. κατὰ μέσον ὄρον καὶ περιέχει λείψανα τῆς περιόδου, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν προσέσκλειον (Vor-Sesklo). Ἄλλ' ἐνῶ εἰς τοὺς περὶ τὴν Λάρισαν συνοικισμοὺς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπικρατοῦν τὰ ἐγγάρακτα ἀγγεῖα (Α 2), ἡ σύγχρονος κεραμικὴ τοῦ Σέσκλου εἶναι ἀποκλειστικῶς σχεδὸν μονόχρωμος, μὲ σποραδικὰ ἴχνη γραπτῶν καὶ δύο ἢ τρία ὄστρακα ἐγγαράκτων, ἀσφαλῶς ἔξωθεν εἰσηγμένων. Τὸ κατώτερον στρώμα (II), πάχους 0.50-0.70 μ., ἀποτελοῦν τεφραὶ μόνον στρώσεις (διότι προφανῶς δὲν ἔχομεν τώρα πλινθόκτιστα οἰκήματα), ὑποδιαιρούμεναι εἰς δύο χωριστὰς περιόδους, παλαιότεραν (στρ. 4-5) καὶ νεωτέραν (στρ. 5-6-7), ὅπως δεικνύει πάλιν ἡ κεραμικὴ. Τὸ στρώμα τοῦτο εἶχεν εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς ἀκροπόλεως μεγαλύτερον πάχος (ὑπὲρ τὸ 1.00 μ.) καὶ ἐκεῖ ἐμελετήθη καλύτερον ἢ διαφορὰ εἰς τὴν κεραμικὴν τῶν δύο περιόδων. Ἡ νεωτέρα ἐξ αὐτῶν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ «Protosesklo» τοῦ Μίλοϊσί, ἐνῶ ἡ παλαιότερα (στρ. 4-5 ἐν τῷ σχεδίῳ) ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς κεραμικῆς νεολιθικῆς. Διότι μετ' αὐτήν, δηλ. μετὰ τὸ βάθος τῶν 4 μ., ἡ κεραμικὴ ἐξαφανίζεται, ἐνῶ ἡ τεφρὰ ἐπίχωσις συνεχίζεται μέχρι τοῦ βάθους τῶν 4.82 μ., χωριζομένη μάλιστα εἰς τρεῖς στρώσεις (1-2-3). Τὸ τελευταῖον τοῦτο στρώμα (I), μεγ. πάχους 0.85 μ., ἀντιπροσωπεύει εἰς τὸ Σέσκλον τὴν «προκεραμικὴν νεολιθικὴν», περιέχει δὲ πλὴν ἀφθόνων ὀστῶν ζώων μόνον «μικρο-

λιθικά» ἐργαλεῖα ἐξ ὀψιανοῦ καὶ σπανιώτερον πυριτολίθου (εἰκ. 53) καὶ ὀλίγα ὀστεῖνα ἐργαλεῖα.

Ἐκ τῆς ἀπλῆς λοιπὸν σπουδῆς τῆς στρωματογραφίας συνάγεται εὐχερῶς τὸ πόρισμα, ὅτι εἰς τὸ Σέσκλον ἀντιπροσωπεύονται ὅλαι αἱ περίοδοι καὶ φάσεις τῆς ἀρχαιοτέρας νεολιθικῆς, περιλαμβανομένης καὶ τῆς προκεραμεικῆς.

Β. Ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν νεω-

Εἰκ. 53. «Μικρολιθικά» ἐργαλεῖα ἐξ ὀψιανοῦ καὶ πυριτολίθου ἐκ τοῦ προκεραμεικοῦ στρώματος· εἰς τὴν τελευταίαν σειρὰν «ἐνώτιον» κ.ἄ. λίθινα κοσμήματα ὡς καὶ τρία «γεωμετρικὰ τραπέζια».

τέρων περιόδων εἶναι ἐπαρκέστατα γνωστὴ ἀπὸ τὴν θαυμασίαν δημοσίευσιν τοῦ Τσοῦντα καὶ δι' αὐτὸ παρέλκει ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ τῶν συμπληρωματικῶν ἐρευνῶν. Πρέπει μόνον νὰ σημειωθῇ τομὴ εἰς τὸ περίφημον «διπλοῦν μέγαρον» τῆς περιόδου τοῦ Διμηνίου, ἢ ὅποια ἐπεβεβαίωσε τὴν χρονολόγησιν τοῦ Τσοῦντα, ἀμφισβητηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ G. Childe. Τῶν ἀρχαιοτέρων νεολιθικῶν περιόδων τὰ λείψανα εἶναι λίαν χαρακτηριστικά: Οὕτω εἰς τὸ στρώμα III ἐσημειώθη ὑπὸ τοῦ κ. Θεοχάρη τοῖχος οἰκήματος ἐξ

ώμων πλίνθων, άνευ λιθίνου θεμελίου και εις τὸ κατώτερον (II) ὄρυγμα πλάτους 5.60 μ. και βάθους 0.70 μ., ἐλαφρῶς καμπυλούμενον κατὰ τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν πλευράν.

Τῆς προκεραμεικῆς νεολιθικῆς ἀπεκαλύφθησαν τμήματα δύο οἰκημάτων· τὸ πρῶτον εἶναι πάλιν ὄρυγμα βάθους 0.60 μ. (διακρίνεται εἰς τὸ βάθος τῆς τομῆς, εἰκ. 52), καμπυλογράμμου κατόψεως πιθανώτατα και πλάτους εἰς τὸ σημεῖον τῆς τομῆς μόνον 2 μ. περίπου. Ὅμοια προκεραμεικὰ οἰκήματα ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν εἰς τὴν Ἄργισσαν. Τὸ ἄλλο εἶναι τὸ ὑπολειφθὲν

Εἰκ. 54. Ἡμισφαιρικὸν μονόχρωμον ἀγγεῖον τῆς ἀρχαιοτάτης περιόδου τῆς κεραμεικῆς νεολιθικῆς (=ἀρχαιοτ. νεολιθική 1).

εἰς τὸ χεῖλος τοῦ κρημνοῦ τμήμα δαπέδου, περιβαλλομένου ὑπὸ ἀβαθῶν ἀυλάκων και ὀπῶν ἐμπήξεως δοκῶν.

Γ. Κεραμεική. Ἄφθονα δείγματα τῆς νεολιθικῆς κεραμεικῆς τοῦ συνοικισμοῦ εὑρέθησαν κατὰ τὴν ἐπανεξέτασιν τῶν στρωμάτων και δεκάδες ἀγγείων συνεπληρώθησαν. Πρὸ πάντων ὁμως ἐτηρήθη και ἐσημειώθη ἐπὶ τῶν ὀστράκων ἢ στρωματογραφικὴ προέλευσις, ὥστε τὸ ὑλικὸν νὰ εἶναι χρήσιμον διὰ τὴν συγκριτικὴν μελέτην, ἰδίως τῶν παλαιότερων περιόδων.

Εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην περίοδον (κατώτερον μέρος τοῦ στρ. II) ἡ κεραμεικὴ εἶναι ἀποκλειστικῶς μονόχρωμος, διαφόρων ἀποχρώσεων μὲ ἐπικράτησιν τοῦ τεφροῦ και τοῦ καστανοῦ, τὰ δὲ σχήματα ἡμισφαιρικά (εἰκ. 54) ἢ σφαιροειδῆ.

Κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον ἡ ἐξέλιξις φαίνεται ταχυτάτη,

καταπλήσει δὲ ἡ βελτίωσις τῆς ποιότητος καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἀποχρώσεων τῆς κεραμεικῆς. Ἄλλὰ τὸ κυριώτερον γνώρισμα τῆς φάσεως ταύτης εἶναι ἡ παρουσία τῶν πρώτων γραπτῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα ὁ κ. Θεοχάρης ὠνόμασε «πρώιμα γραπτά», πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀπὸ τῶν γραπτῶν A 3β τοῦ Τσοῦντα καὶ τοῦ Wace, ἀπὸ τῶν ὁποίων καὶ χρονικῶς ἀπέχουν πολὺ καὶ κοσμητικῶς φαίνονται, ἐκ πρώτης τοῦλάχιστον ὄψεως, διαφέροντα. Τὰ κοσμήματα εἶναι συμπαγῆ ἢ γραμμικά, γράφονται δὲ εἴτε διὰ σκοτεινοῦ (συνήθως ἐρυθροῦ) χρώματος ἐπὶ ἀνοικτῆς ἐπιφανείας εἴτε δι' ἀνοικτοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ βάρθους

Εἰκ. 55. «Πρώιμον γραπτὸν» ἀγγεῖον ἐκ Σέσκλου (=ἀρχαιστ. νεολιθικὴ 2).

(εἰκ. 55). Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος ρυθμὸς εἶναι γνωστὸς μόνον ἀπὸ τὸ Σέσκλον καὶ ὅτι τὰ μοναδικὰ πλήρη ἢ ἀσφαλῶς συμπληρούμενα δείγματα τῆς κεραμεικῆς ταύτης προέρχονται πάλιν ἀποκλειστικῶς ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ τούτου.

Τῆς ἐπομένης περιόδου (στρ. III) ἡ κεραμεικὴ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον χονδροειδῆς καὶ κατωτέρα ποιοτικῶς, ἢ ὅπτησις ὅμως φαίνεται πολὺ ἰσχυροτέρα. Εἰς τὴν περίοδον ταύτην ἀνήκει ἓν τμήμα ἐγχαράκτου ἀγγείου, ἀσφαλῶς ξενικόν, ἐνθυμίζον τὴν κεραμεικὴν τοῦ Starcéno, ὡς καὶ «τράπεζα προσφορῶν» μοναδικοῦ τύπου.

Εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον (στρ. IV) συναντῶνται τὰ γνωστά ἐκ τῶν παλαιότερων δημοσιεύσεων «τυπικά» δείγματα τῶν γραπτῶν A 3β καὶ τῶν ἐρυθρῶν μονοχρῶμων A 1 (εἰκ. 56). Ἡ περίοδος ὅμως αὕτη εἶναι ἡ τετάρτη εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐξελίξεως τῆς κεραμεικῆς καὶ δὲν δύναται πλέον νὰ θεωρῆται ἀντιπρο-

σωπευτική τῆς κεραμεικῆς μιᾶς μακροτάτης ἐποχῆς, ὡς ἡ ἀρχαιοτέρα νεολιθική.

Δ. Διάφορα εὐρήματα. Τῆς προκεραμεικῆς νεολιθικῆς ἐμνημονεύσαμεν ἤδη τὰ μικρὰ ἀπολεπίσματα ὀψιανοῦ καὶ πυριτολίθου (εἰκ. 53), προσθέτομεν δὲ τώρα ὡς χαρακτηριστικὸν εὐρημα τὰ λεγόμενα «ἐνώτια», ἧτοι λίθινα μικρὰ ἀντικείμενα ἐκ στεατίτου, τὰ ὁποῖα ἀπορρέουν πιθανῶς ἐκ μεσολιθικῶν ἢ καὶ παλαιότερων προτύπων. Τοιαῦτα ὅμως «ἐνώτια» εὐρέθησαν εἰς τὸ Σέσκλον καὶ εἰς στρῶμα τῆς ἀρχῆς τῆς κεραμεικῆς νεολιθικῆς (δύο ἐκ πηλοῦ καὶ

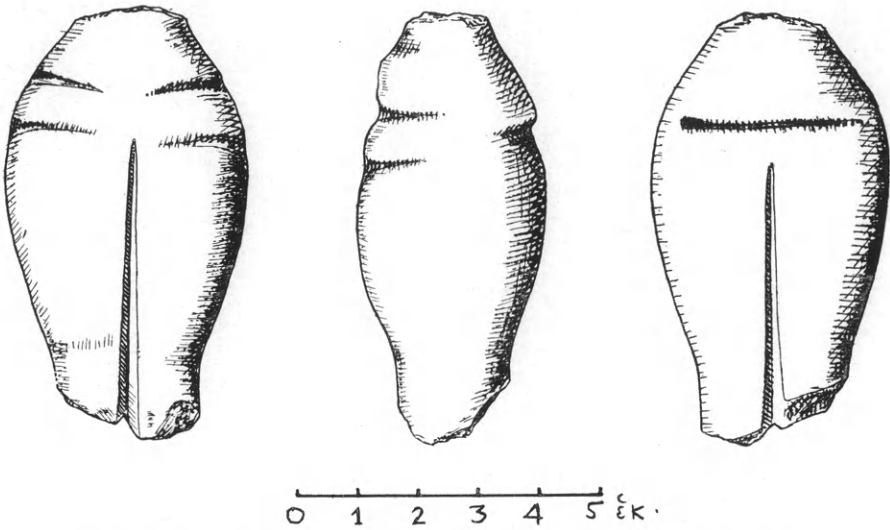
Εἰκ. 56. Ἐρυθρὸν μονόχρωμον ἄγγειον (A1) (=ἀρχαιστ. νεολιθική 4).

ἐν ἐκ στεατίτου), τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ περὶ τῆς συνεχείας τῶν δύο ἐποχῶν—συνχείας τὴν ὁποίαν καὶ ἐκ τῆς μορφῆς τῶν οἰκημάτων συνάγομεν.

Παραλείποντες ἄφθονα ἄλλα εὐρήματα (λιθίνας ἀξίνας καὶ σμίλας, πεσσούς σφενδονῶν ἐκ πηλοῦ καὶ λίθου, σφονδύλια, τριπτῆρας, ὀστέϊνα ἐργαλεῖα κ.ἄ.) μνημονεύομεν μόνον τὰ εἰδώλια. Εἰς τὰ πρωϊμώτερα στρώματα εἶναι περισσότερον ἔκδηλος ἡ φυσιοκρατική τάσις, ἀλλὰ δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι καὶ ἡ σχηματοποίησις δὲν εἶναι ἄγνωστος. Σημειοῦμεν μεταξὺ τῶν σπουδαιότερων μίαν κεφαλὴν μόσχου ἐκ τοῦ ἀνωτέρου μέρους τοῦ στρ. II καὶ σύγχρονον κεφαλὴν εἰδωλίου, ὡς καὶ εἰδῶλιον κνούσης γυναικός. Ἀπὸ τὰ ἄλλα στρώματα ἔχομεν εἰδώλια ποικίλων τύπων, ἐξ αὐτῶν ὅμως τὸ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον εἶναι ἐν μαρμάρινον (εἰκ. 57), ἐλλιπὲς κατὰ τὸ ἄνω μέρος, θαυμαστῆς δὲ πλαστικῆς δυνάμεως.

Κατ' ἐξαιρέσιν ἀναφέρομεν ἐπίσης ὀστέϊνον ἐργαλεῖον, τὸ ὁποῖον ἔχει ὄλως ἰδιαιτέραν σημασίαν· πρόκειται περὶ τοῦ μεταρσίου ὀστοῦ ζώου, φέροντος ἐπιμήκη ἐγκοπὴν, προφανῶς διὰ τὴν ἔμπηξιν καὶ στερέωσιν πυριτολίθων ἢ ὄψιανῶν. Ἐχρησιμοποιεῖτο δηλ. τὸ ὄστουν ὡς στέλεχος πρίονος ἢ δρεπάνου πιθανῶς.

Ε. Παρατηρήσεις. Βασικὸν πόρισμα τῆς ἐπανεξετάσεως τῆς στρωματογραφίας εἰς τὸ Σέσκλον εἶναι ἡ διαπίστωσις μιᾶς συνεχοῦς ζωῆς καὶ ὁμαλῆς ἐξελίξεως ἀπὸ τῆς λίαν παρωχημένης

Εἰκ. 57. Μαμάρινον νεολιθικὸν εἰδῶλιον (=ἀρχαιστ. νεολιθικὴ 4).

προκεραμεικῆς νεολιθικῆς μέχρι τοῦ τέλους τῆς ἀρχαιοτέρας νεολιθικῆς. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη καλύπτει μακροτάτην περίοδον χρόνου, πιθανῶς τρεῖς ὀλοκλήρους χιλιετηρίδας:

Ἡ προκεραμεικὴ πρέπει ν' ἀποχωρισθῇ ὡς ἰδίᾳ περίοδος, λόγῳ τῆς ἀπουσίας τῆς κεραμεικῆς, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι πρόκειται περὶ πρῶτον σταδίου τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς· διότι τὰ ἄλλα—καὶ δὴ τὰ θεμελιώδη—στοιχεῖα τοῦ νεολιθικοῦ τρόπου ζωῆς, ἦτοι ἡ μόνιμος οἴκησις (κατοικίαι), ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς (ἀπηνθρακωμένοι καρποὶ σίτου καὶ ὄσπριων εὐρέθησαν καὶ εἰς τὸ Σέσκλον εἰς τὰ προκεραμεικὰ στρώματα), ἀκόμη δὲ καὶ ἡ ἐξημέρωσις τῶν ζώων (ὡς ἐδείχθη ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ὀστέων εἰς τὴν Ἄργισσαν), ὑπάρχουν καὶ εἰς τὴν προκεραμεικὴν.

Τὴν ἀρχαιοτέραν νεολιθικὴν ἀντικρῦζομεν τώρα καὶ εἰς τὸ Σέσκλον ὑπὸ νέον πρῖσμα: Ἡ ὅλη περίοδος φαίνεται μακροτάτη (ἐπιχώσεις τόσοσιν σημαντικοῦ πάχους δὲν ἦτο δυνατόν νὰ σχηματισθοῦν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψώματος, χωρὶς νὰ παρέλθουν χιλιετηρίδες), καταλαμβάνουσα πιθανῶς τρεῖς χιλιετηρίδας. Μόλις εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον ἀπαντῶσι τὰ τέως θεωρούμενα χαρακτηριστικὰ καὶ τυπικὰ τῆς ἀρχαιοτέρας νεολιθικῆς ἀγγεῖα, ἦτοι τὰ Α 1 καὶ τὰ Α 3β. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τὰ πορίσματα ταῦτα δὲν εὐρίσκονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἔκθεσιν τοῦ Τσουντα: διότι σαφῶς ἐν αὐτῇ περιγράφονται καὶ τὰ παλαιότερα μονόχρωμα ἀγγεῖα (Αἰ προῖστ. ἀκροπ. Διμηνίου καὶ Σέσκλου, 159 ἐξ.) καὶ ἐπανειλημμένως τονίζεται ἡ ὑπαρξὶς στρωμάτων μονοχρώμου κεραμεικῆς εἰς τὸ βαθύτερον μέρος τῶν ἐπιχώσεων τοῦ Σέσκλου. Ἀκόμη καὶ ἡ ὑπαρξὶς περιόδου παλαιότερας τῆς Α δηλοῦται, ἀλλὰ δὲν ἀπεχωρίσθη ὡς ἰδία περίοδος, ἐπειδὴ ἦτο ἀρκετὴ τότε ποιά τις «ἀδρομερεστέρα διαίρεσις» (Διμ.-Σέσκλ., Πρόλογος). Ὁ περιορισμὸς τῶν ὀρίων τῆς ἀρχαιοτέρας νεολιθικῆς εἰς τὴν περίοδον μόνον τῶν Α 1 καὶ Α 3 ὀφείλεται εἰς τὸν Wace καὶ τοὺς ἀκολουθήσαντας ἔκτοτε. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ ἐπανεξέτασις τῆς στρωματογραφίας εἰς τὸ Σέσκλον ὑπῆρξε καὶ ἀποκατάστασις τῶν πραγμάτων.

Κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε γνωσθέντα δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν τὴν ἀρχαιοτέραν νεολιθικὴν εἰς τὸ Σέσκλον εἰς δύο μεγάλας περιόδους: Α. Τὴν προκεραμεικὴν νεολιθικὴν καὶ Β. τὴν (κεραμεικὴν) ἀρχαιοτέραν νεολιθικὴν. Ἡ δευτέρα δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῆ ὡς ἑξῆς: ἀρχαιοτ. νεολιθικὴ I (=ἀρχὴ τῆς κεραμεικῆς), ἀρχαιοτ. νεολιθικὴ II (=φάσις τῶν «πρωίμων γραπτῶν»), ἀρχαιοτ. νεολιθ. III (=μονόχρωμος φάσις) καὶ ἀρχαιοτ. νεολιθικὴ IV (=ἡ ἄλλοτε θεωρουμένη «τυπικὴ» ἀρχαιοτ. νεολιθικὴ ἢ Περίοδος Α, κατὰ τινὰς καὶ «Πολιτισμὸς τοῦ Σέσκλου»).

Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τῶν διαφόρων περιόδων ὁ κ. Θεοχάρης παρατηρεῖ, ὅτι πρὸς τὸ παρὸν μόνον σχετικὴ χρονολόγησις εἶναι δυνατὴ. Ἀπόλυτος χρονολόγησις θὰ εἶναι δυνατὴ καὶ διὰ τὸ Σέσκλον ὅταν ἐξετασθοῦν τὰ δείγματα ἀνθρακος, τὰ ὅποια συνέλεγσαν μὲ ὄλας τὰς ἀπαιτούμενας προφυλάξεις ἀπὸ τὸ κεραμεικὸν καὶ τὸ προκεραμεικὸν στρωμα.

Ἄν πάντως δύναται νὰ ληφθοῦν

σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν αἱ ἀπόλυτοι χρονολογήσεις ἄλλων περιοχῶν, ἐπιτευχθεῖσαι διὰ τῆς μεθόδου τῆς ραδιοχρονολογήσεως (C¹⁴), ἢ προκεραμεικὴ περίοδος πρέπει νὰ τοποθετηθῆ καὶ ἐδῶ εἰς τὴν 7^{ην} π.Χ. χιλιετηρίδα καὶ κατωτέρω, ἐνῶ ἡ ἀρχαιότερα νεολιθικὴ ἀπὸ τῶν μέσων ἴσως τῆς 6^{ης} χιλιετηρίδος μέχρι ἢ ὀλίγον μετὰ τὰ μέσα τῆς 4^{ης}.

Αἱ χρονολογίαι αὗται φαίνονται λίαν ὑψηλαί, συγκρινόμεναι πρὸς τὰς μέχρι πρό τινος παραδεδεγμένας, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὑπερβολικαί: Αἱ νεώτεραι ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι εἰς τὴν Ἑγγυὲς Ἀνατολήν—προσφάτως δὲ καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν—ἔδειξαν, ὅτι ἀπὸ τῆς ὀγδόης ἤδη χιλιετηρίδος π.Χ. ὁ ἄνθρωπος εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς μονίμους συνοικισμοὺς καὶ ἤρχισεν ἔκτοτε διανύων τὸ «νεολιθικὸν» στάδιον τῆς πολιτιστικῆς του ἐξελίξεως. Οὔτε γεωγραφικοὶ οὔτε κλιματολογικοὶ λόγοι ἐπιβάλλουν τὴν ἀποδοχὴν μιᾶς σημαντικῆς καθυστερήσεως τῆς ἐξελίξεως ταύτης καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

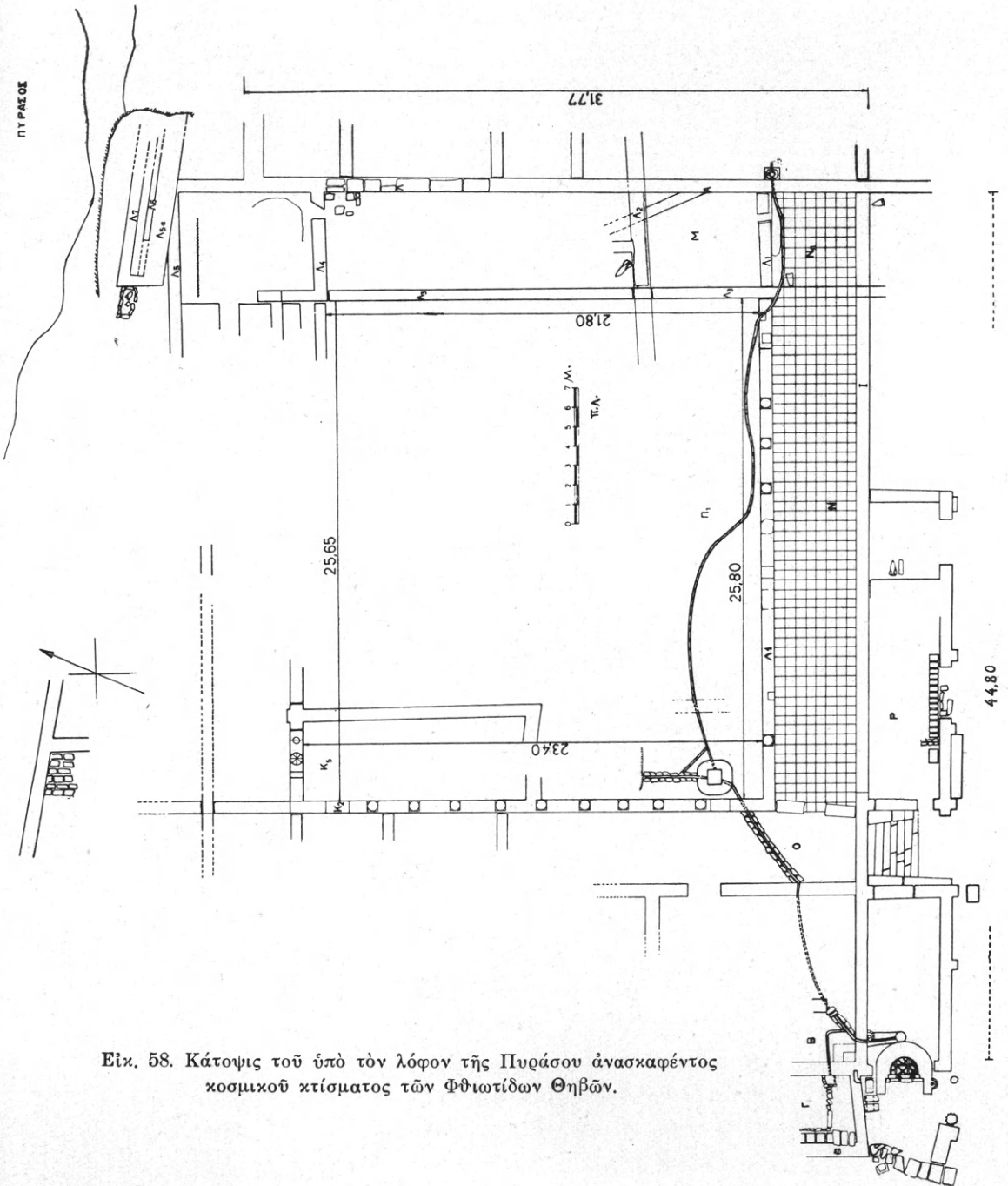
6. ΦΘΙΩΤΙΔΕΣ ΘΗΒΑΙ (Νέα Ἀγχίαλος).

Ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τὰς Φθιώτιδας Θήβας (Νέαν Ἀγχίαλον) ἀνετέθη ἐφέτος, ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸν καθηγητὴν κ. Γεώργιον Σωτηρίου καὶ τὸν ἐπιμελητὴν Βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων κ. Παῦλον Λαζαρίδην.

Τοῦ κ. Σωτηρίου ὁμως μὴ δυνηθέντος, λόγῳ ἀσθενείας, νὰ μεταβῆ εἰς Ν. Ἀγχίαλον, διενήργησε τὴν ἀνασκαφὴν, τῇ καθοδηγήσει τούτου, ὁ κ. Λαζαρίδης.

Σκοπὸς τῶν ἐφετινῶν ἐργασιῶν ὑπῆρξεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ ἐκ τοῦ μεγάλου ὄγκου τῶν χωμάτων ἀπαλλαγὴ τοῦ χώρου τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἐν μέρει κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος κοσμικοῦ κτίσματος ὑπὸ τὸν λόφον τῆς Πυράσου (εἰκ. 59), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ διερεύνησις τῶν ἐρειπίων τοῦ κτίσματος τούτου πρὸς καθορισμὸν τῶν χρονικῶν περιόδων καὶ τῆς κτηριακῆς συγκροτήσεως αὐτοῦ.

Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ὡς ἄνω τεθέντος σκοποῦ ἐπετεύχθη διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως σημαντικοῦ ὄγκου ἐπιχώσεως, ὕψους 1.80-2.20 μ., ἐκ τῶν πρὸ τῆς κλίμακος χώρων: πρὸ τοῦ τοίχου I, βορείως τῆς κιονοστοιχίας Λ1, ἀνατολικῶς τῶν τοίχων Κ2 καὶ Κ5,

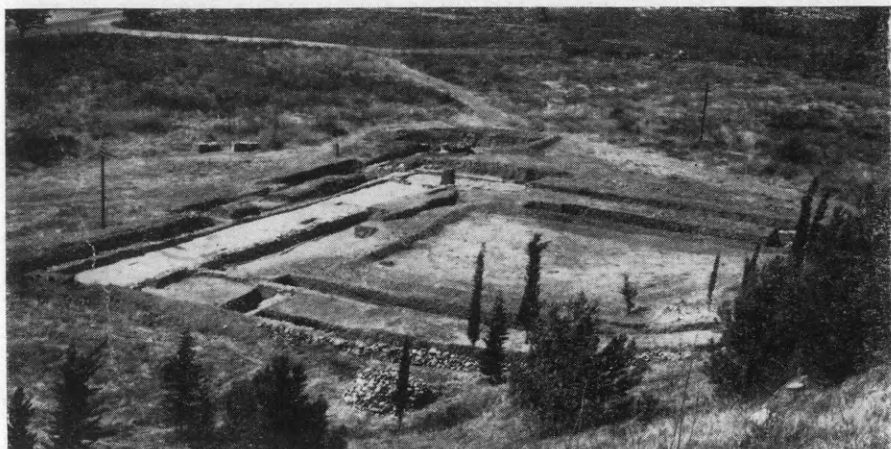

Εἰκ. 58. Κάτοψις τοῦ ὑπὸ τὸν λόφον τῆς Πυράσου ἀνασκαφέντος κοσμικοῦ κτίσματος τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν.

βορείως τοῦ τοίχου Λ2 καὶ κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου Λ3 καὶ εἰς τὴν θέσιν Β (εἰκ. 58, κάτοψις).

Κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν ἦλθον εἰς φῶς νέα τμήματα τοῦ κτίσματος, τὰ ὁποῖα σημειοῦνται ἐν τῇ κατόψει (εἰκ. 58) διὰ παχέας γραμμῆς. Οὕτω ἀπεκαλύφθη ὁ νότιος τοῖχος τοῦ πρὸ τοῦ τοίχου Ι διαμερίσματος Ρ (μῆκος 15.25 μ.), τοῦ χωριζομένου εἰς δύο δωμάτια.

Ὁ ἀποκαλυφθεὶς τοῖχος ἀνελύετο εἰς μεγάλα τόξα, κατεσκευα-

Εἰκ. 59. Ἀποψις τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου τῶν Φθιωτίδων Θεβῶν ἀπὸ ΒΑ.

σμένα δι' ὀπτῶν πλίνθων (διαστ. $0.30 \times 0.30 \times 0.04-0.05$ μ.) καὶ ἴσου πάχους συνδετικοῦ μείγματος ἐξ ἀσβέστου καὶ χονδρῆς ἄμμου μεταξὺ αὐτῶν. Ἔτερον ὅμοιον τόξον διεπιστώθη ὅτι ὑψοῦτο ἐπὶ τῶν ἀποκαλυφθεισῶν παραστάδων πρὸ τῆς κλίμακος. Τὸ δυτικὸν δωμάτιον τοῦ διαμερίσματος συνεκοινώνει μετὰ τῆς κλίμακος διὰ θύρας, τὸ δάπεδον δ' αὐτοῦ ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ πηλίνων πλακῶν (διαστ. 0.38×0.28 μ.) (εἰκ. 60).

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν δωμάτιον τοῦ διαμερίσματος εὐρέθη ὄξυπύθμενος ἀμφορεὺς μὲ ὀστᾶ βρέφους (εἰκ. 61) καὶ παρ' αὐτὸν δύο νομίσματα Βανδάλων. Εἰς τὸν αὐτὸν χώρον εὐρέθη τετράγωνον σταθμὸν ἀξίας δύο οὐγγιῶν (4^{ος} αἰ. μ.Χ.), ἐν ὑστερορρωμαϊκὸν νόμισμα τοῦ 4^{ου} αἰ. μ.Χ. καὶ ἐν νόμισμα τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Β' (337-361 μ.Χ.).

Εἰς τὸν τοῖχον ΙΙΙ ἀπεκαλύφθη καθ' ὅλον του τὸ μῆκος ὁ ἐκ

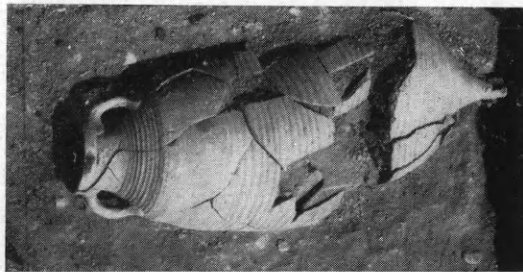
πηλίνων σωλήνων ἀγωγός, ὅστις πρὸς Δυσμᾶς καταλήγει εἰς φρεάτιον κτιστόν (βάθους 1.50 μ.) παρὰ τὴν γωνίαν τῶν τοίχων Κ2

Εἰκ. 60. Τὸ δυτικὸν δωμάτιον τοῦ διαμερίσματος Ρ.

καὶ Λ1, ὁ πυθμὴν τοῦ ὁποίου εἶναι ἐπεστρωμένος διὰ πηλίνων πλακῶν. Ὀλίγον πρὸ τοῦ φρεατίου ὁ ἀγωγὸς διακλαδοῦται καὶ ἐνοῦται μεθ' ἑτέρου ἀγωγοῦ, κτιστοῦ, ὅστις ἐρχόμενος ἀπὸ Βορρᾶ καταλήγει εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ φρεατίου (εἰκ. 62).

Ἄλλος ἀγωγός, κτιστός καὶ αὐτός, ἐκκινῶν ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ φρεατίου διαπερᾶ τὸν τοί-

Εἰκ. 61. Ὁξυπύθμενος ἀμφορεὺς ἐκ τοῦ ἀνατ. δωματίου τοῦ διαμερίσματος Ρ.

χον Κ2, διασχίζει λοξῶς τὸν χῶρον Ο καὶ συνεχίζει τὴν πορείαν του πρὸς Δυσμᾶς, ἵνα καταλήξῃ εἰς τὰ δυτικὰ διαμερίσματα τοῦ

κτίσματος Β και Γ (εἰκ. 58, κάτοψις), ἔνθα διακλαδούμενος καταλήγει εἰς τρία φρεάτια.

Ὁ ἐν τῷ χώρῳ ΙΙΙ ἀποκαλυφθεὶς πήλινος ἀγωγός, κατὰ τὴν πρὸς Ἀνατολὰς πορείαν του, διαπερᾷ τὸν τοῖχον Λ1, τὸν ὁποῖον κατέστρεψε, καὶ ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον δάπεδον τῆς νοτίας στοᾶς Ν καταλήγει εἰς φρεάτιον προσκεκολλημένον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν τοῦ τοίχου Λ (εἰκ. 63).

Τὸ φρεάτιον τοῦτο σύγκειται ἐκ δύο μερῶν. Τὸ ἄνω εἶναι κτιστόν, τὸ κάτω εἶναι εἰς πεπλατυσμένον πίθος. Δύο ἕτεροι ἀγωγοὶ

Εἰκ. 62. Ὑδραγωγὸς καὶ φρεάτια τῶν κτισμάτων Β καὶ Γ.

ἐκκινουῦν ἐκ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ φρεατίου, ὁ εἰς πρὸς Ἀνατολὰς, ὁ ἕτερος πρὸς Βορρᾶν. Σημειωτέον ὅτι ὁ ἀποκαλυφθεὶς πήλινος ἀγωγὸς ἐτοποθετήθη μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου τῆς νοτίας στοᾶς, τὸ ὁποῖον κατεστράφη εἰς τὸ μέρος ἔνθα ἐτοποθετήθη οὗτος (εἰκ. 58).

Κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν εἰς τὸν τομέα ΙΙΙ εὐρέθησαν εἰς βάθος 1.00 μ.: νόμισμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (527-565 μ.Χ.) καὶ χαμηλότερον εἰς βάθος 1.20-1.50 μ. ἀσάριον τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Β' (337-361 μ.Χ.).

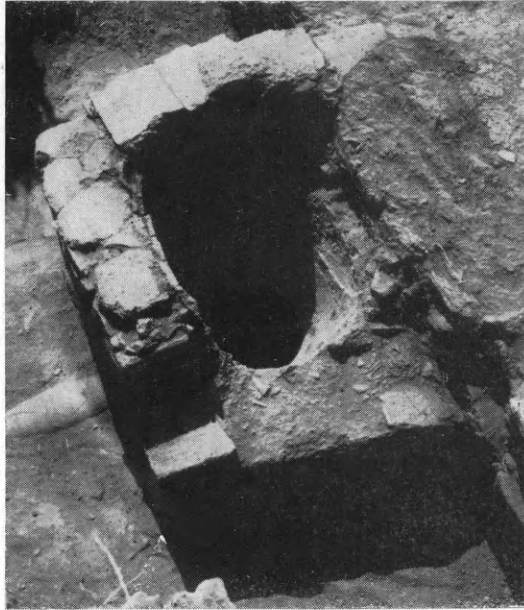
Συνεχίσθη ἡ πρὸς Βορρᾶν ἀποκάλυψις τοῦ τοίχου Λ3 τῆς ἀνατολικῆς Στοᾶς, ὁ ὁποῖος εἰς μῆκος 15.50 μ. συναντᾷ ἕτερον τοῖχον κάθετον, τὸν Λ4, μετὰ τοῦ ὁποίου ὁμοως δὲν ἐνοῦται ὄργα-

νικῶς (εἰκ. 64). Εἰς βάθος 0.70 μ. εὐρέθη νόμισμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (527-565 μ.Χ.).

Εἰς τὸν τομέα Κ5 ἀπεκαλύφθη ἡ πρὸς Ἀνατολὰς συνέχισις τοῦ τοίχου τούτου, ὅστις εἰς ἀπόστασιν 4.00 μ. διασταυροῦται μεθ' ἑτέρου βαινόντος πρὸς Νότον (εἰκ. 58).

Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας μεγάλου μαρμαρίνου δόμου τοῦ Κ5 ἔχει χαραχθῆ κύκλος μετὰ 8 ἀκτίνων, πιθανῶς διὰ τὸν προσανατολισμόν (εἰκ. 65).

Εἰς στρώμα τῆς ἐπιχώσεως βάθους 0.80-0.90 μ. εὐρέθησαν: ἀρχαῖον νόμισμα τῆς Λαρίσης (400-344 π.Χ.), νόμισμα τοῦ Αὐρηλιανοῦ (270-275 μ.Χ.), Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (527-565 μ.Χ.), χαμηλότερον (βάθος 1.05 μ.) νόμισμα ὑστερορωμαϊκὸν τοῦ τέλους τοῦ 4^{ου} αἰῶνος μ.Χ. καὶ ἔτι χαμηλότερον (βάθος 1.15-1.45 μ.) νόμισμα τοῦ Κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Καρακάλλα (198-217 μ.Χ.).

Εἰκ. 63. Φρεάτιον κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν τοῦ τοίχου Α.

Τέλος ἕτερος τοῖχος εὐρέθη κατὰ τὴν πρὸς Βορρᾶν συνέχισιν τοῦ τοίχου Κ2, διαφόρου προσανατολισμοῦ (εἰκ. 58).

Κατὰ τὸ δεῦτερον στάδιον τοῦ τεθέντος ἐν ἀρχῇ σκοποῦ, ἦτοι τῆς διερευνήσεως τῶν ἀποκαλυφθέντων ἐρειπίων, διεπιστώθησαν τὰ ἑξῆς:

α'. Ἡ κλιμαξ δὲν ὑπῆρχεν ἀρχικῶς, ἀλλ' ἔγινε μεταγενεστέρως κατὰ τὴν δευτέραν ἢ τὴν τρίτην φάσιν τοῦ κτίσματος, ὑπέστη δὲ ἐν συνεχείᾳ καὶ ἄλλας μετατροπὰς καὶ προσθήκας (εἰκ. 58).

Εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν ἀρχικῶς ἦτο ἰσόπεδος χώρος τετραπλευρος, ἐκάστη πλευρὰ τοῦ ὁποίου εἶχε τοξωτὸν ἄνοιγμα κατεσκευασμένον δι' ὀπτῶν πλίνθων.

β'. Τὸ πλακόστρωτον δάπεδον τῆς νοτίας στοᾶς Ν ἀποτελεῖ τὸ τρίτον κατὰ σειρᾶν, διότι ὑπ' αὐτὸ εὐρέθησαν ἕτερα δύο δάπεδα, τὸ ἓν ἐξ ἐρυθροῦ χώματος καὶ ἄμμου, τὸ ἕτερον ἐκ πηλοχώματος. Τοῦτο πιστοῦται καὶ ἐκ τῶν δύο στρωμάτων κονιαμάτων ἐπὶ τῆς νοτίας ὄψεως τοῦ τοίχου Δ1 καὶ τῆς βορείου τοῦ τοίχου Ι, τὸ νεώ-

Εἰκ. 64. Συνάντησις τῶν τοίχων Δ3 καὶ Δ4.

τερον τῶν ὁποίων εἶναι παλαιότερον τῆς πλακοστρώσεως, καθ' ὅσον συνεχίζεται καὶ χαμηλότερον ταύτης.

γ'. Οἱ τοῖχοι Δ1 καὶ Ι δὲν εἶναι ἐνιαίας κατασκευῆς, ἀλλ' ἀπετελέσθησαν εἰς διαφόρους ἐποχάς, ὡς δεικνύουν αἱ εἰς πολλὰ σημεῖα κατακόρυφοι διακόποι τούτων καὶ ἡ διάφορος τοιχοποιία.

δ'. Ὁ τοῖχος Δ3 συνεχίζεται πρὸς Νότον καὶ μετὰ τὸν τοῖχον Δ1, ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον δάπεδον μέχρι τοῦ τοίχου Ι.

Ἡ στοὰ Ν ἐκαλύπτετο διὰ ξυλίνης στέγης, ἀποτελουμένης ἐκ δοκῶν πλάτους μέχρι 0.15 μ., καλάμων ἐπὶ τῶν δοκῶν καὶ κεράμων. Τὰ ἀποτυπώματα τῶν δοκῶν καὶ τῶν καλάμων ὑφίστανται εἰσέτι ἐπὶ τῶν κονιαμάτων τῶν καταπεσόντων ἐκ τῆς στέγης, ἢ ἐσωτερικῇ πλευρᾷ τῶν ὁποίων φέρει ζωγραφικὸν διάκοσμον.

στ'. Ὁ τοῖχος Λ συνεχίζεται πρὸς Νότον καὶ μετὰ τὸν τοῖχον Ι, ὅστις ὁμοίως συνεχίζεται πρὸς Ἀνατολὰς καὶ μετὰ τὸν τοῖχον Λ (εἰκ. 58)

ζ'. Τὸ πλακόστρωτον δάπεδον τῆς στοᾶς Ν θὰ κατεσκευάσθῃ μεταξὺ 5^{ου} καὶ 6^{ου} μ.Χ. αἰῶνος, διότι εἰς τὸ ὑπόστρωμα τούτου εὐρέθησαν βανδαλικά νομίσματα.

η'. Ἐκ τοῦ συγκροτήματος τῶν τοίχων Λ5, Λ5α, Λ9 καὶ Λ7 παλαιότερος εἶναι ὁ τοῖχος Λ5α, ὅστις εἶναι λίαν ἐπιμελεημένης κατασκευῆς, φέρει καὶ διάκοσμον δένδρου ἐκ θραυσμάτων κεράμων ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς του, ἡ ὁποία ἦτο ἀρχικῶς ἐλευθέρω.

θ'. Ἐκ τῆς παρατιθεμένης κατόψεως καὶ τῶν γενομένων παρατηρήσεων συνάγεται, ὅτι τὰ ἀποκαλυφθέντα ἐρείπια ἀποτελοῦν μέρος μόνον ἑνὸς τεραστίου κτίσματος, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται ὑπὸ τὴν ἐπίχωσιν πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἀποκάλυψις τοῦ ὁποίου θὰ εἶναι μεγάλης σημασίας διὰ τὴν γνῶσιν τῶν μνημείων καὶ τῆς Ἱστορίας τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν.

Εἰκ. 65. Μαρμάρινος δόμος φέρων χαρακτὸν ὀκτάκτινον κύκλον.

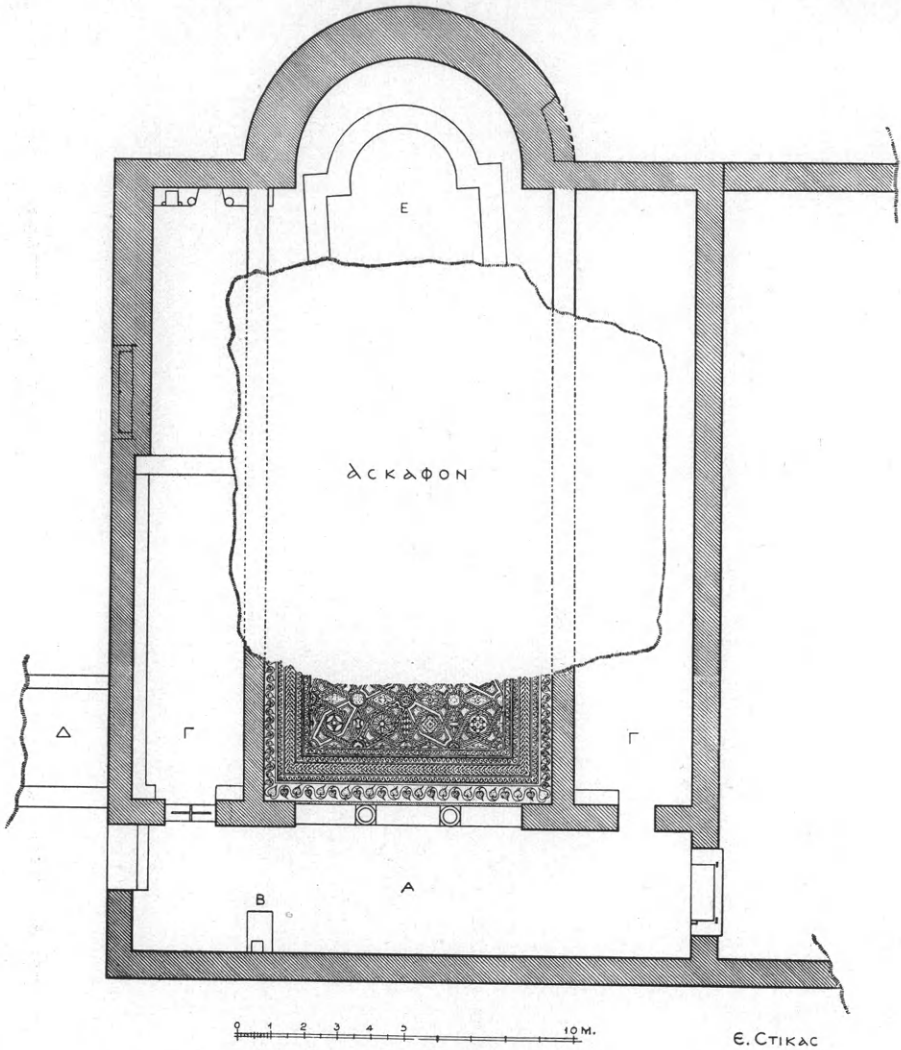
7. ΑΜΦΙΠΟΛΙΣ

Διὰ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀναστηλώσεως κ. Εὐστ. Στίκα ἀνεσκαφέν ἐφέτος ἡ Ἐταιρεία τρίτην (Γ) παλαιοχριστιανικὴν βασιλικήν (εἰκ. 66), ἣτις εἶχεν ἐπισημανθῆ τὸ 1959 ὑπὸ τοῦ ἐφόρου κ. Δ. Λαζαρίδη διὰ τῆς εὐρέσεως τμήματος ψηφιδωτοῦ δαπέδου καὶ ὠραίου μετὰ προτομῶν κριῶν κορινθιακοῦ κιονοκράνου (βλ. Ἔργον 1959, εἰκ. 39 καὶ 40), νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Καβάλας (εἰκ. 77).

Ἡ ἐφέτος ἀποκαλυφθεῖσα βασιλικὴ εὐρίσκεται εἰς ἀπόστασιν 50 μόλις μέτρων ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου καθηγ. Εὐστρ. Πελεκίδου τὸ 1920 ἀνασκαφείσης (ΠΑΕ 1920, 86) ἔχει δ' ἐν ὄλῳ μῆκος 28.10 μ. καὶ πλάτος 18.20 μ. ἦτοι ἀναλογίας πλησιαζούσας μᾶλλον

πρὸς τὸ τετράγωνον παρὰ πρὸς τὸ σύνηθες ὀρθογώνιον σχῆμα.
Εἶναι δὲ ἡ βασιλικὴ τρίκλιτος καὶ φέρει πρὸς Ἄνατολάν μεν μεγά-

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ἈΜΦΙΠΟΛΕΩΣ

Εἰκ. 66. Κάτοπις τῆς βασιλικῆς Γ τῆς Ἀμφιπόλεως.

λὴν ἡμικυκλικὴν ἀψίδα, πλάτους 6.72 μ. μετὰ μέγα πάχος τοίχου 1.54 μ. (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὑποδηλώνει, ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἡ κόγχη ἐκαλύπτετο, ὡς συνήθως, διὰ κτιστοῦ τεταρτοσφαιρίου), πρὸς Δυσμὰς δὲ στενόμακρον νάρθηκα. Εἰς πολὺ μεταγενεστέρους χρόνους, ὅταν

πλέον ἢ βασιλικὴ εἶχε καταστραφῆ, ἐκτίσθη ἐντὸς τοῦ μέσου κλίτους καὶ ὀλίγον δυτικῶς τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ νεώτερος ναῖσκος, τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τὸ ἀνατολικὸν ἡμισυ τῶν θεμελίων του (εἰκ. 66, Ε καὶ 76).

Ἡ ἐφετινὴ ἀνασκαφὴ ἤρχισεν ἀπὸ τὸν νάρθηκα, τὸν ὁποῖον

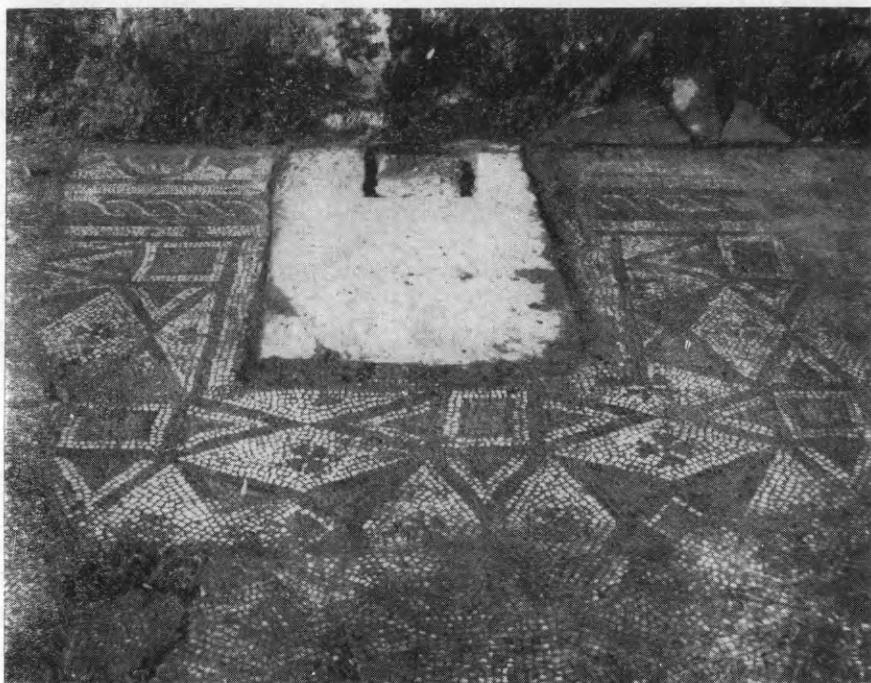

Εἰκ. 67. Τμῆμα τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Γ.

ἀπεκάλυψεν ἐξ ὀλοκλήρου. Αἱ διαστάσεις του εἶναι 16.64×3.78 μ. Κατὰ τὴν νοτιαν στενὴν του πλευρὰν ἔφερεν ὁ νάρθηξ εὐρὴ ἀνοιγμα θύρας (2.59 μ.), τῆς ὁποίας σφίζεται εἰσέτι τὸ κατώφλιον μὲ τὰς χαρακτηριστικὰς του ἐγκοπὰς. Δὲν εἶναι ἀπίθανον τὸ ἀνοιγμα τοῦτο νὰ ᾠδήγει εἰς ἄλλο πρὸς Νότον διαμέρισμα, ἴσως τὸ διακονικόν, ἀφ' οὗ μάλιστα ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ νάρθηκος προεκτείνεται πρὸς Νότον ἀρκετὰ ἔξω τοῦ βασικοῦ ὀρθογωνίου (εἰκ. 66).

Ὁλόκληρον τὸ ἀποκαλυφθὲν δάπεδον τοῦ νάρθηκος ἦτο

ἐστρωμένον δι' ὄψωσδήποτε καλῶς διατηρουμένου ψηφιδωτοῦ περιβαλλομένου ὑπὸ διπλῆς ταινίας, μιᾶς ἐξωτερικῆς ἐκ μεγάλων, ἑλικοειδῶς βαινόντων φύλλων κισσοῦ καὶ μιᾶς ἐσωτερικῆς ἐξ ἀλυσσοειδοῦς πλέγματος (εἰκ. 68). Ἡ ἐντὸς τοῦ πλαισίου τούτου ἐπιφάνεια ἐπληροῦτο διὰ ποικίλων γεωμετρικῶν σχεδίων (εἰκ. 67): ρόμβων, ἄστρον, ἰδίᾳ δὲ ἐξαγώνων (μὲ ἐγγεγραμμένα ἐντὸς αὐτῶν

Εἰκ. 68. Τὸ βόρειον ἥμισυ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Γ μετὰ τῆς ἐν αὐτῷ μαρμαρίνης πλακῶς.

τετράγωνα), συνδυαζομένων πρὸς μαιάνδρους, ζατρικοειδῆ κοσμήματα, τετράφυλλα κλπ. (εἰκ. 68) Μικροὶ ἰσοσκελεῖς σταυροὶ κοσμοῦσι τὴν λευκὴν ἐπιφάνειαν τῶν ρόμβων (εἰκ. 67).

Ἄξια προσοχῆς εἶναι ἡ παρὰ τὸν δυτικὸν τοῖχον τοῦ νάρθηκος καὶ εἰς ἀπόστασιν 3.45 μ. ἀπὸ τῆς ΒΔ. γωνίας παρουσία μαρμαρίνης πλακῶς ἐμπεπηγμένης εἰς τὸ δάπεδον (εἰκ. 66, β), διαστάσεων 0.79 × 1.23 μ., φερούσης ἐπὶ τῆς ἄνω αὐτῆς ἐπιφανείας τετράγωνον ἐγκοπήν, διαστάσεων 0.34 × 0.34 μ., ἐντὸς τῆς ὁποίας θὰ ἐσφηνοῦτο πιθανότατα τὸ στήριγμα μαρμαρίνης λεκάνης ἁγιασμοῦ, ὁμοίας τῆς ὁποίας συναντῶμεν εἰς τοὺς νάρθηκας καὶ ἄλλων βασιλικῶν

(Βραυρώνος, Χερσονήσου Κρήτης, Πάρου), τεθειμένης ἐκεῖ εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς εἰς τὸ αἶθριον συνήθως τοποθετουμένης φιάλης.

Ἡ ἀνασκαφὴ προχωρήσασα περαιτέρω ἀπεκάλυψε τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ νάρθηκος, ὅστις κατὰ τὸ μέσον αὐτοῦ εἶχε διαμορφωθῆ ὡς τρίβηλον, ὡς συνηθίζετο εἰς τὰς ἐλληνιστικοῦ τύπου βασιλικάς. Τοῦ τρίβηλου τούτου, ἔχοντος συνολικὸν ἄνοιγμα 6.73 μ.

Εἰκ. 69. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τρίβηλον τῆς βασιλικῆς Γ' τῆς Ἀμφιπόλεως.

(εἰκ. 66 καὶ 69), εὐρέθησαν ἐπὶ τόπου αἱ δύο ἰωνικαὶ βάσεις, ὡς καὶ τεμάχια τῶν ἀρραβδώτων κορμῶν τῶν δύο μαρμαρίνων κιόνων του, οἵτινες καὶ ἀνεστηλώθησαν προχείρως (εἰκ. 69). Εἰς τὸ τρίβηλον τοῦτο ἀνήκουν πιθανώτατα καὶ τὰ δύο ὑπὸ τοῦ κ. Λαζαρίδη τὸ 1959 εὐρεθέντα κιονόκρανα μὲ προτομὰς κριῶν.

Ἐν συνεχείᾳ ἀνεσκάφη τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ μέσου κλίτους, ὅπερ εἶναι, ὡς συνήθως, εὐρύτερον τῶν πλαγίων, μετροῦν ἀπὸ στυλοβάτου εἰς στυλοβάτην 8.50 μ. ἔναντι τῶν 3.50 μ. τῶν πλαγίων κλιτῶν.

Ὡς δὲ τοῦ νάρθηκος, οὕτω καὶ τοῦ μέσου κλίτους τὸ δάπεδον ἐκαλύπτετο, δίκην τάπητος, διὰ πολυχρώμου ψηφιδωτοῦ περιβαλλομένου κατὰ τὰ ἄκρα διὰ πλαισίου ἐκ πέντε ὁμολόγων ται-

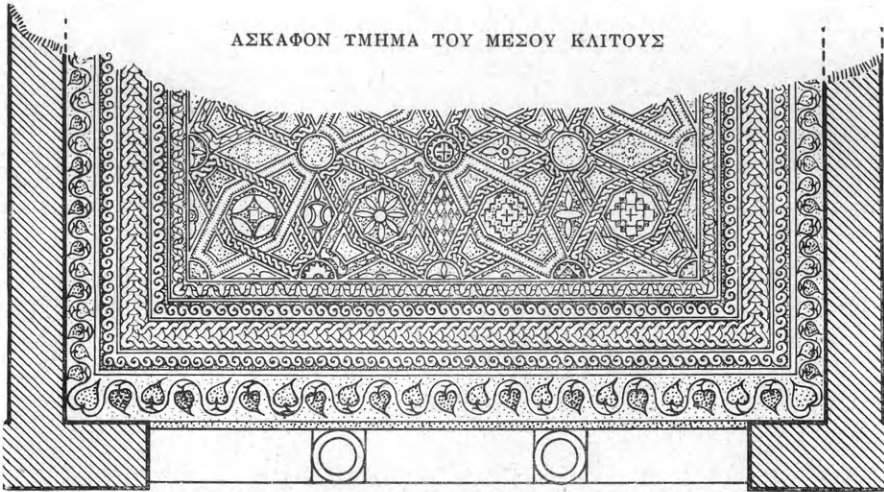
νιῶν, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἄκρα ἔφεραν ἑλικοειδῶς διατεταγμένα φύλλα κισσοῦ, ἡ δευτέρα σπειρομαιάνδρους, ἡ τρίτη ἄλυσσοειδῆ πλοχμόν, ἡ τετάρτη πάλιν σπειρομαιάνδρους καὶ ἡ πέμπτη ἑλικοειδῶς ἀνελίσσομένην ταινίαν (εἰκ. 70). Ἡ ἐντὸς τοῦ εἰρημένου πλαισίου ἐπιφάνεια ἐπληροῦτο διὰ τοῦ συνθέτου κοσμήματος, τὸ ὁποῖον παρέχει

Εἰκ. 70. Τὸ περιβάλλον τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ μέσου κλίτους πενταπλοῦν πλαισίον.

τὸ παρατιθέμενον σχέδιον (εἰκ. 70 καὶ 71). Διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐχρησιμοποιήθησαν ψηφίδες ἐξ ἐγχωρίων φυσικῶν λίθων χρώματος λευκοῦ, κιτρίνου, πρασίνου, κοκκίνου, ροδίνου, πορφυροῦ, φαιοῦ καὶ μέλανος.

Ἐνεσκάφη ὡσαύτως τμήμα τοῦ βορείου κλίτους καὶ διεπιστώθη, ὅτι ὁ μὲν διὰ κανονικῶν πωρολίθων ἐκτισμένος βόρειος τοῖχος ἔφεραν ἐσωτερικῶς ὀρθομαρμάρωσιν (εἰκ. 70), τὸ δὲ δάπεδόν του ἐκοσμεῖτο διὰ πολυχρώμου ψηφιδωτοῦ, τὸ ὁποῖον ὅμως, ἐλλείψει χρόνου, δὲν ἐγένετο δυνατὸν ν' ἀποκαλυφθῆ ἑφέτος. Διεπιστώθη

Εικ. 71. Τὸ σχέδιον τοῦ ἐσωτερικῶς τοῦ τριβήλου ἀποκαλυφθέντος ψηφιδωτοῦ δαπέδου τῆς βασιλικῆς Γ τῆς Ἀμφιπόλεως.

Εικ. 72. Ἡ ΒΔ. γωνία τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ μέσου κλίτους. Δεξιᾶ τὰ λείψανα τῆς ὀρθομαρμαρώσεως τοῦ ὑψηλοῦ στυλοβάτου τῆς βορείου κιονοστοιχίας.

ώσαύτως 1) ὅτι κτιστὸν πεζούλιον, πλάτους 0.40 μ. καὶ ὕψους 0.35 μ., ἔτρεχε κατὰ μῆκος τοῦ βορείου τοίχου, χρησιμεῦον ὡς κάθισμα τοῦ ἐκκλησιάσματος καὶ 2) ὅτι καὶ ὁ ὑψηλὸς στυλοβάτης τῶν κιονοστοιχιῶν ἔφερεν ὀρθομαρμάρωσιν (ὄρατὴν ἐπὶ τῆς εἰκό-
νος 72).

Παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ βορείου κλίτους ἀνευρέθη τετρα-

Εἰκ. 73. Κιονόκρανα ἐκ τῆς βασιλικῆς Γ τῆς Ἀμφιπόλεως.

σμένος κορμὸς μαρμαρίνου κίονος μῆκους σφζομένου 2.35 μ. καὶ ἄνω διαμέτρου 0.28 μ., ἀνήκων πιθανῶς εἰς τινὰ τῶν κίωνων τῆς βορείου κιονοστοιχίας, ἐκ τῆς ὁποίας πιθανῶς θὰ προέρχονται καὶ 3 ἀπλᾶ ἰωνικά κιονόκρανα (εἰκ. 73) καὶ τέταρτον ἰωνικὸν ὡσαύτως ἀλλὰ μετ' ἐπιθήματος κοσμουμένου δι' ἀναγλύπτου σταυροῦ (εἰκ. 73 κάτω ἀριστερᾷ), εὑρεθέντα ἐπίσης εἰς τὸ βόρειον κλίτος ὁμοῦ μετὰ τεμαχίων θωρακίων, παραστάδων καὶ πεσσίσκων (εἰκ. 74, 75), ζεύξεων καὶ πλακῶν τῆς ὀρθομαρμαρώσεως τῶν τοίχων καὶ τέλος πλήθος πλίνθων καὶ κεράμων ἐκ τῆς στέγης. Εὐρέθη ἐπίσης ἐκεῖ καὶ ὠραῖον μικρὸν κορινθιακὸν κιονόκρανον (εἰκ. 73, ἄνω ἀρι-

στερῶ), προερχόμενον ἴσως ἐκ τοῦ κιβωρίου τῆς Ἁγ. Τραπέζης.

Εἰκ. 74. Θωράκιον καὶ κορινθιακὸν κιονόκρανον ἐκ τῆς βασιλικῆς Γ τῆς Ἀμφιπόλεως.

Εἰκ. 75. Γλυπτὰ τεμάχια παραστάδων, θωρακίων καὶ πεσίσκων
ἐκ τῆς βασιλικῆς Γ τῆς Ἀμφιπόλεως.

Σημαντικὴ τέλος εἶναι ἡ ἀνεύρεσις δύο, ἐντοιχίων πιθανότατα,

τεμαχίων ψηφιδωτῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἰκονίζεται τμῆμα ἀνθρωπίνης μορφῆς.

Περαιτέρω παρηκολουθήθη ὁλόκληρος ὁ βόρειος καὶ ὁ νότιος ἐξωτερικὸς τοῖχος τῆς βασιλικῆς, ὡς καὶ ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ

Εἰκ. 76. Ἡ ἀψὶς τοῦ ἱεροῦ τῆς βασιλικῆς Γ τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῆς ἀψὶς τοῦ νεωτέρου ναύσκου.

αὐτῆς μετὰ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ (εἰκ. 76), συμπληρωθέντος οὕτω ὁλοκλήρου τοῦ σχεδίου τοῦ ναοῦ.

Ἀναφέρομεν ἐν τέλει ὅτι ἀνασκαπτομένου τοῦ βορείου τμήματος τοῦ ἀνατολικοῦ τοῖχου διεπιστώθη ἡ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ὑπαρξίς, μεταγενεστεροῦ προφανῶς, προσκνηταρίου, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁποίου ἐχρησιμοποιήθησαν παλαιὰ θωράκια καὶ δύο ἐκ πρασίνου (ἀτρακίου) λίθου κιονίσκοι.

Ἄξιον ἐπίσης σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τῆς βασιλικῆς συνεχίζεται πρὸς Νότον πέραν τοῦ βασικοῦ ὀρθογωνίου (εἰκ. 66), πρᾶγμα ὅπερ ὑποδηλώνει τὴν πρὸς Νότον ὑπαρξιν προσ-

κτισμάτων, ἅτινα δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ φέρῃ εἰς φῶς ἢ σκαπάνη κατὰ προσεχῆ ἀνασκαφήν, ἣτις θέλει ἀποκαλύψει καὶ τὸ ἄσκαφον εἰσέτι παραμεῖναν μέγα τμήμα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς βασιλικῆς (εἰκ. 66), ὡς καὶ ἄλλα πρὸς Βορρᾶν προσηρημένα κτίσματα.

Εἰκ. 77. Δίξωνον κιονόκρανον μετὰ προτομῶν κριῶν καὶ πτηνῶν ἐκ τῆς βασιλικῆς Γ' τῆς Ἀμφιπόλεως.

Ἡ εὗρεσις τριῶν μέχρι τοῦδε βασιλικῶν εἰς σχετικῶς περιορισμένην περιοχὴν τῆς Ἀμφιπόλεως, καὶ μάλιστα κοσμουμένων διὰ πλουσίου ψηφιδωτοῦ καὶ γλυπτοῦ διακόσμου, μαρτυρεῖ τὴν ἐνταῦθα ὑπαρξιν σπουδαίου παλαιοχριστιανικοῦ θρησκευτικοῦ κέντρου.

8. ΝΙΚΗΣΙΑΝΗ-ΤΥΜΒΟΣ

Συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ 1962 διὰ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Δημητρίου Λαζαρίδη, αἱ ἔρευναι τοῦ μεγάλου τύμβου ἐγγὺς τοῦ χωρίου Νικήσιανη-Παγγαίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη ἀνευρέθησαν ἕξ τάφοι μὲ σημαντικώτατα εὐρήματα τῆς ἐποχῆς τῶν μακεδόνων βασιλέων Φιλίππου τοῦ Β' καὶ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Αἱ ἔρευναι διενηργήθησαν εἰς τρεῖς τομεῖς τοῦ τύμβου, εἰς τὸν βόρειον, τὸν βορειοδυτικὸν καὶ τὸν νοτιοδυτικόν, ἐκ τῆς περι-

φερείας πρὸς τὸ κέντρον, διὰ συστηματικῆς ἀνασκαφῆς αὐτοῦ καὶ ἀποκομιδῆς μακρὰν τοῦ τύμβου τῶν χωμάτων τῆς ἐπιχώσεως. Συνεχίσθη ἡ ἔρευνα τοῦ βορείου τομέως διὰ τάφρου, πλάτους 8.50 μέτρων περίπου, ἀχθείσης καθ' ὅλον τὸ ὕψος τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τύμβου καὶ εἰς βάθος μέχρι τοῦ ἐπιπέδου τῶν πέριξ ἀγρῶν. Ἀπεκαλύφθη πλήρως ὁ διαπιστωθεὶς κατὰ τὰς ἐργασίας τοῦ παρελθόντος ἔτους τοῖχος ἐκ κροκαλῶν καὶ πηλοῦ, λίαν προχείρου οἰκοδομῆς (εἰκ. 78), ὅστις ἐκ τῆς περιφερείας βαίνει πρὸς τὸ κέντρον

Εἰκ. 78. Τοῖχος ἐκ κροκαλῶν εἰς τὸν βόρειον τομέα τοῦ τύμβου τῆς Νικήσιανης.

τοῦ τύμβου. Εἰς ἐπίπεδον ὑψηλότερον τοῦ τοίχου διεπιστώθη παχεῖα ὁμοιογενῆς στρωσὶς κεράμων στέγης, ἡμικυκλικῆς τομῆς. Τὸ μεγαλύτερον ἔξαχθὲν τμήμα κεράμου ἔχει μῆκος 0.75 μ. καὶ πλάτος 0.23 μ. Πρὸς τὸ κέντρον τοῦ τύμβου καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ τάφου Γ' διεπιστώθη ἡ παρουσία ὀπῶν, ἀγουσῶν ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ τύμβου πρὸς τὸν τάφον, αἵτινες πιθανῶς ἐχρησίμευον διὰ χοάς. Διεπιστώθη ἐπίσης λεπτὸν στρώμα τέφρας. Ἐξωτερικῶς τοῦ τάφου Γ' ἀνευρέθη λευκὸν ἀλάβαστρον, ἀποκεκρουμένον.

Τρεῖς τάφροι, πλάτους 0.70 μ., ἐγένοντο ἐντὸς τοῦ ἀνασκαφέντος βορείου τομέως καὶ εἰς ἐπίπεδον κατὰ πολὺ χαμηλότερον τοῦ ἐπιπέδου τῶν πέριξ τοῦ τύμβου ἀγρῶν, δυστυχῶς ἄνευ ἀποτελέσματος.

Ἄκαρποι ἀπέβησαν καὶ αἱ ἔρευναι εἰς τὸν ΒΔ. καὶ τὸν ΝΔ. τομέα τοῦ τύμβου, ὁπόθεν ἀπεμακρύνθη μέγας ὄγκος χωμάτων.

Εἰς τὰ χώματα τῆς ἐπιχώσεως ἀνευρέθησαν ὄστρακα μεγάλων χονδροειδῶν ἀγγείων. Ἦδη ἡ ἀνασκαφή πλησιάζει πρὸς τὸ κέντρον τοῦ τύμβου. Εὐρήματα δὲν ἐγένοντο.

9. ΦΙΛΙΠΠΟΙ

Καὶ ἐφέτος συνεχίσθη διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Στυλ. Πελεκανίδη ἡ ἀνασκαφή εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1958 ἀνασκαπτόμενον εἰς Φιλίππους χώρον, ἔνθα ὁ ὀκτάγωνος ναὸς καὶ τὸ συνεχόμενον πρὸς αὐτὸν καὶ μέχρι τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ ἐκτεινόμενον πολύμορφον οἰκοδομικὸν τετραγώνον.

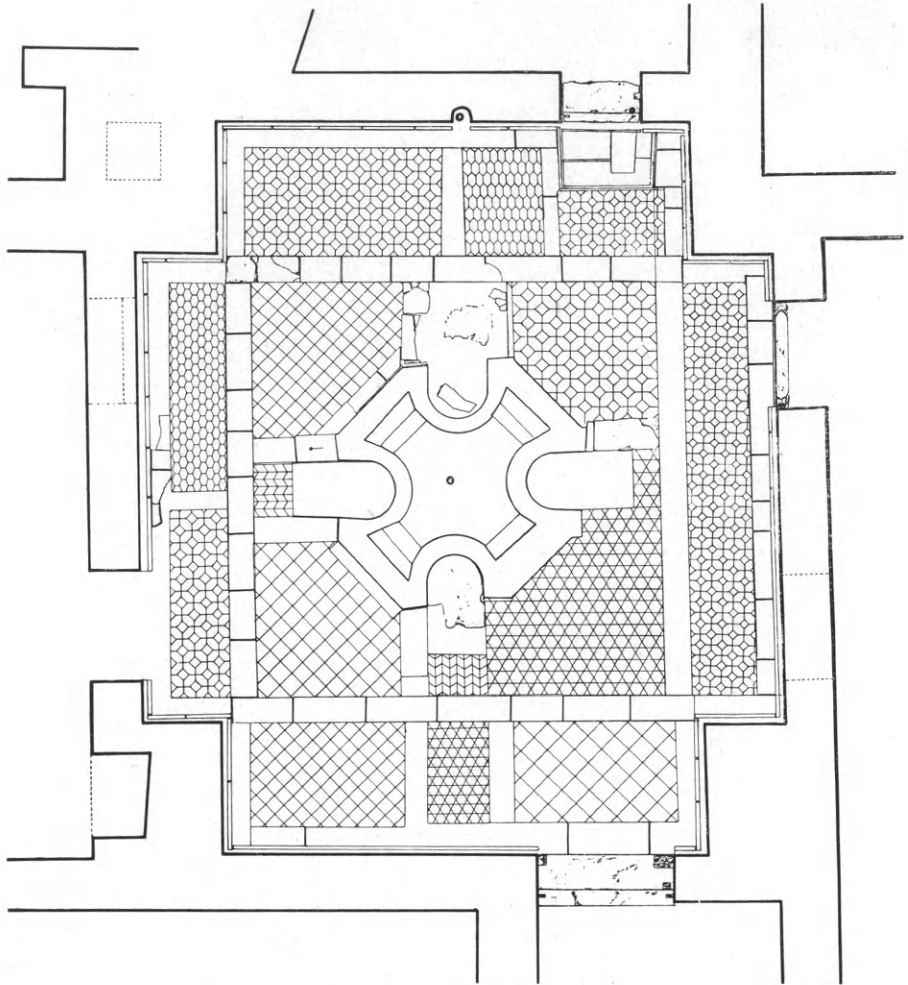
Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἐβοήθησαν τὸν ἀνασκάπτοντα ὁ κ. Ν. Νικονᾶνος καὶ αἱ ἀρχαιολόγοι Δεσποινίδες Εὐτυχία Κουρκουτίδου καὶ Χρυσάνθη Μαυροπούλου.

Σκοπὸς τῆς ἀνασκαφῆς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἦτο: 1) ἡ ἀποκάλυψις τῶν χώρων βορείως τοῦ ὀκταγώνου καὶ νοτίως μέχρι τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ, συνολικοῦ μήκους 48 μ. καὶ πλάτους 12 μ., 2) ἡ συνέχισις τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ἐξέδρας τῆς ἐκτεινομένης ἀνατολικῶς τοῦ προπύλου καὶ τοῦ πρὸ αὐτῆς παραλλήλου τμήματος τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ, 3) ἡ λεπτομερὴς ἔρευνα καὶ μελέτη τοῦ κεντρικοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου τοῦ ὀκταγώνου καὶ 4) ἡ κατὰ τὸ δυνατόν διερεύνησις καὶ ἀποτύπωσις τοῦ πολυπλόκου συστήματος παροχῆς ὕδατος καὶ ἀποχετεύσεως ὀλοκλήρου τοῦ συγκροτήματος τοῦ ὀκταγώνου.

Ἡ ἀνασκαφή ἤρξατο ἐκ δύο σημείων, ἦτοι ἀπὸ Νότου μὲν ἐκ τῶν βορείως τῆς φιάλης καὶ ἐν μέρει κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀποκαλυφθέντων διαμερισμάτων, ἀπὸ Βορρᾶ δὲ ἐκ τοῦ σημείου τῆς πρὸς Α. τοῦ προπύλου ἐξέδρας καὶ τοῦ παραλλήλου πρὸς αὐτὴν τμήματος τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ, ἔνθα ἐσταμάτησε πέρουσι ἡ ἀνασκαφή.

ΒΑ. τῆς φιάλης καὶ ἀπὸ τῆς εἰσόδου, ἣτις ἀνοίγεται εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ μετ' ἐξεδρῶν κατὰ τὴν ΒΑ. καὶ τὴν ΝΑ. γωνίαν πολυτελοῦς χώρου, ὁ ὁποῖος πέρουσι μετὰ πολλῆς πιθανότητος ἐχαρακτηρίσθη ὡς φωτιστήριον, ὁ καθαρισμὸς ἐκ τῶν πολλῶν κρημισμάτων προὐχώρησε πρὸς Α. καὶ καθ' ὅλας τὰς κατευθύνσεις, ἀποκαλυφθέντος μεγάλου τετραγώνου διαμερίσματος.

Τοῦτο φέρει εἰς τὸ κέντρον αὐτοῦ κολυμβήθραν. Οὕτως ἐπληθήθυσεν ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἀνασκάπτοντος (βλ. Ἔργον 1961, 82) ὅτι τὰ διαμερίσματα ΒΑ. τῆς φιάλης συνεκρότου τὸς βοηθητικούς χώ-

Εἰκ. 79. Κάτοπις τοῦ βαπτιστηρίου τῶν Φιλίππων μετὰ τῶν μαρμαροθετημάτων τοῦ δαπέδου.

ρους ἦτοι τὸν ἐξωτερικὸν ἢ προαύλιον οἶκον, κατὰ Κύριλλον τῶν Ἱεροσολύμων, τοῦ βαπτιστηρίου (εἰκ. 79).

Ὁ ἀνασκαφεὶς κύριος χώρος (7.60 × 8.60 μ.), ἐμβαδοῦ 65.36 μ., διατηρεῖ τοὺς περιβάλλοντας αὐτὸν τοίχους εἰς ὕψος 2.30 μ. περίπου, οἷτινες ἐν πολλοῖς καλύπτονται δι' ὀρθομαρμαρώσεως, κατε-

στραμμένης κατὰ τὸ ἄνω αὐτῆς τμήμα. Ὅταν ἦτο ἀκεραία ἡ ὀρθομαρμάρωσις αὕτη ἔφθανεν εἰς ὕψος τοῦλάχιστον 2.83 μ., ὡς δεικνύουν τὰ κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ διαμερίσματος ὑπολείμματα τῶν μαρμαρίνων πλακῶν καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐναπομεῖναν κοινίαμα (εἰκ. 80).

Τὸ κέντρον τοῦ διαμερίσματος καταλαμβάνει κολυμβήθραν σχήματος σταυροῦ Μάλτας. Αἱ κεραῖαι τοῦ σταυροῦ ἔχουν μῆκος

Εἰκ. 80. Ἡ αἴθουσα τοῦ βαπτιστηρίου τῶν Φιλιππῶν μετὰ τῆς κολυμβήθρας.

2.25 μ. αἱ μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἀνοιγόμεναι κόγχαι χορδὴν ± 0.55 μ. καὶ βέλος ± 0.55 μ. Δύο βαθμίδες κτισταὶ ἐπενδεδυμέναι, ὡς καὶ τὸ ὄλον σῶμα τῆς κολυμβήθρας, διὰ παραλληλογράμμων πλακῶν ἐκ προκοννησίου μαρμάρου, ἄγουν εἰς τὸν πυθμένα αὐτῆς. Εἰς τὸ κέντρον τούτου διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς μολυβδίνου ὕδραγωγῶς σωλῆνος τομῆς κυκλικῆς, ὁ ὁποῖος, ἀρχόμενος ἐκ τοῦ ἔνδον οἴκου (caldarium) τοῦ βαλανείου καὶ βαίνων διὰ τοῦ μεσοτοίχου τοῦ λουτρῶνος καὶ τοῦ βαπτιστηρίου, ἀπολήγει ὑπογείως εἰς τὴν κολυμβήθραν. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν βάσιν τοῦ νοτίου σκέλους τῆς κολυμβήθρας διεπιστώθη ὁπὴ μετὰ κτιστοῦ ἀγωγῶς διατομῆς τετραγώνου, ἀποχευτικῶς τοῦ ὕδατος τῆς βαπτίσεως. Τὸ δάπεδον τοῦ βαπτιστηρίου ἦτο ἐστρωμένον διὰ πολυσχήμου καὶ ποικιλοχρώμου μαρμαροθετήματος συντεθειμένου εἰς διάχωρα μεμονωμένα ἀπ'

ἀλλήλων διὰ ταινιῶν λευκοῦ μαρμάρου (εἰκ. 79). Ἐξηκριβώθησαν ὅλα τὰ σχέδια τοῦ μαρμαροθετήματος καὶ ἐκ τῶν διατηρουμένων εἰσέτι ἀκεραίων μικρῶν τμημάτων ἀλλὰ κυρίως ἐκ τῶν διατηρηθέντων ἐπὶ τῶν ἐκ κονιάματος τοῦ ὑποστρώματος ἰχνῶν, τὰ ὁποῖα ἀνεφάνησαν κατόπιν προσεκτικοῦ καὶ ἐπιμελοῦς καθαρισμοῦ (εἰκ. 81). Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω στοιχείων ἐγένετο καὶ τὸ ἐν εἰκ. 79 σχέδιον.

Ἐκτὸς τοῦ κατὰ χώραν καὶ κατὰ τμήματα διατηρουμένου

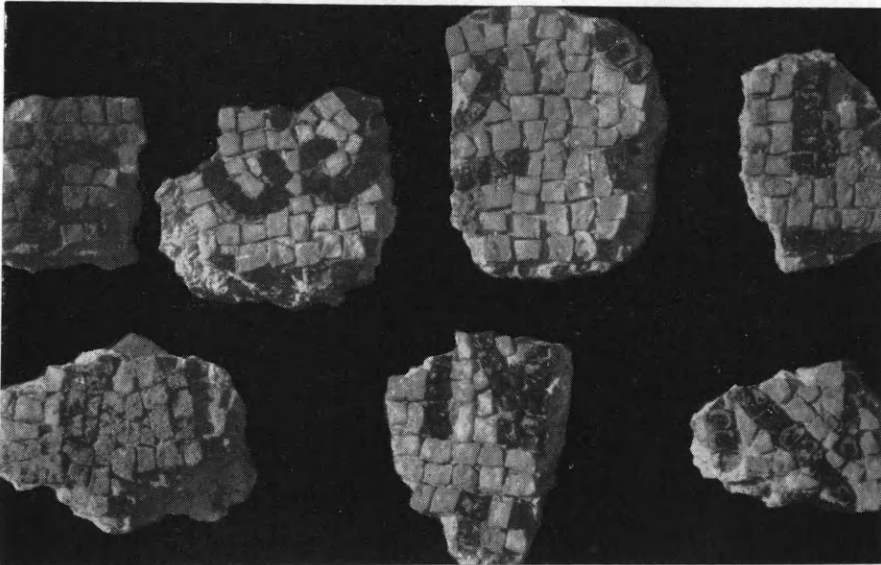

Εἰκ. 81. Τμήμα ἐκ τοῦ μαρμαροθετήματος τοῦ δαπέδου τοῦ βαπτιστηρίου, ὅπως ἀνευρέθη μετὰ τὸν καθαρισμόν.

τούτου διακόσμου, μετὰ τῶν κρημνισμάτων ἀνευρέθησαν πλεῖστα ἀρχιτεκτονικὰ μαρμάρινα τεμάχια, ἀκέραια ἢ μὴ, ἰωνικῶν συνθέτων κιονοκράνων, ἀμφικιονίων, κιονίσκων ἐξ ἀτρακίου λίθου, βάσεων κιονίσκων, στυλοβάτου, ζεύξεων, κροκεάτου λίθου καὶ ἄλλα τινὰ ἀποκεκρουμένα γλυπτά, τῶν ὁποίων ἢ προσέλευσις καὶ ὁ προορισμὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ εἰσέτι. Ἰδιαιτέρως ἄξια λόγου εἶναι τὰ ἀνευρεθέντα ἐπὶ τοῦ δαπέδου καὶ μετὰ τὸ πρὸς τὸ δάπεδον στρώματος τῶν κρημνισμάτων πολλὰ σπαράγματα ἐκ τῆς ψηφώσεως τοῦ βαπτιστηρίου, ἧτις ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἀνθικῶν κυρίως, κοσμήσεων συνίστατο καὶ ἐξ ἀνθρωπίνων μορφῶν, πιθανώτατα ἁγίων, καὶ ἐπιγραφῶν (εἰκ. 82).

Τὸ διαμέρισμα τοῦ βαπτιστηρίου ἐπεκοινώνει νοτίως μὲν πρὸς τὸ διακονικὸν ἀνατολικῶς δὲ διὰ δύο εἰσόδων πρὸς ἕτερον ἰσόμηκες πρὸς αὐτὸ ἀλλὰ στενὸν διαμέρισμα, βοηθητικῆς καὶ ἀγνώστου πρὸς τὸ παρὸν χρήσεως, συγκοινωνοῦν διὰ θύρας πρὸς τὴν πρόθεσιν. Κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν δύο ὑψηλαὶ βαθμῖδες καὶ στενὴ εἴσοδος, τῆς ὁποίας ὁ οὐδὸς διετηρήθη κατὰ χώραν, φέρουν ἐκ τοῦ βαπτιστηρίου πρὸς τὸν λουτρῶνα (εἰκ. 79).

ΒΑ. τοῦ βαπτιστηρίου καὶ δυτικῶς τοῦ πέρυσιν ἀνασκαφέν-

Εἰκ. 82. Σπαράγματα ἐκ τῆς ψηφιδωτῆς διακοσμήσεως τοῦ βαπτιστηρίου τῶν Φιλίππων.

τος ἔνδον οἴκου (caldarium) τοῦ λουτρῶνος (βλ. Ἔργον 1961, 77) ἀπεκαλύφθη νέον ὑπόκαυστον (3.60×11.00 μ.) ἀποτελοῦν τμῆμα τοῦ διαπιστωθέντος κατὰ τὸ 1961 μέσου οἴκου (tepidarium) (εἰκ. 83). Ἐκ τοῦ ὑποκαύστου διατηροῦνται ἐκτὸς τῶν τετραγώνων κτιστῶν δι' ὀπιοπλίνθων καὶ ὑδραυλικοῦ κονιάματος πεσίσκων καὶ κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ διαμερίσματος ἀκέραια τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐδραζόμενα τόξα, ἅτινα φέρουν τμῆμα δαπέδου τῆς ἄνωθεν τοῦ ὑποκαύστου αἰθούσης. Αὕτη ἐπεκοινώνει διὰ δύο μὲν θυρῶν, κατὰ τὴν βόρειον πλευρὰν αὐτῆς μετὰ τῶν βορειοτέρων διαμερισμάτων, διὰ μιᾶς δὲ θύρας εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ δυτικοῦ τοίχου πρὸς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ ἀποδυτηρίου τοῦ βαλανείου.

Τῆς ἐξέδρας ὡς καὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ ἡ ἀνασκαφὴ προὐχώρησε σχετικῶς ἀργὰ καὶ ὀλίγον μόνον ἔνεκα τῆς μεγάλης ἐπιχώ-

Εἰκ. 83. Ὑπόκαυστον τοῦ μέσου οἴκου τοῦ λουτρῶνος τῶν Φιλίππων.

σεως καὶ τῶν πολλῶν ἐκ τοῦ καταστρώματος τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ προερχομένων ὀγκολίθων, οἵτινες ἦσαν ἀναμεμειγμένοι μετὰ τῶν κρημνισμάτων.

Παρά τὰς τεραστίας τεχνικὰς δυσκολίας συνεχίσθη ἡ ἀποκάλυψις τοῦ κατ' Ἀνατολὰς τοῦ προπύλου τμήματος τῆς ἐξέδρας

Εἰκ. 84. Χῶρος νοτίως τῆς ἐξέδρας. Κινστέρνα καὶ ἀποχωρητήρια.

καὶ τῆς πρὸ αὐτῆς διερχομένης ὁδοῦ (βλ. Ἔργον 1961, 73).

Εἰς τὴν νοτιάν πλευράν (ὀπισθίαν) τῆς ἐξέδρας ἀπεκαλύφθη θύρα, διατηροῦσα κατὰ χῶραν τὸν οὐδὸν αὐτῆς (2.00×0.80 μ.), ἡ

ὅποια ὁδηγεῖ εἰς προθάλαμον ἐπικοινωνοῦντα νοτίως πρὸς δύο ἐπιμήκη διαμερίσματα, διαστάσεων $14.00 \times 3.20 \mu.$ καὶ $10.40 \times 7.90 \mu.$ Ἀνατολικῶς τὸ τελευταῖον τοῦτο διαμέρισμα συνέχεται διὰ δύο θυρῶν πρὸς ἕτερα δύο μὴ ἐρευνηθέντα εἰσέτι. Ἀνατολικῶς τοῦ προθαλάμου, μεσολαβούσης κινστέρνης ($3.40 \times 2.70 \mu.$), ἀπεκαλύφθη τετράγωνος αἴθουσα ($2.95 \times 2.80 \mu.$), διὰ τῆς ὁποίας διέρχεται αὐλακοειδῆς, ἡμιελλειπτικῆς τομῆς, ἀγωγὸς ὕδατος τροφοδοτούμενος ἐκ τῆς κινστέρνης. Τὸ διαμέρισμα τοῦτο, πλακόστρωτον κατὰ τὸ μέσον, φέρει κατὰ μῆκος τῶν τριῶν πλευρῶν, δυτικῆς, βόρειου καὶ ἀνατολικῆς, ἀποχειρευτικὸν τετράγωνον σκάμμα καὶ τινὰς καθέτους πρὸ τοῦ σκάμματος μαρμαρίνας πλάκας. Ἐκ τῆς εὐρέσεως περὶ τὸν αὐτὸν χῶρον ἐτέρων ὀριζοντίων πλακῶν φερουσῶν εἰδικὰ ἀνοίγματα, αἵτινες ἐποποθετήθησαν εἰς τὰς θέσεις των, καὶ ἐξ ἄλλου παρομοίου ἐν Φιλίπποις χώρου ΝΔ. τῆς βασιλικῆς Β, βεβαιοῦται ὅτι τὸ περὶ οὗ πρόκειται διαμέρισμα εἶναι ἀποχωρητήριον (εἰκ. 84).

Παραλλήλως πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἐργασίας καὶ πρὸς διασάφησιν σημείων τινῶν οὐχὶ ἀπολύτως διευκρινηθέντων μέχρι τοῦδε, ἐγένοντο λεπτομερέστεραι ἔρευναι εἰς τινὰς ἐκ τῶν ἀνασκαφέντων χώρων καὶ δὴ :

α) Εἰς τὸ ὀκτάγωνον καὶ κατὰ τὸ κέντρον αὐτοῦ περιβαλλόμενον διὰ τοῦ ὀκταγωνικοῦ στυλοβάτου ἠνοιχθῆ τάφρος κάθετος πρὸς τὴν προέκτασιν τοῦ βορείου ἄκρου τῆς κόγχης, ἐνθα παρουσιάζεται ἕξαγμα τοῦ ἐδάφους βαῖνον ἐξ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμᾶς. Κατὰ μῆκος τοῦ ἕξαγματος τούτου κάτωθεν στρώσεως ὕδραυλικοῦ κονιάματος καὶ σειρᾶς λογάδων λίθων ἀπεκαλύφθη στυλοβάτης ($0.80 \times 1.42 \mu.$) ἐπιμελῶς ἐκτισμένος, ἐπικαθήμενος ἐπὶ πλατυτέρας ὑποθεμελιώσεως. Παραλλήλως πρὸς τὸν στυλοβάτην καὶ μὲ βορειον πρὸς τὸ κέντρον κατεύθυνσιν ἦλθεν εἰς φῶς ψηφιδωτὸν δάπεδον ὠραίας συνθέσεως καὶ ποικίλης διακοσμῆσεως (εἰκ. 85). Ἐὰν ὁ ἀποκαλυφθεὶς στυλοβάτης συνδυασθῆ πρὸς τὴν ἤδη κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἀνασκαφῆς διαπιστωθεῖσαν ὁμόκεντρον πρὸς τὴν τοῦ ὀκταγώνου μικροτέραν κόγχην ληφθούσιν δὲ ὑπ' ὄψιν αἱ σχετικαὶ τοῦ κτίσματος ἀναλογίαι καὶ τὸ παρουσιασθὲν ψηφιδωτὸν δάπεδον, τότε τὸ ἀποκαλυπτόμενον ἀρχαιότερον κτίσμα ἀποκαθίσταται ὡς βασιλικὴ τρίκλιτος, εἰς τὴν θέσιν τῆς ὁποίας ἀργότερον ἰδρῦθη τὸ ὀκτάγωνον. Αἱ σχετικαὶ ἔρευναι θὰ συνεχισθοῦν.

β) Εἰς τὸ διακονικὸν διεπιστώθη τὸ γαζοφυλάκιον καὶ ὁ χορβανᾶς, πέριξ τοῦ ὁποίου εὐρέθη θησαυρὸς χαλκῶν νομισμάτων τοῦ 4^{ου} μ.Χ. αἰῶνος. Διὰ δύο βαθμίδων ἴσου μήκους πρὸς τὸ πλάτος τοῦ διαμερίσματος τοῦ γαζοφυλακίου κατέρχεται τις εἰς τὸ κυρίως διακονικόν. Εἰς τούτου τὴν ΒΑ. γωνίαν ὑπάρχει τράπεζα προσφορῶν (ὑγρῶν), ἣτις συνεπληρώθη ἐπανατοποθετηθέντων πολλῶν τμημάτων αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν θέσιν. Εἰς τὰς δύο

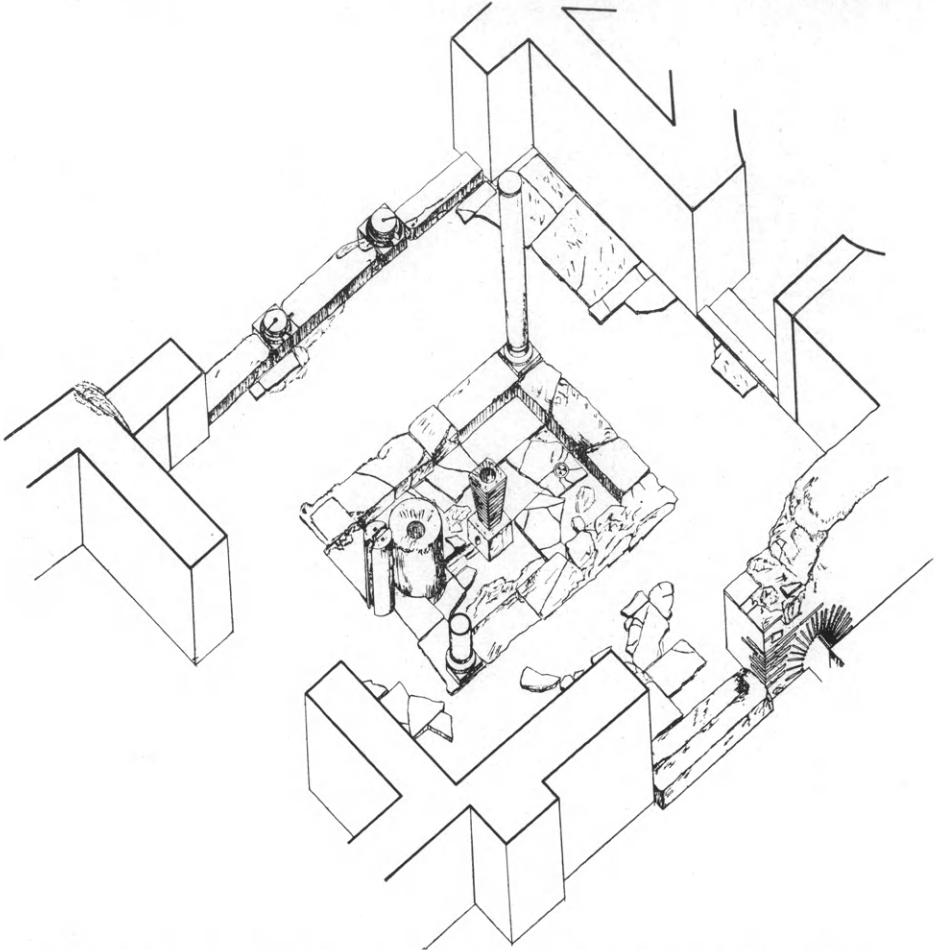

Εἰκ. 85. Ψηφιδωτὸν δάπεδον τοῦ κεντρικοῦ κλίτους τῆς ἀρχαιοτέρας τοῦ ὀκταγώνου βασιλικῆς τῶν Φιλίππων.

προσθίας γωνιαίας ἀκμᾶς τῆς τραπέζης διακρίνονται ὑποδοχαὶ κιονίσκων, ἐξ οὗ τεκμαίρεται ὅτι ὑπὲρ τὴν τράπεζαν ὑπῆρχε κιβώριον στηριζόμενον ἀφ' ἑνὸς ἐπὶ τῶν δύο κατὰ τὴν προσθίαν ὄψιν κιονίσκων, ἀφ' ἑτέρου ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ διαμερίσματος. Εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν τῆς ὀριζοντίας πλακῶς τῆς τραπέζης ὑπάρχει ὀπὴ ἀποχετευσεως, ἣτις δι' ἀγωγοῦ συνδέεται πρὸς τὸ κεντρικὸν ἀποχετευτικὸν σύστημα.

γ) Εἰς τὴν πρόθεσιν τὸ κατὰ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον καὶ παρὰ τὴν θύραν αὐτῆς εὐρέθην κατὰ προηγουμένην ἀνασκαφὴν κτιστὸν κατασκεύασμα διεπιστώθη ὅτι ἦτο ἡ τράπεζα τῆς προθέσεως φέρουσα ποτε μαρμαρίνην ἐπένδυσιν, ἧς ἀποτμήματα περισυνελέγησαν ἄλλοτε. Ἐπίσης εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἀπεκαλύ-

φθη ἀκανόνιστον τετράγωνον σκάμμα ($2.35 \times 2.88 \times 2.45$ μ.), εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου ἀνοίγεται πολυγωνικὸς λάκκος (διαμ. 0.65 μ., βάθ. 0.30 μ.) ἐπενδεδυμένος διὰ λεπτῶν μαρμαρίνων πλακῶν καὶ συνδεόμενος δι' ὀπῆς καὶ ἀγωγῶν πρὸς τὸ ἀποχευτικὸν σύστημα

Εἰκ. 86. Ἀξονομετρικὴ ἄποψις τῆς φιάλης τοῦ ὀκταγώνου τῶν Φιλίππων.

τοῦ συγκροτήματος. Δὲν ἐγένετο εἰσέτι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ ὁ προσορισμὸς τῆς λεκάνης ταύτης.

δ) Εἰς τὴν φιάλην διηρευνήθη τὸ ἀποχευτικὸν σύστημα αὐτῆς καὶ ἀποκατεστάθησαν εἰς τὰς παλαιὰς αὐτῶν θέσεις ὅλα τὰ εὑρεθέντα ἄλλοτε καὶ νῦν εἰς τὸν χῶρον τοῦτον ἀρχιτεκτονικὰ μέλη: ἀναβρυτήριο, ἐσχάρα ἀποχετεύσεως διὰ διατηρήτων ροδάκων, πλάκες δαπέδου, κίονες καὶ κιονόκρανα κιβωρίου (εἰκ. 86).

10. ΚΟΡΙΝΘΟΣ. Διόλκος.

Μετὰ τὸ διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Βερδελῆ ἀνασκαφὴν μέχρι τοῦδε τμήμα τοῦ διόλκου, ἱκανὸν διὰ νὰ δεῖξη τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ τεχνικοῦ τούτου ἔργου τῆς ἀρχαιό-

Εἰκ. 87. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ διόλκου εἰς τὸ δυτικὸν στόμιον τῆς διώρυγος καὶ πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου.

τητος (εἰκ. 87-89), ἐκρίθη ἀναγκαία ἢ διενέργεια μεμονωμένων τομῶν κατὰ διαστήματα, ὥστε νὰ ἐπισημανθῇ δι' αὐτῶν ἡ ὅλη πορεία τοῦ ἀρχαίου μνημείου πρὸς Α. καὶ μάλιστα τὸ σημεῖον τῆς καταλήξεώς του πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ Σαρωνικοῦ.

Κατὰ πρῶτον μὲν ἐκαθαρίσθη καλῦτερον τὸ ἀποκαλυφθὲν κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη τμήμα τοῦ διόλκου, τὸ εὑρισκόμενον εἰς τὴν νοτιὰν πλευρὰν προστατευτικῆς τινος τάφρου τῆς διώρυγος, περὶ τὰ 100 μ. ἀνατολικῶς τῆς Σχολῆς Μηχανικοῦ. Διὰ τοῦ γενομένου τούτου καθαρισμοῦ ἀπεδείχθη ὅτι τὸ τμήμα τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ δια-

τηρούμενον εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο νότιον κράσπεδον τοῦ διόλκου, τοῦ λοιποῦ πλάτους αὐτοῦ καταστραφέντος κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς προστατευτικῆς τάφρου. Καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ ἐνταῦθα ὁ δίορκος ὑπέστη μεταγενεστέραν ἐπιδιόρθωσιν, διότι μεταξὺ τῶν διατηρουμένων πλακῶν ἐπιστρώσεως συγκαταλέγεται καὶ ὠραῖον

Εἰκ. 88. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ διόλκου εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σχολῆς Μηχανικοῦ, ὁρώμενον ἀπ' Ἀνατολῶν.

πώρινον δωρικὸν κιονόκρανον, τοῦ ἀ' ἡμίσεος τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰ. (εἰκ. 90). Ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, σύγχρονα ἢ ἐνίοτε παλαιότερα τοῦ κιονοκράνου, ὅπως γεῖσα μὲ λεπτότατον ἐνίοτε ἐπίχρισμα (εἰκ. 91), ὑπῆρχον ἐπίσης μεταξὺ τῶν λίθων τῆς στρώσεως. Ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἀρχιτεκτονικὰ μέλη μετεφέρθησαν ἀναμφιβόλως ἐνταῦθα ἔκ τινος γειτονικοῦ ἱεροῦ, ἴσως τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὴν Ἴσθμίαν, ἢ καταστροφῇ τοῦ ὁποίου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰ. ἐνισχύει τὴν ὑπόνοιαν ταύτην.

Μετὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἀνωτέρω τμήματος ἐνηργήθησαν πολλαὶ ἄλλαι τομαὶ εἰς διάφορα σημεία, κείμενα ἀνατολικώτερον, ἀλλ' ὅλαι αἱ τομαὶ αὗται ἀπεδείχθησαν ἄκαρποι, καθόσον εἰς οὐδεμίαν τούτων ἐπετεύχθη ἢ ἐπισήμανσις τῆς περαιτέρω πρὸς Α. συνεχείας τοῦ διόλκου. Ἴσως κατὰ τὴν ἐκεῖθεν πορείαν του πρὸς Α. ὁ διόλκος, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν γνωμάτευσιν εἰδικῶς προσκλη-

Εἰκ. 89. Τὸ ἐν εἰκόνι 88 τμήμα τοῦ διόλκου ὁρώμενον ἀπὸ Δυσμῶν.

θέντος τοπογράφου, ἠκολούθει μεγάλας στροφὰς ἕνεκα τῆς πετρώδους διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους ἢ ἕνεκα τῆς ὑπάρξεως ἐνταῦθα παχέων στρωμάτων ἄμμου ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἤδη ἐποχῆς, ὅποτε ἢ ἐπισήμανσις τῆς διαδρομῆς του διὰ μεμονωμένων τομῶν καθίσταται δύσκολος. Οὔτε ὅμως καὶ εἶναι δυνατὴ ἢ παρακολούθησις τούτου διὰ συνεχοῦς ἀνασκαφῆς, καθ' ὅσον αὕτη τυγχάνει λίαν δαπανηρὰ ἀφ' ἑνὸς ἕνεκα τῶν μεγάλων ἐπιχώσεων ἐκ τῶν ἀποθέσεων τῆς διώρυγος καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπειδὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀκολουθήσῃ αὕτη καλλιεργημένας ἐκτάσεις, ἀλλ' οὔτε καὶ χρειάζεται μία

Είκ. 90. Τὸ ἀνασκαφέν ἀνατολικώτερον τμήμα τοῦ διόλκου, διὰ τὴν στρωσὶν τοῦ ὁποῖου ἐχρησιμοποιήθη καὶ δωρικὸν κιονόκρανον.

Είκ. 91. Τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὴν εἰκόνα 90 τμήμα τοῦ διόλκου, ὅπου φαίνεται χρησιμοποιηθὲν ἀρχαῖκὸν γεῖσον μὲ ὄραϊον ἐπίχρισμα.

τόσον γιγαντιαία ἐργασία. Δύναται ἐπομένως νὰ θεωρηθῆ ἡ λήξασα ἢ προκειμένη ἀνασκαφή, ἐκτὸς ἐὰν εἰς τὸ μέλλον εὐνοιά τις τῆς τύχης ἀναγκάσῃ τὸν ἀνασκάψαντα νὰ ἐπανέλθῃ.

11. Π. ΚΟΡΙΝΘΟΣ. Κοιμητηριακὴ βασιλική.

Συνεχίσθη καὶ ἐφέτος διὰ τοῦ Διευθυντοῦ Ἀναστηλώσεων κ. Εὐστ. Στίκα ἡ ἀνασκαφή τῆς ἐν Π. Κορίνθῳ κοιμητηριακῆς βασιλικῆς. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνεσκάφη τὸ βόρειον, τὸ κεντρικὸν καὶ ἐν μέρει τὸ νότιον κλίτος. Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν ἐγένετο ἡ πλήρης ἀποκάλυψις τοῦ νοτίου κλίτους ὡς καὶ τῶν πρὸς Νότον αὐτοῦ καὶ τῶν πρὸς Βορρᾶν τοῦ βορείου κλίτους προσκτισμάτων. Συντελέσθη ὡσαύτως ὁ καθαρισμὸς τοῦ πρὸς Δυσμᾶς σφωζομένου πύργου (εἰκ. 92, Σ) καὶ ἡ ἀνασκαφή πλήθους τάφων ἐντὸς καὶ πέριξ τοῦ ναοῦ.

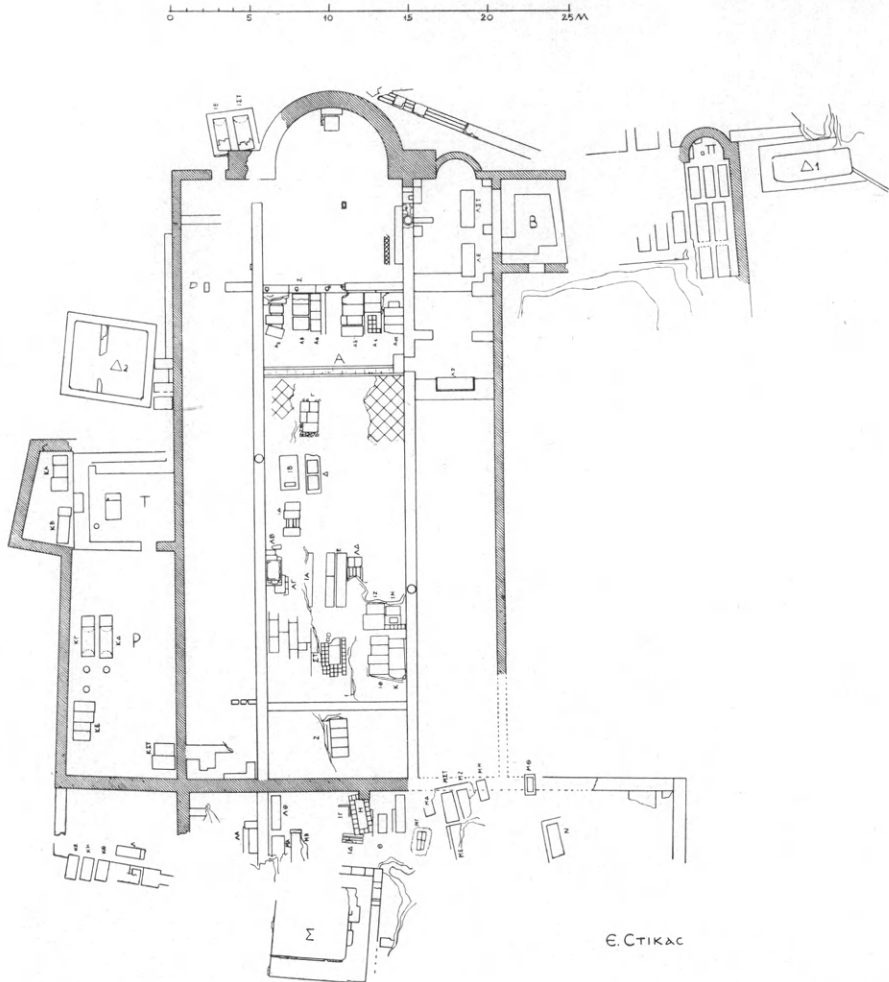
Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ νοτίου κλίτους ἀπεκαλύφθη παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν διαμέρισμα (εἰκ. 92, Β), διαστάσεων 4.00×5.20 μ., ὅπερ ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ νοτίου κλίτους διὰ μεγάλου ἀνοίγματος, πλάτους 3.90 μ. Τὸ μικρὸν τοῦτο διαμέρισμα φέρει πέριξ πεζούλιον, ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς τὸ μέσον του ἀνευρέθη πῆλινος ἀγωγὸς ὕδατος, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἦτο τὸ βαπτιστήριον τῆς βασιλικῆς.

Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ διαμερίσματος (βαπτιστηρίου) ἀνευρέθη χρυσοῦν νόμισμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀρίστης διατηρήσεως (εἰκ. 93), τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως φέρει προτομὴν τοῦ αὐτοκράτορος, κρατοῦντος διὰ τῆς δεξιᾶς τὴν σφαῖραν τοῦ κόσμου καὶ ἐπ' αὐτῆς σταυρὸν καὶ παρὰ τὴν περιφέρειαν τὴν ἐπιγραφὴν: D(ominus) N(oster) IUSTINIANUS P(ater) P(atriciae) VI(ctor). Ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης ὄψεως εἰκονίζεται Νίκη κρατοῦσα διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς σφαῖραν μετὰ σταυροῦ, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς σταυρὸν ἀπολήγοντα εἰς τὸ χρῖσμα. Πέριξ ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ: VICTORIA AUG(usta) CON(stantinoupolis) OR. Κατὰ τὴν Διευθύντριαν τοῦ Ἐθν. Νομισματικοῦ Μουσείου κ. Εἰρ. Βαρούχα τὸ νόμισμα τοῦτο ἐκόπη ἐν Κωνσταντινουπόλει κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 538 μ.Χ.

Νοτιώτερον ἀνευρέθη μικρὸν ἐπίμηκες παρεκκλήσιον, διαστάσεων 3.00×7.30 μ. (εἰκ. 92, Π). Τὸ δάπεδον τοῦ παρεκκλησίου τούτου ἦτο πλήρες τάφων, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὐρέθησαν σκελετοί.

Παραπλεύρως τοῦ παρεκκλησίου ἀνεσκάφη δεξαμενή (εἰκ. 92, Δ1) με ἰσχυρὰ τοιχώματα ἐκτισμένα δι' ὑδραυλικοῦ κονιάματος (κου-

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΑΛΛΑΔΙΑΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

Εἰκ. 92. Κάτοπις τῆς κοιμητηριακῆς βασιλικῆς μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1962.

ρασάνι). Τὸ ὕδωρ εἰς τὴν δεξαμενὴν ταύτην φαίνεται ὅτι ἦγετο δι' ἀνευρεθέντος πηλίνου ἀγωγοῦ ἐκ πηγῆς τῆς παρακειμένης βορείου κλιτύος.

Ἐν συνεχείᾳ ἀνεσκάφη ὁλόκληρον τὸ νότιον κλιτὸς καὶ ὁ δυτικὸς τοῖχος τῆς βασιλικῆς, ἔνθα ἀπεκαλύφθη ὁ παρακειμένος τε-

τράγωνος πύργος (Σ), ἴσους ἦτο κατεσκευασμένος διὰ μεγάλων
 παρολίθων ἰσοδομικῶς τεταγμένων. Ἐξωτερικῶς τὸ κτίσμα τοῦτο

Εἰκ. 93. Χρυσοῦν νόμισμα Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α΄.

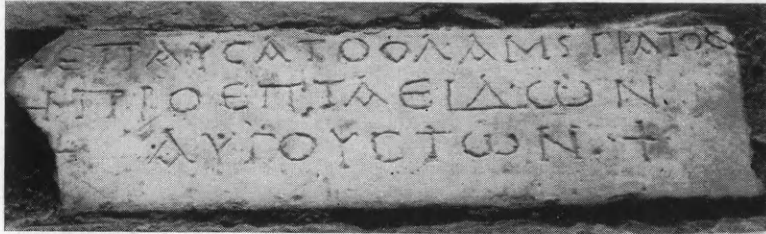
ἦτο ἐπενδεδυμένον διὰ λευκῶν μαρμαρίνων πλακῶν πάχους 0.04 μ.
 Περαιτέρω ἀνεσκάφη παρὰ τὴν βόρειον πλευρὰν ὀρθογώνιος

Εἰκ. 94. Συστὰς κιβωτιοσχημῶν τάφων.

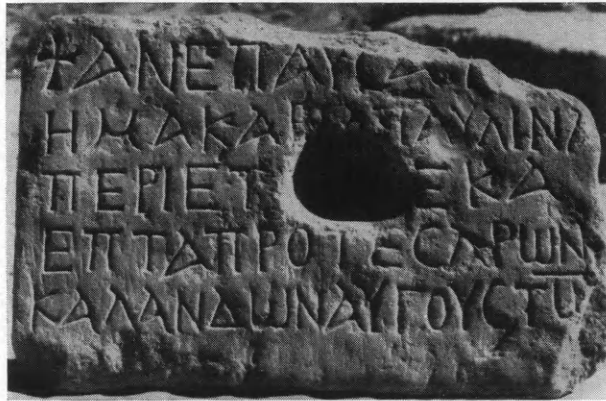
αἶθουσα, διαστάσεων 7.00 × 14.20 μ. (εἰκ. 92, Ρ), ἣτις ἀσφαλῶς θὰ
 ἐχρησίμευεν ὡς ἀποθήκη, ὡς τοῦτο μαρτυροῦν τρεῖς μεγάλοι πήλι-
 νοι πίθοι κεχωσμένοι ἐντὸς τοῦ ἐδάφους, οἱ ὅποιοι θὰ ἐχρησί-

μευον διὰ τὴν ἀποθήκευσιν ἐλαίου. Ἡ αἶθουσα αὕτη ἐπεκοινώνει πρὸς Α. με ἕτερον διαμέρισμα, διαστάσεων 9.00×5.80 μ. (εἰκ. 92, Τ). Πρὸς Ἀνατολὰς τῆς αἰθούσης ταύτης ἀνευρέθη δευτέρα δεξαμενὴ (Δ2) με δύο διαμερίσματα, διαστάσεων 4.60×4.20 μ. Τὸ ὕδωρ εἰς

Εἰκ. 95. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή Γράτου.

τὴν δευτέραν ταύτην δεξαμενὴν ἤρχετο πιθανῶς ἐκ τῆς ἄλλης δεξαμενῆς Δ1, ἣτις ἀνευρέθη ὑψηλότερον πρὸς Ν. τῆς βασιλικῆς, δι' ἀγωγοῦ Α, ὅστις εὐρέθη ἄθικτος ὑπὸ τὸ δάπεδον τῆς βασιλικῆς καὶ διέσχισεν ἐγκαρσίως τὸ κεντρικὸν κλίτος (εἰκ. 92, Α).

Εἰκ. 96. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή Παυλίνης.

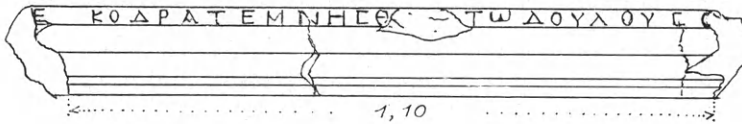
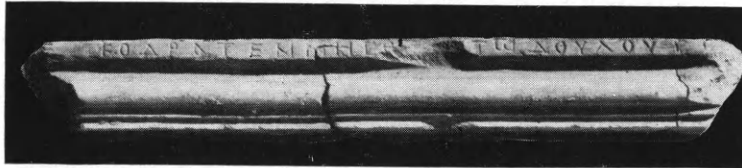
Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τόσον τοῦ νοτίου κλίτους ὅσον καὶ κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ ὑπολοίπου κεντρικοῦ κλίτους εὐρέθη ἐπὶ τοῦ βορείου στυλοβάτου καὶ ἔτερα ἰωνικὴ βάσις, ἀπεκαλύφθη δὲ καὶ ἐφέτος πλῆθος κιβωτιοσχημῶν τάφων (εἰκ. 94), οἱ ὅποιοι ἦσαν κατεσκευασμένοι διὰ μεγάλων ὀπτοπλίνθων καὶ ἔφερον ἐσωτερικῶς μαρμαρίνην ἐπένδυσιν ἐκ πολυχρῶμων μαρμάρων (Καρύστου, Σκύρου, ἐρυθρῶν, πρασίνων, λευκῶν Πεντέλης καὶ φαιῶν Κοκκι-

ναρᾶ). Ἐπὶ ἑνὸς τάφου τοῦ κεντρικοῦ κλίτους εὐρέθη μαρμαρίνη πλάξ (εἰκ. 95) μὲ τὴν ἐπιγραφὴν:

[Ἄν]επαύσατο ὁ λαμ(πρότατο)ς Γράτος
τῆ προὸ ἐπὶ εἰδῶν
αὐγούστων.

Δηλαδή ἀπέθανε τὴν 7^η ἡμέραν πρὸ τῶν «ιδῶν» τοῦ Αὐγούστου. Ἴδοι δέ, ὡς γνωστόν, ἦσαν ἡ 13^η καὶ ἡ 15^η ἡμέρα τοῦ μηνὸς κατὰ τὸ Ρωμαϊκὸν ἡμερολόγιον. Ἐπίσης ἐπὶ ἑτέρου τάφου ἀνευρέθη ἄλλη μαρμαρίνη πλάξ (εἰκ. 96) φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν:

† Ἄνεπαύσαι[ο]
ἡ μακαρία Παυλῖν[α]
περὶ ἔτ[η δ]έκα
ἐπὶ πρὸ τεσάρων
καλανδῶν αὐγούστω[ν].

Εἰκ. 97. Ἐπιγραφὴ ἐπὶ μαρμαρίνου περιθύρου (φωτογραφία καὶ σχέδιον).

ἦτοι: Ἄνεπαύσατο ἡ μακαρία Παυλίνα εἰς ἡλικίαν περίπου δέκα ἐπὶ ἑπτὰ ἐτῶν πρὸ τῆς τετάρτης τῶν καλανδῶν τοῦ Αὐγούστου. Καλανδαὶ δὲ ἦσαν αἱ πέντε πρῶται ἡμέραι τοῦ μηνός, κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν ἡμερολόγιον.

Ἐπὶ τῆς πλακὸς ταύτης διακρίνει τις δύο κοιλότητας, μίαν μεγάλην καὶ μίαν μικροτέραν, αἱ ὁποῖαι πιθανῶς θὰ ἐδημιουργήθησαν ἐκ τῆς συνεχοῦς ἀποθέσεως ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν πρὸς τὴν νεκρὰν προσφορῶν.

Ἄνευρέθη ὡσαύτως ἐντὸς ἑνὸς τάφου παρὰ τὸ διακονικὸν μαρμαρίνον περιθύρον μετὰ κυματίων (εἰκ. 97), μήκους σφζομένου 1.10 μ., ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι χαραγμένη ἡ ἐπιγραφὴ:

[Ἄγι]ε Κοδραῖτε μνήσθ[ητι] τῷ δούλου σο[υ]....

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, χαραχθείσης ἐπὶ ἀρχιτεκτονικοῦ μέλους, ἦτοι μαρμαρίνου περιθύρου, συνάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ βασιλικὴ αὕτη ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὸν Κορίνθιον Ἅγιον Κο-

Εἰκ. 98. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφὴ Εὐγενίου Νικοπολίτου.

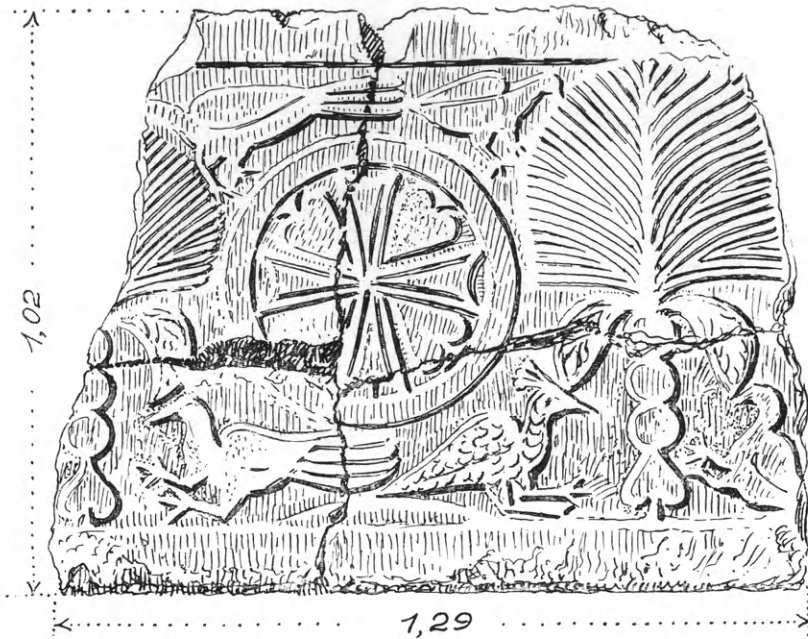
δράτον, ὅστις ἐμαρτύρησεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Οὐαλεριανοῦ τῷ 258 μετὰ 5 συντρόφων του, μεθ' ὧν καὶ συνεορτάζεται τὴν 10^{ην}

Εἰκ. 99. Τεμάχια ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν ἐκ τῆς κοιμητηριακῆς βασιλικῆς.

Μαίτου δι' ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας, ἧς τὸν κανόνα ἐποίησεν Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος. Κατὰ συνέπειαν ἡ 8^η ᾠδὴ τοῦ κανόνος τοῦ Ὑμνογράφου Ἰωσήφ, τοῦ ἀφιερωμένου εἰς μνήμην τοῦ μάρτυρος Κωδράτου «τοῦ ἐν Κορίνθῳ» καὶ τῶν συμμαρτύρων του, ἀναφέρεται εἰς τὴν κοιμητηριακὴν ταύτην βασιλικὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν

βασιλικήν τοῦ Κραναίου, ὡς εἶχεν ὑποθέσει παλαιότερον ὁ κ. Πάλλας.

Εἰκ. 100. Θωράκιον μετ' ἀναγλύφων παραστάσεων.

Ἄνευρέθη ὡσαύτως πλῆθος τεθραυσμένων μαρμαρίνων ἐν-

Εἰκ. 101. Διπλοῦν θωράκιον, πιθανῶς ἐκ τῶν μεταξύ τῶν κίωνων τῶν πλαγίων κιονοστοιχιῶν.

ἐπιγράφων ἐπιτυμβίων πλακῶν. Ἐπὶ μιᾷ ἐξ αὐτῶν (εἰκ. 98) ἀναγινώσκομεν τὴν ἐπιγραφὴν:

Κοιμητήριον δ[ιαφέρον]
 Εὐγενίῳ Νικοπ(ο)λίτῃ ἐν....
 τὴν μακαρ(ίαν) μνήμ(ην) Ἀλε[ξάνδρου;]
τώτερος τὸ κροῖμα τοῦ....

Εἰκ. 102. Θωράκιον μετ' ἐπιπεδογλύφων παραστάσεων.

Εἰς ἄλλα δὲ τεμάχια (εἰκ. 99) τὰς λέξεις: Ἀνεπαύσατο, Ἀμὴν,
 Θεοτόκος λύοι/σε μετὰ.... καὶ τὰ ὀνόματα:

Ἀ]νδρέα, Ἀλεξάνδρου, Ἀναργύρου, Μαρία, Σάρρα κλπ.

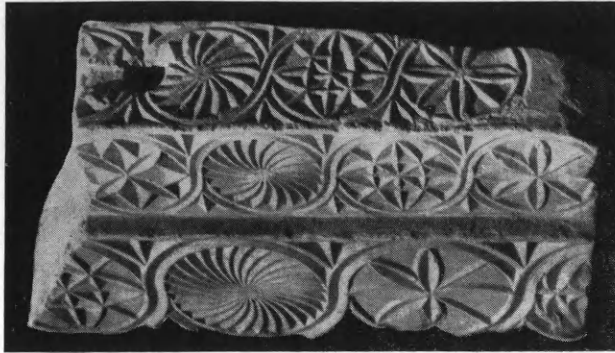

Εἰκ. 103. Κοσμήτης μετ' ἐπιπεδογλύφου κυματιστοῦ βλαστοῦ βυζαντινῶν χρόνων.

Ἡ παρουσία τοῦ τελευταίου τούτου ὀνόματος ὑποδηλοῖ καὶ τὴν ταφὴν Ἑβραίων, ἐν ἰδιαιτέρῳ ἴσως τμήματι τοῦ νεκροταφείου. Εὐρέθησαν ἐπίσης καὶ δύο τεμάχια μὲ λατινικὰς ἐπιγραφάς, ἐξ ὧν τὸ ἓν λέγει:... TERISQVE, VEIN OPPIDO/PC....

Πλὴν τῶν ἐπιγραφῶν ἦλθον εἰς φῶς κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τάφων τοῦ νοτίου κλίτους καὶ μαρμάρινα θωράκια (εἰκ. 100). Ἐν τούτων φέρει εἰς τὸ μέσον κύκλον μὲ σταυρόν, ἐκατέρωθεν δὲ ἐσχηματοποιημένους φοίνικας συμβολίζοντας τὸν Παράδεισον. Εἰς τὰ μεταξὺ τοῦ κύκλου καὶ τῶν φοινίκων κενὰ ἔχουσι παρεμβληθῆ ἐπιτυχῶς παγώνια, εἰργασμένα κατὰ τὸν ἐπιπεδόγλυφον τρόπον. Ἐπὶ ἄλλου διπλοῦ θωρακίου—ἴσως ἐκ τῶν μετακιονίων τῆς βασι-

λικῆς—(εἰκ. 101) ἔχει λαξευθῆ τετράγωνον μετὰ διπλοῦ περιθωρίου καὶ εἰς τὸ μέσον κύκλος με ἐγγεγραμμένον τὸ χρῖσμα. Ἐπίσης

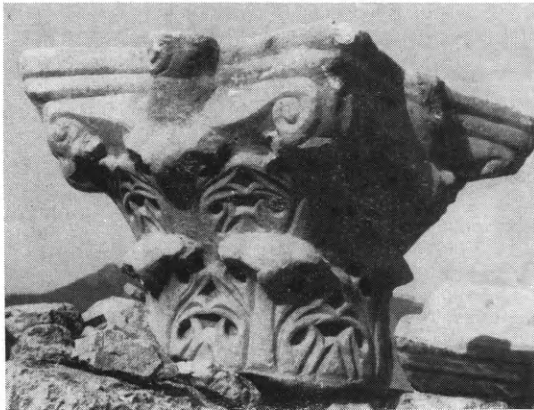

Εἰκ. 104. Ἐπιστύλιον τέμπλου μετ' ἀναγλύφων κοσμημάτων.

ἀνευρέθη τμῆμα ἄλλου θωρακίου (εἰκ. 102) καὶ τινὰ γλυπτὰ μαρμάρινα τεμάχια ἀνήκοντα εἰς κοσμήτας (εἰκ. 103).

Ἄκρως ἐνδιαφέρον εἶναι ἀνάγλυφον ἐπιστύλιον ἀνήκον πιθανώτατα εἰς τὸ τέμπλον, τὸ ὁποῖον φέρει γλυπτὰ κοσμήματα εἰς τε τὸ ἔμπροσθεν καὶ εἰς τὸ κάτω μέρος αὐτοῦ, λαξευμένα κατὰ λίαν ἐπιμελῆ τρόπον (εἰκ. 104).

Ἀναφέρομεν τέλος τὴν εὔρεσιν δύο ἀκόμη κορινθιαζόντων κιονοκράνων (εἰκ. 105), πολλῶν ἰωνικῶν βάσεων, ἐνδὸς ἀκεραίου κιονίσκου

Εἰκ. 105. Κορινθιάζον παλαιοχριστιανικὸν κιονόκρανον.

(εἰκ. 106) πλειόνων τεμαχίων κιονοκράνων, φερόντων ἔξωρα πτηνὰ με ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας (εἰκ. 107, 108) καὶ πλήθους (περὶ τοὺς ἐξήκοντα) ρωμαϊκῶν καὶ παλαιοχριστιανικῶν λύχνων (εἰκ. 109) μετ' ἀναγλύφων παραστάσεων πτηνῶν, ἀνθεμίων καὶ γραμμικῶν διακοσμήσεων.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι καὶ ἡ ἀνεύρεσις πολλῶν καρφίδων ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, ὡς καὶ μικροῦ ὀρειχαλκίνου κοχλιαρίου, καὶ τέλος

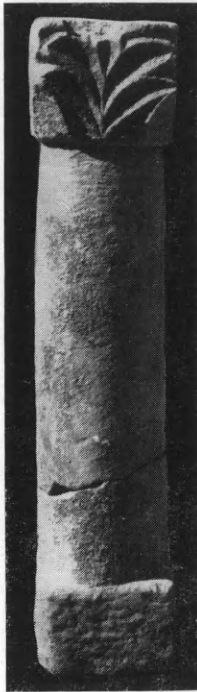
μεγάλου ἀριθμοῦ νομισμάτων, τὰ ὅποια ἐταύτισε καὶ ἐχρονολόγησεν, ὡς κάτωθι, ἡ Διευθύντρια τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου κ. Εἰρ. Βαρούχα.

Εἰς τὸ μεσαῖον κλίτος παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν ἐντὸς τάφου:

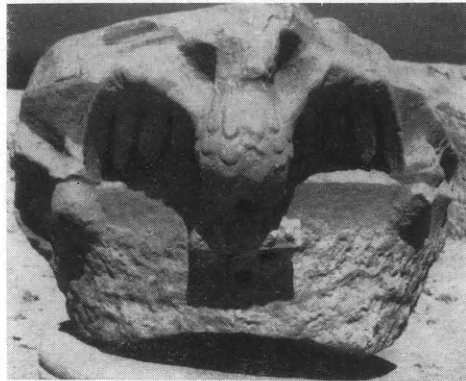
α) Δύο νομίσματα Θεοδοσίου τοῦ Α' (379-395). β) Τρία νομίσματα τοῦ Νικηφόρου Βοτανιάτου (1078-1081). γ) Ἐξ νομίσματα Μανουήλ Α' τοῦ Κομνηνοῦ (1143-1180).

Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν παρὰ τὴν δεξιαμενὴν:

Ἐν νόμισμα τοῦ Αἰγίου, τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰ.

Εἰκ. 106 Κιονίσκος.

Εἰκ. 107. Κιονόκρανον μετὰ πτηνῶν κατὰ τὰς γωνίας.

φέρρον ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως προτομὴν θεοῦ (βασιλέως) μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν ΑΙΓΙΕΩΝ καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης τὸν Δία μετὰ τὸν κεραννὸν καὶ ἐπιγραφὴν ΚΤΗΤΑΙΟΣ.

Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν καὶ ἐντὸς τοῦ παρὰ τὸ διακονικὸν διαμερίσματος (βαπτιστηρίου), ἔνθα εὐρέθη καὶ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν χρυσοῦν νόμισμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, εὐρέθησαν τὰ κάτωθι νομίσματα:

α) Ἐν τοῦ Νέρωνος (44 - 68) μ.Χ. β) Ἐν Θεοδοσίου τοῦ Α' (379-395). γ) Δύο ὑστερορρωμαϊκὰ τοῦ 4^{ου} αἰ. μ.Χ.

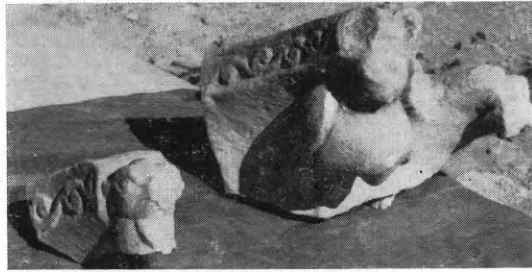
Εἰς τὸ νότιον κλίτος:

α) Δύο νομίσματα τοῦ Γρατιανοῦ (367-383 μ.Χ.). β) Ἐν νό-

μισμα τοῦ Ἡρακλείου τοῦ 615 μ.Χ. γ) Δύο νομίσματα Ἰωάννου Α΄ τοῦ Τσιμισκῆ (969-976 μ.Χ.). δ) Δύο νομίσματα Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (1042-1054).

Εἰς τὸ βόρειον κλιῖτος εὐρέθησαν:

α) Δύο νομίσματα τοῦ Βαλεντιανοῦ (364-375 μ.Χ.). β) Δύο βυζαντινὰ τῆς Θεοδώρας (1054-1056 μ.Χ.). γ) Δύο ρωμαϊκὰ τοῦ 4^{ου} αἰ. μ.Χ. δ) Δύο νομίσματα τοῦ Φωκᾶ καὶ τῆς Λεοντίας (602-610 μ.Χ.). ε) Ἐν τεσσαρακοντανούμιον τοῦ Ἰουστίνου (518-527 μ.Χ.).

Εἰκ. 108. Τεμάχιον κιονοκράνου μετ' ἀετῶν.

Τέλος παρὰ τὴν ΒΔ. πλευρὰν τῆς βασιλικῆς ἀνευρέθησαν ὄμοῦ πενήτηντα νομίσματα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν κ. Εἰρ. Βαρούχα

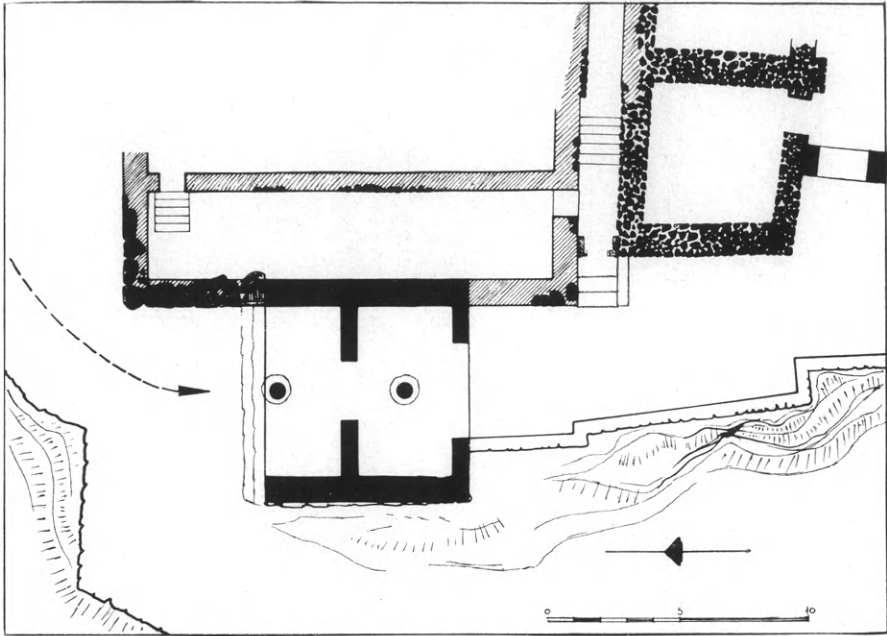
Εἰκ. 109. Ρωμαῖκοὶ καὶ παλαιοχριστιανικοὶ πήλινοι λύχνοι.

πρέπει νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς «εὐρημα» χρονολογούμενον εἰς τὴν προτελευταίαν δεκαετίαν τοῦ 4^{ου} μ.Χ. αἰ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εὐρεθέντων νομισμάτων, τὰ ὁποῖα χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰ. μέχρι τοῦ 12^{ου} μ.Χ. αἰ., ἐνισχύεται ἡ γνώμη ὅτι ὁ τόπος, ἔνθα ἡ κοιμητηριακὴ αὕτη βασιλική, ἐχρησιμοποιήθη ὡς νεκροταφεῖον ἐπὶ 14 περίπου αἰῶνας.

12. ΜΥΚΗΝΑΙ. Ἀκρόπολις.

Εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Μυκηνῶν ἢ διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Μυλωνᾶ γενομένη ἀνασκαφὴ συνεκεντρώθη εἰς δύο περιοχάς: τὴν βορειοδυτικὴν εἴσοδον τοῦ ἀνακτόρου καὶ τὴν παρὰ τὸ

Εἰκ. 110. Ἀναπαράστασις κατόψεως τῆς βορειοδυτικῆς εἰσόδου τοῦ ἀνακτόρου (σχέδιον Ἰ. Τραυλοῦ).

δωμάτιον μὲ τὴν σαμαρωτὴν στέγην ἔκτασιν τοῦ βορείου Κυκλωπείου τείχους.

Ἡ ὅλη ἔκτασις τῆς βορειοδυτικῆς εἰσόδου ἐσκάφη μέχρι τοῦ βράχου καὶ μολονότι πολὺ μέρος αὐτῆς εἶχε σκαφῆ προηγουμένως, ἐν τούτοις ὁμως ἀπέδωκε στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα καθιστῶσι φανεράν τὴν διάταξιν τῆς εἰσόδου. Αὕτη ἀπετελεῖτο ἐκ προπύλου, σχεδὸν τετραγώνου, ἔχοντος δύο μονοστύλους στοάς, χωριζομένας ὑπὸ ἀνοίγματος θύρας (εἰκ. 110). Μέρος τοῦ μεσοτοίχου διεσώθη κάτωθεν ἑλληνιστικοῦ κτίσματος, ὡς καὶ ἡ νοτιοανατολικὴ γωνία τῆς εἰσόδου. Πέραν τοῦ προπύλου πρὸς Νότον ὑπῆρχε μικρὰ, τετραπλευρὸς αὐλή, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἤρχιζεν ὁ μέγας διάδρομος, ὁ φέρων πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνακτόρου.

Μεταξὺ τῆς νοτιοανατολικῆς γωνίας τῆς εἰσόδου καὶ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ πρώτου δωματίου τοῦ ἀνακτόρου ἀπεκαλύφθησαν ὑπολείμματα κλίμακος ἐκ τριῶν βαθμίδων. Μέγα τμήμα τοῦ κατωφλίου τῆς θύρας τῆς κλίμακος εὐρέθη κατὰ χώραν καὶ

Εἰκ. 111. Ὑπολείμματα κλίμακος παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τῆς εἰσόδου· α. πλατύσκαλον β. βόρειος διάδρομος τοῦ ἀνακτόρου γ. πρὸς τὸν βορειοδυτικὸν διάδρομον.

εἰς αὐτὸ ἔχομεν τὴν στρόφιγγα τῆς θύρας (εἰκ. 111). Ἡ ὑποθεμελίωσις τοῦ κατωφλίου διεσώθη, ὡς καὶ τὸ δάπεδον τοῦ πλατυσκάλου, πέραν αὐτοῦ. Μολονότι ὁ χώρος τῆς κλίμακος εἶχε σκαφῆ καὶ σχεδὸν καταστραφῆ προγενεστέρως, ἐν τούτοις ὁμως διεφύλαξεν ἴχνη, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ κλίμαξ, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔφερε πρὸς τὸν λεγόμενον βόρειον διάδρομον τοῦ

ἀνακτόρου, ἀφ' ἑτέρου δέ, καμπτομένη κατ' ὀρθὴν γωνίαν, ἔφερε πρὸς τὸν βορειοδυτικὸν διάδρομον, μέρος τοῦ δαπέδου τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη ἑφέτος. Ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ κάτοψις τῆς βορειοδυτικῆς εἰσόδου ἐξηκριβώθη καὶ διὰ τῆς νέας κλίμακος ὁ χώρος της συν-

Εἰκ. 112. Ἀκρόπολις Μυκηνῶν. Θεμέλιον ἀρχαιότερου προτύλου.

εδέθη πρὸς τὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τμήματα τοῦ ἀνακτόρου.

Ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ προτύλου ἀνευρέθη θεμέλιον προγενεστέρου προτύλου (εἰκ. 112), εἰς τὸ ὁποῖον ἴσως ἀνήκει τεθραυσμένη τετράπλευρος βάσις κίονος, εὐρεθεῖσα ὑπὸ τὸ δάπεδον τῆς νοτίας στοᾶς τῆς εἰσόδου. Κατὰ ταῦτα ἔχομεν δύο ἀρχιτεκτονικὰς περιόδους εἰς τὴν βορειοδυτικὴν εἴσοδον, ἡ τελευταία τῶν ὁποίων εἶναι

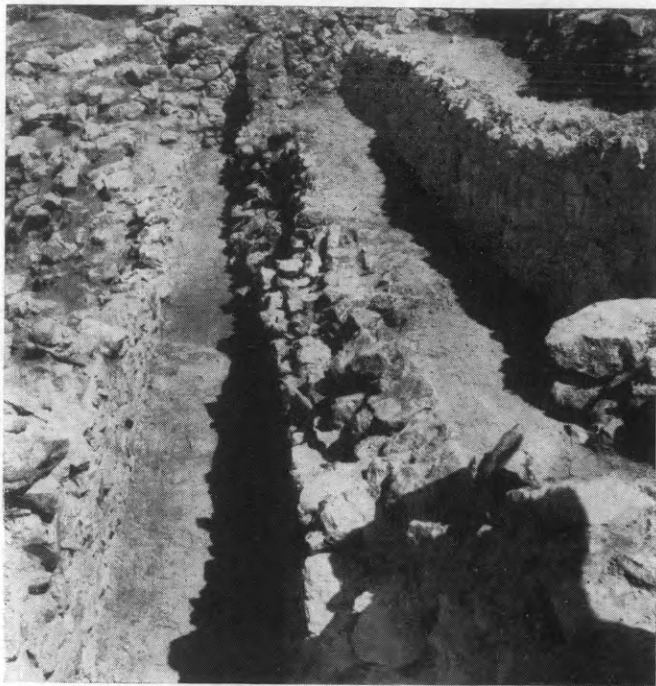
σύγχρονος μὲ τὴν περίοδον τῆς γενικῆς καταστροφῆς τοῦ ἀνακτόρου.

Ἡ παρὰ τὸ βόρειον Κυκλώπειον τεῖχος ἔρρευνα ἀπεκάλυψε σειρὰν τεσσάρων διαδρόμων ἐκτισμένων κατὰ μῆκος τοῦ τείχους. Εἰς τοὺς διαδρόμους τούτους ἠνοίγοντο δωμάτια κατεσκευασμένα εἰς τὸ πλάτος τοῦ τείχους. Αἱ θύραι δύο δωματίων (τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 1 καὶ 2) διεσώθησαν (εἰκ. 113) καὶ αἱ διαστάσεις τοῦλάχιστον

Εἰκ. 113. Ἀκρόπολις Μυκηνῶν. Εἴσοδος δωματίων ἀρ. 1 καὶ 2.

τριῶν δύνανται νὰ ὑπολογισθοῦν μετὰ πιθανότητος. Οἱ τοῖχοι τοῦ διαδρόμου Γ φαίνεται ὅτι συνεκράτουν ἀνδρῶν καὶ πρὸς τὸ τεῖχος καὶ πρὸς τὴν κλιτὴν τοῦ λόφου (εἰκ. 114), διὰ τῶν ὁποίων εἰσῆρχετο τις εἰς δωμάτια. Καὶ τὰ μὲν δωμάτια εἰς τὸ πλάτος τοῦ τείχους δὲν διεσώθησαν, διότι τὸ τεῖχος κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην ἔχει καταρρεύσει, ἀλλὰ μερικὰ τοῦλάχιστον τῶν πρὸς τὴν κλιτὴν δωματίων διεσώθησαν. Ἐκ τούτων ἀνεσκάφη ἓν, εἰς τὸ δάπεδον δ' αὐτοῦ εὑρέθη μεταξὺ θραυσμάτων ἀγγείων καταπεσόντων ἄνωθεν μοναδικὸν πήλινον μυκηναϊκὸν εἰδώλιον γυναικὸς (εἰκ. 115). Ἔχει ὕψος 0.18 μ. καὶ ἐκτὸς τοῦ ἄνω μέρους τοῦ προσώπου καὶ τοῦ κρανίου διεσώθη καλῶς (εἰκ. 116). Πλησίον τοῦ εἰδωλίου εὑρέθησαν δύο ψευ-

Είκ. 114. Ἀκρόπολις Μυκηθῶν. Διάδρομος Γ.

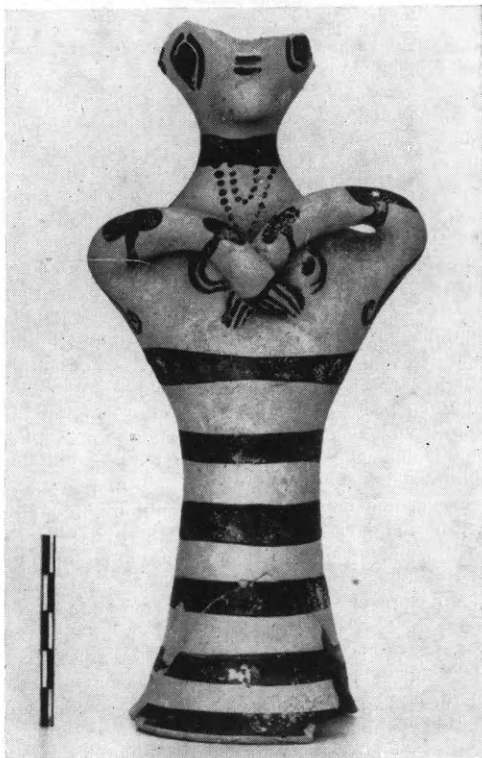
Είκ. 115. Ἀκρόπολις Μυκηθῶν. Ειδώλιον κατὰ χῶραν.

δόστομοι ἀμφορείς, τρίπους φιάλη μετὰ προχοῆς ἐκ τραχίτου λίθου, διάφορα κοσμήματα ἐξ ἔλεφαντοστοῦ καὶ ὑαλομάζης, πέντε μεγάλοι ψῆφοι ἐξ ἠλέκτρου, ψήγματα καὶ ρόδαξ ἐκ χρυσοῦ καὶ πλῆθος ὀστράκων. Μεταξὺ τούτων καταλέγεται καὶ ὄστρακον διώτου σκύφου φέρον γραπτὴν ἐπιγραφὴν ἐκ τριῶν στοιχείων γραμμικῆς γραφῆς Β. Εἰς τὰ ἀνδρα ἔφερον κλίμακες, μία τῶν ὁποίων, ἡ τοῦ διαδρόμου Δ, διεσώθη εἰς καλὴν κατάστασιν (εἰκ. 117). Ταύτην ἀρχικῶς εἶχεν ἀποκαλύψει ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος Τσουντας.

Ἡ ὅλη διάταξις τῶν διαδρόμων καὶ τῶν ἐντὸς τοῦ πλάτους τοῦ τείχους δωματίων ἐνθυμίζει τὰς περιφήμες σύριγγας τῆς Τίρυνθος, τὰ μυκηναϊκὰ κτίσματα ὅμως δὲν ἀποτελοῦν μέρος τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τοῦ βορείου τείχους, ἀλλ' εἶναι μεταγενεστέρα προσθήκη, ἴσως δὲ εἶναι κατὰ τι μεταγενέστερα τῶν συρίγγων τῆς Τίρυνθος. Παρέμειναν ὅμως ἐν

χρήσει μέχρι καὶ τῶν ΥΕ ΠΙΓ χρόνων, διότι ὄστρακα τῶν χρόνων ἐκείνων εὐρέθησαν εἰς τὸ δάπεδον τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 3 δωματίου ὡς καὶ εἰς τὴν ἀδιατάρακτον ἐπίχωσιν τῆς κλίμακος τοῦ διαδρόμου Β.

Πέραν τῆς ἀκροπόλεως καὶ εἰς τὴν νοτιὰν κλιτὸν τοῦ λόφου τῆς Παναγίτσας ἀνεσκάφη μέρος μυκηναϊκῆς οἰκίας περὶ τὰ 75 μέτρα ἀνατολικῶς τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως. Τῆς οἰκίας ταύτης ἀπεκαλύφθησαν τρία δωμάτια. Εἰς τὸ κέντρον περιπόου τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 11 δωματίου ἀπεκαλύφθη μέγα μέρος κυκλικῆς ἐστίας, διαμέτρου περιπόου 0.71 μ., περὶ αὐτὴν δ' εὐρέθησαν θραύσματα

Εἰκ. 116. Τὸ εἰδώλιον ὡς διασφύζεται.

Εἰκ. 117. Ἀκρόπολις Μυκηνῶν. Κλίμαξ διαδρομῆς Δ.

Εἰκ. 118. Εὑρήματα περὶ τὴν ἐστίαν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11 δωματίου
καὶ σκελετὸς εἰς τὸ ἄνοιγμα τῆς θύρας του.

ἀγγείων, ἐν οἷς καὶ πολλὰ ἀνήκοντα εἰς σωληνοειδῆ πηλίνην κα-
πνοδόχην ὁμοίαν πρὸς τὰς ἐκ Πύλου γνωστάς. Εἰς τὸ κατώφλιον
τῆς θύρας ἀπεκαλύφθη σκελετὸς
μεσήλικος γυναικός, τὸ κρανίον
τῆς ὁποίας εἶχε θρυμματισθῆ ἀπὸ
καταπεσόντας λίθους (εἰκ. 118).
Τὰ εἰς τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου
εὗρεθέντα ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα
ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ οἰκία κατε-
στράφη, ἴσως ὑπὸ σεισμοῦ, ὀλί-
γον μετὰ τὰ μέσα τῆς ΥΕ ΙΙΒ
περιόδου. Ἐν τῶν ἀγγείων, τὸ
σπουδαιότερον, εἶναι μέγα ποτή-
ριον, ὕψους 0.16 μ., τοῦτο δ' εὐ-
ρέθη ὑπὸ σωρὸν λίθων παρὰ τὸν
δυτικὸν τοῖχον τοῦ δωματίου 11 (εἰκ. 119). Ἐλπίζεται ὅτι ἡ οἰκία
θὰ ἀνασκαφῆ πλήρως τὸ ἐρχόμενον ἔτος.

Εἰκ. 119. Ποτήριον ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 11
δωματίου (ὕψ. 0.16 μ.).

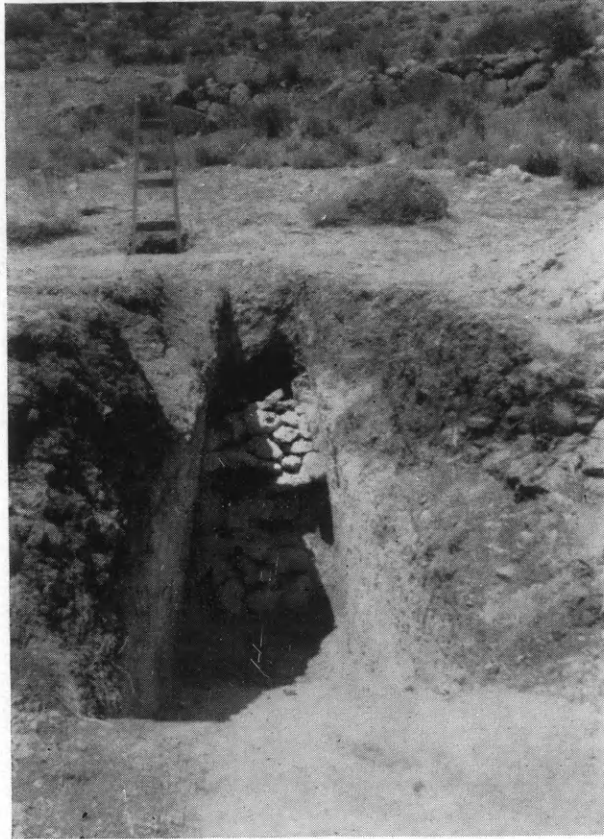
13. ΜΥΚΗΝΑΙ. Οἰκία καὶ τάφοι.

Αἱ διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Βερδελῆ διεξαχθεῖσαι κατὰ τὸ παρελ-
θὸν ἔτος ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι εἰς Μυκῆνας σκοπὸν εἶχον κυρίως
τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐρεῦνης πέριξ τοῦ χώρου τῶν ἀποκαλυφθει-
σῶν νοτίως τοῦ τάφου τῆς Κλυταιμῆστρας οἰκιῶν, παραλλήλως
ὅμως καὶ τὸν καθαρισμὸν θαλαμοειδῶν τινῶν τάφων, οἵτινες εἶχον
καταστῆ ἐμφανεῖς ἐκ καταπτώσεως μέρους τῆς ὀροφῆς των καὶ
ὑπέκειντο ἐπομένως εἰς τὸν κίνδυνον τῆς συλήσεως. Κατὰ τὸν κα-
θαρισμὸν τῶν τάφων συνειργάσθη μετὰ τοῦ κ. Βερδελῆ ὡς βοη-
θὸς ἡ Κα Ἰόνη Μυλωνᾶ-Shear.

Α. Ἀνασκαφὴ θαλαμοειδῶν τάφων.

1. **Τάφος Α.** Ἐκειτο κατὰ τὴν ΝΔ. κλιτὸν τοῦ λόφου Καλκάνι,
ἄνωθεν ἄλλου ὁμοίου, τὸν ὁποῖον ἀνέσκαψε παλαιότερον ὁ μακαρί-
της Ἰ. Α. Φιλαδελφεύς. Εἶναι προσηνατολισμένος ἀπὸ ΝΔ. πρὸς ΒΑ.
Ὁ «δρόμος» του (εἰκ. 120) εἶναι στενὸς καὶ μᾶλλον βραχὺς με ἐλα-
φρὰν κλίσιν τοῦ δαπέδου πρὸς τὰ ἔσω. Τὸ στόμιόν του εἶναι σχε-

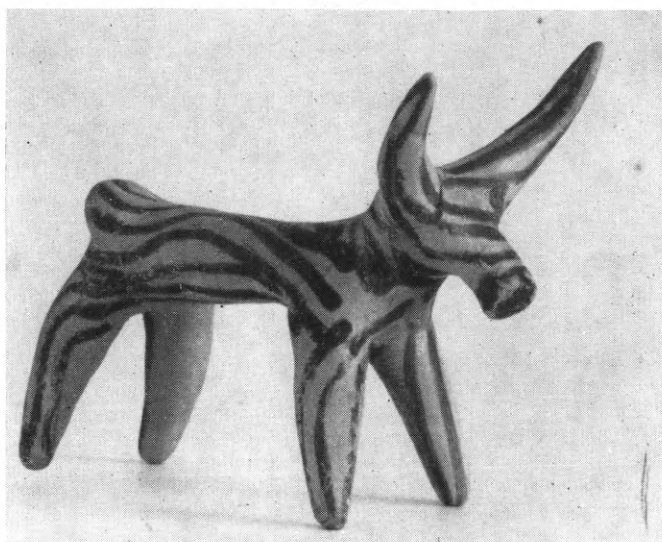
τικῶς ἐπίμηκες. Ὁ θάλαμος ἔχει σχῆμα περίπου τετράγωνον (2.70×2.85 μ.) μὲ ἀπεστρογγυλωμένας τὰς γωνίας. Ὁ ξηρότοιχος εἰς τὸ στόμιον διετηρεῖτο μέχρι τῆς κορυφῆς. Εἰς τὸν δρόμον εὐρέθησαν πλησίον τοῦ στομίου δύο εἰδώλια καὶ πολλὰ τεμάχια ὑψιπόδων κυρίως κυλίκων. Ἐντὸς τοῦ θαλάμου ἔκειντο σεσωρευμένα εἰς τὸ

Εἰκ. 120. Ὁ δρόμος τοῦ τάφου Α μετὴν ξηρολιθιάν τοῦ στομίου.

ΒΑ. ἄκρον πολλὰ ἀνθρώπινα ὀστέα καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἀγγεῖά τινα καὶ ἓν εἰδώλιον βοός (εἰκ. 121), ἐνῶ ἄλλα ὀστέα, ἀραιότερα καὶ ἓν ἀταξία ἐπίσης, κατελάμβανον ὅλον τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τοῦ τάφου. Μεταξὺ τῶν τελευταίων εὐρέθησαν ὀλίγα ἀκόμη ἀγγεῖα κατὰ τὸ πλεῖστον τεμαχισμένα καὶ τινα ἐλλιπῆ. Τὸ δυτικὸν ἥμισυ τοῦ θαλάμου οὐδὲν περιεῖχε, προφανῶς διότι τὸ μέρος τοῦτο, καθαρισθὲν χάριν νέου ἐνταφιασμοῦ δὲν ἐχρησιμοποιήθη ἔπειτα, ἐγκαταλειφθέντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ τάφου ἄγνωστον διὰ ποῖον λόγον.

Τὰ ὄστᾱ ἦσαν ἐν μέρει κεκαυμένα καὶ δὴ κατὰ τὴν πλευρὰν αὐτῶν τὴν βλέπουσαν πρὸς τὰ ἄνω. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τοῦ ἐθίμου τῆς καύσεως τοῦ νεκροῦ, ἀλλὰ περὶ ἀπλῆς ἀπολυμάνσεως τοῦ τάφου διὰ πυρᾶς, ὡς ἤδη ἔχει διατυπώσει περὶ ἄλλων ὁμοίων περιπτώσεων ὁ καθηγητὴς Γ. Μυλωνᾶς. Ἐκ τῶν συγγεν-
 τρωθέντων ἐκ τοῦ τάφου ἀγγείων ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ τάφος ἔχρη-

Εἰκ. 121. Εἰδώλιον βοῦς ἐκ τοῦ τάφου Α.

σιμοποιήθη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ΥΕ ΙΙΙ Α μέχρι καὶ τῆς ΥΕ ΙΙΙ Γ:1 περιόδου (1400-1150 π.Χ. περίπου).

2. **Τάφος Β.** Πρόκειται περὶ ἀπλοῦ «δροῦμου» θαλαμοειδοῦς τάφου, ἐγκαταλειφθέντος ἡμιτελοῦς ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης σκληρό-
 τητος τοῦ βράχου. Ἔκειτο περὶ τὰ 100 μ. νοτίως τοῦ προηγουμέ-
 νου εἰς θέσιν Ἀλεπότρυπα. Ἡ κατεύθυνσίς του ἐκ Β. πρὸς Ν.
 Εἰς τὴν δυτικὴν παρεῖαν καὶ πρὸς τὸ νότιον ἄκρον εὐρέθη ταφὴ
 ἐντὸς κόγχης, καλυπτομένης ἔμπροσθεν ὑπὸ τριῶν πωρίων πλα-
 κῶν. Ἀπὸ τὸν νεκρὸν διετηρήθησαν ὀλίγα μόνον ὄστᾱ, ἀρκετὰ διὰ
 νὰ καταστήσουν γνωστὴν τὴν θέσιν καθ' ἣν ἔκειτο, ἥτις ἦτο ἡ
 συνήθης εἰς τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους μὲ συνεσταλμένα τὰ σκέλη.
 Πλησίον τοῦ νεκροῦ οὐδὲν ἀπολύτως ἀντικείμενον εὐρέθη.

3. **Τάφος Γ.** Ἔκειτο 2 μ. δυτικῶς τοῦ προηγουμένου καὶ
 ἐλαξεύθη ἀσφαλῶς ὑπὸ τῆς ἰδίας οἰκογενείας μετὰ τὴν ἀποτυχοῦ-

σαν προηγουμένην ἀπόπειραν κατασκευῆς οἰκογενειακοῦ τάφου εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο. Ἡ κατεύθυνσις του ἐκ Β. πρὸς Ν. Ὁ «δρόμος» εἶναι στενομήκης, ἔχων μῆκος 9.72 μ. καὶ πλάτος 1.06 μ. εἰς τὴν ἔξοδον καὶ 0.93 μ. πρὸς τὸ στόμιον. Αἱ πλευραὶ του συγκλίνουν ἰσχυρῶς πρὸς τὰ ἄνω, ἐνῶ τὸ δάπεδον παρουσιάζει ἐλαφρὰν μόνον κλίσιν πρὸς τὰ ἔσω. Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τοῦ δρόμου καὶ ἐγγὺς τῆς ξη-

Εἰκ. 122. Ἄγγειον ἐκ τοῦ τάφου Γ.

ρολιθιάς τοῦ στομίου εὐρέθησαν ὀλίγα ὀστᾶ ἐν ἀταξίᾳ, ἐκ τῶν ἀπορριφθέντων κάποτε ἐκ τοῦ θαλάμου, ὡς καὶ ἀρκετὰ θραύσματα ἀβαφῶν ἀγγείων. Ἡ ξηρολιθιά τοῦ στομίου ἔφθανε καὶ ἐδῶ μέχρι τῆς κορυφῆς, ἐξετείνετο δὲ εἰς τὸν δρόμον, ἐπὶ μῆκος 2 μ. περίπου. Ὁ θάλαμος εἶχε σχῆμα ἡμικυκλικὸν μὲ διαστάσεις 2.65 × 3.15. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθησαν πολλὰ ὀστᾶ ἐν ἀταξίᾳ, μεταξὺ τῶν ὁποίων 18 κρανία, καὶ 2 ὀλόκληροι σκελετοὶ κείμενοι κατὰ τὴν συνήθη συνεπτυγμένην στάσιν εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ θαλάμου. Μεταξὺ τῶν ὀστῶν εὐρέθησαν ὀλίγα ἀγγεῖα (εἰκ. 122 καὶ 123), ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ὁ τάφος χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΕ III Γ: 1 - 2 περίοδον, ἧτοι εἰς τὸ 1200 - 1100 π.Χ.

4. **Τάφος Δ.** Εὐρίσκετο εἰς θέσιν Παληομάνδρι, περὶ τὸ 1,5 χμ.

δυτικῶς τῆς ἀκροπόλεως καὶ περὶ τὰ 800 μ. ἀνατολικῶς τῆς ὁδοῦ Φυγτίων - Ἀθηνῶν. Ἡ κατεύθυνσίς του ἐκ Ν. πρὸς Β. Ὁ «δρόμος», σχετικῶς βραχύς, εἶχε μῆκος 3 μ. καὶ πλάτος 0.80 μ. πρὸς τὴν ἔξοδον καὶ 1.05 μ. πρὸς τὸ στόμιον. Αἱ πλευραὶ συγκλίνουν ὁμοίως πρὸς τὰ ἄνω καὶ τὸ δάπεδον ἀκολουθεῖ ἀποτομωτέραν πως κλίσιν πρὸς τὸν θάλαμον. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθησαν πλησίον τῆς ξηρολι-

Εἰκ. 123. Ἀγγεῖον ἐκ τοῦ τάφου Γ.

θιας τὸ ἐν εἰκ. 124 ἀγγεῖον, εἰδώλια, βάσεις ὑψιπόδων κυλίκων, ἢ ἐν εἰκ. 125,1 τριχολαβίς καὶ πολλὰ ἄλλα τεμάχια ἀγγείων. Ὁ θάλαμος, σχήματος ὀρθογωνίου (1.63 × 2.37 μ.), περιελάμβανεν ἀνὰ ἓνα σκελετὸν εἰς τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν ἄκρον. Ὁ σκελετὸς τοῦ δυτικοῦ ἄκρου διειρήρει μόνον ὀλίγα ὀστά καὶ ἦτο ἀκτέριστος. Ὁ εὐρισκόμενος εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον ἦτο παιδικός, κάτωθεν δὲ αὐτοῦ ἔκειντο τὰ ὀστά παλαιότερου νεκροῦ. Μεταξὺ τῶν ὀστέων τοῦ παιδικοῦ σκελετοῦ καὶ τοῦ ὑποκειμένου νεκροῦ εὐρέθη τὸ ἐν εἰκ. 125,2 ἀγγεῖον, τῆς ΥΕ III Α περιόδου. Ἐκ τῶν λοιπῶν συγκεντρωθέντων θραυσμάτων ἀγγείων τοῦ τε θαλάμου καὶ τοῦ δρόμου ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ τάφου διήρκεσεν ἀπὸ τῆς III Α μέχρι καὶ τῆς III Γ:1 περιόδου (1400 - 1150 περίπου π.Χ.).

Β. Ἀνασκαφὴ ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου

Ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς συμπληρώσεως τῆς ἐρεῦνης πέριξ τῶν ἀποκαλυφθεισῶν οἰκιῶν ἐνηργήθη μικρὰ ἀνασκαφὴ παραπλευρῶς καὶ ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐξακριβωθῇ ἐὰν ὑπῆρχον εἰς τὴν κάτω πόλιν τόσον εὐρεῖαι ὁδοί, ὥστε νὰ χαρακτηρίζηται αὕτη ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ὡς «εὐρουάγυια» (*εὐρουάγυια Μυκῆνη*, Ἰλ. Δ 52), δεδομένου ὅτι αἱ μέχρι τῆς στιγμῆς ἀποκαλυφθεῖσαι διαβάσεις μεταξύ τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου καὶ τῆς Οἰκίας τῶν Ἀσπίδων ἀφ' ἑνὸς καὶ μεταξύ τῆς πρώτης καὶ τῆς Δυτικῆς

Εἰκ. 124. Κύπελλον ἐκ τοῦ τάφου Δ.

Οἰκίας ἀφ' ἐτέρου ἦσαν πολὺ στεναί, ὥστε νὰ μὴ δικαιολογητῆ ἐξ αὐτῶν ὁ ἀνωτέρω χαρακτηρισμὸς τῆς πόλεως.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνωτέρω ἀνασκαφῆς ὑπῆρξαν τὰ ἀκόλουθα:

1) Ἐπεσημάνθη ἡ κυρία εἴσοδος τῆς οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου, ἣτις ἀπετέλεσεν ἄλλοιον πρόβλημα διὰ τὸν ἀνασκάψαντα τὴν οἰκίαν μακαρίτην Wace. Ἡ εἴσοδος ἔκειτο εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς οἰκίας, εἰς ὃ σημεῖον ὁ τοῖχος διαφέρει κατὰ

Εἰκ. 125. Εὐρήματα ἐκ τοῦ τάφου Δ.

τὴν κατασκευὴν, ἀποτελούμενος ἐκ παρίων κυβολίθων ἀντὶ τοῦ κυκλωπέου συστήματος ἐξ ἀβροστολίθων κατὰ τὸ λοιπὸν τμήμα αὐτοῦ. Ὁ ἔμπροσθεν τοῦ παρίου αὐτοῦ τοίχου φυσικὸς βράχος ἔχει λαξευθῆ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ σχηματίζῃ τρεῖς μεγάλας βαθμίδας (πλατύσκαλα) μὲ κατεύθυνσιν ἐκ Ν. πρὸς Β. Ἀπὸ τοῦ τελευταίου πρὸς Β. πλατυσκάλου ἀνέρχεται τις ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ παρίου θεμελίου, τὸ ὁποῖον ἐξέχει ἀπὸ τῆς γραμ-

Εἰκ. 126. Ἡ ὁδηγοῦσα εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου μνημειακὴ κλίμαξ (ὄπου δεικνύει τὸ τόξον).

μῆς τοῦ λοιποῦ τοίχου 0,87 μ. εἰς τὸ βορειότερον ἄκρον καὶ 1,34 μ. εἰς τὸ νοτιώτερον. Ἡ κορυφή αὐτοῦ ἀνέρχεται ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἄνω ἐν εἴδει προσβάσεως καὶ μὲ κατεύθυνσιν ἐκ Β. πρὸς Ν., ἀκολουθεῖ δηλαδὴ ἀντίθετον φορὰν ἀναβάσεως πρὸς τὰς λαξευμένας ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου βαθμίδας (εἰκ. 126). Εἶναι πιθανώτατον ὅτι τὸ κεκλιμένον τοῦτο ἐπίπεδον ἔφερεν ἀρχικῶς λιθίνας ἢ ξυλίνας βαθμίδας, ὅμοιαι δὲ ξύλιναι ἐπενδύσεις φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον καὶ εἰς τὰς ὑποκειμένας λαξευτὰς βαθμίδας. Ἐχομεν οὕτω σαφῶς ἐνταῦθα τὴν ὑπαρξίν κλίμακος, ἣτις διὰ τεθλασμένης γραμμῆς ὠδήγει ἀπὸ τῆς ὁδοῦ εἰς τὸ ὑψηλότερον κείμενον δάπεδον τῆς οἰκίας καὶ δὴ εἰς τὸν ΝΑ. γῶρον αὐτῆς, ὅστις καὶ λόγῳ τῆς θέσεώς του εἰς τὸ ὄλον

σχέδιον τοῦ οἰκοδομήματος καὶ λόγῳ τῶν διαστάσεων του ὁμοιάζει περισσότερον πρὸς προθάλαμον ἢ πρὸς κανονικὸν δωμάτιον. Εἰς ὃ σημεῖον κατέληγεν ἄνω ἢ κλίμαξ πρέπει νὰ ἐσχηματίζετο πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς οἰκίας εἶδος στοᾶς (loggia), ὅπως δεικνύουν δύο ὀπαὶ κάτω εἰς τὸν φυσικὸν βράχον καὶ ἔμπροσθεν τῆς πρώτης λαξευτῆς βαθμίδος· αἱ ὀπαὶ αὗται ἐχρησίμευον ἀσφαλῶς διὰ τὴν στερέωσιν ξυλίνων δοκῶν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑπερκειμένης στοᾶς. Ἀποδεικνύεται τοιοῦτοτρόπως ὅτι ἡ Οἰκία τοῦ Λαδεμπόρου, εὐρισκομένη ἀπέναντι τοῦ βασιλικοῦ ἀνακτόρου τῆς ἀκροπόλεως, ἦτο ἐφωδιασμένη μὲ εἴσοδον ἀνάλογον πρὸς τὴν θέσιν της ταύτην καὶ πρὸς τὴν ὅλην μεγαλοπρέπειάν της.

2) Ἀνεκαλύφθη ἡ κατάληξις τοῦ ὀχετοῦ τῆς Δυτικῆς Οἰκίας, τοῦ ὁποίου τὴν συνέχειαν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου παρηκολούθησεν ὁ ἀνασκάπτων ἄλλοτε μέχρι τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ἰσχυροῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου. Ἡ κατάληξις αὕτη ἐβεβαιώθη ἐξ ἑνὸς ὀγκώδους καλυπτῆρος κειμένου παραπλεύρως τῆς πρώτης λαξευτῆς βαθμίδος καὶ ἐξερχομένου μικρὸν ἀπὸ τῆς γραμμῆς τοῦ τοίχου τῆς οἰκίας. Κάτωθεν τούτου ὑπάρχει λαξευτὸν ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ βράχου φρέαρ ἐν εἴδει καταβόθρας. Μολονότι τὸ σημεῖον τοῦτο εὐρίσκεται ὀλίγον νοτιώτερον τῆς πρὸς Α. στροφῆς τοῦ ὀχετοῦ, δὲν δύναται ὅμως νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι ἡ σχηματιζομένη ἐνταῦθα καταβόθρα ἀνήκει εἰς ἐκεῖνον ὅπως φαίνεται, ἀπὸ τοῦ σημείου τοῦ ἰσχυροῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου ἔστρεφεν οὗτος ἐλαφρῶς πρὸς Ν., ἀκολουθῶν πιθανώτατα ἀνάλογον διαμόρφωσιν τοῦ φυσικοῦ βράχου. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι δὲν ἀφίνεται ἐλευθέρῃ ἢ ἔξοδός του ἐνταῦθα, ἀλλὰ σχηματίζεται καταβόθρα πρὸς συγκέντρωσιν τῶν ὑδάτων αὐτοῦ, ἐνισχύει τὴν ἄποψιν περὶ τῆς ὑπάρξεως εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς κεντρικῆς εἰσόδου τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου, ἀποδεικνύει δὲ ἐπὶ πλέον καὶ τὴν χρονικὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς οἰκίας ταύτης καὶ τῆς Δυτικῆς Οἰκίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει ὁ ὀχετός.

3) Ἀπεκαλύφθη ἀψιδωτὸν κτίσμα τῶν γεωμετρικῶν χρόνων (εἰκ. 127), κείμενον παραπλεύρως τῆς λαξευτῆς κλίμακος τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου καὶ ἔχον κατεύθυνσιν ἐκ Β. πρὸς Ν. Ἀποτελεῖται δὲ τοῦτο ἐξ ἑνὸς προθαλάμου καὶ δύο ἐν συνεχείᾳ δωματίων, παρουσιάζει ἐπομένως τὸν τύπον μιᾶς μεγαροσχῆμου ἀψιδωτῆς οἰκίας.

Ἔχει συνολικὸν μῆκος 9 μ. καὶ πλάτος 3.50 μ. Τὸ ἐσώτερον δωμάτιον, ὁ δόμος, εὐρίσκεται εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον καὶ εἶναι διηρημένον εἰς δύο ἀνίσους χώρους. Ἐξ αὐτῶν ὁ πρὸς Ν. εἶναι πολὺ στενὸς καὶ ὁ διαχωριστικὸς τοῖχος ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν μόνον σειρὰν λίθων. Ἀποκλείεται ἐπομένως ὁ χώρος οὗτος νὰ ἀπετέλει ἰδιαίτερόν τι δωμάτιον· φαίνεται πιθανώτερον ὅτι ἦτο ἀπλῶς ἀπο-

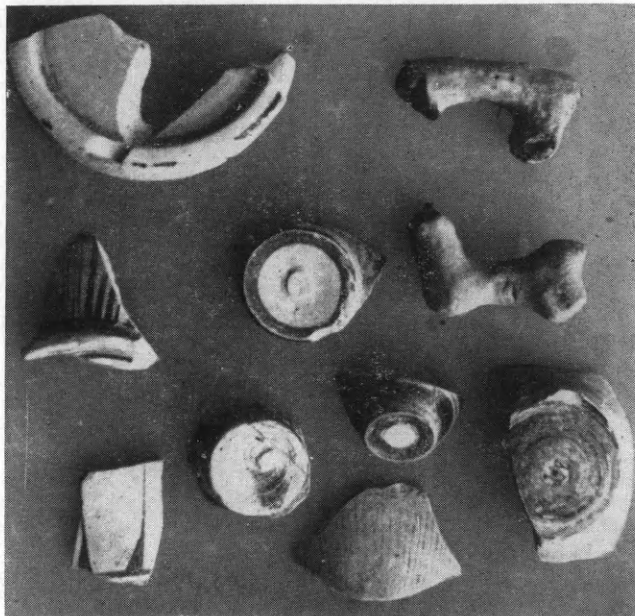
Εἰκ. 127. Τὸ ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου ἀψιδωτὸν γεωμετρικὸν κτίσμα μετὰ τὸν ἀναλημματικὸν τοῖχον ἀνατολικῶς τούτου.

κεχωρισμένος τις χώρος, τοῦ ὁποίου ἡ χρῆσις θὰ ἐξηγηθῆ κατωτέρω.

Μολονότι ἡ ἐπίχωσις ἦτο πολὺ ἀβαθὴς καὶ εἶχε διαταραχθῆ ἰσχυρῶς κατὰ τοὺς ἐλληνιστικοὺς καὶ τοὺς ἔτι μεταγενεστέρους χρόνους, τὰ πολυάριθμα ὅμως γεωμετρικὰ ὄστρακα, ἅτινα ἀπέδωσαν αὕτη ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ κτίσμα ἀνῆκεν εἰς τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν καὶ μάλιστα εἰς τὴν πρῶτον φάσιν αὐτῆς, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ δύο τεμάχια τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ, ἅτινα δύνανται νὰ ἀναχθῶσι μέχρι τοῦ 10^{ου} π.Χ. αἰ.

Μεταξὺ τοῦ συγκεντρωθέντος ἐκ τῆς ἐπιχώσεως κεραμικοῦ ὑλικοῦ συγκαταλέγονται καὶ τινὰ μικύλα ἀγγεῖα, λατρευτικοῦ χαρα-

κτῆρος (ἀναθήματα) (εἰκ. 128). Ἡ παρουσία αὐτῶν ἐνταῦθα ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν μορφήν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν πρὸ πάντων διαίρεσιν τοῦ οἰκοδομήματος ἀποδεικνύει ὅτι πρόκειται περὶ ναοῦ, ὃ ἐσώτερος ἀποκεχωρισμένος χῶρος τοῦ ὁποίου ἐχρησίμευεν ἀσφαλῶς ὡς θέσις τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος, «ἔδος». Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἰς τὸ παρὸν οἰκοδόμημα ἔχομεν τὸν παλαιότερον μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθέντα ναὸν τῶν γεωμετρικῶν χρόνων.

Εἰκ. 128. Ἀναθήματα ἐκ τοῦ ἀψιδωτοῦ κτίσματος.

Ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ καὶ κατὰ μῆκος αὐτοῦ ὁ φυσικὸς βράχος εἶναι ἀποτεμημένος κατ' εὐθειαν γραμμὴν. Παχὺς ἀναλημματικὸς τοῖχος κατὰ μῆκος τῆς ἀποτομῆς σχηματίζει μικρὸν ἄνδρον παραπλεύρως τοῦ κτηρίου. Ὁ ἀναλημματικὸς τοῖχος εἶναι μᾶλλον σύγχρονος πρὸς τὸ γεωμετρικὸν οἰκοδόμημα, νομίζω ὅμως ὅτι ἀντικατέστησεν ἄλλον ὅμοιον παλαιότερον καὶ ὅτι ἡ ἀποτομὴ τοῦ βράχου συνδέεται ἀρχικῶς μὲ τὴν Οἰκίαν τοῦ Λαδεμπόρου.

Ἐὰν ἐκ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἐρεῦνης ἐνταῦθα ἀποδειχθῇ ἀληθῆς ἢ ἀνωτέρω ὑπόθεσις, ἔχομεν τότε μίαν ὁδὸν πρὸς τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου, πλάτους 6 μ., δικαιολογοῦσαν ἀπολύτως τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς πόλεως τῶν Μυκηνῶν ὡς «εὐρυαγυίας».

Γ. — Ἀνασκαφή ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας τῶν Σφιγγῶν.

Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἦτοι πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ, ἣτις συνέδεε τὰ εἰς τὴν προκειμένην θέσιν ἀποκαλυφθέντα κτήρια μὲ τὴν ἀκρόπολιν, ἐνηργήθη κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῶν ἐργασιῶν μία τομὴ μήκους 10 μ. καὶ πλ. 1.50 μ. καὶ μὲ κατεύθυνσιν ἐκ Β. πρὸς Ν. εἰς σημεῖον ἀπέχον περὶ τὰ 25 μ. ἀνατολικῶς τῆς Οἰκίας τῶν Σφιγγῶν. Μετὰ τὰ ἐπιφανειακὰ χώματα καὶ

Εἰκ. 129. Τμῆμα τῶν ἀποκαλυφθέντων θεμελίων τῆς Νοτιοανατολικῆς Οἰκίας.

ἀπὸ βάθους 0.35 μ. ἤρχισαν νὰ ἐμφανίζωνται ἀτάκτως κατακείμενοι λίθοι κτηρίου, εἰς βάθος δὲ 0.70 μ. παρουσιάσθη κεκαυμένον στρῶμα, βαθέως μελανοῦ χρώματος, ἐμφαῖνον τὴν καταστροφὴν τοῦ κτηρίου ἐκ βιαίας πυρκαϊᾶς. Ὀλίγον χαμηλότερον παρουσιάσθησαν ἰσχυρότατα θεμέλια μυκηναϊκῆς οἰκίας (εἰκ. 129), ἔχοντα πάχος 1.00 μ. καὶ ἰκανὸν σφζόμενον ὕψος. Τῆς μυκηναϊκῆς ταύτης οἰκίας, ἣτις πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἄλλων γειτονικῶν οἰκιῶν δύναται νὰ ὀνομασθῇ πρὸς τὸ παρὸν Νοτιοανατολικὴ Οἰκία, ἐξηκριβώθησαν μέχρι τοῦδε δύο μόνον δωμάτια, ἅτινα, ἐὰν κρίνωμεν ἀπὸ τὸ πάχος τῶν θεμελίων, ἀποτελοῦν μᾶλλον χώρους ἀποθηκεύσεως.

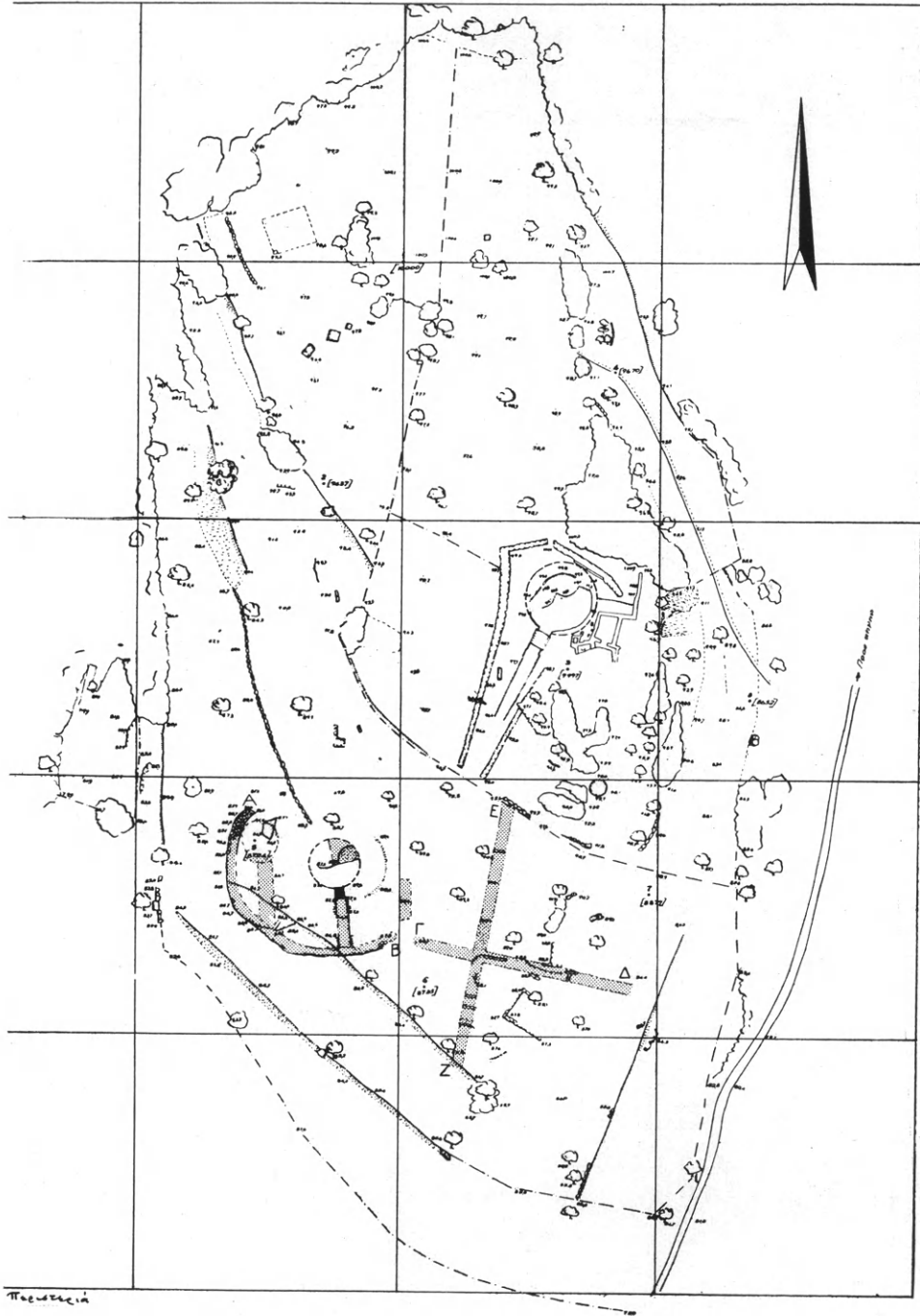
Ἡ οἰκία φαίνεται ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα, ὑπάρχουν δὲ βάσιμοι ἐλπιδες ὅτι ἐκ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῆς θὰ προκύψουν σημαντικὰ εὐρήματα, ὅμοια πρὸς ἐκεῖνα, ἅτινα ἀπέδωσαν αἱ γειτονικαὶ οἰκίαι.

14. ΠΥΛΟΣ

Αἱ διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου ἐνεργηθεῖσαι κατὰ τὸ 1962 ἐν Πύλῳ ἀνασκαφαὶ περιορίσθησαν εἰς μόνην τὴν Περιστεριάν, διὰ τὸν λόγον ὅτι προεῖχεν ἡ ἐξακριβωσις τῆς ἐκτίσεως τῶν ἐρειπίων ἀνὰ τὸν λόφον, οὗτινος ἐπίκειται ἡ ἀπαλλοτριωσις. Δύο μεγάλαι τάφροι ἠνοίχθησαν σταυροειδῶς εἰς τὸ ΝΑ. πλευρὸν τοῦ λόφου, μήκους σχεδὸν 50 μ. ἐκάστη. Παντοῦ ἀνεφάνησαν λίθοι, τοῖχοι καὶ ἀφθονία ὀστράκων, ἐπομένως δύναται τώρα νὰ λεχθῆ, ὅτι ὀλόκληρος ὁ ὠραῖος λόφος τῆς Περιστεριᾶς κατελαμβάνετο ὑπὸ μυκηναϊκοῦ συνοικισμού. Ἀπὸ τριῶν μερῶν ὁ λόφος εἶναι φυσικῶς ὄχυρός καὶ μόνον ἡ νοτιὰ πλευρὰ ἦτο βατῆ. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην ἐμελετήθησαν ἐφέτος πληρέστερον ἴχνη, τὰ ὅποια πείθουν ὅτι τεῖχος Κυκλώπειον καὶ εἶδος πύλης ἠσφάλιξε τὴν εἴσοδον εἰς τὸν λόφον τῆς Περιστεριᾶς. Ὁ ὄγκος τῶν εὐρεθέντων κατὰ τὰς δοκιμὰς ὀστράκων παρέμεινεν ἐπὶ τόπου, ἀσφαλισθεὶς ὅμως ἐντὸς μικροῦ, εὐπροσώπου φυλακείου, ὅπερ ἐκτίσθη ἐπὶ τόπου (σχέδ. εἰκ. 130).

Ἡ συστηματικὴ ἀνασκαφὴ περιορίσθη εἰς τὸν τάφον 2, διότι ὁ μέγας τάφος 1 παρουσιάζει κίνδυνον καὶ ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς Ὑπηρεσίας Ἀναστηλώσεως δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ περαιτέρω ἀνασκαφὴ του. Ἐπὶ πλέον αἱ ἐφετιναὶ ἐργασίαι ἀπεκάλυψαν, ὅτι πλησίον τοῦ τάφου 2 ὑπάρχει καὶ τρίτος, ὁ μικρότερος πάντων, διότι ἡ διάμετρος του δὲν φαίνεται νὰ ὑπερβαίῃ τὰ 7.50 μ.

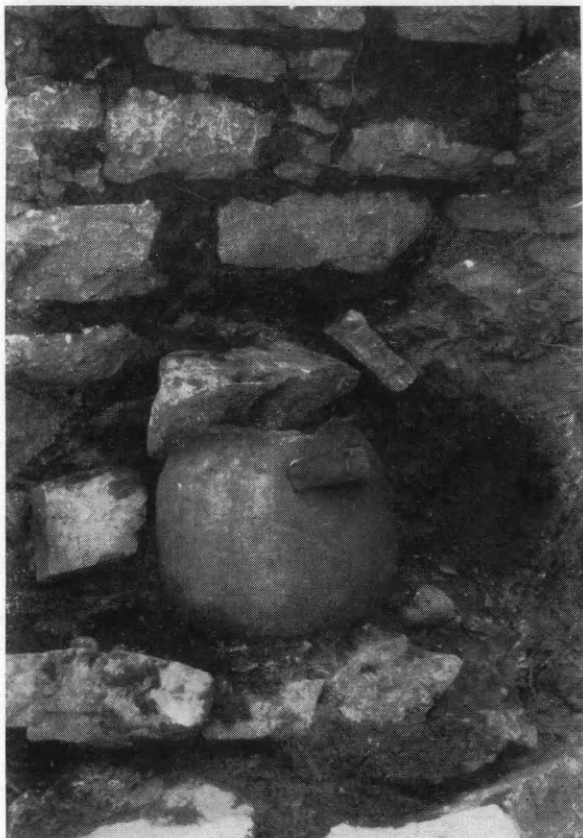
Τοῦ τάφου 2, ὅστις ὀλίγον μόνον ὑπολείπεται εἰς μέγεθος τοῦ τάφου 1, ἐκαθαρίσθη τὸ τρίτον τεταρτημόριον τῆς θόλου, ἧς ἡ διάμετρος κυμαίνεται περίξ τῶν 11 μέτρων. Κατὰ τὸ μέσον περιῖπου τῆς 3 μέτρα παχείας ἐπιχώσεως τῆς θόλου ἀνεκαλύφθη μεγάλη χύτρα πηλίνη (εἰκ. 131) κατὰ χώραν μὲ ἀφθονα λείψανα ἀνθρώπων περίξ αὐτῆς. Ὅταν ἡ σκαφὴ ἔφθασεν εἰς τὸ δάπεδον (τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ ἀκατέργαστος κροκαλοπαγῆς φυσικὸς βράχος), ἀπεδείχθη ἐκ νέου, ὅτι παχὺ στρώμα ἰλύος εἶχεν ἄλλοτε εἰσδύσει εἰς

Εικ. 130. Τοπογραφικόν σχέδιον τῆς ἀνασκαφῆς Περιστεριᾶς (1962).

τὸν τάφον, ἐπ' αὐτοῦ δὲ βραδύτερον κατέπεσεν ἡ θόλος. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἀνεκαλύφθη καὶ δεύτερον κατασκευάσμα ὁμοιον πρὸς τὸν πέρυσιν ἀνακαλυφθέντα «βωμόν» (εἰκ. 132, ἄνω). Ἡ διατήρησις τοῦ ὄμωσ ἐῖναι χείρων τῆς τοῦ περυσينوῦ.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ δρόμου ἔδειξε τὰ ἑξῆς: Εἰς ἀπόστασιν σχε-

Εἰκ. 131. Περιστεριά. Μεγάλῃ χύτρα ἐντὸς τῆς θόλου τοῦ τάφου 2.

δὸν 11 μέτρων ἀπὸ τοῦ τετειχισμένου στομίου τοῖχος μέγας καὶ παχὺς 1.40 μ. διέκοπτεν ἐγκαρσίως τὸν δρόμον. Ἡ παρακολούθησις τοῦ ἔδειξεν, ὅτι σχεδὸν μετὰ πλήρους βεβαιότητος συνάπτεται πρὸς τὸ πέρυσιν ἀποκληθὲν πεταλοειδὲς κτίσμα. Οὕτως ἔχομεν εἶδος κυκλικοῦ περιβόλου (σχέδ. εἰκ. 130, Α-Β) περίξ τῶν τάφων 2 καὶ 3, δυναμένον σήμερον νὰ παρακολουθηθῆ εἰς τὸ Ν. καὶ τὸ Δ. τμῆμα τῆς περιμέτρου τοῦ ἐπὶ μήκους 55 μέτρων περίπου, ἐνῶ ἡ διάμετρος, ἂν ὑποτεθῆ πλήρης κυκλικὸς περίβολος, ἀνέρχεται εἰς

32 μ. περίπου. Μάλλον όμως φαίνεται ότι δὲν πρόκειται περὶ πλή-

Εἰκ. 132. Περιστεριά, τάφος 2. Οἱ «βωμοὶ» 1-2.

ρους κύκλου. Πάντως εἶναι ἔργον μνημειῶδες, με ἀρίστην τοιχοδο-

Εἰκ. 133. Περιστεριά. Ὁ «κύκλος» ἐκ. Ν. Ἄνω ἀριστερᾷ τὸ δεξιὸν τμήμα τῆς ἐξωτερικῆς τειχίσεως τοῦ δρόμου τοῦ τάφου 2.

μίαν ἐξωτερικῶς (εἰκ. 133-135) καὶ διατηρεῖται εἰς τὸ σημεῖον δια-

σταυρώσεώς του πρὸς τὸν δρόμον, ἔνθα ἀνεσκάφη πλήρως, μέχρις ὕψους 1.80 μ.

Ὁ δρόμος μεταξὺ τοῦ τοίχου τούτου καὶ τῆς εἰσόδου τοῦ τάφου εὐρέθη πλήρης λίθων (εἰκ. 136), ὧν ἀφαιρεθέντων παρουσιάσθη κεκαλυμμένος ὄχετος εἰς τὸ δάπεδον τοῦ δρόμου (εἰκ. 137),

Εἰκ. 134. Περιστεριά. Ὁ «κύκλος» ἐξ Ἀνατολῶν. Ἄνω δεξιᾷ ὄρατὴ ἡ ἀριστερὰ ἐπένδυσις τοῦ δρόμου τοῦ τάφου 2.

πρὸς ἀπαγωγὴν τῶν ὑδάτων τῆς θόλου. Ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ τοῦ δρόμου παρουσίασε πλῆθος εὐρημάτων, ἰδίᾳ ὅμως ὁ πρὸ τῆς εἰσόδου χώρος. Κυρίως τὰ εὐρήματα ταῦτα ἦσαν ἀφθονία φυλλαρίων καὶ ἐξαρτημάτων ἐκ χρυσοῦ φύλλου, ἀφθονοὶ ψῆφοι ἠλέκτρον καὶ ἀμεθύστου καὶ σπάνια ὄστρακα ΥΕ II ἀγγείων, ἧτοι πρόκειται περὶ τῶν αὐτῶν ἀκριβῶς εὐρημάτων τῆς θόλου. Ἦσαν ὅμως ἀφθονώτερα εἰς τὸν δρόμον, παρὰ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς θόλου.

Τὰ σπουδαιότατα τῶν σημειωθέντων εὐρημάτων εἶναι: Πήλινα εἰδώλια ζῶων καὶ ἀνθρωπίνων μορφῶν, ὧν μία γυναικεία μορφή μὲ γραπτὴν διακόσμησιν (εἰκ. 138) καὶ ἀκέραιον εἰδῶλιον

Εἰκ. 135. Ὁ «κύκλος» ἐκ Νότου διὰ μέσου τῆς ἀνοίγεισης τάφρου.

γυναικὸς προσευχομένης κατὰ τὸν τύπον τῶν Μινωικῶν εἰδωλίων Πετσοφᾶ (εἰκ. 139).

Ἐκ τῶν εὐρημάτων ἠλέκτρον προέχουν δύο πλακωταὶ ὀρθογώνιοι ψῆφοι μετὰ πολυπλόκου διατρήσεως, σπουδαῖαι κατὰ τοῦτο, ὅτι, ὡς ἀπεδείχθη τελευταίως, ἀνήκουν εἰς τὴν περιοχὴν Wessex τῆς Ἀγγλίας. Ὅμοιαι εὐρέθησαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καὶ εἰς τὸν περιβόλον Β τῶν Μυκηνῶν.

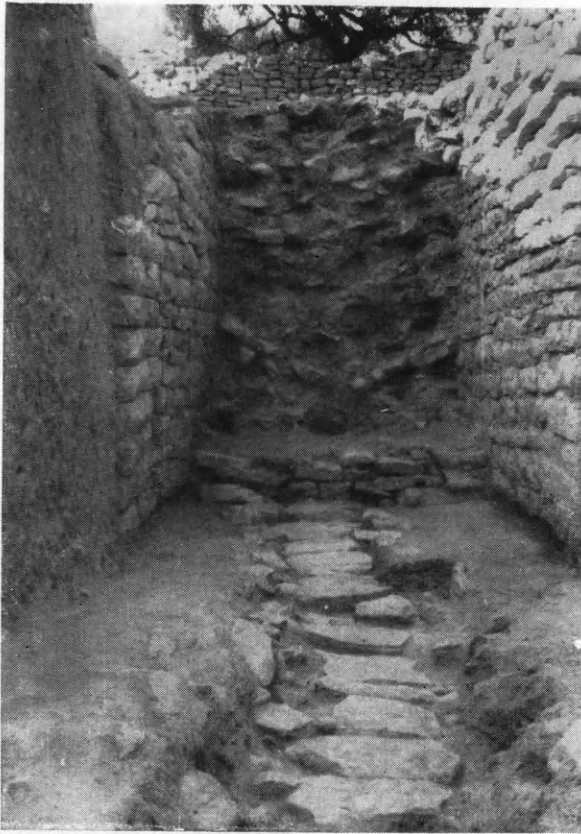
Ἐκ τῶν χρυσῶν φύλλων, εὐρεθέντων ἐν μεγάλῃ ἀφθονίᾳ, τὰ

πλεῖστα εἶναι ἀκόσμητα. Ἔλλα εἶναι δισκάρια ἢ ἐλάσματα καὶ ἄλλα φέρουν ἐμπέστον διάκοσμον ροδάκων, φύλλων καὶ ἄλλων περιπλοκωτέρων θεμάτων. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέροντα εἶναι μία σειρά χρυσῶν μελισσῶν (εἰκ. 140) καὶ ἕξ ἀντικείμενα, τὰ ὅποια διαφωτίζουν καὶ τὸ μοναδικὸν ὄμοιον, ὅπερ εὐρέθη ὑπὸ τοῦ Σλῆμαν

Εἰκ. 136. Περιστεριά, θολωτὸς τάφος 2 ἐκ Νότου. Ὅρατά: ἡ τετειχισμένη θύρα, λίθοι ἐντὸς τοῦ δρόμου καὶ (κάτω) τμήμα τοῦ «κύκλου».

ἐντὸς τοῦ πέμπτου βασιλικοῦ λάκκου τῶν Μυκηνῶν. Ἐδημοσιεύθη ὡς λοφίον κράνους (Helmbusch), ἀλλ' ἡ παροῦσα σειρά τῆς Περιστεριαῖς δεικνύει, ὅτι ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ τῶν Ὀμηρικῶν θυσάων (εἰκ. 141). Ἀναφέρονται ὡς κοσμήματα τῆς αἰγίδος καὶ τῆς ζώνης τῆς Ἥρας. Ἐκ ζωνῶν, πέπλων ἢ ἐπιβλημάτων πρέπει νὰ προέρχονται καὶ οἱ θύσανοι τῆς Περιστεριαῖς, ὡς καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς κατασκευῆς των γενικῶς δεικνύει.

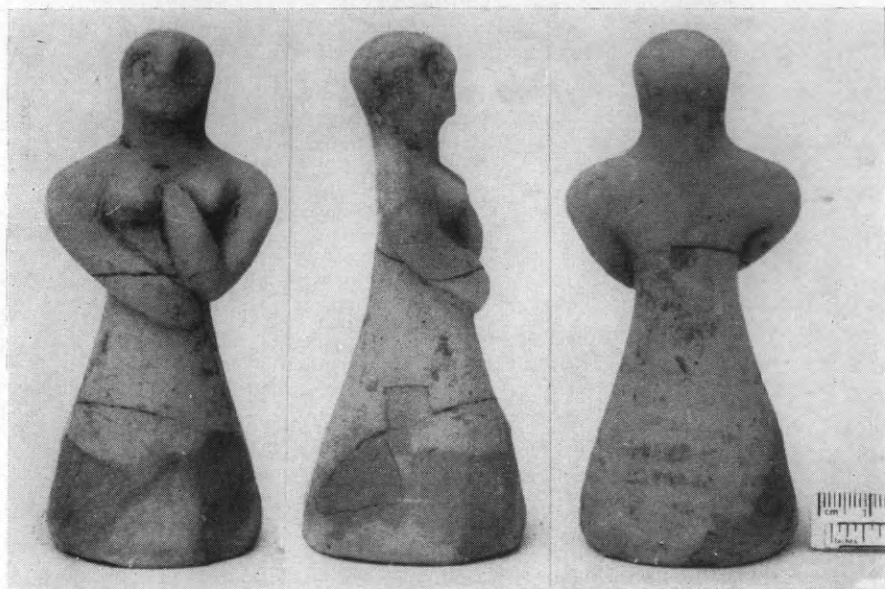

Είκ. 137. Περιστεριά, τάφος 2 έκ Ν. Όχετός, τείχιςς έσωτέρου δρόμου και λείψανον παλαιότερας τειχίσεως τής Θύρας.

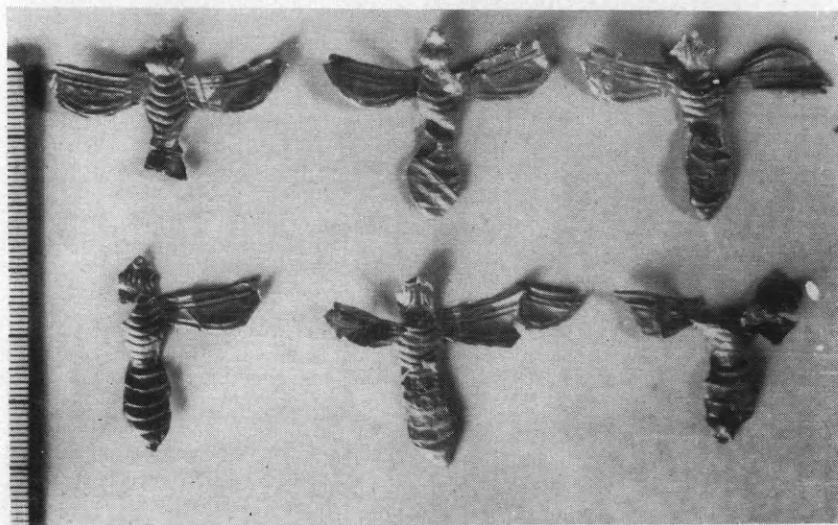
Είκ. 138. Περιστεριά. Γυναικεία μορφή με γραπτήν διακόσμησην έκ τής έξωτερικής περιφερείας του «κύκλου».

Οὕτως αἱ τελευταῖαι ἀνασκαφαὶ τῆς Περιστεριᾶς δεικνύουν

Εἰκ. 139. Περιστεριά, θόλος τάφου 2. Εἰδώλιον γυναικός.

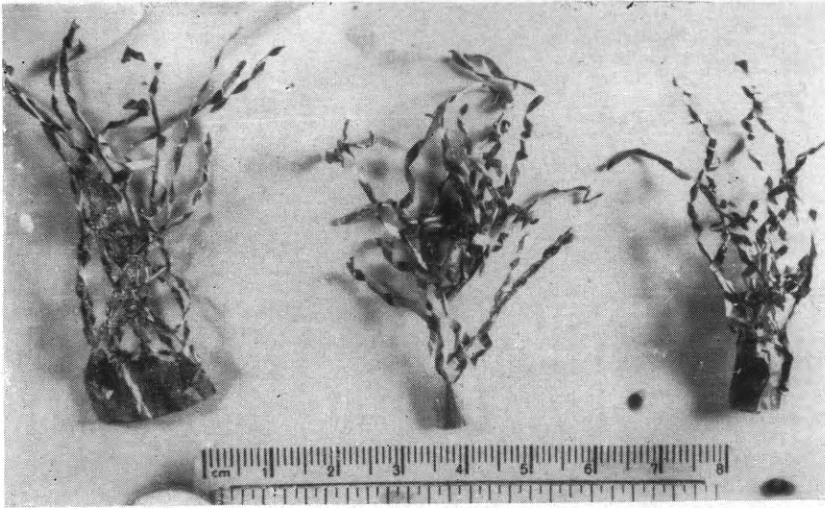
ἔτι σαφέστερον τὴν δραστηρίαν ναυτικὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν

Εἰκ. 140. Περιστεριά, θολωτὸς τάφος 2. Χρυσᾶί μέλισσαι.

Δύσιν, ἧς κεντρικὸς σταθμὸς φαίνεται νὰ ἦσαν αἱ Λιπάραι τῆς Σικελίας, κατὰ τὰς αὐτόθι γενομένας ἀνασκαφὰς τοῦ κ. Bernabo

Βρεα. Δεικνύεται επίσης σαφεστέρα ἢ στενή ἐπαφή τῆς Περιστεριάς πρὸς τὴν Κρήτην, ἧς προγενέστερον δεῖγμα ἔχομεν τὰ λατομικὰ

Εἰκ. 141. Περιστεριά, θολωτὸς τάφος 2. Χρυσοὶ θύσανοι.

σημεῖα ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ τάφου 1. Τέλος, διὰ τῶν εὐρεθέντων θυσάνων, ἀποκτῶμεν ἐν ἐπὶ πλέον συμπλήρωμα εἰς τὸν κόσμον καὶ τὰ Realia τοῦ Ὀμήρου.

15. ΜΕΣΣΗΝΗ

Διὰ τῶν ἐφετινῶν ἐν Μεσσηνίᾳ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ Ἄν. Ὀρλάνδου ἐνεργηθεισῶν σκαφικῶν ἐργασιῶν τῆς Ἑταιρείας συνεπληρώθη κατ' ἀρχὰς ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς τῆς Ἀγορᾶς, ἀνευρεθέντων κατὰ χώραν τεσσάρων εἰσέτι στρογγύλων λιθίνων βάθρων κίωνων, ἐν οἷς καὶ τὸ γωνιαῖον, ὅπερ μάλιστα διέσφρζεν ἐπ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐξ ἐνὸς τεμαχίου μετὰ τῆς ἰωνικῆς του βάσεως εἰργασμένον κατώτατον σφόνδυλον (ὄλ. ὕψος 0.62 μ.) τοῦ πωρίνου κίονος (εἰκ. 142), ὅστις ἔβραινεν ἐπ' αὐτοῦ. Ἀπεδείχθη οὕτω, ὅτι καὶ πάντα τὰ κατὰ καιροὺς ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τῆς στοᾶς εὐρεθέντα πώρινα τεμάχια κορμῶν καὶ κιονοκράνων ἀνήκον εἰς τὴν στοάν, ἧτις, κατὰ ταῦτα, ἐστηρίζετο ἐπὶ ραβδωτῶν κορινθιακῶν κίωνων. Καὶ τὸ μὲν κάτω μέρος τοῦ κορμοῦ τῶν κίωνων τούτων εἶχε τὰς 20 ραβδώσεις αὐτοῦ κυρτάς, τὸ δ' ἄνω

κοίλας. Ὡς στέψις τῶν κίωνων ἐχρησίμευον πιθανώτατα τὰ μετὰ Νικῶν κορινθιακὰ κιονόκρανα (Ἔργον 1959, εἰκ. 117). Ἡ ἀνα-

Εἰκ. 142. Ἡ βάσις τοῦ γωνιαίου (BA.) κίονος τῆς στοᾶς τῆς Ἀγορᾶς μετὰ τοῦ ἐπ' αὐτῆς κατὰ χώραν εὐρεθέντος πρώτου σφονδύλου.

σκαφή ἐπροχώρησε μετὰ ταῦτα καὶ εἰς τὴν βόρειον στοᾶν τῆς Ἀγορᾶς, ἀποχωματωθέντος ὀλοκλήρου τοῦ πρὸ τοῦ Οἴκου τμήματος αὐτῆς. Κατὰ τὴν σκαφήν ταύτην εὐρέθη καὶ τὸ δεύτερον μετὰ τὸ γωνιαῖον κυκλικὸν βάθρον κίονος, εἰς τὴν προκαθωρισμένην αὐτοῦ θέσιν, ἐντὸς δὲ τῆς ἐπιχώσεως καὶ μαρμαρίνη ἀνδρική κεφαλὴ, μεγέθους μεγαλύτερου τοῦ φυσικοῦ

(εἰκ. 143) ἔχουσα ἐξυρημένον τὸν μύστακα καὶ βραχεῖαν κόμην ἀναδεδεμένην

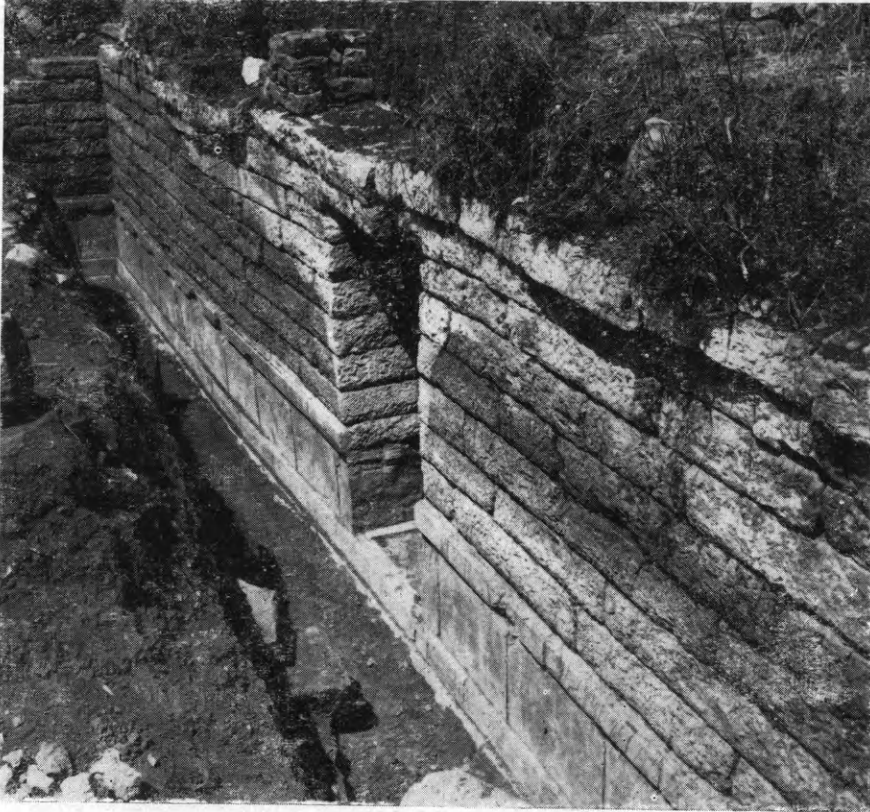
διὰ ταινίας, πιθανώτατα μεταλλικῆς, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν δια-

Εἰκ. 143. Προσθία καὶ πλαγία ὄψις τῆς παρὰ τὸν Οἶκον εὐρεθείσης μαρμαρίνης κεφαλῆς.

σωθειῶν ὀπῶν τῶν ἡλῶν προσηλώσεως αὐτῆς. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν

ἔνθετοι (εἰκ. 143), ἡ δὲ ἐργασία τῆς εἶναι ἐπιμελής, πρωίμων ρωμαϊκῶν πάντως χρόνων. Λόγω τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεώς τῆς ἡ κεφαλὴ αὕτη ἀνήκει πιθανώτατα εἰς τὸν αὐτὸν ὑπερφυσικοῦ μεγέθους ἀνδριάντα — ἴσως ρωμαίου τινὸς ἡγεμόνος λατρευομένου ἐν τῷ Οἴκῳ — εἰς ὃν ἀνήκουν καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Οἴκου

Εἰκ. 144. Τὸ δυτικῶς τῆς μνημειώδους κλίμακος ἀποκαλυφθὲν ἀνάλημμα τὸ χρησιμεῦον ὡς τοῖχος βάθους τῆς βορείου στοᾶς τῆς Ἀγορᾶς τῆς Μεσσήνης.

εὐρεθέντα ἄλλα μέλη τοῦ σώματος (χεῖρες καὶ πούς) (πβλ. Ἔργον 1959, εἰκ. 120 καὶ 1960, εἰκ. 174 καὶ 175).

Περαιτέρω ἡ σκαφὴ ἐπελήφθη τῆς ἀποκαλύψεως α) τοῦ πρὸ τῆς μνημειώδους κλίμακος ἀνόδου εἰς τὸ ἄνω ἄνδηρον χώρου τῆς βορείου στοᾶς, εὐρεθέντων καὶ ἐνταῦθα κατὰ χώραν τῶν στρογγύλων βάθρων δύο εἰσέτι κίωνων τῆς βορείου στοᾶς, ἐν τῶν ὁποίων διέσφριξε πάλιν ἐπ' αὐτοῦ τὴν βάσιν μετὰ τοῦ κατωτάτου σφονδύλου τοῦ κίονος καὶ β) τοῦ δυτικῶς τῆς μνημειώδους κλίμακος τμή-

ματος τοῦ ἀναλήματος (εἰκ. 144), ὅπερ ἐσχημάτιζε τὸν τοῖχον τοῦ βάθους τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς στοᾶς. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην σκαφὴν ἀπεκαλύφθη ἐντὸς τοῦ ἀναλήματος ἐπικαμπῆς κλίμαξ πλάτους 1.40 μ. ἄγουσα εἰς τὸ «Σεβάστειον» τοῦ ἄνω ἀνδῆρου (εἰκ. 145), ὁμοία τῆς κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἡμισυ τοῦ ἀναλήμ-

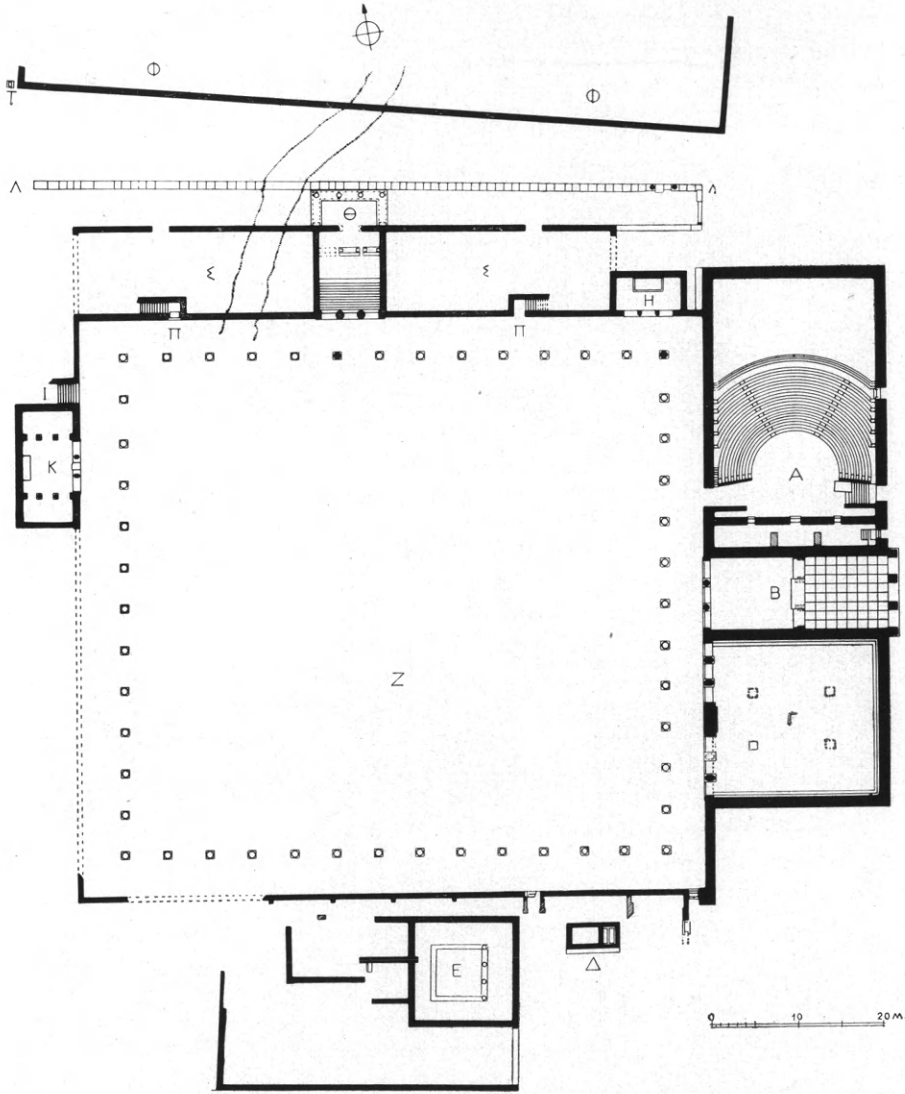

Εἰκ. 145. Ἡ δυτικῶς τῆς μνημειώδους κλίμακος ἀποκαλυφθεῖσα δευτέρα ἐπικαμπῆς κλίμαξ, ἡ ἄγουσα πρὸς τὸ ἀνδρῆρον τοῦ Σεβαστείου.

ματος παλαιότερον εὐρεθείσης καὶ συμμετρικῶς ὡς πρὸς τὸν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἄξονα τῆς Ἀγορᾶς διατεταγμένης (εἰκ. 146).

Πέραν τῆς κλίμακος ταύτης τὸ ἀνάλημμα σφίζεται καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ ὕψος ἀποτελούμενον καὶ αὐτὸ ἐκ βάσεως ἐξ ὀρθοστατῶν καὶ κανονικῶν ὑπεράνω αὐτῶν ὀριζοντίων δόμων (εἰκ. 144), οἵτινες διασφίζουσι καὶ ἴχνη τοῦ ἄλλοτε καλύπτοντος αὐτοὺς κονιάματος. Εἰς ἀπόστασιν 10.10 μ. ἀπὸ τῆς ἐπικαμποῦς κλίμακος εὐρέθη ἡ ΒΔ. γωνία τῆς Ἀγορᾶς, ἣτις ἐκεῖθεν κάμπτεται κατ' ὀρθὴν γωνίαν

πρὸς Νότον, μὲ τὸ σχετικὸν ἀνάλημμα διατηρούμενον καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ ὕψος καὶ ἀποτελούμενον ἀπὸ τὰ αὐτὰ καὶ τὸ τῆς βορείου

Εἰκ. 146. Κάτοπις τῆς Ἀγορᾶς τῆς Μεσσήνης μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1962.

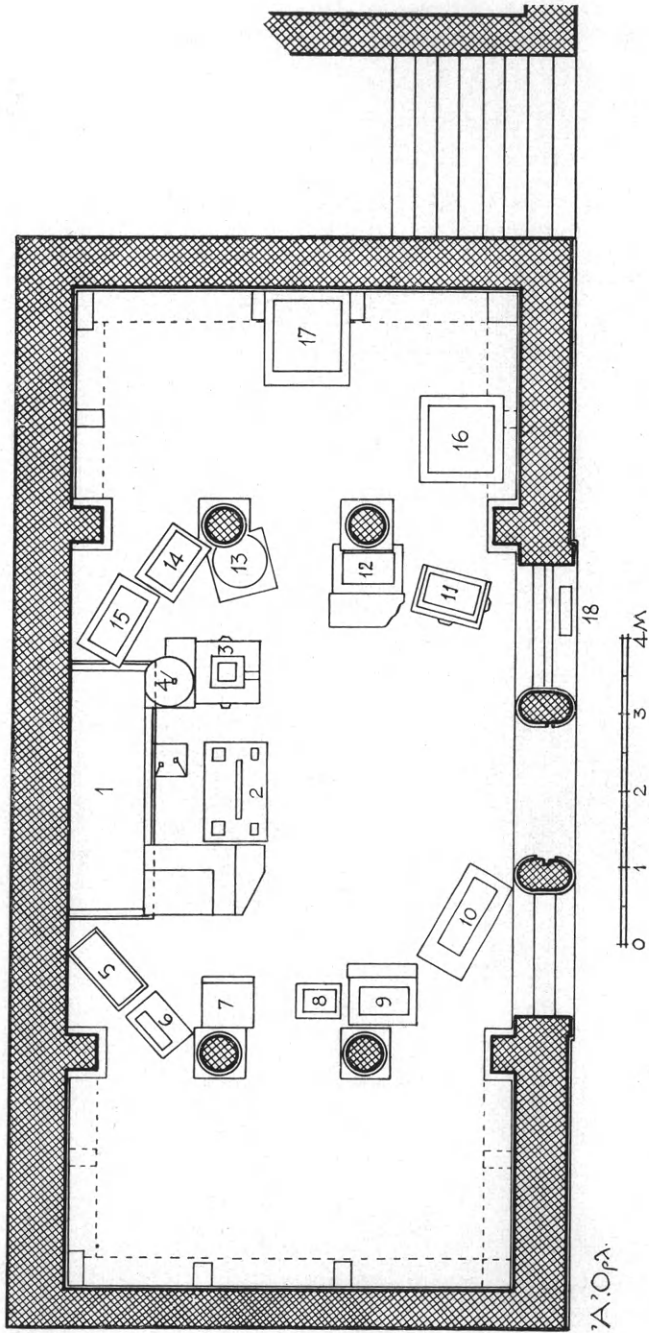
πλευρᾶς συστατικὰ στοιχεῖα ἐπὶ μῆκους 7.34 μ., ὅτε διακόπτεται ὑπὸ εὐθείας κλίμακος ἀνόδου, πλάτους 2.40 μ., τῆς ὁποίας σφύζονται 8 βαθμίδες (εἰκ. 146, I καὶ 147). Τέσσαρα μέτρα πρὸς Νότον μετὰ τὴν κλίμακα ταύτην εὐρέθη ὀρθία καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς θέσειν

μεγάλη (0.63×1.16) λιθίνη, ἐνεπίγραφος πλάξ, κολοβή δυστυχῶς κατὰ τὸ ἄνω μέρος, ἀναγράφουσα ψήφισμα τῶν ἐπιμελητῶν τῆς *Οὐπησίας* — ἱερατικοῦ τινος συλλόγου ἢ γένους — ὑπὲρ *Μνασιστράτου τοῦ Φιλοξενίδα*, ἐπιτάσσον νὰ ἀνατεθῆ ἡ περιέχουσα αὐτὸ στήλη παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος. Οὐδεμία τούτου ἕνεκα ὑπελείπετο πλέον ἀμφιβολία, ὅτι ὁ στυλοβάτης, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπάτει ἡ

Εἰκ. 147. Ἡ ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Ἀγορᾶς ἀποκαλυφθεῖσα κλίμαξ.

στήλη, ἀνήκεν εἰς ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, τὸν ὁποῖον καὶ πράγματι ἀπεκάλυψεν ἡ συνεχισθεῖσα ἀνασκαφή, παρουσιάζοντα τὰς ἐξῆς ἰδιορρυθμίας (εἰκ. 148): α) ὅτι δὲν εἶναι, ὡς συνήθως, πανταχόθεν ἐλεύθερος, ἀλλ' ἐντάσσεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Ἀγορᾶς ἰδρυμένων οἰκοδομημάτων (εἰκ. 146), β) ὅτι εἶναι διηρημένος διὰ δύο ἐγκαρσίων κιονοστοιχιῶν, ὧν ἑκάστη ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἰωνικῶν κίωνων, εἰς τρία μέρη: ἐν μέσον εὐρύτερον καὶ δύο πλάγια (εἰκ. 146 καὶ 148) καὶ γ) ὅτι ἔχει τὴν εἴσοδόν του εἰς τὸ μέσον τμήμα τῆς ἐτέρας τῶν μακρῶν αὐτοῦ πλευρῶν—τῆς ἀνατολικῆς—διαμορφωμένην διὰ 2 ἀμφικίωνων μεταξὺ παραστάδων. Ἐκ τῶν τριῶν διαμερισμάτων τοῦ ναοῦ τὸ κυρίως ἱερὸν ἦτο τὸ μέσον διότι εἰς τοῦτο ἀπεκαλύφθησαν ἀφ' ἑνὸς τὸ ἐπίμηκες βά-

Εικ. 148. *Η κάτοψις τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἰδιορθοῦμου ναοῦ τῆς *Αργέμυδος. *Η θέσις τῆς μνημονεύουσας αὐτὸν ἐπιγραφῆς δηλοῦται διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 18.

θρον τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος (εἰκ. 148, 1 καὶ 149), ἰδρυμένον ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν ὀπίσθιον (δυτικὸν) τοῖχον καὶ ἔχον πρὸ αὐτοῦ τὴν τράπεζαν τῶν ἀναιμάκτων θυσιῶν (εἰκ. 148, 2) καὶ παρ' αὐτὴν βόθρον (εἰκ. 148, 3), ἀφ' ἑτέρου δὲ πολλὰ ἄλλα βάθρα τεταγμένα ἡμικυκλικῶς ἐκατέρωθεν τοῦ βάθρου τῆς θεᾶς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν ἰδρυμένα ἀγάλματα γυναικῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον ἱερείων τῆς Ἀρτέ-

Εἰκ. 149. Ἐπιπέδον τοῦ κυρίου ναοῦ ἀπ' Ἀνατολῶν. Εἰς τὸ βάθος τὸ βάθρον τῆς θεᾶς καὶ πρὸ αὐτοῦ ἡ βᾶσις τῆς τραπέζης καὶ ὁ βόθρος(;).

μιδος, ὡς ἀποδεικνύουν αἱ ἐπ' αὐτῶν χαραγμέναι ἐπιγραφαί. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι εἰς τὰ δύο πλάγια διαμερίσματα ὑπῆρχον παρὰ τοὺς τοίχους λίθινα λεοντόποδα θρανία (εἰκ. 148) ὑποδηλοῦντα τὴν ἐν τῷ ναῷ τέλεσιν μυστηριακῆς τινοσ λατρείας. Λόγω τοῦ πλήθους τῶν ἀναθημάτων τινὰ ἐξ αὐτῶν ἐτοποθετήθησαν καὶ εἰς τὸ πλάγιον βόρειον διαμέρισμα (εἰκ. 148, 16, 17).

Ἐξαιρέσει τοῦ βάθρου τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος τὸ ὁποῖον, λόγω τοῦ ἐπιμήκους αὐτοῦ σχήματος, θὰ ἦτο μᾶλλον σύμπλεγμα — ἀνάλογον πρὸς τὸ τοῦ ναοῦ τῆς Δεσποίνης ἐν Λυκοσοῦρα — πάντα σχεδὸν τὰ ἄλλα φέρουσιν ἐπιγραφάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἀφ' ἑνὸς μὲν

διδασκόμεθα τοὺς ἀναθέσαντας αὐτά, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἀνατεθεισῶν ἱερείων. Ἐπὶ ἐνὸς μάλιστα τῶν βάθρων ἀναφέρεται καὶ ὁ ποιήσας τὸ ἄγαλμα, τέως ἄγνωστος γλύπτης: *Δημήτριος Ἀπολλωνίου Ἀλεξανδρεὺς ἐποίησεν.*

Ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιγραφῶν ἐνδιαφέρουσαι εἶναι δύο, χαραγμέ-

Εἰκ. 150. Ἄγαλμα ἱερείας.

Εἰκ. 151. Ἄγαλμα ἱερείας.

ναι ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 5 (εἰκ. 148) βάθρου, κειμένου εὐθύς παρὰ τὸ βάθρον τοῦ λατρευτικοῦ συμπλέγματος. Ἐκ τούτων ἡ μία, χαραγμένη εἰς τὴν ἀριστερῇ ἀποκεκρουμένην στέψιν τοῦ βάθρου, ἀναφέρει ὡς ἀναθέτας τοὺς διατελέσαντας ὡσαύτως ἱερεῖς γονεῖς ἱερείας, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα (Μεγῶ) περιέχεται εἰς τὴν δευτέραν ἐπιγραφὴν:

Δαμόνικο]ς, Τιμαρχίς Δαμαρχίδα ἱερατεύσαντες
Μεγῶ] τὰν θυγατέρα

Ἡ δευτέρα ἐπιγραφή ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τοῦ βάθρου, εἶναι δὲ ἕμμετρος καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς:

Εἰκ. 152. Ἄγαλμα ἱερείας.

Εἰκ. 153. Ἄγαλμα ἱερείας.

- 1 *Τᾷ Παρθένῳ τὰν παῖδα σοί με πότνια*
᾽Ορθεία Δαμόνικος ἠδ' ὀμεννέτις
Τιμαρχίς, ἐσθλοῦ πατρός, ἄνθεσαν Μεγῶ
τεὸν χερὶ κρατεύσασαν Ἄρτεμι βρέτας
 5 *ἄν τε πρὸ βωμῶν σῶν ἔτεινα λαμπάδα.*
Εἴη δὲ καμὲ τὰν ἐπιπρεπέα χάριν
τεῖσαι γονεῦσιν. Ἐνδικον γὰρ ἔπλετο
καὶ παισὶ τιμᾶν ἐμ μέρει φντισπόρους.

Ἐκ τῶν εὐρεθέντων ἕξ—ἀκεφάλων δυστυχῶς πάντων καὶ ἄνευ χειρῶν ἀγαλμάτων ἱερείων (εἰκ. 150, 151, 152, 153, 154, 155)

κλασικιστούσης τέχνης ἀλλὰ σημαντικῶν διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς γλυπτικῆς κατὰ τοὺς ὑστέρους ἑλληνιστικοὺς χρόνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκουν — ἓν (εἰκ. 155), σφωζόμενον μόνον κατὰ τὸ ἄνω μέρος, φαίνεται ν' ἀντιστοιχῇ πρὸς τὰ λεγόμενα τοῦ 4^{ου} στίχου τῆς ἐπιγραφῆς· διότι κρατεῖ εἰς τὴν διὰ δακτυλίων καὶ ὀφιοσχήμεων βραχιονίων κοσμουμένην ἀριστερὰν χεῖρά του (εἰκ. 155) μικρὰν ἐρμαϊκὴν στήλην,

Εἰκ. 154. Ἄγαλμα ἱερείας.

Εἰκ. 155. Τὸ ἄνω μέρος ἀγάλματος ἱερείας κρατούσης διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐρμαϊκὴν στήλην.

ἀκέφαλον μὲν, πλὴν διασφύζουσαν λείψανα γυναικείας κόμης, ἥτις, ὡς εἰκάζει ὁ ἀνασκάψας, θὰ εἶναι τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενον βρέτας τῆς Ἀρτέμιδος. Ἡ ἑλλείπουσα δεξιὰ χεὶρ θὰ ἐκράτει πιθανῶς τὴν ἐν στίχῳ 5 ἀναφερομένην λαμπάδα.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς, ὡς καὶ ἐξ ἄλλων χαραγμένων ἐπὶ βάθρων ἱερειῶν, μανθάνομεν ὅτι ἡ Ἀρτεμις ἐλατρεύετο καὶ ἐν ταῦθα ὑπὸ τὸ ἐπίθετον Ὀρθία, ὑφ' ὃ καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἰδίᾳ δὲ τῆς δωρικῆς Πελοποννήσου, ἐτιμάτο.

Ἐνδιαφέρουσα ἐπίσης εἶναι καὶ ἄλλη ἐπιγραφὴ, χαραχθεῖσα

ἐπὶ τετραγώνου βάθρου (εἰκ. 156), εὗρισκομένου εἰς τὸ βόρειον πτερύγιον (εἰκ. 148, 16) τοῦ ναοῦ· διότι ἀναφέρει ὅτι

Εἰκ. 156. Βάθρον τοῦ ἀγάλματος τῆς Θεοφανείας, γυναικὸς Δαμοφώντος τοῦ Ξενοφίλου.

ὁ Δαμοφῶν Ξενοφίλου (ἀνέθιξε)
τὴν γυναῖκα
Θεοφάνειαν Φιλωνίδα

Εἰκ. 157. Ἴωνικόν κιονόκρανον ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν κιονοστοιχιῶν τοῦ ναοῦ.

Εἰκ. 158. Ἡ πλαγία ὄψις τοῦ κιονοκράνου τῆς εἰκόνας 157.

Δὲν πρόκειται βεβαίως περὶ τοῦ γνωστοῦ Μεσσηνίου γλύ-

πτου, ὅστις ἐφιλοτέχνησε τὸ σύμπλεγμα τοῦ ἐν Λυκοσοῦρα ναοῦ τῆς Δεσποίνης, ἀλλ' ἴσως περὶ ἐγγονοῦ του ἢ πάντως μέλους τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ἀφ' οὗ φέρει τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς ὄνομα καὶ πατρωνυμικόν.

Ἄρχομεθα ἐνταῦθα μόνον εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἀνωτέρω ἐπιγραφῶν, ὡς τῶν σημαντικωτέρων, τοῦ ἀνασκάψαντος ἐπιφυλασσομένου νὰ δημοσιεύσῃ ἐν ἰδιαιτέρᾳ πραγματείᾳ καὶ τὰ γλυπτὰ καὶ τὰς ὑπολοίπους ἐπιγραφὰς μετὰ τῶν κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη εὑρεθεισῶν.

Πλὴν ὅμως τῶν εἰς ἐπιγραφὰς καὶ γλυπτὰ εὐρημάτων ἢ ἀνασκαφῆ ἔφερον εἰς φῶς καὶ πολλὰ πώρινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη — κιόνων, παραστάδων, ἐπιστυλίου, γείσου—ἀρίστης ἐργασίας καὶ τεχνοτροπίας τῶν πρώτων ἑλληνιστικῶν χρόνων, διὰ τῶν ὁποίων καθίσταται δυνατὴ ἡ πλήρης ἀναπαράστασις τοῦ ναοῦ. Ἰδιαιτέρας μνείας ἄξια εἶναι ἰδίᾳ τὰ ἰωνικὰ

Εἰκ. 159. Ἐπίκρανον παραστάδος τῶν ἐσωτερικῶν κιονοστοιχιῶν.

Εἰκ. 160. Λιθίνη σίμα ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.

κιονόκρανα καὶ ἐπίκρανα τῶν ἐσωτερικῶν κιονοστοιχιῶν (εἰκ. 157, 158 καὶ 159) ὡς καὶ αἱ λίθιναι σίμαί του (εἰκ. 160 καὶ 161).

Περαίνοντες τὸν περὶ τῶν ἐφετινῶν ἀνασκαφῶν λόγον θὰ προσθέσωμεν ὅτι εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ Σεβαστείου (εἰκ. 146, Σ, Σ) καὶ τοῦ προσωρινῶς ἀποκληθέντος κεραμουργείου (εἰκ. 146, Φ, Φ) διάστημα ἀνεσκάφη ὁ στυλοβάτης ἐπιμήκους (77 μ.) στοᾶς (εἰκ. 146, Λ, Λ)

κατασκευασθείσης πολὺ μεταγενεστέρως πρὸ τοῦ βορείου τοῖχου τοῦ Σεβαστείου καὶ εἰς στάθμην κατὰ 0.60 μ. ἀνωτέραν τῆς τοῦ

Εἰκ. 161. Τεμάχια λιθίνης σίμης τῆς πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος στοᾶς τῆς Ἀγορᾶς.

στυλοβάτου τοῦ προπύλου τῆς μνημειώδους κλίμακος (εἰκ. 146, Θ).

Εἰκ. 162. Στυλοβάτης καὶ κίονες μεταγενεστέρως στοᾶς τοῦ ἄνω ἀνδρήρου.

Ὁ μεταγενεστέρως οὗτος στυλοβάτης ἀπρητίσθη ἐκ κανονικῶν πλακῶν εἰλημμένων ἐκ παλαιότερων μνημείων, τινὲς τῶν ὁποίων καὶ ἐνεπίγραφοι. Μία τῶν πλακῶν τούτων φέρει τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν γλύπτου: Ἀρχίδημος Ἀριστάνδρου | Μεγαλοπολίτης ἐποίησ[εν]. Ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου ἔβαινον κίονες δωρικοῦ ρυθμοῦ, δύο κατώτατοι σφόνδυλοι τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν παρὰ τὸ ἀνατολικόν της ἄκρον (εἰκ. 162). Ἀξία μνείας τέλος εἶναι ἢ παρὰ τὸν ὀπίσθιον (βόρειον) ἀναλημματικὸν τοῖχον τοῦ θεάτρου ἀνεύρεσις 10 κορμῶν δωρικῶν κιόνων ἀποτεθέντων ἐκεῖ ὀριζοντίως κανονικώτατα, ἴσως ὑπὸ μεταγενεστέρων καλλιεργητῶν τῶν πρὸς Β. τοῦ θεάτρου κτημάτων.

Εἰς τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν ἐβοήθησαν τὸν κ. Ὁρλάνδον ὁ πτυχιούχος τῆς ἀρχαιολογίας κ. Ἀνδρέας Γαβρίλης καὶ ὁ ἀρχιτεχνίτης τῶν ἀναστηλώσεων κ. Χαρίλαος Σφακιανάκης.

16. ΣΠΑΡΤΗ

Αί διεξαχθεῖσαι διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων κ. Χρ. Χρήστου κατὰ τὸ ἔτος 1962 ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι, δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ἀπέδωσαν λίαν ἐνδιαφέροντα ἀποτελέσματα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι περισσότερα ἔθεσαν ἢ ἔλυσαν προβλήματα.

Ἄμύκλαι. Αἱ περὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἔρευναι συνεχίσθησαν διὰ μικρῶν τομῶν πρὸς τὰς τρεῖς πλευράς, ἀνατολικήν, βόρειον καὶ νοτίαν, ἄνευ σημαντικῶν εὐρημάτων καὶ κυρίως ἄνευ ἀποτελέσματος σχετικῶς πρὸς τὴν θέσιν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ὁ χώρος οὗτος πάντως εἶχε κατοικηθῆ ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν μέχρι καὶ τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, ἀκόμη δὲ καὶ κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον. Διὰ τὸ ζητούμενον ἱερὸν μένουσιν, μετὰ τὰς ἐργασίας, μόνον δύο πιθανότητες: Ἡ νὰ εὐρίσκηται κάτωθεν ἀκριβῶς τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἢ νὰ εἶναι δυτικῶς τούτου, ὅπου ἡ σιμεντόστρωτος αὐλὴ καὶ ὁ παρακείμενος πορτοκαλεών. Δυστυχῶς εἰς τὰς θέσεις ταύτας δὲν εἶναι δυνατὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἐργασία, διότι ἀπαιτεῖ μεγάλας δαπάνας καὶ ἀπαλλοτριώσεις.

Ἀκρόπολις. Αἱ εἰς τὸν χώρον τῆς ἀκροπόλεως τῆς Σπάρτης ἔρευναι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην περιορίσθησαν κατ' ἀνάγκην εἰς ἀπομακρύνσεις χωμάτων παλαιότερων ἀνασκαφῶν καὶ κατεδάφισιν οἰκίας κατασκευασθείσης ἐνταῦθα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος. Εἰς τὸν ἀνασκαφέντα χώρον τῆς κατεδαφισθείσης οἰκίας, τῆς ὁποίας ἀτυχῶς τὰ θεμέλια ἔφθανον μέχρι τοῦ βάθους τῶν δύο μέτρων, εὐρέθησαν ἐλάχιστα μόνον ὄστρακα ὄλων τῶν περιόδων. Τὰ κτήρια τῶν ἐλληνιστικῶν καὶ τῶν παλαιότερων περιόδων, τὰ ὁποῖα εἶχον σημειωθῆ κατὰ τὰς ἐρεῦνας τῶν παρελθόντων ἐτῶν εἰς τὰς δύο πλευράς τοῦ νέου τούτου κτηρίου, ὡς καὶ ὁ ὑδραγωγός, ὁ ὁποῖος βαίνει ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, δὲν εὐρέθησαν καὶ φαίνεται ὅτι κατεστράφησαν κατὰ τὴν διάνοξιν τῶν θεμελιῶν τῆς οἰκίας. Οὕτω εἰς τὰς ζημίας τῆς βυζαντινῆς περιόδου, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὀλοκληρωθῆ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὀσίου Νίκωνος, ὡς ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν ἐργασιῶν τοῦ θεάτρου, προσετέθη ἐνταῦθα καὶ ἡ πλέον συστηματικὴ καὶ μεθοδικὴ καταστροφὴ τῆς ἐποχῆς μας.

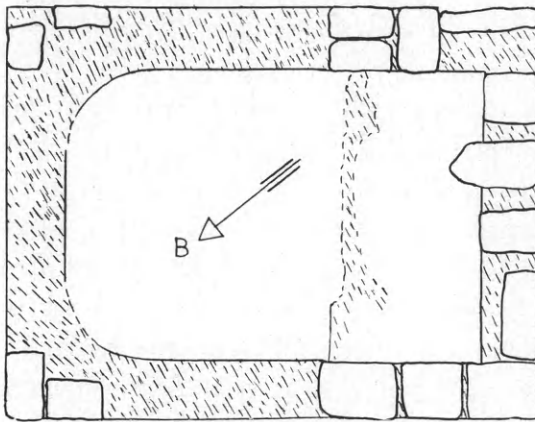
Ἄνθοχώριον. Μικρὰ ἔρευνα εἰς τὴν περὶ τὸν ναὸν τῆς Ἁναλήψεως τοῦ Σωτῆρος αὐλὴν τοῦ χωρίου τούτου (εὕρισκομένου 20 χ/μετρα νοτίως τῆς Σπάρτης καὶ 10 χ/μετρα περίπου δυτικῶς τοῦ δευτέρου τῶν θολωτῶν τάφων, τοὺς ὁποίους ἀνέσκαψεν ὁ Τσουντας εἰς τὴν Λακωνίαν, ἦτοι τοῦ τάφου τῆς Ἀρκύνας) ἐπεβεβαίωσε παρατηρήσεις γενομένας κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Τυχαῖα εὐρήματα κατὰ τὴν καλλιέργειαν εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ Λυκούργου Φορβῆ εἶχον φέρει εἰς φῶς ὀλίγα ἀρχαῖκὰ ὄστρακα, τὰ ὁποῖα ἐθεωρήθησαν σημαντικὰ διὰ τὴν περιοχὴν ταύτην. Ἐρευνα διεξαχθεῖσα εἰς ὀλίγας θέσεις τοῦ ἀγροῦ τούτου κατὰ τὸ παρελθὸν ἐπίσης ἔτος ἐνεφάνισαν ἐκτὸς τῶν ἀρχαῖκῶν ὄστράκων καὶ καλὰ δείγματα κεραιμεικῆς τῶν γεωμετρικῶν καὶ τῶν ὑστέρων μυκηναϊκῶν χρόνων, ὡς καὶ μολύβδινα εἰδώλια, ὅμοια πρὸς τὰ προερχόμενα ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὀρθίας καὶ τοῦ Μενελαίου. Ἡ μικρὰ ἐπίσης ἔρευνα τοῦ 1962 ἐπεδίωξε νὰ διασαφήσῃ τὸν χαρακτήρα τοῦ χώρου καὶ κυρίως νὰ μελετήσῃ τὴν πλησίον τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁναλήψεως τοῦ Σωτῆρος θέσιν. Σκοπὸς ἦτο νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ πιθανότης ὑπάρξεως ἀρχαίου ναοῦ ὑπὸ τὸν χριστιανικὸν καὶ ἡ γενικὴ στρωματογραφία. Διὰ σειρᾶς τομῶν καθ' ὅλας τὰς πλευρὰς τῆς μικρᾶς χριστιανικῆς ἐκκλησίας διεπιστώθησαν τὰ αὐτὰ καὶ εἰς τὸν ἀγρὸν Φορβῆ ἀποτελέσματα. Ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας καὶ μέχρι τοῦ βάρθους τῶν 0.50-0.60 μ. ὑπάρχει καλὸν στρώμα βυζαντινῶν καὶ ὑστεροβυζαντινῶν ὄστράκων, τὰ ὁποῖα ὅμως, παραδόξως, εἶναι ἀναμειγμένα καὶ μὲ πολλὰ ρωμαϊκά. Τοῦτο ὀφείλεται πιθανώτατα εἰς τὴν ἀνάμειξιν τῶν χωμάτων τὴν γενομένην κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν θεμελιῶν τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ. Ἡ διαταραχὴ αὕτη δὲν παρουσιάζεται πλησίον τοῦ φράκτου, ὁ ὁποῖος χωρίζει τὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὸν ἀγρὸν Φορβῆ. Ἐνταῦθα εὐρέθησαν ἀμιγῆ τὰ βυζαντινὰ μέχρι τοῦ βάρθους τῶν 0.60 μ., ἐνῶ ἀπὸ τοῦ 0.80 μ. εὐρέθη στρώμα μελαμβραφῶν ὄστράκων τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ τῶν κλασσικῶν χρόνων. Πλουσιώτερον καὶ χαρακτηριστικώτερον εἶναι τὸ ἀρχαῖκόν στρώμα, τὸ ὁποῖον κατέχει τὸ βάθος ἀπὸ 1.20 μέχρι 2.00 μ. καὶ ἔχει τυπικὰ ὄστρακα τῆς περιόδου ταύτης ὁμοῦ μετὰ μολυβδίνων εἰδωλίων. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ πλευρὰ αὕτη, διότι βαθύτερον ἀκόμη παρουσιάζεται γεωμετρικὸν στρώμα, ὅπου καὶ πάλιν τὰ χῶματα εἶναι τεταραγμένα παλαιότερον, ὡς προκύπτει ἀπὸ τὴν πα-

ρουσίαν καὶ μυκηναϊκῶν λειψάνων. Τὸ μυκηναϊκὸν στρῶμα εἶναι σαφέστερον ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν 2.40 μ. μέχρι τοῦ βάθους τῶν 3.50 μ. μὲ ὑπεροχὴν ὀστράκων προερχομένων ἀπὸ ὑψίποδα ἀγγεῖα. Μία ἄλλη τομὴ εἰς τὸ κέντρον ἀκριβῶς τοῦ χώρου τοῦ εὗρισκομένου ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας καὶ βορείως αὐτῆς ἀπέδωσε πλῆθος ὀστράκων ὄλων τῶν ἐποχῶν παραδόξως ἀναμεμιγμένων. Ὀλόκληρος ὁ χώρος περὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀναλήψεως κατὰ μίαν ἀκτῖνα περίπου 500 μέτρων παρουσιάζει πανταχοῦ τὴν ἰδίαν κατάστασιν, ἀφθονίαν δηλαδὴ ὀστράκων ὄλων τῶν περιόδων ἀναμεμιγμένων, ἐνῶ εἰς μερικὰ σημεῖα ἔχομεν καὶ λείψανα κατοικιῶν καὶ θεμελίων. Ἴσως μίαν ἐξήγησιν τῆς καταστάσεως αὐτῆς δίδει ἡ παρουσία τῶν θεμελίων, τῶν ὁποίων ἡ κατασκευὴ ἔχει προκαλέσει τὴν πλήρη σχεδὸν ἀνατροπὴν τῆς στρωματογραφίας καὶ τὴν ἀνάμειξιν τῶν διαφόρων περιόδων. Πάντως διαπιστοῦται ἀναμφιβόλως ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἔχομεν ἄγνωστον συνοικισμόν μὲ ζωὴν ἀπὸ τῶν μυκηναϊκῶν μέχρι καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Ἡ ἔκτασις, τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι καλύπτει, εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ἐκτάσεως τοῦ σημερινοῦ συνοικισμοῦ Ἀνθοχωρίου καὶ πρόβλημα εἶναι ποῦ πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ τὸ κέντρον του. Ἡ ἔρευνα περὶ τὴν Ἀνάληψιν, ἐνῶ ἔδειξε τὰ ἴδια χαρακτηριστικὰ λείψανα, ἅτινα εὗρισκονται καὶ εἰς τὸν περὶ αὐτὴν χώρον, δὲν ἔδωκε στοιχεῖα ἀποδεικνύοντα τὴν ὑπαρξίν ἱεροῦ ὑπὸ τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν.

Καλογωνιά. Ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα ἀπεδείχθη ἡ μικρὰ ἔρευνα βορείως τοῦ προαστείου τῆς Σπάρτης Καλογωνιά καὶ εἰς τὸ κτῆμα τοῦ κ. Π. Σκιαδᾶ. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ κτήματος αὐτοῦ ἦσαν ὄρατοι δύο μεγάλοι σχετικῶς κροκαλοπαγεῖς λίθοι, οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴν τῆς ἐρεῦνης, ὡς καὶ τὰ ἐλάχιστα ὄστρακα, τὰ ὁποῖα παρατηρήθησαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας. Ἡ ἀνασκαφή, ἡ ὁποία, διὰ τὴν ὑπαρξίν εἰς τὴν μεταξὺ τῶν λίθων θέσιν δύο ἐλαιοδένδρων, δὲν ἐτελείωσε, παρουσίασε μικρὸν κτήριο ἀσφαλῶς τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων ἀλλὰ προφανῶς ἐπαναχρησιμοποιημένον. Πρόκειται περὶ μικροῦ ὀρθογωνίου κτίσματος (σχέδ. εἰκ. 163), μήκους 13 μ. καὶ πλάτους 8.50 μ., ἐκτισμένου εἰς τὰς γωνίας διὰ μεγάλων κροκαλοπαγῶν λίθων καὶ μὲ ἄλλους παρομοίους λίθους κατ' ἀποστάσεις καὶ εἰς ἄλλας θέσεις τοῦ τοίχου. Πάντως

τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς τοιχοδομίας ἀποτελεῖται ἐκ μικρῶν λίθων ἀτελῶς συνηρμοσμένων διὰ πηλοῦ, ἐνῶ εἰς μερικὰς θέσεις διακρίνεται καὶ ἡ χρησιμοποίησις ἀσβέστου. Τὰ φέροντα ἄσβεστον τμήματα προέρχονται πιθανώτατα ἐκ μεταγενεστέρων χρόνων ἐπισκευῆς, διότι καὶ τὸ δάπεδον τοῦ οἰκοδομήματος, εὗρισκόμενον σχεδὸν εἰς τὸ ὕψος τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἦτο κατεσκευασμένον ἐκ κουρασανίου μεμειγμένου μετ' ἀσβέστου. Ὅστρακα ἐλάχιστα, μᾶλλον ἀσήμαντα, ἦλθον εἰς φῶς κατὰ τὸν

0 1 2 3 4 5 M.

Εἰκ. 163. Ὁρθογώνιον κτίσμα Καλογωνιάς.

καθαρισμὸν τῶν περὶ τὰ θεμέλια θέσεων. Μόνον εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ εἰς βάθος 0.60 μ. παρουσιάσθησαν ὀλίγα μελαμβαφῆ ὄστρακα, ἐνῶ εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν εὗρέθησαν ἄφθονοι μεγάλοι πλίνθοι ἐκ τῶν συνήθων κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Δυστυχῶς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κτίσματος δὲν δυνάμεθα νὰ προχωρήσωμεν εἰς βάθος λόγῳ τῶν δύο ἐλαιοδένδρων. Μόνον κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν ἐγένετο ἐνδιαφέρον εὕρημα. Πρόκειται περὶ τμήματος ἀκροκεράμου πιθανώτατα μὲ ἀνάγλυφον παράστασιν τοῦ κάτω μέρους γυναικείου προσώπου, ἐνθυμίζοντος τὰς ἀκροκεράμους τῶν ἰταλιτικῶν ἱερῶν. Δυστυχῶς τὸ ἀνάγλυφον εἶναι σχεδὸν ἐντελῶς κατεστραμμένον καὶ μόνον τὸ περίγραμμα τῆς μορφῆς ἀναγνωρίζεται, μὲ τὴν σιαγόνα καὶ τμήμα τῆς ρινὸς καὶ τῶν παρειῶν. Ὅσον δύναται νὰ ἀναγνωρισθῆ, ἀνήκει εἰς γυναικεῖον πρόσωπον καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Τὴν περὶ τῆς ἐποχῆς ὑπόθεσιν ἐνισχύει ἢ εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν εὗρεσις καὶ δύο μικρῶν ἀγγείων ἐκ τῶν συνήθων μικροσκοπικῶν ἀγγείων τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων, τὰ ὅποια κατακλύζουν ὅλα τὰ λακωνικὰ ἱερά. Ὡς ἐσημειώθη, ἡ ἔρευνα ἔνεκα τῶν ἐλαιοδένδρων δὲν ἠδυνήθη νὰ προχωρήσῃ ὅσον θὰ ἔπρεπε καὶ διὰ τοῦτο εἶναι δύσκολον νὰ εἴπη τις μετὰ βε-

βαιότητα περὶ τοῦ χαρακτηῆρος τοῦ μικροῦ κτίσματος. Πάντως ἡ παρουσία τοῦ μετ' ἀναγλύφου ἀκροκεράμου, δικαιολογουμένου μόνον εἰς ἱερόν, ὡς καὶ τῶν μικροσκοπικῶν ἀγγείων, δικαιολογεῖ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι τὸ μικρὸν τοῦτο καὶ ἄγνωστον οἰκοδόμημα εἶναι παρόδιον λακωνικὸν ἱερόν πιθανώτατα εἰς ὁδὸν ἀπὸ Σπάρτης πρὸς Μενελάειον, ἀφοῦ μάλιστα εὐρίσκεται ἀπέναντι ἀκριβῶς τοῦ Μενελαείου.

Ψυχικό. Βωμὸς ἢ ἱερόν. Εἰς τὸν συνοικισμὸν τῆς Σπάρτης Ψυχικό, τὸν εὐρισκόμενον ΝΑ. καὶ εἰς ἀπόστασιν 1500 μ. ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς πόλεως καὶ ἀκριβέστερον εἰς τὸ ἀνατολικῶς τοῦ νεκροταφείου κτήμα τῶν ἀδελφῶν Γεωργίου καὶ Λεωνίδα Μανουσάκη, εἶχε διαπιστωθῆ ἡ ἐντὸς βατῶνος ὑπαρξίς τεσσάρων μεγάλων κροκαλοπαγῶν ὀγκολίθων. Ἡ ὁμοιότης μὲ τοὺς λίθους τῆς Καλογωνιάς, ὡς καὶ ἡ παρουσία τῶν πυκνῶν βάτων εἰς τὴν θέσιν, ἔνδειξις ὅτι δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ καλλιέργεια λόφῳ τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐνιαυθὰ ἀφρανῶν καὶ εἰς ἐλάχιστον βάθος εὐρισκομένων λίθων, προεκάλεσε τὴν ἔρευναν. Τὰ ἀποτελέσματα ἦσαν ἐκπληκτικά· διότι ὄχι μόνον ἔφεραν εἰς φῶς ἓν ἐντελῶς ἄγνωστον μνημεῖον τῆς σπαρτιατικῆς ἱστορίας, ἀλλ' ἀπεκάλυψαν καὶ μίαν ἰδιότυπον ἀρχιτεκτονικὴν μορφήν. Ἡ ἐργασία δὲν ἐτελείωσε, διότι ἀκριβῶς ἐντὸς τοῦ πρὸς ἀνασκαφὴν χώρου εὐρίσκονται καὶ πέντε ἐλαιόδενδρα, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἐκρίζωθῶν διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς ἀρκετὸν βάθος ἡ ἀνασκαφὴ καὶ νὰ ὀλοκληρώσῃ ὅ,τι ὑπόσχεται. Εἰς τὴν καλλιεργουμένην ἐπιφάνειαν ὁ χῶρος παρέσχε μόνον ἐλάχιστα ὄστρακα τῶν ὑστέρων χρόνων ὡς καὶ μέγαν ἀριθμὸν κεράμων, ὄλων τῶν ἐποχῶν. Δι' ἀνασκαφῆς βάθους 0.20 μ. διεκρίθη σαφέστατα ἡ μεσημβρινὴ πλευρὰ μεγάλου οἰκοδομήματος (εἰκ. 164), μήκους 17.60 μ., κατεσκευασμένου διὰ μεγάλων κροκαλοπαγῶν λίθων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπικάθηνται καὶ οἱ ὀλίγοι ὄρατοὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς λίθοι, καλυπτόμενοι σχεδὸν καὶ ἀπὸ τὰς βάτους. Ἡ συνέχεια τῆς ἐργασίας καὶ πρὸς τὰς ἄλλας πλευρὰς ἀπεκάλυψεν εὐκόλως τὸ γενικὸν περιγῶμμα τοῦ οἰκοδομήματος, τὸ ὅποιον ἔχει μῆκος μὲν 17.60 μ. πλάτος δὲ 14 μ. Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κτηρίου, παρὰ τὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας δημιουργεῖ ἡ παρουσία δύο ἐλαιόδένδρων, διεπιστώθησαν σημαντικαὶ διαφοραὶ εἰς διάφορα σημεῖα. Εἰς τὴν ΒΑ. πλευρὰν δὲν εἶναι συνεχῆς ὁ τοίχος

ἀλλ' ἀφήνει ἄνοιγμα πλάτους 9 μ. σχεδόν, εἶδος μεγάλης εἰσόδου μὲ ἑκατέρωθεν τοίχους, μήκους 2.50 μ. καὶ πλάτους πάλιν 2.50 μ., ἐκτισμένους διὰ λίθων οὐχὶ καλῶς συνδεδεμένων μεταξύ των. Ἡ ἀπέναντι τῆς εἰσόδου αὐτῆς πλευρὰ παρουσιάζει ἄλλην ἰδιομορφίαν, διότι δὲν εἶναι τοῖχος ἀλλ' εἶδος ἐξέδρας ἢ κρηπιδώματος, πλάτους πρὸς τὰ δύο ἄκρα 7.00 μ. καὶ εἰς τὸ μέσον, ὅπου ὑπάρχει

Εἰκ. 164. Ψυχικό. Εἴσοδος καὶ κρηπίδωμα ἢ ἐξέδρα βωμοῦ.

εἶδος ἑσοχῆς, 5.00 μ. Εἰς τὸ κέντρον ἀκριβῶς τῆς βάσεως ἢ τοῦ κρηπιδώματος αὐτοῦ ὑπάρχει ἐξέδρα, πλάτους 3.40 μ., μήκους 5.00 μ., —καὶ ἀκριβῶς ἐδῶ ἦσαν οἱ ἐξέχοντες καὶ ὄρατοὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς λίθοι—, πρὸς τὰς δύο πλευρὰς τῆς ὁποίας τὸ ἐπίπεδον μὲ πάτωμα ἐκ λίθων εἶναι ταπεινότερον, σχηματίζον εἶδος κοιλωμάτων, ἀνίσων μεταξύ των. Οἱ τοῖχοι τῶν δύο ἄλλων πλευρῶν εἶναι κανονικοί, πάχους 0.90 μ. (εἰκ. 164). Ἡ ἀνασκαφή εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἀπέδωκε μέχρι τοῦ βάθους τῶν 0.40 μ. κοινὰ ὄστρακα τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ ἐλάχιστα ἐλληνιστικά. Εἰς μίαν μόνον θέσιν ἢ ἀνασκαφή προεχώρησε βαθύτερον ἀκριβῶς πρὸ τῆς ἐξέδρας καὶ εἰς ἀπόστασιν 1.60 μ.

πρὸ αὐτῆς, ὅπου δὲν ὑφίσταται κίνδυνος διὰ τὰ ἐλαιόδενδρα καὶ ἐδῶ εἰς τὸ βάθος τῶν 0.60 μ. ἤλθεν εἰς φῶς τάφος, μήκους 2.00 μ., κενός (εἰκ. 165), ἐκτισμένος διὰ πλίνθων καὶ κατεστραμμένος. Ὅστᾱ δὲν εὐρέθησαν οὔτε κτερίσματα, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρὸς τὴν ἐξέδραν πλευρᾶν του χωρὶς ἄμεσον σχέσιν μὲ τὸν τάφον καὶ εἰς βάθος 0.60-1.10 μ. εὐρέθησαν διάφορα μαρμάρινα ἀντικείμενα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τεμάχια ποδῶν καὶ χειρῶν παιδικοῦ μαρμαρίνου ἀγαλματίου τῶν

Εἰκ. 165. Τάφος ρωμαϊκῶν χρόνων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ οἰκοδομήματος.

ὑστέρων χρόνων, μαρμάρινον τεμάχιον ἀγαλματίου, ζῶφου πιθανώτατα, καὶ θραύσματα ἀκαθορίστων μαρμαρίνων ἀγαλμάτων. Τὸ πλέον ὅμως ἐνδιαφέρον εὐρημα ἐνταῦθα ἦτο σειρὰ πλακῶν ἐπίσης μαρμαρίνων φερουσῶν παραστάσεις ἀνθεμίων ἀναλόγων πρὸς τὰς παρουσιαζομένας εἰς λακωνικὰ ἀνάγλυφα καὶ εἰς ἀττικὰς σαροφάγους καὶ ἐνδιαφέροντα συνδυασμὸν θεμάτων, χαρακτηριστικῶν τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Δύσκολον εἶναι νὰ καθορισθῇ ἀπὸ ποῦ ἀκριβῶς προέρχονται τὰ ἐν λόγῳ μαρμάρινα τεμάχια, ἐν τῶν ὁποίων, ὡς μαρτυρεῖ ἡ διακόσμησις τῆς στενῆς πλευρᾶς του, ἀνήκει προφανῶς εἰς γωνίαν ἢ γύρισμα, ἀλλ' ἢ ὅλη κόσμησις τῶν ὑποδεικνύει ὅτι προέρχονται ἀπὸ διάκοσμον τμήματος τοῦ οἰκοδο-

μήματος, ἴσως τῆς ἐξέδρας. Ἄπαντα τὰ ἐν λόγῳ μαρμάρινα μετ' ἀναγλύφου κοσμήσεως τεμάχια εὐρέθησαν μεταξὺ τοῦ τάφου καὶ τῆς ἐξέδρας (εἰκ. 166) τεθραυσμένα καὶ διεσκορπισμένα καὶ ἴσως ἢ κατάστασις των αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς πτώσεώς των ἀπὸ ὑψηλά. Ἡ πιθανότης νὰ συνδέωνται μὲ τὸν τάφον, ὡς ἐπένδυσίς του ἐξω-

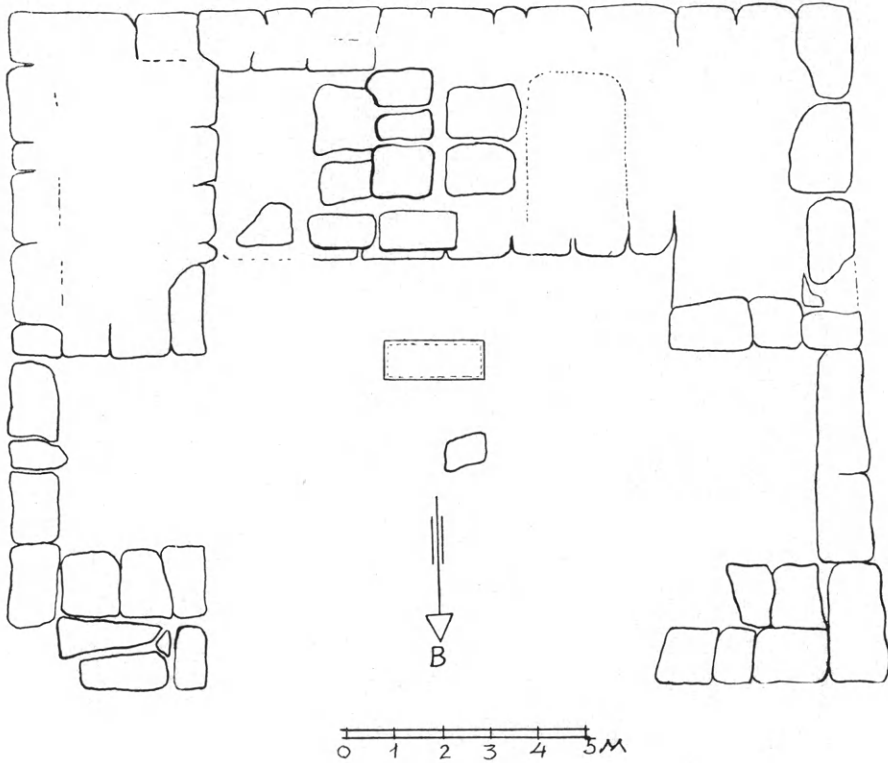

Εἰκ. 166. Ψυχικό. Τμήμα τῆς ἐξέδρας καὶ πρὸ αὐτῆς ἡ θέσις, ὅπου εὐρέθησαν τὰ ἐλληνιστικὰ ἀνάγλυφα.

τερικῆ, δὲν δύναται νὰ συζητηθῇ κυρίως λόγῳ τῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν, διότι, ἂν ἦσαν ἐπένδυσίς τοῦ τάφου, δὲν εἶναι νοητὴ ἢ συντριβὴ των. Αἱ μετ' ἀναγλύφων πλάκες εὐρέθησαν ὅλαι εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν καὶ εἰς χῶρον μήκους 1.80 μ., πλάτους 1.10 μ., βάθους 0.50 μ., ἐνῶ τὰ τεμάχια τῶν μαρμαρίνων ἀγαλμάτων εὐρέθησαν ἀνατολικῶς τοῦ τάφου καὶ εἰς μικρότερον βάθος. Δυτικῶς τοῦ τάφου εὐρέθησαν καὶ δύο ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια, τὸ ἐν τῶν ὁποίων, λίαν τεθραυσμένον, ἐνθυμίζει ἀετωματώδη ἀπόληξιν ἐπιτυμβίου στήλης ἢ κάτι ἀνάλογον.

Ἐν ἐπαφῇ σχεδὸν πρὸς τὴν ἐξέδραν καὶ εἰς βάθος 1.00 μ. εὐ-

ρέθη ενδιαφέρον στρώμα οστράκων και τεμαχίων αγγείων τῶν ἐλληνιστικῶν καὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκοσμήτων. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουν καὶ τινὰ μεγαλύτερα τεμάχια πύθων μὲ τὰς χαρακτηριστικὰς ραβδώσεις, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν ἴσως εἰς πα-

Εἰκ. 167. Ψυχικό. Τὸ σχέδιον τοῦ βρωμοειδοῦς οἰκοδομήματος.

λαιότερους χρόνους. Ἡ ἀνασκαφή εἰς τὸν ἄλλον χῶρον τοῦ μνημείου τούτου δὲν ἐπροχώρησε πέραν τοῦ βάρους τῶν 0.40 μ., ἀλλ' εἰς τὸ βάθος τοῦτο πρὸ τοῦ τάφου εὐρέθη εἶδος βάσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔβαιεν ἴσως ἄγαλμα ἢ στήλη. Μὲ τὴν ἀνασκαφὴν μέχρι τοῦ βάρους αὐτοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὡς καὶ ζώνης, πλάτους 0.60 μ., ἔξω τοῦ κτηρίου, ὅπου πάλιν ὑπάρχουν σχεδὸν ἐν ἐπαφῇ δύο ἀκόμη ἐλαιόδενδρα, ἀποκατεστάθη πλήρως τὸ σχῆμα τοῦ οἰκοδομήματος (εἰκ. 167). Πρόκειται περὶ ἰδιοτύπου ἀρχιτεκτονικοῦ σχήματος ἔχοντος μακρινὰς ἀναλογίας πρὸς τὸ Ἄμυκλαῖον καὶ περισσοτέρας ἀκόμη πρὸς τοὺς μεγάλους μικρασιατικοὺς βωμούς (π.χ. τοὺς βω-

μούς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Πριήνης ἢ τοῦ βωμοῦ τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Μαγνησίας τῆς ἐπὶ Μαιάνδρῳ, τηρουμένων, ἐννοεῖται, τῶν ἀναλογιῶν καὶ ἀκόμη περισσότερον τῶν διαφορῶν). Οἱ τοῖχοι εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μεγάλων κροκαλοπαγῶν λίθων, ὑπερβαινόντων τὸ ἐν μέτρον μήκους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τὸ ὕψος τῶν

Εἰκ. 168. Ψυχικό. Ἡ ἀνατολικὴ καὶ τμήμα τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ βωμοειδοῦς οἰκοδομήματος.

0.50-0.80 μ. (εἰκ. 168). Εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ἐξέδρας δὲν διακρίνονται ἐμφανῆ δείγματα συνδετικῆς ὕλης, ἀλλὰ πιθανώτατα τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν μὴ ἐπαρκῆ ἀνασκαφικὴν μελέτην τοῦ ἐξωτερικοῦ μέρους, ἐπειδὴ ὑπάρχουν τὰ ἐλαιόδενδρα. Εἰς τὰς δύο στενὰς ἐπίσης πλευρὰς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν κανονικὸν πάχος, μόνον εἰς δύο θέσεις εἶναι καταφανὲς εἶδος ἀσβέστου, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται νὰ προέρχεται τοῦτο ἀπὸ μεταγενεστέραν ἐπισκευήν. Εἰς μίαν μόνον θέσιν καὶ εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ τοίχου (δεξιᾷ τῶν εἰσερχομένων), ὅπου δὲν ὑπῆρχε κίνδυνος διὰ τὰ ἐλαιόδενδρα, ἡ ἀνασκαφὴ προχωρήσασα κάτωθεν τῶν μεγάλων ὀγκολίθων ἀνεῦρε

τοίχον κατεσκευασμένον διὰ μικρῶν λίθων συνδεομένων διὰ παχειάς ἀσβέστου, προφανῶς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Εἰς τὸ αὐτὸ ὅμως βάθος παρὰ τὴν ἐξέδραν ὁ τοίχος εἰς ἐλάχιστον τμήμα, ὅπου δοκιμαστικῶς ἀνεσκάφη, εἶναι κατεσκευασμένος διὰ μεγάλων λίθων ἄνευ συνδετικῆς ὕλης. Τοῦτο δημιουργεῖ τὴν πιθανότητα ἐπισκευῶν εἰς τμήματα τοῦ μνημείου ἔχοντα ὑποστῆ ζημίας ἄγνωστον διὰ ποῖον λόγον, κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Ἐννοεῖται ὅτι οὐχὶ ὀλίγα προβλήματα ἀναμένοντα ἀπάντησιν ἐτέθησαν διὰ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ μνημείου τούτου. Τινὰ τούτων μένουσιν νὰ λυθοῦν μετὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς, μετὰ ἀγορὰν ἢ ἀπαλλοτριώσιν τοῦ χώρου, καὶ μετὰ αὐτῶν ὁ προορισμὸς τοῦ οἰκοδομήματος αὐτοῦ, ἢ ἐποχὴ του, ἢ σχέσις του πρὸς τὸν ἐντὸς αὐτοῦ εὕρισκόμενον τάφον καὶ ἢ χρησιμοποίησις τῶν ἀναγλύφων πλακῶν. Ἐάν ὁ τάφος ἦτο παλαιότερος τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἔχομεν εἰς τὸ μνημεῖον ἓν ἐκ τῶν λακωνικῶν ἠρώων, ἐκτὸς ἂν ὁ τάφος οὗτος ἐτέθη ἐπὶ ἢ παρὰ παλαιότερον τάφον. Δὲν δύναται ἐκ τῶν προτέρων νὰ ἀποκλεισθῆ ἢ πιθανότης ὑπάρξεως ἱεροῦ εὕρισκομένου εἰς σχέσιν πρὸς τὸ Ἀμύκλαιον, δεδομένου ὅτι τὸ νέον μνημεῖον εὕρισκεται περίπου εἰς τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἠκολούθει ἢ περίφημος πομπὴ τῶν Ὑακινθίων. Ἐξ ἄλλου τὸ σχῆμά του ὑποδεικνύει τὴν πιθανότητα μεγάλου βωμοῦ. Ἡ ἀρχαία παράδοσις ἐλάχιστα βοηθεῖ ἵνα δοθῆ θετικὴ ἀπάντησις εἰς τὰ ἐν λόγω ζητήματα ἐκτὸς ἂν ἢ πρὸς Θεράπνην ὁδὸς διήρχετο ἐντεῦθεν (ΠΑΥΣ. III 19, 7): *Ἐτέρα δὲ ἐκ τῆς πόλεως ὁδὸς ἐς Θεράπνην ἄγει κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν Ἀθηναῶς ξόανόν ἐστιν Ἀλέας. Πρὶν δὲ ἢ διαβῆναι τὸν Εὐρώταν, ὀλίγον ὑπὲρ τῆς ὄχθης ἱερὸν δείκνυται Διὸς Πλουσίου.* Ἡ θέσις εἶναι πράγματι «ὀλίγον ὑπὲρ τῆς ὄχθης» καὶ ἂν σημειωθῆ ὅτι καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως διήρχετο πλησίον τῆς περιοχῆς τοῦ νέου μνημείου, ἴσως παρὰ τὸ νεκροταφεῖον τῆς πόλεως, δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦτο ἐδῶ ἢ πρὸς Θεράπνην ὁδός. Ἐνισχυτικὸν στοιχεῖον μιᾶς τοιαύτης πιθανότητος, τοῦ νὰ εὕρισκώμεθα δηλαδὴ πρὸ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διὸς Πλουσίου, ἦτοι μιᾶς Χθονίας λατρείας, εἶναι καὶ τὸ ἰδιότυπον σχῆμα τοῦ οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον πλησιάζει περισσότερον πρὸς βωμόν καὶ ἐξηγεῖται μετὰ τὴν ἰδιομορφίαν τῆς λατρευομένης θεότητος. Ὁ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τάφος ἐκτισμένος, δι' ὀπτοπλίνθων ἀνήκει ἀσφαλῶς εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους

ἀλλὰ τὸ ἐρώτημα, ὅπερ τίθεται, εἶναι διατὶ ἦτο κενός. Ἦτο μήπως εἶδος κενотаφίου σχετιζομένου μὲ τὴν πρὸ τοῦ τάφου βάσιν, ὅπου ὑφίσταται ἢ πιθανότης νὰ εὐρίσκετο ἄγαλμα; Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην διὰ ποῖον; Τὸ οἰκοδόμημα, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ μετ' ἀνθεμίων ἀνάγλυφα, ἐὰν αὐτὰ ἀνήκουν εἰς τὸν κόσμον του, καὶ ἀπὸ μερικὰ ὄστρακα ἀνέροχεται εἰς τοὺς ἐλληνιστικούς καὶ ἴσως καὶ εἰς παλαιότερους χρόνους, ἂν καὶ οὐσιαστικῶς τὸ ζήτημα τῆς χρονολογίας του θὰ λυθῇ διὰ τῆς συνεχίσεως τῆς ἀνασκαφῆς. Συνοπτικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι διὰ τοῦ νέου μνημείου ἡ Σπάρτη ἀπέκτησεν ἓν σημαντικὸν ἀρχαῖον οἰκοδόμημα σφζόμενον σχετικῶς καλῶς εἰς τὰ βασικά του στοιχεῖα καὶ ὄρατὸν κατὰ τμήματα μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ 1.50 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ ἀφετηρίαν διὰ τὴν διερεύνησιν τῶν δυσκόλων προβλημάτων τῆς ἱστορικῆς της πορείας.

17. ΗΛΙΣ

Ἡ διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Γιαλούρη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐνεργηθεῖσα ἀνασκαφικὴ ἔρευνα περιορίσθη εἰς τὸ θέατρον καὶ εἰς τὴν ἐν τῇ Ἀγορᾷ κειμένην Νοτίαν Στοάν, ἢ θέσις καὶ ἔκτασις τῆς ὁποίας εἶχον ἤδη προσδιορισθῆ διὰ τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν τῆς Αὐστριακῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Τῆς ἐρέυνης ταύτης μετέσχον ἡ Δ^ς Veronika Leon, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Αὐστριακοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, ἡ Δ^ς Ἀναστασία Τυπάλδου καὶ ὁ κ. Robert Fleischer, ὑπότροφος τοῦ Αὐστριακοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου. Γενικὸς ἐπιστάτης καὶ τεχνίτης τῆς ἀνασκαφῆς ἦτο ὁ κ. Κωνσταντῖνος Παυλάτος.

Θέατρον. Ἀπεκαλύφθη πλήρως ἡ δυτικὴ (νοτ. δυτ.) πάροδος τοῦ θεάτρου (εἰκ. 169-170), ὡς καὶ τὰ κατὰ τὴν θέσιν ταύτην τρία διαδοχικὰ ἀναλήμματα, κατασκευασθέντα πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων τοῦ δεξιοῦ ἡμίσεος τοῦ κοίλου (εἰκ. 169-176 καὶ σχέδιον κατόψεως). Τὸ ἐξωτερικὸν καὶ νεώτερον ἀνάλημα εἶχεν ἀνασκαφῆ πλήρως κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος.

Κατὰ τὰς κατὰ τὸ τρέχον ἔτος γενομένας ἐργασίας καθαρισμού καὶ ἐρέυνης τοῦ ἐσωτερικῶς τοῦ ἀναλήματος τούτου χώρου, ἀπεκαλύφθη εἰς ἀπόστασιν 3.00 μ. ἀπ' αὐτοῦ ἕτερον παλαιότερον

ἀνάλημμα—1^η φάσις—(εἰκ. 174-175 καὶ σχέδ. κατόψεως εἰκ. 171).

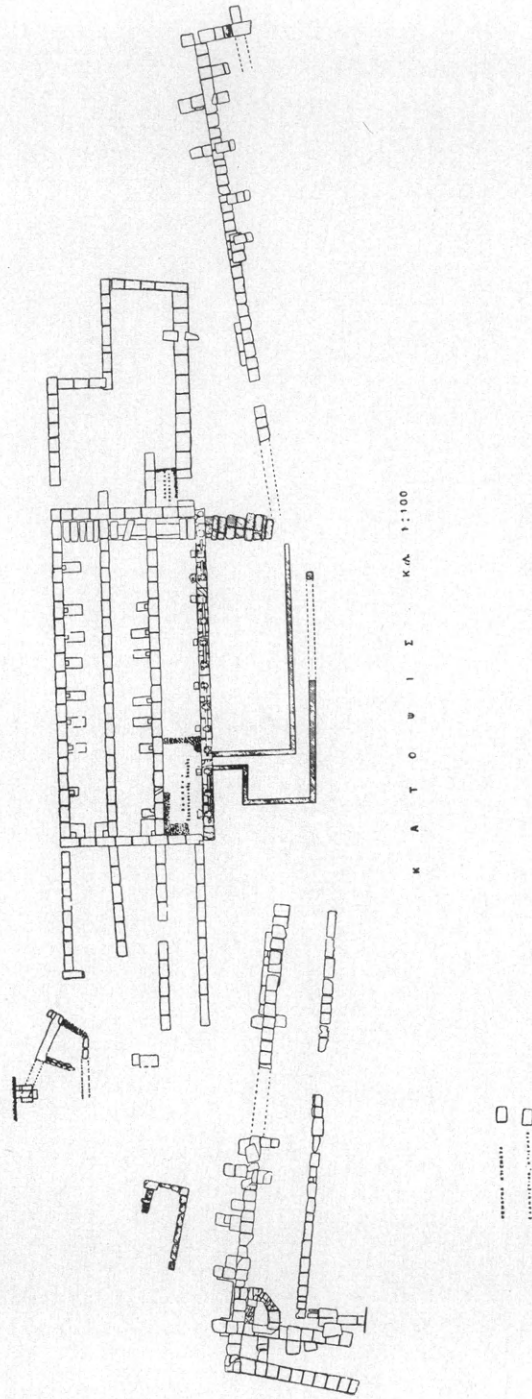
Εἰκ. 169. Ἡ δυτική πάροδος τοῦ θεάτρου μετὰ τῶν ἀναλημμάτων καὶ τοῦ πρὸ αὐτῶν ρωμαϊκοῦ κτίσματος.

Εἶναι ἐκτισμένον διὰ μεγάλων ὀρθογωνίων ὀγκολίθων, ἀνομοιομόρ-

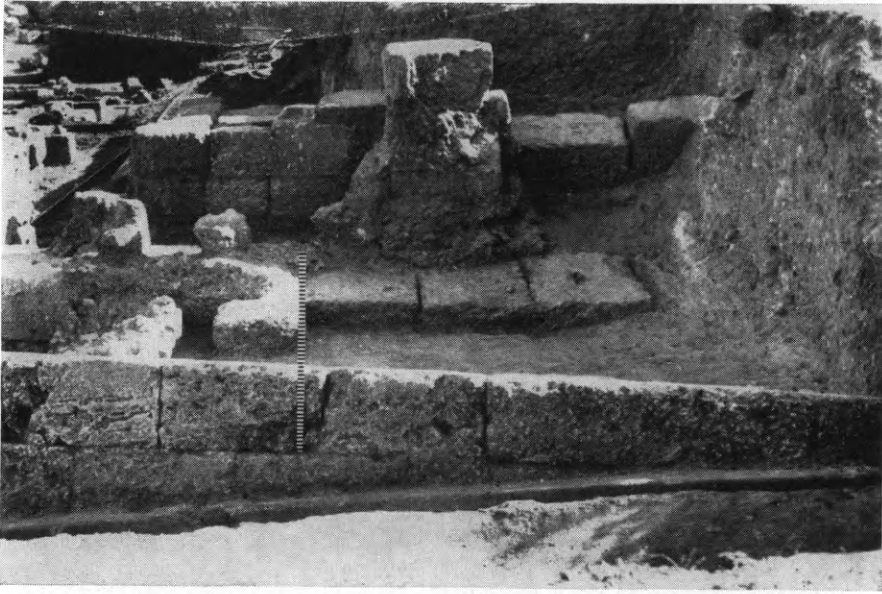
Εἰκ. 170. Ἀναλήμματα τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου κατὰ τὴν δυτικὴν πάροδον.

φωσειργασμένων· ἐκ τούτων μερικοὶ ἔχουν κατὰ τὴν περιφέρειαν περι-

Εἰκ. 171. Κάτωφιν τμήματος τοῦ ἀρχαίου θεάτρου τῆς Ἡλίουδος.

τένειαν, ἄλλοι καλύπτονται ἀπὸ λευκὸν ἐπίχρισμα καὶ ἄλλοι τέλος φέρουν ἴχνη συνδέσμων ἐκ προγενεστέρως χρησιμοποίησέως των. Οἱ ὀγκόλιθοι οὗτοι προέρχονται ἀσφαλῶς ἐκ παλαιότερων καθαιρεθέντων κτηρίων. Τὸ παλαιότερον τοῦτο ἀνάλημμα, κατὰ τὸ δυτικὸν αὐτοῦ ἄκρον, στρέφεται κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς Ν. καὶ συνεχίζεται πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, ἵνα συγκρατήσῃ καὶ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τὰ χῶματα τοῦ κοίλου (εἰκ. 172-173 καὶ σχέδ.

Εἰκ. 172. Τρία διαδοχικὰ ἀναλήμματα τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου.

κατόψεως 171). Ἀμελῶς κατασκευασθὲν καὶ ἄνευ χρησιμοποίησεως συνδέσμων, δὲν ἀντέστη ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν πίεσιν τῶν εἰς μέγα ὕψος καὶ ἕκτασιν σωρευθέντων ἐκεῖ χωμάτων πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ κοίλου. Οἱ δόμοι του μετετοπίσθησαν ἢ καταλίσθησαν καὶ πρῶτοι οἱ τοῦ νοτίου τμήματος αὐτοῦ (εἰκ. 172), ἀντικατασταθέντες κατὰ τὸ τμήμα τοῦτο δι' ἑτέρου ἀναλήμματος, τὸ ὁποῖον, οὐχὶ ἰσχυρότερον τοῦ προηγουμένου, ὡσαύτως κατέρρευσε—2^α φάσις—(εἰκ. 172-173).

Ἄργότερον, ὅτε κατέπεσε καὶ τὸ δυτικόν, τὸ πρὸς τὴν πάροδον τμήμα αὐτοῦ (εἰκ. 174-175), περιεβλήθησαν τόσον τὸ δυτικὸν ὅσον καὶ τὸ νότιον τμήμα διὰ τοῦ κατὰ πολὺ ἰσχυροτέρου καὶ διὰ μεγάλων ὀγκολίθων καὶ στερεῶν ἀντηρίδων (εἰκ. 169-173) ἐκτισμένου

ἐξωτερικοῦ ἀναλήμματος—3^η φάσις—ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὴν τελευταίαν περίοδον διαμορφώσεως τοῦ θεάτρου.

Τὸ πρὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀναλήμματος δάπεδον ὑπερυψώθη κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν κατὰ ἓν περίπου μέτρον, ἐπὶ δὲ τοῦ πρὸ τῆς παρόδου τμήματος αὐτοῦ ἐκτίσθη μέγα ὀρθογώνιον κτίσμα, ἐν μέρει μόνον ἀποκαλυφθὲν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ παρελθόντος

Εἰκ. 173. Τὰ κατὰ τὴν Δ. παρόδον τοῦ θεάτρου ἀναλήμματα.

ἔτους (εἰκ. 169-170 καὶ κάτοψις 171). Ὁ κατὰ μῆκος τῆς βάσεως τοῦ λοξῶς ἐκτισμένου νοτίου τμήματος τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀναλήμματος καὶ ἐν σχήματι ἀνεστραμμένου Π ἀκάλυπτος ἀποχετευτικὸς ἀγωγός (εἰκ. 173 καὶ 176), ρωμαϊκῶν χρόνων, στρεφόμενος πρὸς τὸ μέρος τῆς παρόδου, συνεχίζεται καὶ ὑπὸ τὸ πρὸ τῶν ἀντηρίδων τοῦ ἀναλήμματος τούτου δάπεδον διὰ κυλινδρικών πηλίνων σωλήνων, καταλήγων, εἰς τὴν πρὸ τοῦ προσκηνίου ρωμαϊκὴν δεξαμενὴν (εἰκ. 169-173, 177 καὶ σχέδιον κατόψεως εἰκ. 171), ὡς ἐπιτρέπουν νὰ εἰκάσωμεν πολλὰ τμήματα αὐτοῦ, σφζόμενα καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν ταύτην.

Τὸ παλαιότερον ἐσώτατον ἀνάλημμα δύναται νὰ χρονολο-

γηθῆ εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 4^{ου} αἰ. π.Χ. ἐκ τῶν εὐρημάτων τῶν

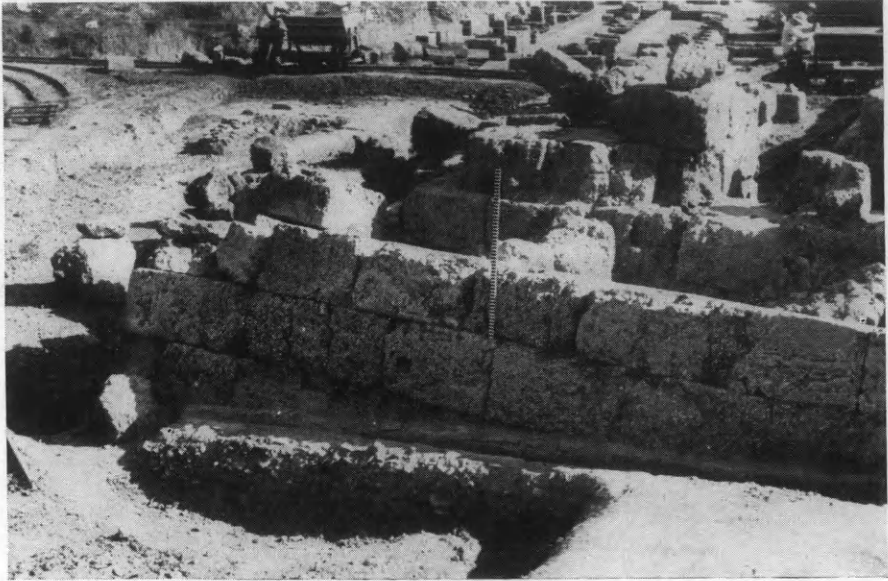

Εἰκ. 174. Τὸ Δ. τμήμα τοῦ παλαιότερου ἀναλήμματος τῆς Δ. παρόδου.

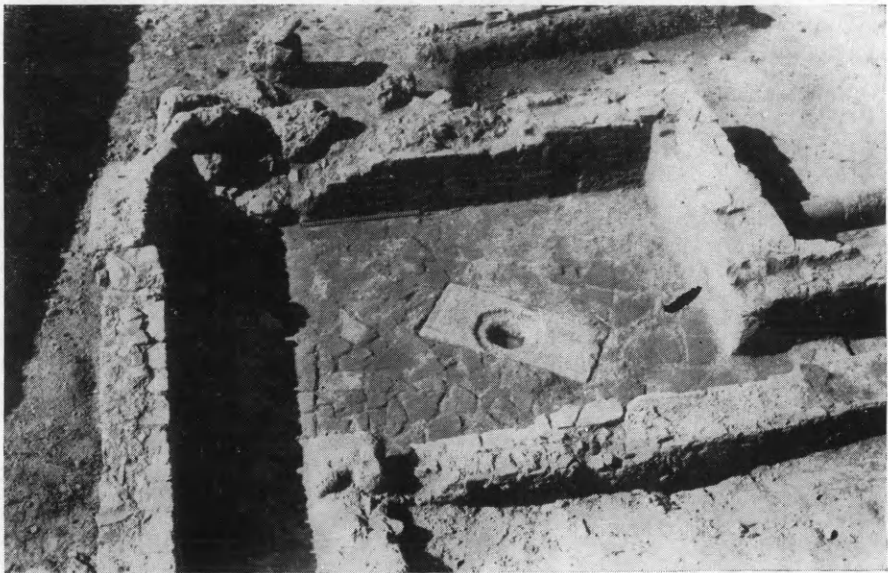
Εἰκ. 175. Τὸ ἐν εἰκ. 174 ἀνάλημα μετὰ τὴν πρόχειρον ἀποκατάστασίν του.
 συγκεντρωθέντων ἐκ τῶν χωμάτων τῆς ὑποθεμελιώσεως τούτου,

ὡς καὶ ἐκ τῆς ὀπισθεν αὐτοῦ ἐπιχώσεως, ἣτις ἐσχηματίσθη μετὰ

Εἰκ. 176. Τὸ Ν. τμήμα τοῦ νεωτέρου λοξοῦ ἀναλήμματος τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου.

τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πρώτου ἀναλήμματος πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ

Εἰκ. 177. Ἡ πρὸ τοῦ προσκηνίου τοῦ θεάτρου ρωμαϊκὴ δεξαμενὴ.

πρανοῦς τοῦ κοίλου. Τὰ κυριώτερα τῶν εὐρημάτων τούτων εἶναι :

1) Μέγας ἀριθμὸς πηλίνων γυναικείων προτομῶν (εἰκ. 178-182), αἱ ὁποῖαι εὐρέθησαν εἰς μέγαν σωρὸν (εἰκ. 183), ἐντὸς τῆς ἐπιχώ-

Εἰκ. 178. Γυναικεία πηλίνη προτομή.

Εἰκ. 179. Γυναικεία πηλίνη προτομή.

σεως ταύτης. Οὐδεμία τῶν προτομῶν τούτων εἶναι μεταγενεστέρα

Εἰκ. 180. Γυναικεία πηλίνη προτομή.

Εἰκ. 181. Κεφαλή γυναικείας προτομῆς.

τῶν μέσων τοῦ 4^{ου} αἰ. π.Χ. 2) Μέγας ἀριθμὸς μελαμβραφῶν ὄστράκων, τοῦ τέλους τοῦ 5^{ου} καὶ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 4^{ου} αἰ. π.Χ.

μετὰ κεράμων κλασικῶν καὶ μολυβδίνου σταθμοῦ, φέροντος ἐγγά-
ρακτον τὸ γράμμα Α.

Τὸ δεύτερον καὶ τρίτον ἀνά-
λημμα εἶναι ἀσφαλῶς προίμων
ἐλληνιστικῶν χρόνων. Ἄβεβαιον
παραμένει εἰσέτι, ἐὰν ἡ σκηνή, σφ-
ζομένη σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου κατὰ
τὸ κατώτατον αὐτῆς τμήμα, εἶναι
σύγχρονος τοῦ πρώτου ἀναλήμμα-
τος ἢ ἐνὸς τῶν δύο ἐπομένων.

Ἡ ἀνασκαφή ἐπεξετάθη καὶ
πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ὀρχή-
στρας, ἐρευνηθέντων καὶ ἀπομα-
κρυνθέντων μεγάλων ὄγκων χωμά-
των ἐκ τῆς κατὰ τὸ μέρος τοῦτο
ἐπιχώσεως. Εἰς ἀπόστασιν 9 μ. ἀπὸ

Εἰκ. 182. Κεφαλή γυναικείας προτομῆς.

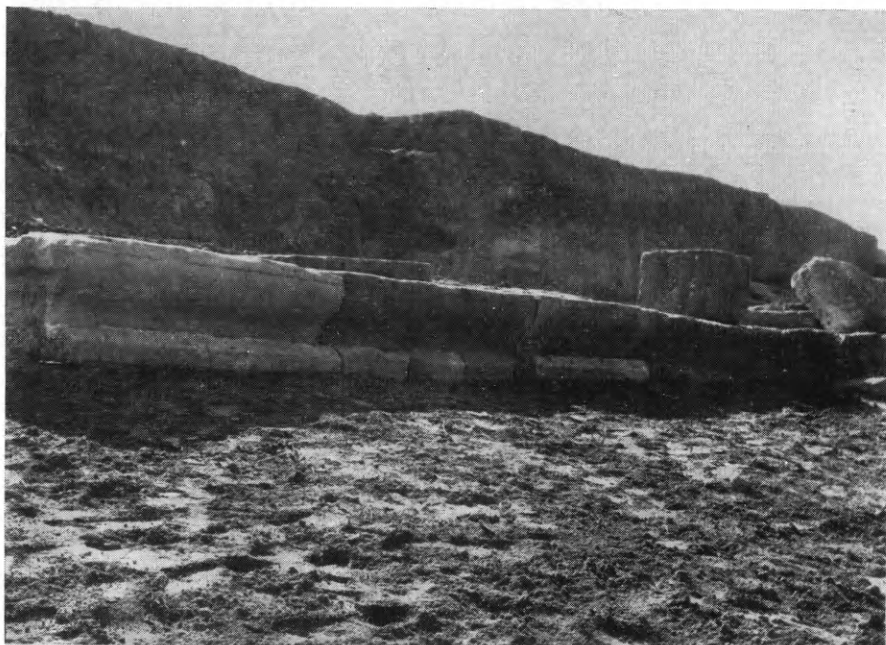

Εἰκ. 183. Ἐποψὶς τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τῆς ἀρχαίας Ἡλίδος
μετὰ τοῦ πρὸ αὐτῆς ρωμαϊκοῦ ἀγωγῆ.

τῆς ρωμαϊκῆς δεξαμενῆς καὶ εἰς ὑψηλότερον ἀπὸ τῆς ὀρχήστρας

ἐπίπεδον, ἀπεκαλύφθη ἐπὶ ἀνασκαφέντος ἐκεῖ τμήματος τοῦ πρα-
νοῦς τοῦ κοίλου, ἰκανὸς ἀριθμὸς ἐκ καλῶς εἰργασμένων παχειῶν
πλακῶν, ἀτάκτως ἐρριμμένων.

Δὲν εἶναι γνωστὸν εἰσέτι, ἐὰν αἱ πλάκες αὗται ἀνήκουν εἰς
ἐδώλια τοῦ κοίλου. Διὰ τῆς περαιτέρω ἀνασκαφῆς τοῦ πρὸ τοῦ
προσκηπίου χώρου ἀπεκαλύφθη ἐξ ὀλοκλήρου ὁ πρὸ αὐτοῦ ρωμαϊ-

Εἰκ. 184. Τὰ ἔδρανα τῆς Δ. παρόδου τοῦ θεάτρου μετὰ τὴν
πρόχειρον ἀποκατάστασίν του.

κὸς ἀγωγός (εἰκ. 173, 177, 183 καὶ σχέδ. κατόψ.), ὡς καὶ τὸ μεταξὺ
αὐτοῦ καὶ τοῦ προσκηπίου ἑλληνιστικὸν δάπεδον, ὑπερυψωθὲν κατὰ
τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν κατὰ 0.50 περίπου μέτρα, δηλ. μέχρι τοῦ
ὑψους περίπου τῶν πεσσῶν τοῦ προσκηπίου.

Πλὴν τῶν ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν ἐγένοντο καὶ τινες πρόχει-
ροι ἐργασίαι ἐπανατοποθετήσεως τῶν ὀγκολίθων τοῦ παλαιότερου
ἀναλήμματος, τῶν ἐδράνων τῆς παρόδου (εἰκ. 184), πολλῶν ὀγκο-
λίθων τῆς σκηνῆς καὶ τινων πεσσῶν τοῦ προσκηπίου.

Νοτία Στοά. Εἰς τὴν Νοτίαν Στοάν ἀπεμακρύνθησαν αἱ ἐκ
τῶν παλαιῶν Αὐστριακῶν ἀνασκαφῶν ἐπιχώσεις, ἀνασκαφείσης ἐκ

νέου τῆς παλαιότερον ἤδη ὑπὸ τῆς ἀνωτέρω Σχολῆς ἀνοιχθείσης τάφρου, ἔνθα ἡ βόρειος μακρὰ πλευρὰ τῆς Νοτίας Στοᾶς (εἰκ. 185).

Εἷς τινὰ μέρη ἡ ἀνασκαφὴ ἐπροχώρησεν εἰς μεγαλύτερον βάθος καὶ πλάτος πρὸς καλυτέραν μελέτην τῆς στρωματογραφίας, σαφέστατα διαγραφομένης. Συμπεράσματα ἐν τούτοις θὰ καταστῆ

Εἰκ. 185. Ἐποψὶς τάφρου παρὰ τὴν Νοτίαν Στοᾶν τῆς Ἀγορᾶς τῆς ἀρχαίας Ἡλίδος.

δυνατὸν νὰ ἐξαχθοῦν μόνον κατὰ τὴν πρόοδον τῶν προσεχῶν ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν.

Τὰ συγκεντρωθέντα εὐρήματα, κατὰ τὸ πλεῖστον ὄστρακα, χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς γεωμετρικῆς μέχρι καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Κατὰ τὰς ἀνασκαφικὰς ἐρεῦνας πρὸς ἔλεγχον τῶν ὑπὸ τοῦ O. Walter ὀριζομένων διαστάσεων τῆς Στοᾶς ἀπεκαλύφθη ἐκ νέου παλαιοχριστιανικὸς τάφος τὸ πρῶτον εὐρεθεὶς ὑπὸ τοῦ Walter, κεκαλυμμένος διὰ τριῶν πλακῶν, ὧν ἡ μεσαία φέρει ἐν ἀναγλύφῳ τὸ μονογράφημα τοῦ Χριστοῦ.

18. ΜΥΤΙΑΗΝΗ. Χωράφα.

Ἡ διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Σερ. Χαριτωνίδη ἐνεργηθεῖσα ἐφέτος ἀνασκαφὴ περιορίσθη εἰς τὴν περαιτέρω ἀποκάλυψιν τῶν μωσαϊκῶν τῆς Χωράφας, λόγῳ τοῦ ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος τῶν εὐρημάτων καὶ διότι ἐπεβάλλετο ἢ πληρεστέρα κατὰ τὸ δυνατόν ἔρευνα

Εἰκ. 186. Προσωπογραφία τοῦ Μενάνδρου.

πρὸς καθορισμὸν τῆς τύχης τῶν μωσαϊκῶν. Ἡ ἐργασία, γενομένη μεταξὺ οἰκιῶν καὶ ἐντὸς τῶν αὐλῶν αὐτῶν ἢ καὶ ἐν μέσῃ ὁδῷ, ὑπῆρξε τεχνικῶς δυσχερῆς καὶ δαπανηρά.

Διὰ τῶν γενομένων ἀνασκαφῶν διεγράφη ἀρκετὰ σαφῶς τὸ κτήριο, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκουν τὰ μωσαϊκά, ἃν καὶ παραμένουν εἰσέτι ἰκανὰ προβλήματα. Τοῦτο ἔχει τὸ τυπικὸν σχῆμα οἰκίας ἀποτελουμένης ἀπὸ κεντρικὴν αὐλήν—αἶθριον—πλαισιούμενον κατὰ τὰς δύο τοῦλάχιστον πλευράς—τὴν βόρειον καὶ τὴν δυτικὴν—ἀπὸ σειρὰν δωματίων, δύο μὲν κατὰ τὴν βόρειον πλευράν, ἄγνωστον δ' εἰσέτι πόσων κατὰ τὴν δυτικὴν. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ εἶναι σχεδὸν βέβαιον ὅτι στερεῖται δωματίων, ἢ προσπάθεια δὲ ἐρεῦνης τῆς

νοτίας ἀπέβη ἄκαρπος, διότι ὅλος ὁ διαθέσιμος χῶρος καταλαμβάνεται ὑπὸ δύο παρακειμένων κτιστῶν βόθρων κεκαλυμμένων διὰ πλακὸς ἐκ σιμέντου καὶ πικροῦ δικτύου ὑπονόμων.

Τὸ κεντρικὸν μέρος τοῦ αἰθρίου εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, πολλαὶ τῶν ὁποίων ἐλλείπουν, ἀποσπασθεῖσαι ἀρχαϊόθεν, ἐνῶ ἡ ἀσφαλῶς ὑπόστεγος παρυφή ἔχει δάπεδον ἐκ μω-

Εἰκ. 187. Σκηνὴ ἐκ τῆς Θεοφορουμένης τοῦ Μενάνδρου.

σαϊκοῦ. Καὶ κατὰ μὲν τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦτο κοσμεῖται ὑπὸ τεσσάρων πλαισίων περιβαλλομένων ὑπὸ τετμομένων κύκλων, ἐντὸς τῶν ὁποίων παρίστανται σκηναὶ κωμωδιῶν τοῦ Μενάνδρου, τῶν ὁποίων ἀναγράφονται οἱ τίτλοι μόνον. Εἶναι δὲ αὗται κατὰ σειρὰν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ, ἤτοι ἐκ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς (διότι αἱ παραστάσεις εἶναι ἐστραμμέναι πρὸς Νότον, πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν δηλαδὴ τῆς αὐλῆς), εἰλημμένοι ἐκ τῶν ἐξῆς κωμωδιῶν: Κυβερνητῶν, Λευκαδίας, Μ(ε)ισουμένου καὶ Φάσματος.

Καὶ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ αἰθρίου διέθεεν ὡσαύτως στοὰ μὲ μωσαϊκὸν δάπεδον. Τούτου ἀπεκαλύφθη μικρὸν μόνον μέρος μὲ μικρότερον κάπως πλάσιον περιβάλλον προσωπεῖον.

Εἶναι ἄγνωστον ἐὰν ὁμοία στοὰ ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρᾶν, διότι ἐκεῖ τοῖχος μεταγενέστερος ἀπέκοψε τὸ ἀντίστοιχον τμήμα τῆς αὐλῆς. Ὡς πρὸς τὴν νοτιᾶν πλευρᾶν ἐδηλώθη ἀνωτέρω ἡ ἀδυναμία ἐρεύνης της.

Ἐκ τῶν δωματίων τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ἀπεκαλύφθη μόνον τμήμα τοῦ βορειοτέρου, τὸ ὁποῖον εἶναι μὲν ἐπίσης ἐπεστρωμένον

Εἰκ. 188. Γενικὴ ἀποψὶς τοῦ δωματίου II ἀπὸ Νότου.

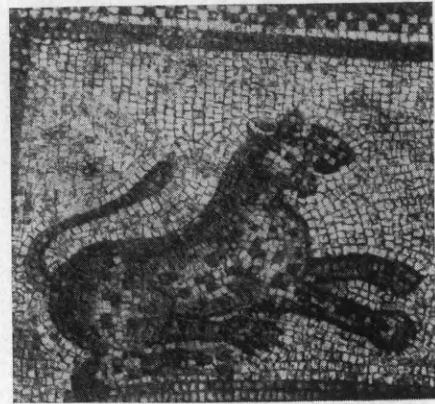
διὰ μωσαϊκοῦ, ἀλλὰ μικρᾶς μόνον ἐκτάσεως καὶ μὲ ἀπλῆν διακόσμησιν ἐν τῷ μέσῳ.

Πλήρως ἀπεκαλύφθησαν ἐφέτος καὶ τὰ δύο δωμάτια τῆς βορείου πλευρᾶς. Καὶ τὸ μὲν πρὸς Ἀνατολὰς περιλαμβάνει δέκα ἐν ὄλῳ πλαίσια διατεταγμένα εἰς δύο σειράς, ἑκατέρω τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν ἢ κάτω καὶ τεσσάρων ἢ ἄνω πλαισίων, τὰ ὁποῖα καὶ ἐξέχουν ἀναλόγως τῶν ὑπ' αὐτὰς κατ' ἀμφοτέρα τὰ πέριχα. Τὰ δύο ταῦτα ἄκρα καταλαμβάνονται ὑπὸ δύο προτομῶν, ὧν ἡ μὲν πρὸς τὰ ἀριστερὰ (ἀνατολικῶς) εἰκονίζει τὸν Μένανδρον (εἰκ. 186), ἡ δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ τὴν Μοῦσαν Θάλειαν. Πάντα τὰ λοιπὰ πλαίσια περιλαμβάνουν σκηνὰς ἐκ κωμωδιῶν τοῦ Μενάνδρου, τῶν ὁποίων ἀναγράφεται ὁ τίτλος καὶ τὸ παριστώμενον μέρος, ὡς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἡρώων. Μόνον τὸ παρὰ

τὴν Θάλειαν πλαίσιον τῆς ἄνω σειρᾶς δὲν ἀναγράφει τίτλον κωμωδίας ἀλλ' εἰκονίζει ἀπλῶς τὸν Σωκράτη μὲ τοὺς μαθητὰς του Σιμμίαν καὶ Κέβητα. Παρίστανται δὲ καὶ οὗτοι μὲ σκευὴν ὑποκριτῶν καίτοι οὐδεμία εἶδησις περὶ σχετικῆς κωμωδίας τοῦ Μενάνδρου περιεσώθη μέχρις ἡμῶν, ἢ δὲ ἀπουσία τίτλου φαίνεται ἐνδεικτικὴ τῆς ἀπόψεως ὅτι κατὰ παράδοξον ἐξαίρεσιν δὲν εἰκονίζεται ἐνταῦθα σκηνὴ κωμωδίας τοῦ Μενάνδρου. Τὰ λοιπὰ πλαίσια εἰκονίζουν κατὰ σειρὰν ἐκ τῶν ἄνω καὶ ἀριστερῶν σκηνὰς ἐκ τῶν ἐξῆς

Εἰκ. 189. Ἴππος ἐκ τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου II.

Εἰκ. 190. Πάνθηρ ἐκ τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου II.

κωμωδιῶν: Πλοκίου, Σαμίας, Συναριστωσῶν, Μεσσηνίας, Θεοφορουμένης (εἰκ. 187), Ἐγχειριδίου καὶ Ἐπιτρεπόντων.

Τοῦ πρὸς Δυσμᾶς βορείου δωματίου ἀπεκαλύφθησαν ἐφέτος ἡ βόρειος καὶ ἡ δυτικὴ πλευρὰ μετ' αὐτῶν δὲ καὶ τὸ κεντρικὸν ὀκτάγωνον τῆς μωσαϊκῆς διακοσμῆσεως τοῦ δαπέδου* (εἰκ. 188), ἔνθα εἰκονίζεται ὁ Ὀρφεὺς καθήμενος εἰς τὸ δάσος, δηλούμενον διὰ δένδρου ἀριστερᾶ, δεξιᾶ δὲ τούτου ἴστανται ἀκροώμενα ἐρπετόν (σαύρα), πτηνόν (νῆσσα) καὶ τετράπουν (ἀλώπηξ). Πρὸς τὴν κεντρικὴν ταύτην παράστασιν συνδέονται καὶ τὰ ἐντὸς τῶν πέριξ πλαισίων ζῷα (εἰκ. 189 καὶ 190), οὕτω δὲ καὶ ἡ ὅλη διακόσμησις συνάπτεται πρὸς τὰ θέματα τοῦ παραπλευρῶς δωματίου.

* Τοῦτο ἦτο καὶ τὸ τμῆμα, τὸ ὁποῖον εἶχε μερικῶς ἀποκαλυφθῆ κατὰ τὴν πρώτην δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν τὸ 1930, ὑπὸ τοῦ τότε ἐφόρου κ. Στρ. Παρασκευαΐδου, βλ. ΑΑ 45, 1930, 144.

Παρά τὴν κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ δωματίου πρὸς τὴν αὐλὴν θύραν ὑπάρχει χαμηλὸν κτιστὸν πεζούλι καὶ παρ' αὐτὸ ἐν συνεχείᾳ ἔδρανον μὲ ἐπένδυσιν ποικιλοχρῶων μαρμάρων κατὰ γεωμετρικὰ κοσμητικὰ σχέδια διατεταγμένον.

Κατὰ τὸ μέσον τῆς βορείου πλευρᾶς εὐρέθησαν καταπεπτωκότα λίθινον ὑπέρθυρον καὶ παραστάς, ἐνδεικτικὰ τῆς ἐκεῖ που ὑπάρξεως θύρας. Ἐν τούτοις καὶ ἐφέτος οὐδὲν ἴχνος τοίχου ἐφάνη καθ' ὅλην τὴν βόρειον ταύτην πλευρὰν ἀμφοτέρων τῶν δωματίων, καίτοι εἶναι πολλαπλῶς βεβαιωμένον ὅτι ἐκεῖ ἀκριβῶς ἔτερματίζοντο πρὸς Βορρᾶν τὰ δωμάτια καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ὅλον τὸ κτήριο.

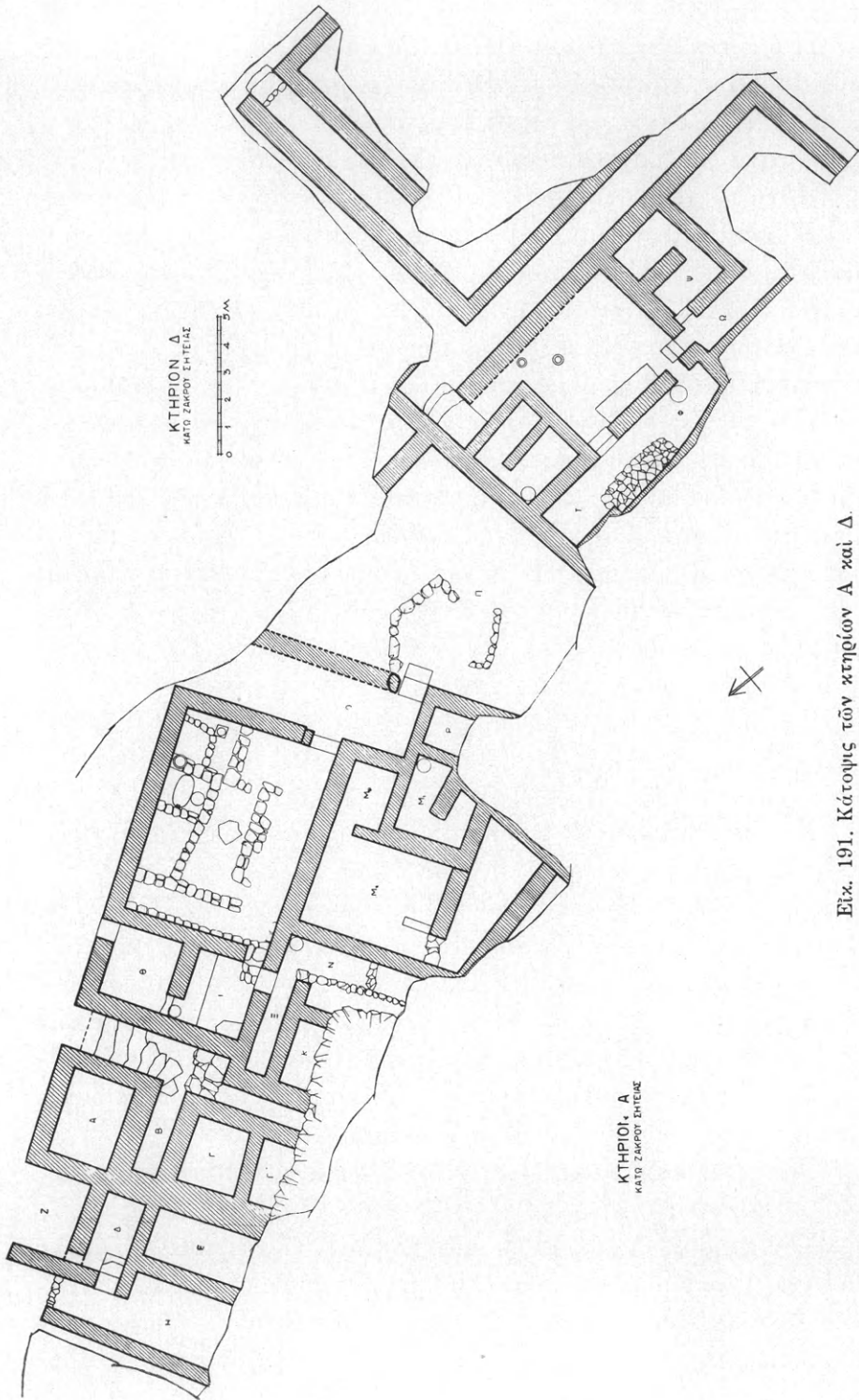
Κατ' ἀρχὰς ἐγένετο ἡ σκέψις ἀποκολλήσεως καὶ μεταφορᾶς τῶν μωσαϊκῶν καὶ πράγματι ἀπεκολλήθησαν ἕξ πλαίσια τοῦ δωματίου I (παρέμειναν δηλαδὴ ἐπὶ τόπου τρία πλαίσια τῆς ἄνω καὶ τὸ πρῶτον ἀριστερᾷ τῆς μεσαίας σειρᾶς) καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὸ προσωρινὸν Μουσεῖον Μυτιλήνης, ὅπου καὶ ἐκτίθενται, πολλοὶ ὁμως λόγοι φαίνονται συνηγοροῦντες ὑπὲρ τῆς κατὰ χώραν διατηρήσεως αὐτῶν καὶ οὕτω δὲν συνεχίσθη ἡ ἐπιχειρηθεῖσα κατ' ἀρχὰς ἀποκόλλησις.

19. ΚΡΗΤΗ. Κάτω Ζάκρο Σητείας.

Κατόπιν τοῦ λίαν ἐνθαρρυντικοῦ ἀποτελέσματος τῆς δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς τοῦ παρελθόντος ἔτους εἰς Κάτω Ζάκρον τῆς περιοχῆς Σητείας, ἤρχισεν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Πλάτωνος συστηματικὴ ἀνασκαφὴ διὰ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τῶν πέρυσιν ἀποκαλυφθέντων κτηρίων, μὲ τὴν πρόφρονον πρόσθετον ἐπιχορήγησιν τοῦ ἐκ Νέας Ὑόρκης κ. Leon Pomerance. Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν συμμετέσχον ὡς βοηθοὶ καὶ οἱ ἀρχαιολόγοι Κ. Δαβάρης, ἐπιμελητῆς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, Ἀναστ. Πλάτωνος, Στυλ. Παπαδάκη καὶ Αἰκ. Μαυριγιαννάκη.

Τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν ἐξόχως σημαντικά, συγκεφαλαιούμενα ὡς κάτωθι:

Τοῦ κτηρίου Α (εἰκ. 191), κατὰ τὴν ΝΑ. κλιτὸν τοῦ ὑψώματος τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου, ἀπεκαλύφθη τὸ μεγαλύτερον μέρος περιλαμβανόν εἰκοσάδα δωματίων καὶ βοηθητικῶν χώρων, τῶν ὁποίων μόνον τρία, νοτίως τῆς κεντρικῆς κλίμακος, τῆς διαχωριζούσης τὸ οἰκοδό-

Είχ. 191. Κάτοπος τῶν κτηρίων Α καὶ Β.

μημα εἰς δύο πτέρυγας, ἀνεσκάφησαν πέρυσι. Τὸ κτήριο δὲν διατηρεῖται καλῶς, ὅμως ἡ διάταξις τῶν διαμερισμάτων του εἶναι ἱκανῶς σαφής. Δὲν ἀποκλείεται ἡ βόρειος πτέρυξ νὰ ἀπειτέλει χωριστὴν οἰκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ εἴσοδος ἐγίνετο διὰ τῆς ὀκταβάθμου κλίμακος, ἣτις, καμπτομένη ἐπὶ δεξιὰ, ἔφερεν εἰς τὰ διαμερίσματα τοῦ

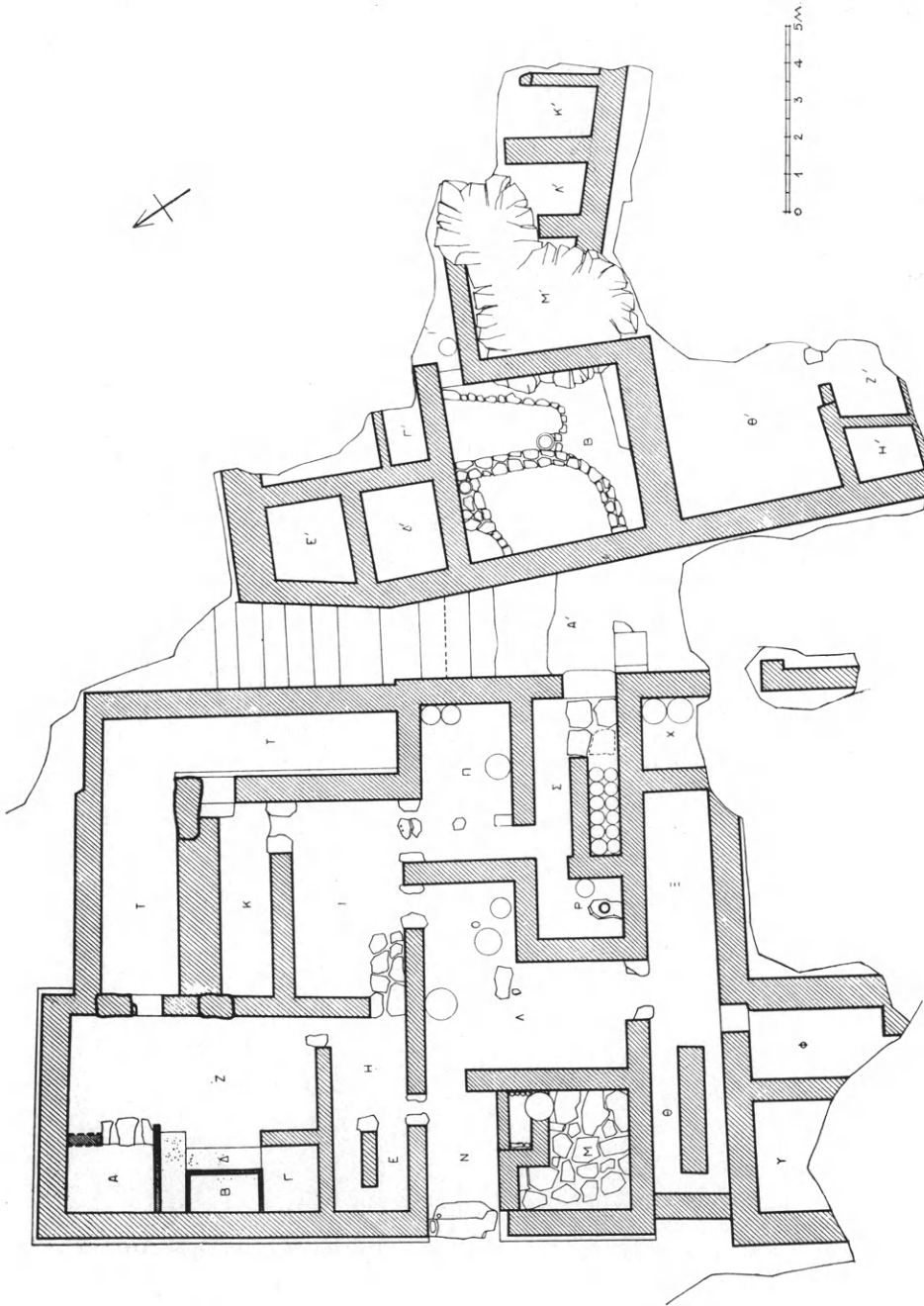
Εἰκ. 192. Ὁ ληνὸς καὶ τὸ ἔλλειψοειδὲς «δοχεῖόν» του εἰς τὸ δωμάτιον Λ τοῦ κτηρίου Α ὁρώμενος ἀπὸ ΝΔ.

ἄνω ὀρόφου. Τούναντίον τῆς νοτίας πτέρυγος ἡ εἴσοδος ἐγίνετο ἐξ αὐλῆς (Π), εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχον πρόχειροι ἐγκαταστάσεις, πρὸς Νότον κειμένης, μέσῳ διαδρόμου ἢ προθαλάμου πρὸς τὰ κύρια διαμερίσματα. Τὸ μεγαλύτερον τούτων Λ εἰς τὴν παλαιότεραν φάσιν ἦτο ἐργαστήριον μετὰ κτιστοῦ ληνοῦ (εἰκ. 192), ἔχοντος ἐπίχριστον δάπεδον καὶ τὸ δοχεῖον συλλογῆς τοῦ γλεύκου, μέγα, ἔλλειψοειδοῦς σχήματος, εἰς τὴν θέσιν του. Περισυνελέγη ἀφθονον ὕλικὸν τριπτῆρων, λίθων τριβῆς, ὕφαντικῶν βαρῶν, ἀγγείων κοινῆς χρήσεως, τμήματα πίθων καὶ μεταλλικά τινα ἐργαλεῖα. Πολυτελὲς ἀγ-

γεῖον ἀνευρέθη ἓν μόνον, μὲ στίλβουσαν, πυρρὰν διακόσμησιν συνδεομένων σπειρῶν καὶ μηνίσκων. Τὸ κτήριον ἐκτείνεται περαιτέρω πρὸς Δυσμάς.

Νοτιώτερον τῆς αὐλῆς Π ἀνεκαλύφθη ἄλλο οἰκοδομικὸν συγκρότημα, τὸ κτήριον Δ (εἰκ. 191), τοῦ ὁποῖου ἀνεσκάφησαν ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον ὀκτὼ δωμάτια καὶ δύο μακροὶ διάδρομοι. Ἴσχυρὰ πρόσοψις, ἐφ' ἧς ἡ κυρία εἴσοδος, εἶναι ἐστραμμένη πρὸς Ἀνατολὰς καὶ τὸ οἰκοδόμημα φαίνεται ὅτι ἐκτείνεται εἰς δύο διαφορετικὰ ἐπίπεδα, τὰ ὁποῖα συνδέονται διὰ μικρᾶς κλιμακίδος. Κοινὴ κεραμεικὴ, ὀλίγα λίθινα ἀντικείμενα καὶ ἱκαναὶ ἀγνῦθες περισυνελέγησαν εἰς τὸν τομέα τοῦτον. Ἡ συνολικὴ ἔκτασις τοῦ οἰκοδομήματος παραμένει ἀπροσδιόριστος. Ἡ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνασκαφῆς παρατηρηθεῖσα ἰσχυρὰ βᾶσις κίονος προέρχεται, φαίνεται, ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος τούτου.

Τοῦ κτηρίου Β (εἰκ. 193), εὐρισκομένου εἰς ἐγγὺς γειτονίαν κατὰ τὴν αὐτὴν κλιτὴν καὶ ΒΔ. τούτου, εἶχε πέρυσιν ἀνασκαφῆ τὸ ΒΑ. τμῆμα μὲ δωδεκάδα δωματίων, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν μικρῶν χώρων ἀποθηκείσεως, ἀποκαλυφθέντος καὶ μεγάλου τμήματος τῆς ΒΔ. καὶ τῆς ΒΑ. προσόψεως, ὡς καὶ τῆς μὲ μέγα μονόλιθον κατώφλιον εἰσόδου. Ἀπεκαλύφθη νῦν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λίαν ἐκτεταμένου τούτου οἰκήματος, τοῦ ὁποῖου ἀπομένει νὰ ἀνασκαφῆ ἡ ΝΔ. πλευρὰ (εἰκ. 194). Τὸ σύνολον τῶν μέχρι σήμερον ἀνασκαφέντων δωματίων καὶ βοηθητικῶν χώρων εἶναι 22· δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ κοινῆς οἰκίας, ἀλλὰ περὶ οἴκου λίαν εὐποροῦντος κατοίκου τῆς μινωικῆς πόλεως, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ πλούσιον περιεχόμενον τῶν ἀποθηκῶν του. Ἡ ΝΑ. πρόσοψις του, ὀγκοδομημένη διὰ μεγάλων πελεκητῶν ἄριστα προσηρμοσμένων λίθων, βλέπει πρὸς βαθμιδωτὴν πλακόστρωτον ὁδόν, ἀνάλογον πρὸς τὰς κλιμακωτὰς ὁδοὺς τῶν Γουρνιῶν. Ἐκεῖθεν καλῶς κατεσκευασμένη εἴσοδος ὠδήγει πρὸς τὰς ἀποθήκας τοῦ οἴκου, τῶν ὁποίων κυριώτεραι ἦσαν τρεῖς: ἡ ἀποθήκη Σ τῶν στάμνων, αἵτινες εἰς δύο σειρὰς ἦσαν ἀποτεθειμένοι ἐντὸς ἰδιαίτερου διαχωρίσματος· ἡ ἀποθήκη Π τῶν τετραώτων ἀμφορέων καὶ πιθίσκων· τέλος ἡ ἀποθήκη Ι τῶν πρόχων, κυάθων καὶ χυτρῶν. Μεγαλύτεροί τινες πίθοι ἀνευρέθησαν καὶ εἰς ἄλλα δωμάτια. Μετὰ τῶν στάμνων ἀνευρέθη πολὺ μέγας ἀριθμὸς κυάθων καὶ κυπέλλων. Ὑπολογίζεται ὅτι τὰ ἐκ τοῦ κτηρίου Β ἀγγεῖα δὲν

ΚΤΗΣΙΟΝ Β-Ε
ΚΑΤΩ ΖΑΚΡΟΥ ΣΗΤΕΙΑΣ

Εί.κ. 198. Κάτοπις τών κτηρίων Β καί Ε.

είναι ὀλιγώτερα τῶν 250. Ἐνδιαφέρον ἐμφανίζει ὁ γωνιακὸς διάδρομος Τ, ὁ ὁποῖος λόγῳ τῆς θέσεώς του κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τῶν προσόψεων φαίνεται ὅτι ἦτο ἄνδρον. Ἐπιμελέστερον διηρηνήθη τὸ δωμάτιον τοῦ ληνοῦ Μ καὶ ἡ σειρὰ τῶν ἐπιχρίστωνωματιῶν-σιρῶν Α-Γ κατὰ τὴν Β. γωνίαν. Πλὴν τῆς ἀφθόνου κεραμεικῆς περισυνελέγησαν ἐνταῦθα ἄφθονοὶ πήλιναι καὶ λίθι-

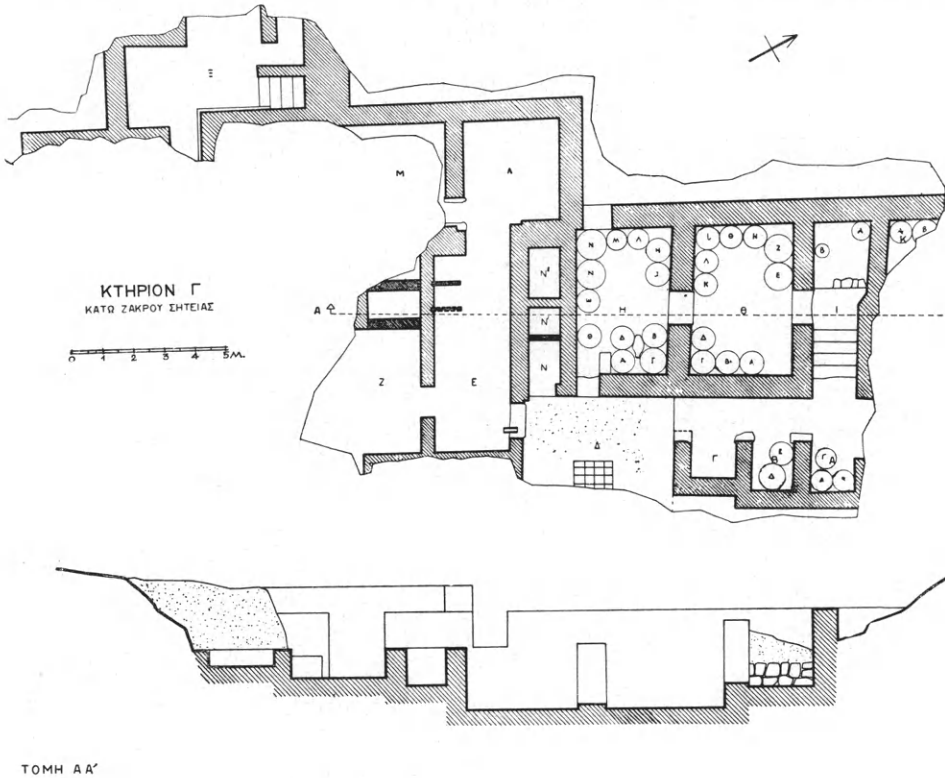
Εἰκ. 194. Γενικὴ ἄποψις τῶν κτηρίων Β καὶ Δ ἀπὸ Βορρᾶ.
Εἰς τὸ βάθος ὁ ὄρμος τῆς Κάτω Ζάκρου.

ναι ἀγνῦθες, τριπτῆρες, λίθινα σκεύη καὶ ὀλίγα μεταλλικὰ ἀντικείμενα.

Εἰς τὴν ἀντιπέραν νοτιαν πλευρὰν τῆς κλιμακωτῆς ὁδοῦ, τῆς ὁποίας μέχρι τῆς ὥρας ἀπεκαλύφθησαν δέκα πλατεῖαι βαθμίδες, ἄλλο οἰκοδόμημα, ἢ οἰκία Ε (εἰκ. 193), ἥρχισε νὰ ἀποκαλύπτεται, ὄχι καλῶς διατηρούμενον, λόγῳ τῆς διὰ μηχανικῶν μέσων καλλιιεργείας, πλὴν τοῦ βαθέος δωματίου Β', τοῦ ὁποίου ἡ διατήρησις εἶναι ἱκανοποιητικὴ. Ἐντὸς αὐτοῦ ἀνεκαλύφθησαν ἐργαστηριακαὶ ἐγκαταστάσεις μὲ διαχωρίσματα, περικλείστους χώρους καὶ «γούρνas». Ἄφθονα ἀγγεῖα, κοινῆς κατὰ τὸ πλεῖστον χρήσεως, ἀνεκαλύφθησαν ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου. Τὰ ἄχρι τοῦδε ἀνασκαφέντα ὀλοκλη-

ρωτικῶς ἢ ἐν μέρει διαμερίσματα εἶναι δώδεκα, ἀλλὰ τὸ κτήριο ἐπεκτείνεται πρὸς Νότον καὶ πρὸς Δυσμὰς.

Ὁ μᾶλλον ἀποδοτικὸς τομεὺς ἀνασκαφῆς ὑπῆρξεν ὁ τοῦ κτηρίου Γ (εἰκ. 195), κατὰ τὴν ἀμέσως ὑποκειμένην τῆς κλιτύος ἰσόπεδον λωρίδα, ἔνθα νῦν ἐκτείνονται βανανεῶνες καὶ κῆποι. Ἡ πέρυσιν ἐκ

Εἰκ. 195. Κάτοψις καὶ τομὴ τοῦ κτηρίου Γ.

τοῦ σημαντικοῦ ἀποτελέσματος τῆς δοκιμαστικῆς σκαφῆς γενομένη αἰσιόδοξος πρόβλεψις περὶ ὑπάρξεως σημαντικῆς ἐγκαταστάσεως, ἴσως ἀνακτορικοῦ χαρακτῆρος, ἐπληθύνευσεν νῦν πέρα πάσης προσδοκίας. Ἀπεκαλύφθη ἐξόχως σημαντικὸν καὶ μεγάλης ἐκτάσεως κτήριο, τοῦ ὁποίου ἡ σκευὴ ἀπεδείχθη πλουσιωτάτη. Ἡ πρόσοψις, ἐστραμμένη πρὸς ΒΔ, ἀποτελεῖται ἐκ καλῶς ἡρμοσμένων πελεκητῶν λίθων, ὠρισμένοι δὲ δόμοι εἶναι ὄχι ἐξ ἐπιχωρίου ἀββεστολιθικοῦ ὑλικοῦ, ἀλλ' ἐκ πωρολίθων τῶν ὁποίων τὸ ὑλικὸν ἦλθε προφανῶς εἰς Ζάκρον διὰ θαλάσσης. Τινὲς τῶν λίθων φέρουν χα-

ρακτὰ σημεῖα, ἰδίως τὰ τοῦ ὀβελοῦ καὶ τοῦ τριαίχμου (Ψ). Ἐν τμήμα τῆς προσόψεως προεκτείνεται εἰς ἐξέχον διαμέρισμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνεκαλύφθη μικρὰ ἐξάβαθμος ἐπίχριστος κλιμακίς. Ἀμέσως ὀπισθεν τῆς προσόψεως ἀνεσκάφησαν τρία συστήματα ἀποθηκῶν, συνολικῶς ἐκ 13 δωματίων καὶ ἀποθητῶν. Τὸ νοτιοανα-

Εἰκ. 196. Ἡ ἀποθήκη Θ τοῦ κτηρίου Γ ἀπὸ Βορρᾶ ὁρωμένη.

τολικὸν εἶναι τὸ πέρυσιν ἀνασκαφέν τοῦ τύπου τοῦ «διαδρόμου τῶν ἐσοχῶν» μὲ πέντε πίθους καὶ πεντηκοντάδα ἀγγείων, τῶν ὁποίων τινὰ λίαν ἐνδιαφέροντα (βλ. Ἔργον 1961, 225 κ.ἐξ.). Τὸ δεύτερον, ἀμέσως πρὸς τὰ ΒΔ., προσιτὸν ἐκ τοῦ αὐτοῦ διαδρόμου διὰ κλιμακίδων, ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων ἀποθηκῶν, εὑρισκομένων εἰς χαμηλοτέραν στάθμην καὶ ὡς ἐκ τούτου διασφωζομένων πολὺ καλύτερον μέχρις ὕψους ἐγγίζοντος τὰ 3 μέτρα (εἰκ. 196). 26 πίθοι καὶ ἀφθονώτατα σκεύη ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν, παραμείναντα ἀδιατάρακτα ὡς εἶχον κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς καταστροφῆς, ἥτις, φαίνεται, ἦτο καθολικὴ καὶ συνωδευθὴ ὑπὸ ἐκτεταμένης πυρκαϊᾶς. Τὸ τρίτον τέλος συγκρότημα ἀποθηκῶν ἐκ πέντε ἢ ἕξ διαμερισμάτων καὶ πέντε

ἀποθετῶν κατελάμβανε τὸ κεντρικὸν τμήμα τοῦ κτηρίου, ὅπισθεν τῆς προεχούσης προσόψεως, καὶ ἀνεσκάφη ἐν μέρει μόνον. Ἄπεδωσε πολυτελεῖ σκευή, πολλὰ κοινῆς χρήσεως ἀγγεῖα καὶ πολυτίμους πρώτας ὕλας. Μεταξὺ τῶν τριῶν συστημάτων ἀποθηκῶν ἀνεσκάφη μέρος μεγάλης τετραγωνικῆς αἰθούσης μὲ δάπεδον στερεὸν ἐκ κεραμασβέστου μὲ πλακίδια πήλινα κατὰ τὸ κέντρον. Καὶ εἰς

Εἰκ. 197. Τετράωτος ἀμφορεὺς-πιθίσκος τοῦ κτηρίου Γ.

Εἰκ. 198. Ἐννεάωτος ἀμφορεὺς-πιθίσκος τοῦ θαλασσίου ρυθμοῦ ἐκ τοῦ κτηρίου Γ.

τοῦτο ἀνευρέθησαν σκευή τινὰ πολυτελεῖ, ἴσως καταπεσόντα ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου μετὰ τῶν μεγάλων πλίνθων τῶν ἐπιχρίστων διαχωρισμάτων. Ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐνδείξεων φαίνεται ὅτι ἀνεσκάφη μόλις τὸ τέταρτον τοῦ οἰκοδομήματος, τὸ ὅποιον κατὰ ταῦτα, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν καὶ τοῦ πλουσίου περιεχομένου του, δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ἀνάκτορον, τὸ πέμπτον ἐν Κρήτῃ μετὰ τὰ ἀνάκτορα τῆς Κνωσοῦ, τῆς Φαιστοῦ, τῶν Μαλίων καὶ τῶν Γουρνιῶν.

Μέγα μέρος τῆς ἀποκαλυφθείσης κεραμεικῆς ἔχει καθαρῶς ἀνακτορικὸν χαρακτῆρα, ἐμφανίζον ποικιλίαν σχημάτων καὶ πλουτὸν διακοσμῆσεως. Πολλοὶ μεγάλοι τετράωτοι ἀμφορεῖς-πιθίσκοι ἀνήκουν εἰς τὴν μεταβατικὴν ἀπὸ τῆς ΜΜ IIIβ εἰς τὴν ΥΜ Ια φάσιν, μὲ τὸν τρίχρωμον ρυθμὸν, ὅστις χρησιμοποιεῖ τὸ πορτοκαλίχρουν

καὶ τὰ λευκὰ ἐπεντεθειμένα κοσμήματα. Αἱ διακοσμήσεις ἄλλοτε μιμοῦνται κροκαλοπαγεῖς λίθους, ἄλλοτε ἐμφανίζουν συνδεομένας σπείρας ἢ στροβιλιζόμενα φύλλα, ἄλλοτε ἐπιδεικνύουν θέματα ἐκ τῆς χλωρίδος (εἰκ. 197). Ὀλόκληρος σειρὰ ὠραιοτάτων ἀγγείων τοῦ θαλασσίου ρυθμοῦ, μὲ θέματα ὀκταπόδων, ναυτίλων, ἀστέρων θαλάσσης, πορφυρῶν κλπ. (εἰκ. 198) καὶ ἄλλη τοῦ ρυθμοῦ χλωρίδος ἐμφανίζουν ποικιλίαν σχημάτων, πρόχων γεφυροστόμων, ρυτῶν ὠοειδῶν ἢ κωνικῶν, ψευδοστόμων ἀμφορέων, ὑψηλῶν κυπέλλων

Εἰκ. 199. Ψευδόστομος ἀμφορέας τοῦ κτηρίου Γ.

κλπ. Τινὰ τῶν ἀγγείων εἶναι σαφεῖς προάγγελοι, μὲ τὴν ἀρχιτεκτονουμένην διακόσμησίν των, τοῦ κνωσιακοῦ ἀνακτορικοῦ ρυθμοῦ (εἰκ. 199). Πολλὰ τῶν ἀγγείων φέρουν ἐπ' αὐτῶν θρησκευτικὰ σύμβολα, ἄλλα δὲ ἐμφανίζουν σχήματα γνωστὰ ἐκ τῶν τελετουργικῶν παραστάσεων, ὡς τὰ μὲ ὀκτωειδεῖς λαβὰς κωνικὰ «σαμνία».

Μία πρόχους μὲ ἀκιδωτὰς ἀποφύσεις καὶ ὑψηλὴν κυρτουμένην λαβὴν ἦτο προφανῶς τελετουργικὴ. Ἀπειράριθμα εἶναι τὰ κοινῆς χρήσεως σκευή, πύραυνα, φρουτοδόχαι μὲ σταυρωτὸν διαχώρισμα, ἀμφορεῖς παντὸς μεγέθους, τινὲς μὲ ἐλλειπτικὸν στόμιον, πρόχοι, χύτραι, λεκάναι, καδοειδῆ σκευή κλπ. Μεγάλαι σειραὶ κυπέλλων καὶ κυάθων περικλείουν πολλὰ κομψὰ παραδείγματα μὲ ἀπλὴν διακόσμησιν καστανῆν ἐπὶ ἀνοικτοῦ βράθους ἢ λευκῆν ἐπὶ καστανοῦ ἢ ὑπερύθρου.

Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τομέως Γ ὑπολογίζεται ὅτι ὑπερβαίνουν τὰ ἐνακόσια, τὸ τέταρτον δὲ τούτων εἶναι ἐξαιρέτου ποιότητος. Τὰ ἐκ λίθου σκευή καὶ ἐργαλεῖα εἶναι ἱκανοῦ ἀριθμοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀπλᾶ καὶ ὄχι πάντοτε καλῶς διατηρούμενα. Ἀξιόλογος εἶναι λιθίνη ἐπὶ ὑψηλοῦ ποδὸς τράπεζα. Μοναδικὸς δὲ διὰ τὴν ἐπιμελῆ αὐτοῦ τεχνουργίαν εἶναι ἔνθετος λαιμὸς μετὰ περιτέχνου ἐπι-

χρύσου χείλους ρυτουῦ ἐκ στεατίτου. Ἐξόχως σημαντικὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀνακάλυψις σωροῦ ἐξ ἑξ χαλκῶν τάλαντων, παρομοίων πρὸς τὰ τάλαντα ἐξ Ἀγ. Τριάδος (εἰκ. 200) καὶ τεσσάρων χαυλιοδόκτων ἐλέφαντος, τοῦ ἐνὸς τούτων καλῶς διατηρουμένου καὶ λίαν εὐμεγέθους

Εἰκ. 200. Τάλαντα χαλκᾶ καὶ πλίνθοι εἰς σωρὸν εἰς τὸ Β. τμήμα τοῦ δωματίου Ε τοῦ κτηρίου Γ.

(εἰκ. 201). Ταῦτα ἀνευρέθησαν εἰς τὸν μεταξὺ τῶν δωματίων Ε καὶ Λ χώρον, προφανῶς καταπεσόντα ἐκ θησαυροφυλακίου τοῦ ἄνω ὀρόφου. Διὰ τούτων ἀποδεικνύεται ἡ εἰσαγωγή τοῦ χαλκοῦ ἐκ Κύπρου εἰς σχῆμα πελάνου καὶ ἐλεφαντόδοντος ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Συρίας εἰς Κρήτην διὰ τοῦ ἀνατολικοῦ λιμένος τῆς Ζάκρου.

Ἐκ τῶν μεταλλικῶν σκευῶν καὶ ἐργαλείων ἄξια μνείας εἶναι δύο μακροὶ πρίονες, τέσσαρες διπλοῖ πελέκεις, μία πυράγρα, δύο μακρὰ ξίφη μὲ 6 χρυσοῦς ἦλους, ἀνάλογα τῶν εὐρεθέντων εἰς τοὺς ὀρθογωνίους τάφους τῶν Μυκηνηῶν, ἐγχειρίδια, μαχαίρια καὶ ξιφί-

δια, μία σφῦρα, τμήματα χαλκοῦ λέβητος, μὴ ἐξαχθέντος εἰσέτι ὀλοκλήρου, ἀλλ' ὅστις ἐκ τῆς λαβῆς φαίνεται μεγαλύτερος τῶν γνωστών ἐκ Τυλίσου λεβήτων, ἀργυροῦν ποτήριον μὲ κομπὰς λαβὰς καὶ χρυσῆν ἐπ' αὐτοῦ διακόσμησιν καὶ ἄλλα.

Μέγα εἶναι τὸ πλῆθος καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἀγνύθων καὶ τῶν σταθμίων, τὸ πλεῖστον τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι κατέπεσεν ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου. Τὰ περισυλλεγένητα κονιάματα φέρουν ἐπ' αὐτῶν διακοσμητικὰς ταινίας, ἀλλ' ὄχι παραστάσεις. Κεκονιαμένα τριποδικαὶ

Εἰκ. 201. Μέγας χαυλιόδους ἐλέφαντος ἐκ τοῦ κτηρίου Γ.

χαμηλαὶ τράπεζαι, περισυλλεγεῖσαι εἰς τεμάχια, εἶναι τοῦ γνωστοῦ τύπου τῶν τραπεζῶν προσφορῶν.

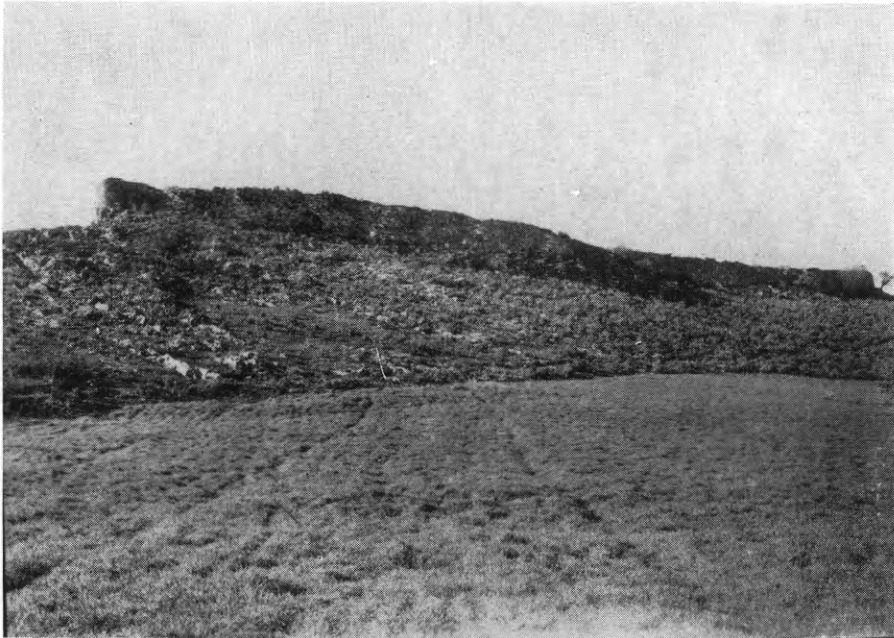
Ἡ χρονολογία καὶ τῶν πέντε ἀνασκαφέντων κτηρίων φαίνεται ἡ αὐτή: ΥΜ Ια-β (1600-1500 π.Χ.), ἡ δὲ καταστροφή των σύγχρονος, ὀφειλομένη ἴσως εἰς μεγάλους σεισμούς. Εἰς τὰ κτήρια Α καὶ Β ἀνεγνωρίσθη καὶ παλαιότερα φάσις, ἴσως συμπίπτουσα μὲ τὴν ΜΜ ΙΙΙα περίοδον.

Ἡ ἔρευνα θὰ συνεχισθῆ κατὰ τὸ 1963 πρὸς πλήρη ἀποκάλυψιν τόσον τῶν ἄλλων κτηρίων ὅσον καὶ τοῦ ἀνακτόρου.

Εἰς τὰς περιοχὰς τῶν νεκροταφείων περὶ τὴν βόρειον κλιτύν, τὴν ἀποκληθεῖσαν Φάραγμα τῶν Νεκρῶν καὶ τὸ Μαῦρο Αὐλάκι, οἱ σπηλαιώδεις τάφοι καὶ τὰ ταφικὰ σπήλαια ἀνευρέθησαν, πλὴν μιᾶς περιπτώσεως γεωμετρικῶν ταφῶν, σεσυλημένα. Τὰ περισυλλεγένητα λείψανα ἀντιπροσωπεύουν ἀπάσας σχεδὸν τὰς μινωικὰς καὶ τὰς πρωτοελληνικὰς περιόδους. Ἰδιόρρυθμον εἶναι σκεῦος προοριζόμενον, ὡς φαίνεται, διὰ τὴν ἀναζωπύρωσιν τοῦ πυρὸς ἐστίας δι' ἐμφυσήσεως.

20. ΑΧΑΪΑ. Τείχος Δυμαίων.

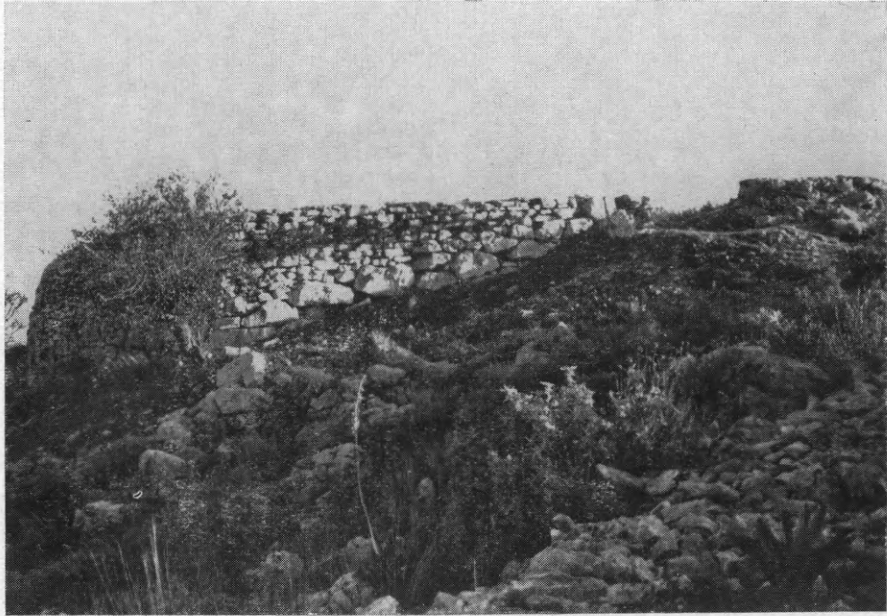
Εἰς τὴν παρὰ τὸν Ἄραξον προϊστορικὴν ἀκρόπολιν Κάστρον τῆς Καλογοριᾶς, ἣ ὁποία παρὰ τῶν περιηγητῶν Dodwell καὶ Leake ἀνεγνωρίσθη ὡς τὸ παρὰ τοῦ Πολυβίου περιγραφόμενον Τείχος Δυμαίων, ἡ διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Ε. Μαστροκώστα γενομένη ἀνα-

Εἰκ. 202. Τείχος Δυμαίων. Ἄποψις ἀπὸ ΒΑ.

σκαφικὴ ἔρευνα ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν τειχῶν καὶ τὸν καθαρισμὸν τῶν πυλῶν, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ σχεδιογράφησις. Τὸ φρούριον κείμενον ἐπὶ σφηνοειδοῦς, ὕψους 80 μ. περίπου, λόφου τοῦ νοτιωτάτου τῶν Μαύρων Βουνῶν, εἶναι ἐπίμηκες καὶ ἐξόχως ἠσφαλισμένον (εἰκ. 202). Ἡ πρὸς τὴν Ἡλείαν πλευρὰ εἶναι ἀπόκρημνος, ἐπροστατεύετο δὲ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἣ ὁποία σήμερον ἔχει μεταβληθῆ εἰς ἔλη διὰ τῶν προσχώσεων τοῦ ποταμοῦ Λαρίσου (νῦν Μάννα ἢ Ροϊλίτικο), ὁρίου τῆς ἀρχαίας Ἀχαΐας καὶ Ἡλείας. Ἐκ τῶν ἄλλων πλευρῶν περιβάλλεται ὑπὸ κυκλωπέιου τείχους, τὸ ὁποῖον εἰς δύο τμήματα ἔχει ἐπισκευασθῆ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ μετρίου μεγέθους ἀσβεστολίθων μὴ συνεχο-

μένων δια κονιάματος. Τὸ τεῖχος, πάχους 4.95 - 5.20 μ. κατὰ τὴν 200 μέτρα περίπου μακρὰν ΒΔ. πλευρὰν, δὲν βαίνει κατ' εὐθείαν γραμμὴν, ἀλλ' εἰσέχει καμπύλως κατὰ τὸ μέσον αὐτῆς μῆκος, ἵνα δύνανται οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀμυνόμενοι ὡς ἀπὸ πύργου νὰ προσβάλλουν τὴν μὴ ὑπὸ τῆς ἀσπίδος προφυλασσομένην ἀριστερὰν τῶν ἐπιτιθεμένων. Ἡ μακρὰ πλευρὰ συναντᾶται πρὸς τὴν ΒΔ., 47 μ. μήκους, στενὴν κατὰ γωνίαν ἀπεστρογγυλευμένην κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν καὶ

Εἰκ. 203. Τεῖχος Δυμαίων. ΒΔ. πλευρὰ.

ὀρθογώνιον κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν γραμμὴν τοῦ τεύχους (εἰκ. 203). Ἀπεστρογγυλευμένη εἶναι καὶ ἡ γωνία, ἡ κατὰ τὸ ἔτερον τῆς μακρᾶς πλευρᾶς ἄκρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου προσεκτίσθη προέχων 7.60 μ. γαμμοειδῆς πύργος, ἵνα προστατεύῃ τὴν κατὰ τὸ πρὸς Ἄν. ἄκρον τῆς ΝΑ., 51 μ. μήκους, στενῆς πλευρᾶς κειμένην πύλην, ἀνοίγματος 4.20 μ. Πρὸς τὴν ὡς κυρίαν αὐτὴν χρησιμεύουσαν εἴσοδον ἀνάγει εὐρεῖα ἄνοδος ἐπὶ τοῦ βράχου ἐν πολλοῖς λαξευθεῖσα. Ἡ λόγφ τῶν ἐπιχώσεων ἀνύψωσις τοῦ δαπέδου τῆς ἀκροπόλεως προεκάλεσεν ἀργότερον τὴν ἐπὶ τοῦ προτύλου καὶ τοῦ κατωφλίου τῆς πύλης κατασκευὴν κλίμακος ἀνόδοι, τῆς ὁποίας αἱ ἐξ ἀκανονίστων πλακῶν βαθμίδες δὲν ἐκτείνονται καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ κατω-

φλίου. Ἡ ὑπὸ τῶν Dodwell καὶ Ernst Curtius νομιζομένη κυρία πύλη ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν ἀντικρουζούσης ΒΔ. πλευρᾶς διπλατύνη ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ φρουρίῳ ἐγκατασταθέντος κατὰ τὴν Κατοχὴν Ἰταλικοῦ στρατοῦ χάριν τῆς διελεύσεως αὐτοκινήτων, ὁπότε κατεστράφησαν τὰ πλάγια τοιχώματα αὐτῆς καὶ τὸ κατώφλιον. Κατὰ τὸ μέσον τῆς μακρᾶς πλευρᾶς ἔχει ἀνοιχθῆ ἡ μέση πύλη, πλάτους

Εἰκ. 204. Ἡ φραχθεῖσα παρὰ τῶν Βυζαντινῶν μέση πύλη τοῦ Τείχους Δυμαίων.

ἄνω 2.90 μ. (εἰκ. 204), ἡ ὁποία ἐκαλύπτετο πιθανῶς δι' ἐκφορικοῦ ὄξυκορύφου τόξου. Τὰ κατακόρυφα τοιχώματα τῆς μέσης πύλης σφῆζονται καθ' ὅλον τὸ ὕψος 8-10 μ. τοῦ τείχους τῆς μακρᾶς πλευρᾶς, τὸ ὁποῖον ὁμως ὑπολείπεται τοῦ ἀρχικοῦ ὕψους τῶν 30 πήχεων, ὑπερβαίνοντος τὰ 12 μ. κατὰ τὸν Πολύβιον. Εἰς τὸ πρόπυλον τῆς κυρίας πύλης κατὰ τὸ μῆκος τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ γαμμοειδοῦς πύργου ἔχουν ἰδρυθῆ βωμοὶ τῆς Ἀρτέμιδος, Ἐνυαλίου, Ἀφροδίτης καὶ Ἀφῆτου, συμφώνως πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν ὑπερκειμένων ὀγκολίθων τοῦ πύργου χαραχθείσας ἐπιγραφὰς τοῦ 4ου καὶ τοῦ 2ου π.Χ. αἰ. Ὁ Ἄφητος εἶναι συγγενὴς πρὸς τὸν ἐν Σπάρτῃ λατρευόμενον Ἀφεταῖον καὶ τὸν ὁμηρικὸν Ἀφῆτορα.

Μετὰ τῶν ἡμικαύσιων ὀστῶν τῆς τέφρας εὐρέθησαν ἐπὶ τοῦ μακροῦ πλακοστρώτου βωμοῦ ὄστρακα ἀγγείων, τὰ ὁποῖα μετὰ τὴν σπονδὴν ἀπερρίπτοντο ὡς ἱερά. Μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνονται ὄστρακα κυλίκων, ἀκέραια μικκύλα σκυφία καὶ κάνθαροι μετὰ θλαστῶν χειλέων καὶ κωνικῆς βάσεως, χαρακτηριστικὰ ἀρμόζοντα εἰς πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὡς εἰκάζει ὁ ἀνασκάψας ἐκ τῶν περισυλλεγέντων ὀστράκων καὶ νομίσματος, ἐπὶ τοῦ καταπεσόντος ἐν μέρει κυκλωπείου πύργου ἠγέρεθη ἀσβεστοκτιστος πύργος ἐξ ἴσου ἐξέχων πρὸς τὸν παλαιόν, ἀλλὰ παχύτερος, ὥστε νὰ καλύπτῃ τὴν κυρίαν πύλην κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ ἀνοίγματος αὐτῆς, συγχρόνως δ' ἐφράχθη διὰ τῆς τοιχοποιίας ἡ μέση πύλη καὶ τὸ φρούριον εἰς τὸ στενότερον αὐτοῦ τμήμα κατὰ τὴν ἐσοχὴν τῆς μακρᾶς πλευρᾶς ἐχωρίσθη δι' ἀσβεστοκτίστου διατειχίσματος, πάρχους 2.60 μ., εἰς δύο ἀκροπόλεις ἐπικοινωνούσας διὰ τῆς εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ θύρας. Κατὰ τὰς πληροφορίας αὐτοπτῶν εἰς τὰ ἄκρα τοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Curtius μνημονευομένου διατειχίσματος ὑψοῦντο δύο πύργοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήρχοντο διὰ τῶν ἐκατέρωθεν τῆς θύρας ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν στερεὰν πλευρᾶς τοῦ διατειχίσματος κλιμάκων. Διὰ τοῦτο ἢ πρὸς τὴν στερεὰν εἶναι ἡ ἄνω βυζαντινὴ ἀκρόπολις. Ὁ κατοχικὸς στρατὸς κατηδάφισε διὰ δυναμίτιδος τὸ διατειχίσμα καὶ τοὺς πύργους, εἰς τὴν θέσιν τῶν ὁποίων κατεσκεύασε πυροβολεῖα, ἔνεκα τῶν ὁποίων δὲν διεσώθησαν οὔτε τὰ θεμέλια αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ προϊστορικὸν τεῖχος καὶ τὰ ἐντὸς αὐτοῦ παλαιότερα οἰκοδομήματα ἐπροξένησεν ἀνεπανορθώτους φθορὰς διὰ τῆς κατασκευῆς ὑπογείων καταφυγίων. Τὸ μεγαλύτερον τμήμα τοῦ τείχους τῆς ΝΑ. πλευρᾶς ἠσβεστοποιήθη προπολεμικῶς εἰς τὰς κατὰ τὰς ὑπωρεῖας τοῦ λόφου ἀσβεστοκαμίλους.

Οἱ ἀρχαῖοι ἀπεθαύμαζον τὸ Τεῖχος Δυμαίων διὰ τὸ μέγεθος τῶν λίθων, τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν στερεότητα καὶ ἐπίστευον, ὅτι ὤκοδόμησεν αὐτὸ ὁ Ἡρακλῆς, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὀρμητήριον εἰς τὸν κατὰ τῶν Ἡλείων πόλεμον. Δὲν εἶναι ἀκόμη γνωστοὶ οἱ χρόνοι τῆς κατασκευῆς του. Ἡ ζωὴ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ὑπῆρξε συνεχῆς ἤδη ἀπὸ τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνάγεται ὄστρακον μελανοῦ ἀγγείου. Πλουσιώτατα ὅμως εἶναι τὰ κεραμικὰ λείψανα τῆς πρωτοελλαδικῆς ἐποχῆς. Ἐγχρῶμων ἀγγείων εὐρέθησαν ὄστρακα φέροντα διὰ βαθέος χρώ-

ματος άμαυροῦ διακόσμησιν ἐπὶ ἀνοικτοχρώμου πεδίου. Ἐφθονώτερα εἶναι τὰ ὄστρακα μονοχρώμων ἢ ἀβαφῶν ἀγγείων, ὧν ἢ ἐπιφάνεια ἢ εἶναι λεία καὶ ἐστιλβωμένη ἢ φέρει λεπτότατον ἐπίχρισμα καθαροῦ πηλοῦ ἢ τὸ πρωτόγονον γάνωμα (Urfirnis) ἢ ἐπίχρισμά τι τερρόν. Ὀλίγα εἶναι τὰ παραδείγματα ἀγγείων μετ' ἐγγαράκτων ἢ ἐμπιέστων κοσμημάτων πληρουμένων διὰ λευκῆς ὕλης, ὡς καὶ τὰ τεμάχια τραχέων πίθων κοσμουμένων διὰ πλαστικῶν ζωνῶν φερουσῶν τύπους δακτύλων. Εὐρέθη ὡσαύτως καὶ λίθινον εἰδῶλιον. Κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς πρώιμου περιόδου τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ ὁ οἰκισμὸς κατεστράφη διὰ πυρκαϊᾶς.

Ἡ μεσοελλαδικὴ ἐποχὴ ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ ἀμαυροχρῶμων ὀστράκων. Περισσότερα καὶ σημαντικώτερα εἶναι τὰ μυκηναϊκὰ (ΥΕ III) κεραμικὰ εὐρήματα. Τὰ ὄστρακα προερχόμενα κυρίως ἐκ μεγάλων ἀμφοροειδῶν κρατήρων, ὑψιπόδων κυλίκων καὶ ψευδοστόμων ἀμφορέων κοσμουμένων διὰ ζυφόρων πτηνῶν, ἀνθέων, σπειρῶν, ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων καὶ τῶν λοιπῶν συνήθων σχεδίων, φέρουν ἴχνη τῆς διὰ πυρκαϊᾶς νέας καταστροφῆς τοῦ οἰκισμοῦ κατὰ τὴν ὑπομυκηναϊκὴν περίοδον. Εὐρέθησαν ἐπίσης κωνικὰ καὶ ἀμφικωνικὰ σφονδύλια πῆλινα ἢ ἐκ στεατίτου καὶ λεπίδες ὀψιανῶν. Ἄλλὰ καὶ γεωμετρικῶν, κορινθιακῶν, ἀρχαϊκῶν, ἐρυθρομόρφων καὶ ἑλληνιστικῶν ἀγγείων θραύσματα περισυνελέγησαν.

Κατὰ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον μεταξὺ Αἰτωλικῆς καὶ Ἀχαικῆς Συμπολιτείας (220-217 π. Χ.) τὸ Τεῖχος Δυμαίων εἶχε καταληφθῆ παρὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Αἰτωλῶν Εὐριπίδα διὰ στρατοῦ ἐξ Αἰτωλῶν καὶ Ἡλείων, παρεδόθη ὁμως ἀμαχητὶ εἰς τὸν προστάτην τῶν Ἀχαιῶν βασιλέα τῶν Μακεδόνων Φίλιππον τὸν Ε', ὅστις καὶ παρέδωκεν αὐτὸ εἰς τοὺς Δυμαίους. Τελευταῖοι ἐγκατεστάθησαν ἐν τῷ Τείχει Δυμαίων οἱ Ἐνετοί, τῶν ὁποίων εὐρέθησαν νομίσματα. Διὰ πρώτην φορὰν γίνεται γνωστὸς τοιοῦτος ἀκμαῖος καὶ συνεχῆς πολιτισμὸς εἰς τὴν Δυτικὴν Πελοπόννησον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄
ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

1) Ἀρχαῖα μνημεῖα.

Ἐν ΒΡΑΥΡΩΝΙ ἐξετελέσθησαν ἀναστηλωτικαὶ ἐργασίαι ὑπὸ

Εἰκ. 205. Τὸ κατὰ τὸ 1961 ἀναστηλωθὲν τμήμα τοῦ προσκηνίου τοῦ ἐν Ἀμφιαρείῳ θεάτρου.

τὴν ἐποπτείαν τοῦ Γ. Διευθυντοῦ Ἀρχαιοτήτων κ. Ἰ. Παπαδημητρίου, περὶ ὧν εἴπομεν εἰς σ. 37.

Ἐν ΑΜΦΙΑΡΕΙῳ τοῦ Ὠρωποῦ συνέχισεν ἡ Ἐταιρεία καὶ ἐφέτος διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος, Διευθυντοῦ τῶν Ἀναστηλώσεων

κ. Εὐσταθίου Στίκα, τὴν ἀναστήλωσιν τοῦ προσκηνίου τοῦ αὐτόθι μικροῦ ἀρχαίου θεάτρου.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχον στερεωθῆ: ὁ στυλοβάτης τοῦ ἐν λόγῳ προσκηνίου καὶ ἀναστηλωθῆ οἱ εὐτυχῶς ἀκέραιοι διασωθέντες δωρικοὶ ἀμφικίονες αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀκραίων παραστάδων των,

Εἰκ. 206. Τὸ ἀναστηλωθὲν προσκηνίον τοῦ θεάτρου Ἀμφιαρείου τοῦ Ὀρωποῦ.

ἐτοποθετήθησαν δ' ὡσαύτως ἐπὶ τῶν ἀμφικίωνων τινὰ τῶν ἐπίσης σφζομένων ἐπιστυλίων, ὡς καὶ μικρὸν τμήμα τοῦ θριγκοῦ (μετοπῶν, τριγλύφων καὶ γείσου) (εἰκ. 205). Κατὰ τὰς ἐφετινὰς ἐργασίας ἐτοποθετήθησαν τὰ ἐλίκρανα τῶν ἀκραίων παραστάδων, τὰ τρία ὑπολειπόμενα ἀκραῖα ἐπιστύλια (δύο πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἓν πρὸς Δυσμὰς) καὶ ἐπ' αὐτῶν αἱ παλαιαὶ μετόπαι καὶ τρίγλυφοι μετὰ τῶν γείσων των, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐταυτίσθη ἡ θέσις ἐκάστου τεμαχίου. Οὕτω ἀποκατεστάθη πλέον δλόκληρον τὸ ἑλληνιστικὸν προσκηνίον τοῦ θεάτρου (εἰκ. 206).

Ἐν ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΕΙ αἱ συνεχισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ

Ἀναστηλώσεως κ. Ε. Στίκα ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων κ. Χ. Χρήστου καὶ κατὰ τὸ 1962 ἐργασίαι ἐκθαμνώσεων καὶ καθαρισμοῦ τῶν παρόδων τοῦ ἀρχαίου θεάτρου Μεγαλοπόλεως ἀπέδωκαν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Παρέσχον μάλιστα καὶ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἴσως ἐξηγήσουν τὸν τρόπον τῆς καταστροφῆς τόσων ἐλλειπόντων μαρμαρίνων ἐδωλίων.

Πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς νοτίας παρόδου ἐτελείωσεν ὁ ἀπὸ τῶν

Εἰκ. 207. Ἡ σκηνοθήκη τοῦ θεάτρου τῆς Μεγαλοπόλεως μετὰ τὸν καθαρισμόν.

χωμάτων καθαρισμὸς τῆς σκηνοθήκης (εἰκ. 207). Τὸ μόνον εὑρημα ἐνταῦθα ἦτο σκελετὸς ἐν ἀποσυνθέσει, ἄνευ κτερίσματός τινος, οὐχὶ δὲ προγενέστερος τῶν ὑστέρων βυζαντινῶν χρόνων.

Περισσότερον ἐνδιαφέρον παρουσίασαν αἱ ἐργασίαι τῆς ἀριστερᾶς ἢ βορείου πλευρᾶς, ὅπου μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν χωμάτων ἤλθεν εἰς φῶς μικρὸν τετράγωνον δωμάτιον (εἰκ. 209), τοῦ ὁποίου τὴν μίαν πλευρὰν ἀπετέλει ὁ τοῖχος τῆς παρόδου, χρησιμεῦον δὲ πιθανώτατα διὰ τὴν φύλαξιν τῶν σκηνικῶν ἢ τὴν μεταμφίεσιν τῶν ὑποκριτῶν. Πρὸ τοῦ δωματίου τούτου πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ κοίλου καὶ εἰς ἀπόστασιν 1.20 μ. ἀπὸ τῆς παρόδου καὶ 1.00 μ. ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ τοίχου τοῦ δωματίου εὐρέθη ἐν ἀπο-

Είκ. 208. Τὸ νότιον ἀνάλημμα τοῦ θεάτρου τῆς Μεγαλοπόλεως.

Είκ. 209. Ἀποκαλυφθὲν δωμάτιον παρὰ τὸ βόρειον ἀνάλημμα τοῦ θεάτρου τῆς Μεγαλοπόλεως.

συνθέσει μικρὰ ἀσβεστοκάμινος. Ἡ περίμετρος της ἀτυχῶς δὲν κατέστη δυνατόν νὰ μετρηθῆ, διότι τὰ τοιχώματά της εἶχον διαλυθῆ καὶ κατὰ μέρος ἐπίσης ἀσβεστοποιηθῆ. Ἦτο πάντως κυκλικοῦ σχήματος ἢ δὲ θέσις της ἐνετοπίσθη ἐκ τοῦ σωροῦ τῆς ἀσβέστου, ἢ ὁποία εὐρέθη καὶ τοῦ πλήθους τῶν ἀσβεστοποιημένων λίθων (εἰκ. 208, ἀριστερᾷ). Τὰ ἡμίκαυστα τεμάχια τῶν λίθων δει-

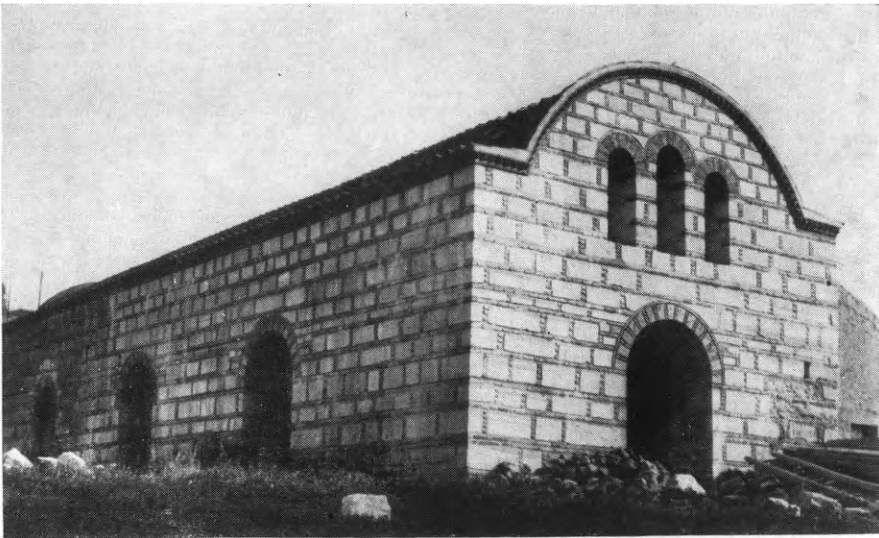
Εἰκ. 210. Ὁ μετ' ἀντρερισμάτων ἀναλημματικός τοῖχος τῆς βορείου παρόδου τοῦ θεάτρου τῆς Μεγαλοπόλεως.

κνύουν ὅτι πρόκειται περὶ μαρμάρου καὶ ἐκ τῶν σχημάτων των θὰ πρέπει νὰ δεχθῆ τις, ὅτι οἱ λίθοι, πιθανώτατα τὰ μαρμάρινα ἐδώλια τοῦ θεάτρου, ἐθραύοντο προτοῦ μεταφερθοῦν καὶ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς ἀσβεστοποίησιν. Ἐκ τοῦ βάθους εἰς τὸ ὁποῖον εὐρέθησαν οἱ λίθοι θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἡ ἀσβεστοκάμινος ἀνήκει εἰς τοὺς ὀψίμους βυζαντινοὺς χρόνους ἢ εἰς τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀσφαλέστερον θὰ καταστῆ δυνατὸς ὁ καθορισμὸς τοῦ χρόνου, ὅταν τελειώσῃ ἡ ἐργασία.

Ἐν συνεχείᾳ τῶν ἐργασιῶν καθαρισμοῦ τῆς αὐτῆς παρόδου ἀπεκαλύφθη εἰς ἄρκετὸν βάθος ὁ ἀναλημματικός τοῖχος μετὰ τῶν ἐνισχυτικῶν ἀντρερισμάτων (εἰκ. 210). Ἐπὶ τῆς εἰκόνας διακρίνε-

ται εἰς τὸ μέσον περίπου δύο ἀντερειαμάτων καὶ ἡ ἀρχὴ τρίτου, τὸ ὁποῖον ἄγνωστον διὰ ποῖον λόγον δὲν ἐτελείωσε διακρίνεται δὲ μόνον εἰς ἐλάχιστον ὕψος, παραμένοντος ἀγνώστου ἂν προχωρεῖ βαθύτερον.

Ἡ ἐργασία εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν δὲν ἐπερατώθη, εἶναι ὁμως ἀπαραίτητον νὰ συνεχισθῇ. Ὑπολείπεται νὰ ἀπομακρυνθοῦν χόματα καὶ μάλιστα σκληρότατα ὕψους, μέχρι τοῦ δαπέδου τοῦ θεάτρου, πλέον τῶν δύο μέτρων, μήκους 40 καὶ πλάτους 6-8 μ.

Εἰκ. 211. Ἡ ἀναστηλωθεῖσα Τραπεζα τῆς Μ. Παρηγορητίσσης Ἄρτης.

2) Βυζαντινὰ μνημεῖα.

Ἐν ΑΡΤῃ συνεχίσθη κατὰ τὸ 1962 ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ καθηγητοῦ Ἄ. Ὁρλάνδου ἡ ἀναστήλωσις τῆς βυζαντινῆς τραπέζης τῆς Μονῆς τῆς Παρηγορητίσσης, ἣτις πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς Μουσεῖον τῶν τε ἀρχαίων ἀντικειμένων καὶ τῶν βυζαντινῶν γλυπτῶν καὶ εἰκόνων τῆς Ἄρτης. Ἐκαλύφθη ἐν πρώτοις ἐξ ὁλόκληρου διὰ μεγάλων, βυζαντινοῦ τύπου, κεράμων ὁλόκληρος ὁ ἀνακατασκευασθεὶς διὰ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος κυλινδρικός θόλος (εἰκ. 211), ἐτέθη δ' ἔπειτα καὶ τὸ πρῶτον στρώμα ἀμμοκοινιάματος εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς τοίχους. Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν ὁμως τῆς παχείας (1 μ.) ἐσωτερικῆς ἐπιχώσεως τοῦ κτηρίου πρὸς κατασκευὴν μωσαϊκοῦ δαπέδου, ἡ σκαπάνη συνήνησε α) δωμάτιον

τετράγωνον ἔχον τὸ δάπεδον ἐστρωμένον διὰ λευκῶν στρογγύλων χαλίκων τοῦ ποταμοῦ καὶ παρουσιάζον τρία κατώφλια θυρῶν ἐπὶ τριῶν τῶν πλευρῶν του καὶ β) κυκλικὸν κτίσμα χριστιανικῶν χρόνων διαμέτρου 3.40 μ. καὶ βάθους 2.20 μ. ἐν συνεχείᾳ δὲ γ) δύο τοῖχοι προχωροῦντες καὶ ὑπερβαίνοντες τὴν δυτικὴν θύραν. Ἐπειδὴ τὸ εἰρημένον δωμάτιον ἀνήκει πιθανῶς εἰς τι ἑλληνιστικὸν οἰκοδόμημα τῆς ἀρχαίας Ἀμβρακίας, ἀνεβλήθη ἡ κατασκευὴ τοῦ δαπέδου, ἵνα ἐν συναφείᾳ πρὸς αὐτὸ ἐρευνηθῇ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος καὶ ἡ ἔξω τῆς τραπέζης περιοχὴ.

Ἐν ΝΙΚΟΠΟΛΕΙ τῆς Ἡπείρου ἐγένετο ἐφέτος σημαντικὴ ἐργασία συντηρήσεως καὶ στερεώσεως τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων τῶν βασιλικῶν Α (Δουμετίου), Β (Ἀλκίσιονος) καὶ Δ (Ἀσυρμάτου) δι' εἰδικοῦ συνεργείου διευθυνομένου ὑπὸ τοῦ ἐμπείρου ψηφωτοῦ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεων κ. Δημητρίου Σκόρδου καὶ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ καθοδήγησιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀ. Ὁρλάνδου.

Τὰ ἐν λόγῳ ψηφιδωτά, μὴ τυχόντα, ἀφ' ἧς ἀπεκαλύφθησαν, τῆς δεούσης φροντίδος συντηρήσεως, εἶχον ὑποστῆ πολλὰς ζημίας ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τῆς βλαστήσεως, ἧτις ἀνεπτύχθη εἰς τὰ ρήγματα ἢ τὰ μικρά των χάσματα, καὶ ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῆς καθιζήσεως, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν πολλὰ τμήματά των καὶ ἧτις ἐπέφερε μεγάλην κυμάτως τῆς ἄνω ἐπιφανείας των, σημαντικῶς παραβλάπτουσαν τὴν συνολικὴν εἰκόνα τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας των εἰκονιζομένων παραστάσεων.

Πρὸς θεραπείαν τῶν ἀνωτέρω ἐπεχειρήθη ἐφέτος α) ἡ καταστροφὴ τῆς παρασίτου βλαστήσεως (ἀγριάδας) καὶ β) ἡ ἀπόσπασις τῶν ψηφιδωτῶν ἀπὸ τοῦ σαθρωθέντος ὑποστρώματος αὐτῶν καὶ ἐπανατοποθέτησις αὐτῶν ἐπὶ πλακῶν ἐκ σκυροκονιάματος. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐγένετο ἡ στερέωσις καὶ ἀποκατάστασις:

I) εἰς τὴν βασιλικὴν Α: α) τῶν δαπέδων τῶν ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ γαζοφυλακίων καὶ β) τοῦ ἐνὸς τετάρτου τοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος. Ἐπεσκευάσθη ὡσαύτως καὶ τὸ ἀκανόνιστον μαρμαροθέτημα τοῦ τε βορείου καὶ τοῦ νοτίου κλίτους τῆς αὐτῆς βασιλικῆς.

II) εἰς τὴν βασιλικὴν Β, τῆς ὁποίας ἐστερεώθη ὁλόκληρον τὸ δάπεδον τοῦ νάρθηκος.

Τέλος, III) εἰς τὴν βασιλικὴν Δ ἐστερεώθη τὸ κέντρον τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου, ἔνθα ἡ στεφάνη ἐκ φύλλων καὶ καρπῶν, ἀπεμακρύνθησαν δὲ καὶ οἱ εὐρισκόμενοι ἔμπροσθεν τοῦ νάρθηκος σωροὶ χωμάτων.

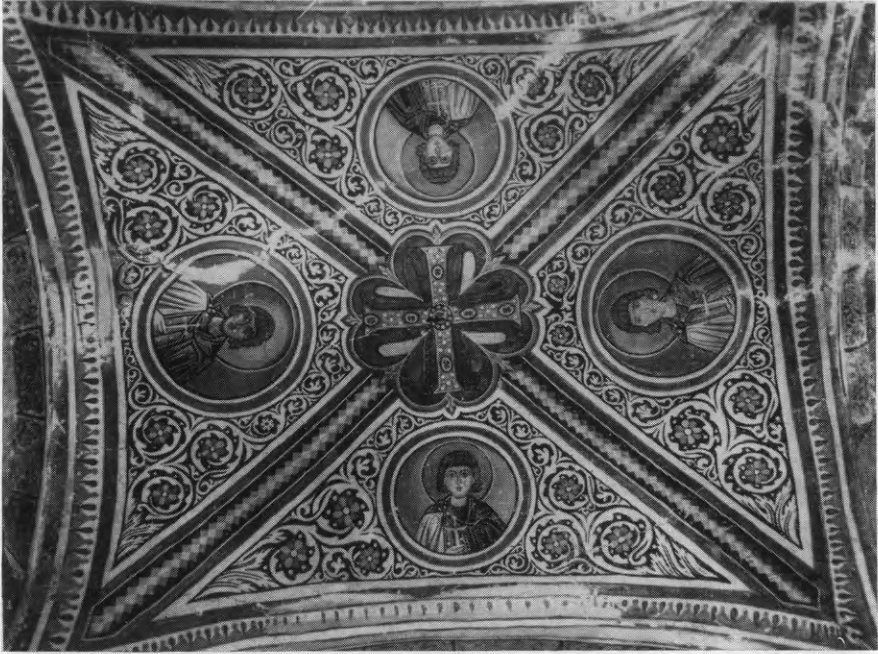
Συνολικῶς ἐστερεώθησαν περὶ τὰ 300 τετραγωνικὰ μέτρα

Εἰκ. 212. Ἡ ψηλάφησης τοῦ Θωμᾶ. Καθαρισθεῖσα τοιχογραφία τῆς Κρύπτης τοῦ Ὁσ. Λουκᾶ Φωκίδος.

ψηφιδωτοῦ, κατασκευασθέντων ἀντιστοιχῶν μέτρων ὑποστρώματος ἐκ σκυροκονιάματος.

Ἐν ΟΣΙΩ ΛΟΥΚΑ εἰργάσθη ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἄ. Ὁρλάνδου ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ὑπὸ τὸν ζωγράφον συντηρητὴν κ. Φ. Ζαχαρίου συνεργεῖον, ἐπιληφθὲν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν τοιχογραφιῶν τῆς κρύπτης ἀπὸ τῆς καλυπτοῦσης αὐτὰς αἰθάλης (εἰκ. 212, 213) ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ συνεργεῖον στεγάσεως τῆς ἀναστηλωθείσης τραπέζης τῆς Μονῆς. Ἡ στέγασις αὕτη ἐγένετο δι' ἑννέα ζευκτῶν παλαιοῦ σχεδίου ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος ἀπομιμουμένων ξυλίνην κατασκευῆν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐτέθη λεπτὴ καλυπτῆριος πλάξ, ἐκτελεσθεῖσα ἐφέτος κατὰ τὸ ἥμισυ (εἰκ. 214) καὶ προορι-

Εικ. 213. Καθαρισθεῖσα διακόσμησης σταυροθολίου τῆς Κρύπτης τοῦ Ἁγ. Λουκά.

Εικ. 214. Ἡ κατὰ τὸ ἡμισυ στεγασθεῖσα τράπεζα τῆς Μ. Ἁγ. Λουκά.

ζομένη ἵνα δεχθῆ τὰς μεγάλας, βυζαντινοῦ τύπου, κεράμους, αἵτινες θὰ τοποθετηθῶσι κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος.

Ἐν ΜΥΣΤΡΑ, εἰργάσθη ὡσαύτως τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Φ. Ζαχαρίου συνεργεῖον συντηρήσεως τοιχογραφιῶν ἐπιληφθὲν

Εἰκ. 215. Μυστράς. Περίβλεπτος. Κεφαλὴ Προφήτου πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ.

τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τῆς στερεώσεως τοιχογραφιῶν τινων τοῦ ναοῦ τῆς Περιβλέπτου. Αἱ παρατιθέμεναι εἰκόνες παρέχουν τὰς ὄψεις προφήτου τινὸς πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας καθαρισμοῦ αὐτῆς (εἰκ. 215, 216).

Ἐν ΠΑΡΩ συνεχίσθησαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ

Ἄ. Ὁρλάνδου αἱ ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως εἰς τὴν ἀρχικὴν τοῦ μορφῆν τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Παναγίας Καταπολιανῆς.

Διὰ τῶν ἐργασιῶν τούτων ἀφ' ἑνὸς μὲν συνετελέσθη ἡ κεράμωσις τοῦ βορείου σκέλους τοῦ σταυροῦ, ἀφ' ἑτέρου δ' ἠνοίχθη.

Εἰκ. 216. Μυστρᾶς. Περιβλεπτος. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Προφήτου τῆς εἰκόνας 215 μετὰ τὸν καθαρισμόν.

σαν καὶ ἀποκατεστάθησαν τὰ παράθυρα τοῦ αὐτοῦ βορείου σκέλους τοῦ σταυροῦ. Ἀποκατεστάθησαν ἔπειτα, ἐπὶ τῇ βάσει σφρομένων τμημάτων τῶν γεννήσεων αὐτῶν καὶ τῶν τόξων των, τὰ τε σταυροθόλια τοῦ ἰσογείου τοῦ νάρθηκος καὶ ὁ κυλινδρικός θόλος ὁ καλύπτων τὸν ὑπὲρ τὸν νάρθηκα γυναικωνίτην, τεθείσης ἐπ' αὐτοῦ καὶ τῆς σχετικῆς κεραμώσεως. Ἐξηκριβώθη ἐπίσης ἡ κατὰ

τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ νόρθηκος ὑπαρξίς κόγχης συμμετρικῆς πρὸς

Εἰκ. 217. Ἐπιφάνεια τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ τῆς Καταπολιανῆς
μετὰ τὰς ἐργασίας ἀναστήλωσεως αὐτῆς.

τὴν σφισσομένην κατὰ τὸ νότιον αὐτοῦ ἄκρον.

Εἰκ. 218. Μαρμαρίνη ὑδρορροή ἐκ τῶν χρησιμοποιηθεισῶν εἰς τὴν στέψιν τῆς
προσόψεως τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τῆς Καταπολιανῆς Πάρου.

Ἡ πρόσοψις τοῦ ναοῦ, ἀχθεῖσα εἰς τὴν κατακόρυφον αὐτῆς

θέσιν δι' ἀντιβάρων καὶ ἔλξεως, ἐστερεώθη συμφώνως πρὸς μελέτην τοῦ, μακαρίτου δυστυχῶς ἤδη, Στεφάνου Κατσουλίδη, διὰ κατασκευῆς ἐντὸς τοῦ πάχους τῶν τοίχων σκελετοῦ ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος συνισταμένου ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ κατακορύφων στύλων

Εἰκ. 219. Τὸ τρίβηλον τοῦ ἰσογείου καὶ τὸ τρίλοβον παράθυρον τοῦ γυναικωνίτου τῆς Καταπολιανῆς μετὰ τὰς ἐργασίας ἀναστηλώσεως αὐτῆς.

βαινόντων ἐπὶ εὐρέων κολουροπυραμιδοειδῶν πεδίλων, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐκ δύο ὀριζοντίων δοκῶν ζευγνυουσῶν τὰς κεφαλὰς τῶν κατακορύφων στύλων ἄνωθεν τῶν τόξων τοῦ τριβήλου καὶ ἄνωθεν τῶν τόξων τοῦ τριλόβου παραθύρου.

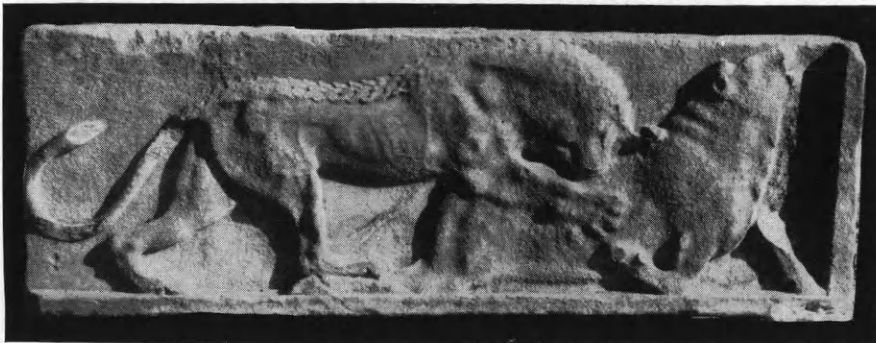
Ἀποκαλυφθείσης ἤδη τελείως τῆς ἰουστινιανείου προσόψεως τοῦ ναοῦ (εἰκ. 217) ἐξηκριβώθη ὅτι αὕτη ἐστέφετο καθ' ὅλον αὐτῆς

τὸ μῆκος διὰ μαρμαρίνης ὑδρορροῆς φερούσης κατ' ἀποστάσεις σω-

Εἰκ. 220. Ὁ ἀποκαλυφθεὶς στυλοβάτης τοῦ αἰθρίου τῆς παλαιότερας βασιλικῆς τῆς Καταπολιανῆς Πάρου μετὰ τῆς κατὰ χώραν εὐρεθείσης βάσεως πεσσοῦ.

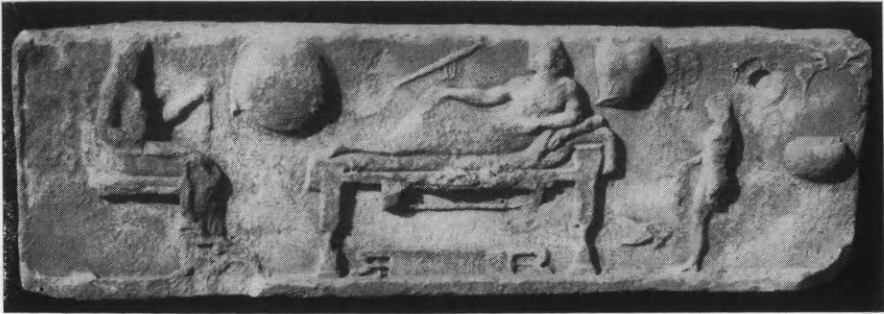
λῆνας ἐκροῆς. Τὰ ἀποτελοῦντα τὴν ὑδρορροήν ταύτην μεγάλα

Εἰκ. 221. Λέων σπαράσσων βοῦν. Ἀνάγλυφον εὐρεθὲν εἰς τὴν στρωσὶν τοῦ αἰθρίου τοῦ ναοῦ τῆς Καταπολιανῆς Πάρου.

τεμάχια (εἰκ. 218) ἐλήφθησαν προφανῶς ἐξ ἀρχαίου τινὸς κτηρίου,

ἐλευθερωθέντα δὲ ἀπὸ τῶν προσθέτων ἐπ' αὐτῶν κτισθέντων τοιχαρίων, ἐπανετοποθετήθησαν εἰς τὰς ἀρχικάς των θέσεις (εἰκ. 217).

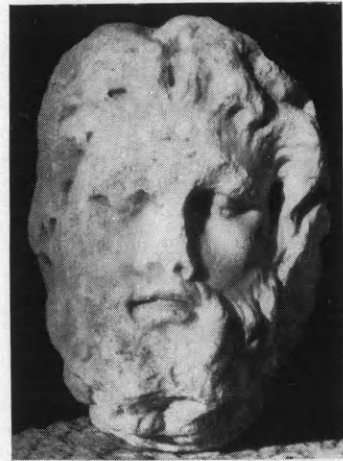

Εἰκ. 222. Ἀνάγλυφον, τοῦ τύπου τῶν νεκροδείπνων, εὑρεθὲν εἰς τὴν στρωσιν τοῦ αἰθρίου τῆς Καταπολιανῆς Πάρου.

Κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν πεδίλων τῶν ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροκονιάματος στύλων παρέστη ἀνάγκη σκαφῆς τάφρου καθ'

Εἰκ. 223. Ἀρχαῖος κυλινδρικός βωμός εὑρεθείς κατὰ τὰς ἐργασίας ἀναπαλαιώσεως τῆς Καταπολιανῆς Πάρου.

Εἰκ. 224. Κεφαλὴ Ἀσκληπιοῦ (?) εὑρεθεῖσα κατὰ τὴν κατεδάφισιν τῶν νεωτέρων ἀντηρίδων τοῦ ναοῦ τῆς Καταπολιανῆς Πάρου.

ὄλον τὸ μῆκος τῆς προσόψεως, ἵνα ἀποκαλυφθῇ ὁ στυλοβάτης τοῦ τριβήλου (εἰκ. 219). Κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς τάφρου ταύτης διεπιστώθη ἡ πρὸ ἐκάστης τῶν δύο ἀντηρίδων τῆς προσόψεως ὑπαρξίς

πωρίνου στυλοβάτου βαίνοντος καθέτως πρὸς τὴν πρόσοψιν καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἡ βάσις ὀρθογωνίου πεσσοῦ (εἰκ. 220), ὁμοίου πρὸς τοὺς

Εἰκ. 225. Ἡ πρόσοψις ἀρχαίου ἰωνικοῦ κιονοκράνου τῆς Πάρου.

τοῦ τριβήλου ἀλλὰ κατὰ τι μικροτέρων διαστάσεων. Ὁ στυλοβάτης οὗτος μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ πεσσοῶν ἀνήκουν προφανῶς εἰς ἀντίστοιχα

Εἰκ. 226. Ἡ κάτω ὄψις τοῦ ἀρχαίου ἰωνικοῦ κιονοκράνου τῆς Πάρου.

στοιχεῖα αἰθρίου, ἥτοι εἰς τὴν νοτίαν καὶ τὴν βόρειον στοὰν αὐτοῦ. Τῆς τελευταίας μάλιστα ταύτης εὐρέθη, κατὰ προέκτασιν τοῦ βορείου τοίχου τοῦ ναοῦ, καὶ τμῆμα τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου διατηρου-

μένου εις ὕψος ἑνὸς μέτρου. Τὸ αἶθριον τοῦτο ἀνήκει προφανῶς εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν (4^{ου} αἰ.) περίοδον τοῦ ναοῦ, ὅχι μόνον διότι ὁ στυλοβάτης του κεῖται βαθύτερον τοῦ στυλοβάτου τοῦ τριβήλου ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν του εὐρέσεως νομίσματος Θεοδοσίου τοῦ Α' (379-395). Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τὸ ἐν λόγῳ αἶθριον φαίνεται ὅτι θὰ κατηργήθη.

Πλὴν ὁμως τοῦ στυλοβάτου ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ πρὸ τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ τμήματος τῆς αὐλῆς εἰς βάθος 1 μέτρου, ἔφερεν εἰς φῶς καὶ δύο σημαντικώτατα γλυπτά, τὰ ὁποῖα ἦσαν γεγλυμ-

Εἰκ. 227. Ἴωνικὴ ζωφόρος ἢ ἐπικρανίτις εὐρεθεῖσα κατὰ τὴν κατεδάφισιν τῶν μεταγενεστέρων προσθηκῶν τοῦ ναοῦ τῆς Καταπολιανῆς Πάρου.

μένα ἐπὶ πλακῶν τοῦ δαπέδου τοῦ αἶθριου τεθεισῶν ἀντιστρόφως. Αἱ δύο αὗται ἀνάγλυφοι πλάκες, πάχους 0.28 μ., μήκους ἢ μὲν 2.17, ἢ δὲ 2.33 μ. καὶ ὕψους ἀμφοτέρω 0.73 μ., κοσμοῦνται ἢ μὲν διὰ λέοντος σπαράσσοντος βοῦν (εἰκ. 221) ἢ δὲ διὰ σκηνῆς τοῦ τύπου τῶν λεγομένων νεκροδείπτων (εἰκ. 222). Ἡ ἐργασία ἀμφοτέρων εἶναι ἐπιμελεστάτη ἢ δὲ χρονολογία κατασκευῆς των δύναται νὰ τοποθετηθῇ εἰς τοὺς περὶ τὸ 500 π.Χ. χρόνους. Τὰ γλυπτά θὰ προσέρχονται πιθανώτατα ἔκ τινος καταστραφέντος ἱεροῦ τῆς νήσου.

Πλὴν δὲ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων δύο σπουδαιοτάτων ἀναγλύφων πλακῶν ἢ κατεδάφισις τῶν ἀντηρίδων καὶ τῶν μεταγενεστέρων ἐσωτερικῶν τοῦ ναοῦ προσθηκῶν, ὡς καὶ τῆς πρὸ τοῦ τριβήλου τάφρου, ἀπέδωκε τὰ ἐξῆς ἀρχαῖα γλυπτά. 1) δύο στρογγύλους μαρμαρίνους βωμοὺς ἑλληνιστικῶν χρόνων κοσμουμένους δι' ἐγκάρπων καὶ βουκρανίων (εἰκ. 223) 2) Μαρμαρίνην κεφαλὴν, ὕψ. 0.27 μ., πιθανώτατα Ἀσκληπιοῦ (εἰκ. 224), τοῦ 4^{ου} π.Χ. αἰῶνος 3) Ἀρχαῖκὸν Ἴωνικὸν κιονόκρανον (εἰκ. 225 καὶ 226), ἀνήκον εἰς λεπτὸν κορμόν, ἀναθηματικοῦ πιθανώτατα κίονος, παραπλη-

σίου πρὸς τὸν ἐν Δελφοῖς κίονα τῶν Ναξίων. Τὸ ἐπίμηκες ὀρθογώνιον σχῆμα τοῦ ἄβρακος αὐτοῦ καὶ ἡ ἐλαφρὰ δήλωσις τῶν αὐλάκων τῶν ἐλίκων του μαρτυροῦσι πρῶτους ἀρχαίκοις χρόνους.

4) Ἴωνικὴ κοιλόκυρτος ἐπικρανίτις (εἰκ. 227) μετ' ἀναγλύπτων κανόνων ὠῶν καὶ ἀνθεμίων, ἀρίστης ἐκτελέσεως καὶ ζ) πολλαὶ ἐπιγραφαὶ ἐλληνικῶν, ἐλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'. ΑΝΕΓΕΡΣΙΣ ΚΛΠ. ΜΟΥΣΕΙΩΝ

Ἐρχομένη ἐπίκουρος εἰς τὸ Κράτος ἐδαπάνησε κατὰ τὸ 1962 ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία τὰ κάτωθι ποσὰ διὰ μουσειακὰς ἐργασίας.

α) Δρχ. 896.339 διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Τήνου.

β) Δρχ. 159.000 διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ Μουσείου Πειραιῶς.

γ) Δρχ. 5.121 διὰ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Μουσείου Σπάρτης.

δ) Δρχ. 4.336 διὰ τὴν κατασκευὴν φυλακείου Περιστεριᾶς Πύλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'. ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΙΣ

Δι' ἀπαλλοτριώσεις κτημάτων χάριν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν διέθεσεν ἐφέτος ἡ Ἑταιρεία τὰ ἑξῆς ποσὰ:

- 1) Δι' ἀγορὰν ἀγροῦ εἰς θέσιν Κελάρι Χόνδρου Κρήτης Δρχ. 5.500
- 2) Δι' ἀγορὰν ἀγροῦ εἰς Παροικιὰν Πάρου, ἔνθα ἀνεσκάφη παλαιοχριστιανικὴ βασιλική » 35.000
- 3) Δι' ἀγορὰν χώρου εἰς Ρίζαν Ἀχλαδίου Κρήτης » 8.500
- 4) Δι' ἀγορὰν ἀγροῦ εἰς Μεσσήνην χάριν ἀνασκαφῆς τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς » 16.437

Δρχ. 65.437

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἡ δημοσιευτικὴ δρασίς τῆς Ἑταιρείας συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1962 ἐποπτεία τοῦ Γ. Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου, τοῦ Συμβούλου κ. Νικ. Κοντολέοντος καὶ τῆς Δίδος Ἀρτεμισίας Γιαννουλάτου. Ἴδου δὲ ποῖα δημοσιεύματα ἐγένοντο ἐφέτος:

1) Ἐξετυπώθησαν οἱ τόμοι τῶν Πρακτικῶν τῶν ἐτῶν 1957 καὶ 1958, εὐρίσκονται δὲ ὑπὸ ἐκτύπωσιν οἱ τόμοι τῶν Πρακτικῶν τῶν ἐτῶν 1959 καὶ 1961.

2) Εὐρίσκονται ὑπὸ ἐκτύπωσιν οἱ τόμοι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῶν ἐτῶν 1959, 1960 καὶ 1961, ἐξ ὧν ὁ τοῦ 1959, περιλαμβάνων τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Δωδώνης, θὰ εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τὸν ἀείμνηστον Δημ. Εὐαγγελίδην.

3) Ἐξετυπώθη τὸ κείμενον τοῦ περὶ τῆς Παραγορητίσσης τῆς Ἄρτης ἔργου τοῦ Καθηγητοῦ Ἀν. Ὁρλάνδου ὑπολειπομένης μόνον τῆς ἐκτυπώσεως τῶν εἰς Γερμανίαν παραγγελθέντων ἐγχρωμῶν πινάκων, οἵτινες συνοδεύουσι τὸ ἔργον.

4) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφόρησε τὸ ἔργον τῆς κ. Σέμνης Καρούζου «Ἀγγεῖα τοῦ Ἀναγυροῦντος» (Βάρης).

5) Ἐξετυπώθη τὸ βιβλίον τῆς Δίδος Χρυσ. Καρδαῶ «Ροδικὴ ἀγγειογραφία».

6) Περατοῦται ἡ ἐκτύπωσις τοῦ περὶ τῆς Προϊστορίας τῆς Πελοποννήσου ἔργου τοῦ κ. Κωνστ. Θ. Συριοπούλου.

7) Ἐξετυπώθη τὸ ἀνά χειρὸς τεῦχος τοῦ Ἔργου τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1962.

Κατὰ τὸ 1962 εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἑταιρείας τόμοι ἐν ὄλφ 1.134, ἐξ ὧν 712 δι' ἀγορᾶς, 262 δι' ἀνταλλαγῆς καὶ 160 ἐκ δωρεᾶς.

Διὰ τὸν πλουτισμὸν τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν Μουσείων ἐδαπάνησεν ἐφέτος ἡ Ἑταιρεία δρχ. 13.044.

Ἦλθεν ἐπίσης ἀρωγὸς ἡ Ἑταιρεία εἰς τοὺς ἐν Ἑσπερίᾳ διὰ περαιτέρω σπουδὰς μεταβάντας, ἔφορον κ. Δ. Πάλλαν διὰ πο-

σοῦ δρχ. 22.560, ἐπιμελητὴν κ. Γρηγόριον Κωνσταντινόπουλον διὰ ποσοῦ δρχ. 13.160 καὶ Δίδα Ἀγγελικὴν Ἀνδριωμένου διὰ ποσοῦ δρχ. 6.275.

Ἐνίσχυσεν ὡσαύτως ἡ Ἐταιρεία διὰ ποσοῦ δρχ. 130.000 τὴν ἔκδοσιν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν συγγενῶν Ἰδρυμάτων (Ἐταιρείαν Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ἐπιστημονικὴν Ἐταιρείαν, Λαογραφικὴν Ἐταιρείαν, Ἱστορικὴν καὶ Ἐθνολογικὴν Ἐταιρείαν, Χριστιανικὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρείαν, Ἐταιρείαν Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν, Ἐταιρείαν Θρακικῶν Μελετῶν καὶ Κέντρον Μικρασιατικῶν Μελετῶν).

Δι' ἐπιστημονικὰς διαλέξεις καὶ ἀνακοινώσεις ἐδαπανήθη ποσὸν δρχ. 4.335.

Δι' ἀποζημιώσεις τῶν συνεργειῶν ταξινομήσεως τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἐταιρείας διετέθησαν δρχ. 44.926.

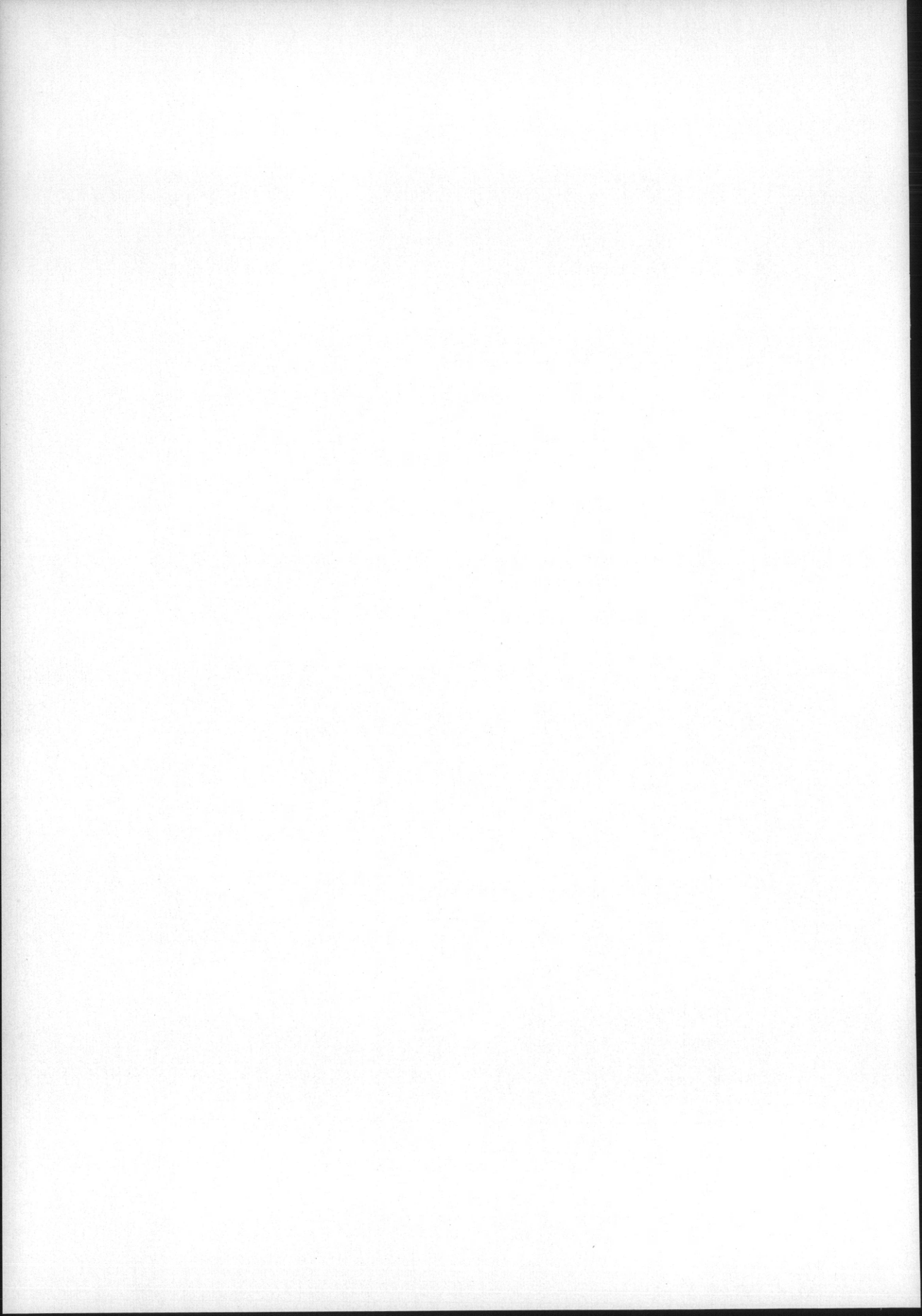
Δι' ἀποζημιώσεις ἐκτάκτων βοηθῶν εὑρετηριάσεως παλαιότερων τόμων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος δρχ. 67.948.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία προσκληθεῖσα μετέσχεν ἐφέτος τῶν ἐξῆς ἐπιστημονικῶν Συνεδρίων:

α) τοῦ ἐν Βιέννῃ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1962 συνελθόντος IV διεθνοῦς Συνεδρίου ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς Ἐπιγραφικῆς διὰ τοῦ Συμβούλου αὐτῆς καθηγητοῦ κ. Νικ. Κοντολέοντος καὶ διὰ τοῦ ἐταίρου, Διευθυντοῦ τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου, κ. Μαρκέλλου Μιτσοῦ.

β) τοῦ ἐν Ραβέννῃ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1962 συνελθόντος VI διεθνοῦς Συνεδρίου Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας διὰ τοῦ Γ. Γραμματέως αὐτῆς καθηγ. Ἀναστ. Ὁρλάνδου, τοῦ ἐταίρου Διευθυντοῦ τῶν Ἀναστηλώσεων κ. Εὐσταθίου Στίκα καὶ τοῦ ἐταίρου Ἐφόρου βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων κ. Δημητρίου Πάλλα.

Χάριν τῶν ἀνωτέρω ἀποστολῶν ἐδαπανήθη ἐν συνόλῳ ποσὸν Δρχ. 33.000.

Τυπογρ. ΕΣΤΙΑ - Β. Καργαδούρη Μαυρομιχάλη 134 - 'Αθήναι
Μεταλλογραφήματα : Κωνστ. Ε. Χαλκιοπούλου - 'Αγ. Μάρκου 14

1963

